T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ve SİYASET BİLİMİ
(KENT ve ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

YENİ LİBERAL POLİTİKALARIN KENTSEL ARAZİ KULLANIM YAPISINA ETKİLERİ : ÇANKAYA(Ankara) İLÇESİ'NDE YAPILAŞMANIN ÇÖZÜMLEMESİ, 1985-98

Doktora Tezi

Küpra Cihangir Çamur

T 94773

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Can Hamamcı

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ankara-2000

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ve SİYASET BİLİMİ
(KENT ve ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

YENİ LİBERAL POLİTİKALARIN KENTSEL ARAZİ KULLANIM YAPISINA ETKİLERİ : ÇANKAYA(Ankara) İLÇESİ'NDE YAPILAŞMANIN ÇÖZÜMLEMESİ, 1985-98

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Can Hamamcı

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Prof.Dr. Can Hamamcı	.....
Prof.Dr. Ruşen Keleş	.....
Prof.Dr. Gönül Tankut	.....
Doç.Dr. Ayşegül Mengi	.....
Doç.Dr. Çağatay Keskinok	.....

Tez Sınavı Tarihi ...27.06.2000....

Sevgili anneme, eşim Seydihan'a,

Barış ve Ekinsu'ya...

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının tamamlanmasında sayısız insanın katkısı bulunmaktadır. Öncelikle, tez danışmanım ve hocam Prof.Dr. Can Hamamcı'nın engin deneyimi ve yönlendiriciliğinin tezin bilimsel boyutunu; öğrencisine duyduğu güven, oluşturduğu sevgi ve saygıya dayalı tartışma ortamının da manevi boyutu tamamladığını belirtmeliyim. Minnettarlığım ve teşekkürlerim hep sürecek. Jüri üyelerim Prof.Dr.Ruşen Keleş, Prof.Dr. Gönül Tankut, Doç.Dr. Ayşegül Mengi ve Doç.Dr. Çağatay Keskinok'a değerli eleştirileriyle sağladıkları katkıdan dolayı teşekkür ederim.

Çankaya İlçe Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nde çalışma izni ve koşullarını sağlayan, sevgili arkadaşım ve meslektaşım İmar Eski Müdürü Erdal Kurttaş'a; arşivdeki bilgi eksikliklerinin giderilmesinde kişisel katkılarını esirgemeyen, ODTÜ'de dört yılımızı paylaştığım arkadaşım, meslektaşım ve Şehir Planlama Şube Eski Müdürü Ayşe Dağlıoğlu Ünal'a; ve aylar boyu süren arşiv çalışmalarımda beni hiç yalnız bırakmayan, arşiv sorumlusu sevgili Ayşe Altuntaş'a teşekkür sözcükleri yetmeyecektir.

Haritaların üretilmesinde ve binlerce verinin bilgisayar ortamına girilmesinde yardımcı olan öğrencilerim Şafak Ağaçdiken, Alper İnan ve Planevi'nin teknik elemanları peyzaj mimarı Filiz Aklanoğlu, şehir plancısı Arzunur Bulut; verilerin tablolara dönüşmesinde DİE'den Oğuzhan Akyıldırım; harita altlıklarının CAD ortamında üretilmesinde Ahmet Çamur; bilgisayarla ilgili sorunların çözümünde gece gündüz çalışan Erdal Çamur ve çalışma ortamının olanaklarının düzeyini

yükseltmekte özverili desteğini hiç esirgemeyen Sultan Çağır her türlü övgünün üzerindedir.

Çalışma arkadaşlarım Nazım Özer, Demet Erol, Fatma Çetinkaya, Semih Emür ve Ayşe Tekel'e esirgemedikleri manevi destekleri; Nilgün Görer'e her zaman zengin ve güncel olan doküman desteği; GÜ MMF Kütüphane Müdürü Mehmet Toplu'ya sunduğu kütüphane olanakları; Veli Gülsüm Duyan'a gerektiğinde hep yanımda oldukları; Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü Uzmanı Bülent Aydemir'e veri sağlamada gösterdiği yardım için teşekkür ederim.

Sevgili Nevin Turgut Gültekin'in ve Gökhan Ölmez'in verdikleri moral desteğin değerini ancak onları tanıyanlar anlayabilirler.

Eşi bulunmaz güzellikteki insanlar, annem, babam, kayınvalidem ve kayınpederim çalışmaya ayırdığım tüm zamanlarda, çocuklarıma sağladıkları sevgi dolu ortamla manevi desteğin en büyüğünü verdiler.

Annem (bir kez daha), eşim Seydihan Çamur, kızım Ekinsu ve oğlum Barış, bulunduğum her ortamı ve birlikte olduğumuz zamanların büyük bölümünü, özellikle son bir yılın ağır çalışma ortamı stresiyle, yaşamdan çalınmış zamanlara dönüştürmeme katlanmalarıyla; destek ve sevgilerini hep çoğaltarak bu tezin her bir satırına katmalarıyla, aslında bu tezin gerçek sahipleridirler.

Son söz: *Ekinsu ve Barış bu doktora sürecinin başında doğdular; tezle birlikte büyüdüler ve insanın en büyük devrimi olan okuma-yazmayı bu tez sürecinde öğrendiler.*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....iv

İÇİNDEKİLER.....vi

TABLOLAR.....xi

GRAFİKLER.....xvi

PLANLAR.....xxi

FOTOĞRAFLAR.....xxii

HARİTALAR.....xxiii

BÖLÜM

1. GİRİŞ.....1

1.1. Tez Çalışmasının Amacı ve Kapsamı.....3

2. YENİ DÜNYA DÜZENİ, YENİ LİBERALİZM ve KÜRESELLEŞME/ MEKAN İLİŞKİSİNE KENTBİLİMSEL YAKLAŞIM.....11

2.1. Yeni Dünya Düzeni : Küreselleşme, Teknolojik Gelişme ve Mekan.....12

2.2. Yeni Liberalizm.....20

2.2.1. Klasik Liberalizm (John Locke, David Hume, Adam Smith).....22

2.2.1.1. John Locke.....25

2.2.1.2. David Hume.....26

2.2.1.3. Adam Smith.....28

2.2.1.4. Değerlendirme.....31

2.2.2. Yirminci Yüzyıl'da Liberal Düşünce (Hayek, Friedman, Buchanan).....31

2.2.2.1. Yeni Avusturya Okulu ve Hayek'in Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi.....32

2.2.2.2. Chicago Ekonomi Okulu ve Friedman'ın Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi.....38

2.2.2.3. Virginia Ekonomi Politik Okulu ve Buchanan'ın Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi.....40

2.2.2.4. Değerlendirme.....42

2.2.3. Genel Değerlendirme.....43

2.2.3.1. Türkiye'de Yeni Liberalizm Yaklaşımı.....44

2.3. Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme.....46

2.4. Küreselleşmenin Mekan ve Planlama Yaklaşımı.....48

2.4.1. Mekanın Ekonomik Boyutu Üzerine Tartışmalar.....50

2.4.1.1. Kamusal Mekan ve Kamu Yararı Tartışmaları....51

2.4.1.2. Özelleştirme 53

2.4.1.2.1. Değerlendirme.....59

2.4.2. Kent Planlaması ve Değişen İçeriği 60

2.4.2.1. Postmodernizm.....66

2.4.2.1.1. Postmodernizmin Eleştirisi.....69

2.4.2.1.2. Postmodernizmde Mekan ve Planlama Yaklaşımı.....71

2.5. Yeni Liberal Sürecin Avrupa'da Kentleşme ve Planlama Üzerine Etkileri.....72

2.5.1. Avrupa Birliği'nde Planlamaya Yaklaşım.....74

2.5.1.1. İngiliz, Napolyonik, Alman ve İskandinav Planlama Sistemleri.....77

2.5.2. Yeni Liberal Süreçte Kentsel Gelişme Ortaklıkları 80

2.5.2.1. İngiltere, ABD ve Fransa Örnekleri.....82

2.5.2.2. Değerlendirme.....87

3. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI YAPISAL DÖNÜŞÜMLER: KENTLEŞME ve PLANLAMANIN AŞINDIRILMA DİNAMİKLERİ.....89

3.1. Nüfus Yapısının Değişimi.....90

3.2.Ekonomik Yapıdaki Dönüşümler 97

3.2.1. Dış Ticarette ve Mali Kesimde Serbestleşme.....100

3.2.2. Kamu Kesiminde Yeniden Yapılanma 102

3.2.3. Türkiye Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler.....108

3.2.3.1. Gayri Safi Milli Hasıla ve Sektörel Dağılım.....108

3.2.3.2. Yatırımların Yapısal Değişimi.....112

3.2.3.3. Yabancı Sermaye Yatırımları (FDI).....118

3.2.3.3.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yeni Eğilimleri.....124

3.2.3.3.2.Yabancı Sermaye Yatırımlarını İçeren Yatırım İzin Belgelerinin 1980-1999 Arasında Sektörel Dağılımı: Türkiye, İstanbul ve Ankara Karşılaştırması.....126

3.2.3.4. Gelir Dağılımının Yapısal Dönüşümü ve Kent Yoksulluğu.....130

3.3. Kentleşmenin ve Kentin Yasal -Yönetsel Yapısındaki Değişimler: Merkez-Yerel Yönetim İlişkilerinde 1980 Sonrası Yeniden Yapılanma 136

3.3.1. Yasalar.....138

3.3.1.1. Metropoliten Kent Yönetim Yapısının Değişimi.....140

3.3.1.2. Yerel Yönetim Gelirlerinin Değişimi.....145

3.3.1.3. Planlama Sisteminin Değişimi ve Kentsel Mekan Etkileri.....150

3.3.2. Kanun Hükmünde Kararnameler(KHK).....171

3.3.3. Anayasa Mahkemesi Kararları.....173

3.3.4. Yasa Tasarıları 176

3.3.4.1. Yerel Yönetimler Yasa Tasarıları.....177

3.3.4.1.1. Merkezi İdare İle Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahalli İdarelerle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı.....178

3.3.4.1.2. Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı.....181

3.3.4.2. İmar Yasa Tasarıları 186

3.3.5. Hükümet Programları ve Yeni Liberal İçerik.....188

3.4. Kentsel Mekan Örüntüsünün Değişimi.....193

3.4.1. Türkiye'de Kentleşmenin Yapılaşma Boyutu ve Kentsel Arazi Kullanımındaki Değişimler.....195

3.4.1.1. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı.....195

3.4.2. Ankara'da Planlama Sürecinin Gelişimi ve Kentsel Mekan Çözümlemesi.....210

3.4.2.1. Kentsel Gelişim Planları.....211

3.4.2.2. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı.....227

3.4.2.2.1. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı.....232

3.4.2.2.2. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın İlçelere Dağılımı.....234

3.4.2.3. Ankara'da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi.....242

4. ÇANKAYA DENEYİMİ.....253

4.1. Çalışma Yöntemi.....253

4.1.1. Arazi Kullanım Türlerinin Sınıflandırılması.....254

4.2 Çankaya İlçesi'nde Nüfus Gelişimi.....459

4.3. Mekansal Gelişme Dönüşümler.....263

4.3.1. Çankaya'da Kentsel Mekan Çözümlemesi.....263

4.3.1.1. Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı.....268

4.3.1.1.1. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı.....271

4.3.1.2. Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı.....275

4.3.1.2.1. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar.....284

4.3.1.3. Çankaya İlçesi'nde Kentsel Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı.....291

4.3.1.3.1. Çankaya İlçesi'nde Konut, Ticaret ve Karma Kullanımlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı.....293

4.3.1.4. Değerlendirme.....306

5. SONUÇ.....308

ÖZET.....316

ABSTRACT.....317

KAYNAKLAR.....318

EKLER:

Ek 3.1. 1980 Sonrası Kentleşmeyle İlgili Yasalar Dizini.....332

Ek 3.2. DİE Veri Tanımları.....347

Ek 3.3. Ankara İl, Kent ve İlçe Verileri Tablosu.....349

Ek 4.1. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar.....350

Ek 4.2. Mahalle Adları ve Kodları.....355

TABLOLAR

Tablo 2.1. Türkiye'de "Yerel"in Değişen Anlam ve Meşruiyet Çerçevesi 46

Tablo 3.1. Türkiye'de Nüfusun Toplam, Kentsel ve Kırsal Değişimi (1927-97).....92

Tablo 3.2. Türkiye Toplam, Kentsel ve Kırsal Nüfusunun Yıllık Artış Hızları Değişimi (1927-97).....93

Tablo 3.3. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Nüfusları (1960-1997).....95

Tablo 3.4. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Yıllık Nüfus Artış Oranları (‰) (1960-1997).....95

Tablo 3.5. Türkiye'de Banka Sayısının 1980-97 Aralığında Değişimi.....101

Tablo 3.6. Belediye Gelirleri, Milyar TL, 1983-1998.....103

Tablo 3.7. Belediye Gelirlerinin İç Dağılımı, Yüzde, 1983-1998 104

Tablo 3.8. GSYİH'nın Sektörlere Dağılımı (1987 Fiyatlarıyla, yüzde), 1950-1997.....109

Tablo 3.9. Gayri Safi Milli Hasıladaki Değişimler ve Büyüme Hızları, 1969-1996.....110

Tablo 3.10. Sektörler İtibariyle Toplam Sermaye Yatırımları, yüzde, 1948-1997.....112

Tablo 3.11. Kamu Kesiminin Yatırım ve Üretim Faaliyetlerinin Oransal Değişimi, yüzde, 1980-1997.....113

Tablo 3.12a. Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu-Özel Yatırımların Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi,yüzde, 1960-1997.....115

Tablo 3.12b. Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu-Özel Yatırımların Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi,yüzde, 1960-1997.....115

Tablo 3.12c. Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu-Özel Yatırımların Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi,yüzde, 1960-1997.....115

Tablo 3.13. Yatırımların Bütçe İçindeki TL Tutarlarının ve Oranlarının Değişimi (1960-1999).....117

Tablo 3.14. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların 1980 Öncesi ve Sonrası Sayı ve Oranları(%).....118

Tablo 3.15. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermayenin Gelişimi, 1980-1999 119

Tablo 3.16. İzin Verilen Yabancı Sermayenin Sektörlere Dağılımı, milyon $, 1980-1999 121

Tablo 3.17. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı, 1954-1999 122

Tablo 3.18. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Alt Sektörel Dağılımı, 1954-1999 123

Tablo 3.19. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sayısı ve Ülkelere Göre Dağılımı, 1954-1999 124

Tablo 3.20. Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (milyon $), 1997-1999 124

Tablo 3.21. 1999 Yılında Hizmetler Sektöründe Verilen Büyük Ölçekli Yatırım İzinleri 125

Tablo 3.22. Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Dağılımı, milyon $, 1997-1999 125

Tablo 3.23. Türkiye'de Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Sektörel Dağılımı, 1980-1999 127

Tablo 3.24. Türkiye, İstanbul ve Ankara'da Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Alt Sektörlere Dağılımı, 1980-1999 128

Tablo 3.25. Gelir Dağılımının %20lik Dilimlere Göre Değişimi, yüzde, 1987,1994 131

Tablo 3.26. Türkiye ve Bölgelere Göre Gini Değerleri 132

Tablo 3.27. Bölgelere, Kır ve Kente Göre %20'lik Hanehalkı Dilimlerinin Gelir Payları 133

Tablo 3.28. Temel Gereksinimler Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun ve Sokağının Özellikleri 134

Tablo 3.29. İl, İlçe, Belediye ve Büyükşehir Belediyeleri Sayıları, 1970-1999 141

Tablo 3.30. Hazine Garantili Dış Borç Stoku 148

Tablo 3.31. Hazine Tarafından Üstlenilen Borçlar (Bin Dolar) 149

Tablo 3.32. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İller, Kredi Miktarı ve Sayıları, 1984-1999(Ekim).....168

Tablo 3.33. Toplu Konut Sürecinde Üretimin Yıllara Göre Değişimi, 1984-1999.....170

Tablo 3.34. 1980 Sonrasında Çıkarılan Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Planlama İle İlgili Kanun Hükmünde Kararnameler.....172

Tablo 3.35. TC Hükümetleri ve Süreleri, 1980-1999.....189

Tablo 3.36. TC Hükümet Programlarında Yeni Liberal Politika Yansımaları ve Kentleşme, 1980-1995.....190

Tablo 3.37a. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96....196

Tablo 3.37b. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96....197

Tablo 3.37c. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96....198

Tablo 3.38a. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre, Sayı), 1966-96.....200

Tablo 3.38b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre, Sayı), 1966-96.....200

Tablo 3.39. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısı, 1966-1996.....204

Tablo 3.40. Türkiye'de Konutların Daire Sayıları ve Oranları, 1966-1996.....205

Tablo 3.41. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı, 1954-1996, Sayı ve İnşaat Alanı(m2).....207

Tablo 3.42. Türkiye'de Yapı Sunumunda Girişim Türlerinin Yıl İçi Payları (Yapı Ruhsatı Sayılarına ve İnşaat Alanına Göre), 1980-1996.....208

Tablo 3.43.Türkiye'de1984 Sonrasında Kooperatiflerce Üretilen Yapı Sayılarının Yıllık Artış Oranları.....209

Tablo 3.44. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin İlçelere Dağılımı, 1991-96 ve 1996.....242

Tablo 3.45. Ankara'da Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları / Hizmetler Sektörü, 1980-1999.....246

Tablo 3.46. Ankara'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Mekan Tercihleri/ Hizmetler Sektörü, 1980-99.....248

Tablo 4.1. Kentsel Arazi Kullanım Türleri Çözümlemesi Sınıflaması.....256

Tablo 4.2. Türkiye, Ankara ve Çankaya'da Nüfus Gelişimi (1985-1997).....260

Tablo 4.3. Yıllık Nüfus Artış Hızları (‰) (1985-1997).....260

Tablo 4.4. 1990 Sonrası Kentsel Nüfus Oranlarının Değişimi 262

Tablo 4.5. ÇİB Yapı Ruhsatı Sayıları ve Toplam İnşaat Alanları (1985-98).....265

Tablo 4.6. Yapı Ruhsatlarının Kullanım Türüne Dağılımı (1985-98).....268

Tablo 4.7. Konut ve Ticaret Birimlerinin Sayıları ve Toplam İçindeki Payları.....270

Tablo 4.8. Yapı Ruhsatlarına Göre Arazi Kullanımı 1985-1998.....270

Tablo 4.9. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı.....274

Tablo 4.10. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı ve Toplam İçindeki Payları.....275

Tablo 4.11. Yapı Ruhsatı Sayı ve İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Toplam: 1984-1998.....277

Tablo 4.12. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre(m2) Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Yıllık.....277

Tablo 4.13. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Yıllık.....278

Tablo 4.14. "İnşaat Alanı/Ruhsat"ın Kooperatif Girişiminde Yıllara Göre Değişimi.....281

Tablo 4.15. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı.....283

Tablo 4.16.a. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı ve Dönem İçindeki Payları.....283

Tablo 4.16.b. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı ve Toplam Yapılaşma İçindeki Payları.....283

Tablo 4.17. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar.....284

Tablo 4.18. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Etkinliklerinin Dönemsel Değişimi (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998.....285

Tablo 4.19. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönemsel Değişimi (inşaat alanlarına göre), 1985-1998.....285

Tablo 4.20. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Toplam İnşaat Alanı İçindeki Paylarının Dönemlere Göre Değişimi (inşaat alanlarına göre), 1985-1998.....285

Tablo 4.21. Kamu ve Özel Üniversitelerin Kentsel Mekan Oluşumunda Payları, 1985-1998.....288

Tablo 4.22. İdari Kurum ve Kuruluşlar, Yarı Kamu Nitelikli Kurum ve Kuruluşların Yapılaşma Etkinliklerinin Gelişimi(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.....289

Tablo 4.23. Toplam Belediye Yapılaşması İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin Payları, (yapı ruhsatı sayı ve inşaat alanına göre), 1985-1998.....290

Tablo 4.24. Çankaya İlçe Belediyesi'nin Kentsel Yapılaşma Etkinliklerinin Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, 1985-1998.....291

Tablo 4.25. Konut, Ticaret ve Karma Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.....294

Tablo 4.26. İş ve Alışveriş Merkezlerinin Dönemsel Gelişimi, 1985-1998.....301

Tablo 4.27. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1985-1988 Döneminde Mekansal Tercihleri.....301

Tablo 4.28. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1989-1993 Döneminde Mekansal Tercihleri.....302

Tablo 4.29. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1994-1998 Döneminde Mekansal Tercihleri.....302

GRAFİKLER

Grafik 3.1. Türkiye'de Nüfusun Toplam, Kentsel ve Kırsal Değişimi (1927-97).....92

Grafik 3.2. Türkiye Toplam, Kentsel ve Kırsal Nüfusunun Yıllık Artış Hızları Değişimi (1927-97).....93

Grafik 3.3. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Yıllık Nüfus Artış Oranları (‰) (1960-1997).....96

Grafik 3.4. GSMH'nın Yıllık Değişimi (1987 yılı üretici fiyatlarıyla yüzde olarak), 1969-1996.....111

Grafik 3.5. Kişi Başına GSMH Büyüme Hızı (1987 yılı üretici fiyatlarıyla yüzde olarak), 1969-1996.....111

Grafik 3.6. Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu Yatırımlarının Oransal Değişimi,yüzde, 1980-1997.....113

Grafik 3.7. Sabit Sermaye Yatırımlarında Toplam Yatırımların Kamu ve Özel Girişim Dağılımının Oransal Değişimi, yüzde, 1960-1997.....116

Grafik 3.8. Yatırımların Bütçe İçindeki TL Tutarlarının Değişimi.....117

Grafik 3.9. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermayenin Gelişimi, 1980-1999....120

Grafik 3.10. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Firma Sayısının Değişimi, 1980-1999.....120

Grafik 3.11. Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Dağılımı, milyon $, 1997-1999.....126

Grafik 3.12. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Alt Sektörlere Oransal Dağılımı (sayı), 1980-1999.....128

Grafik 3.13. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgeleriyle Yapılan Yatırımların Alt Sektörlere Oransal Dağılımı (bin $), 1980-1999.....128

Grafik 3.14 Gelir Dağılımının %20lik Hanehalkı Dilimlerine Göre Değişimi, yüzde, 1987,1994.....132

Grafik 3.15. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İllerde Üretilen Konut Sayıları, 1984-1999(Ekim).....169

Grafik 3.16. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İllerde Proje Sayısı, 1984-1999(Ekim).....169

Grafik 3.17. Toplu Konut Sürecinde Üretimin Yıllara Göre Değişimi, 1984-1999.....170

Grafik 3.18. TC Hükümet Süreleri (logaritmik), 1980-1999.....189

Grafik 3.19. Türkiye'de Yapı Ruhsatı Sayılarının Yıllara Dağılımı, 1954-96.....199

Grafik 3.20a. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996.....201

Grafik 3.20b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996.....201

Grafik 3.21. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre, 1966-1996.....202

Grafik 3.22. Türkiye'de Ticari Amaçlı Yapıların Sayı ve İnşaat Alanlarının Yıllara Göre Değişimi, 1954-1996.....202

Grafik 3.23. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996.....203

Grafik 3.24. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996.....205

Grafik 3.25. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı, %, (Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre), 1970-1996.....209

Grafik 3. 26. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın, Toplam Yapı Sayısı ve Toplam İnşaat Alanına Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996.....227

Grafik 3. 27. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın Ev ve Apartman Türlerine Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996.....228

Grafik 3. 28. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın Ev ve Apartman Türlerine Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996.....229

Grafik 3. 29. Ankara'da İl ve Kentte Sıhhi, Sosyal ve Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996.....229

Grafik 3. 30. Ankara'da İl ve Kentte Dini Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996.....230

Grafik 3. 31. Ankara'da İl ve Kentte Sanayi Yapılaşmasının Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996.....231

Grafik 3.32. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1981.....232

Grafik 3.33. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1985 233

Grafik 3.34. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1990 233

Grafik 3.35. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre,1995 233

Grafik 3.36. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Yapı Sayısının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 236

Grafik 3.37. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Yapı Sayısının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 236

Grafik 3.38. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Konut Alanının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 237

Grafik 3.39. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Konut Alanının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 237

Grafik 3.40. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 238

Grafik 3.41. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 238

Grafik 3.42. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Sıhhi Sosyal Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 239

Grafik 3.43. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Sıhhi Sosyal Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 239

Grafik 3.44. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 240

Grafik 3.45. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 240

Grafik 3.46. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Sanayi Türü Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990 241

Grafik 3.47. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Sanayi Türü Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996 241

Grafik 4.1. Toplam Nüfus Yıllık Artış Hızları (1985-1997) 261

Grafik 4.2. Kentsel Nüfus Yıllık Artış Hızları (1985-1997) 262

Grafik 4.3. ÇİB Yıllık Toplam İnşaat Alanları ve Yapı Ruhsatı Sayıları (1985-1998)....265

Grafik 4.4. İnşaat Alanı/Ruhsat'ın Yıllara Göre Değişimi....266

Grafik 4.5. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Arazi Kullanımı Dağılımı (Ruhsat Sayılarının Oranı)....270

Grafik 4.6. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Arazi Kullanımı Dağılımı (İnşaat Alanları Oranı)....271

Grafik 4.7. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-a....279

Grafik 4.8. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-b....279

Grafik 4.9. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-a....280

Grafik 4.10. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-b....280

Grafik 4.11. "İnşaat Alanı/Ruhsat"ın Kooperatif Girişiminde Yıllara Göre Değişimi....282

Grafik 4.12. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönemsel Payları, (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998....286

Grafik 4.13. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönemsel Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998....286

Grafik 4.14. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Etkinliklerinin % Değişimi, (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998....287

Grafik 4.15. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Etkinliklerinin % Değişimi,(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998....287

Grafik 4.16. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1989-1993....287

Grafik 4.17. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1994-1998....288

Grafik 4.18. Belediye Girişimiyle Gerçekleşen Kentsel Yapılaşma İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin Payları, sayı, 1985-1998....290

Grafik 4.19. Belediye Girişimiyle Gerçekleşen Kentsel
Yapılaşma İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin
Payları, inşaat alanı, 1985-1998.....290

PLANLAR

Plan 3.1. Ankara Şehri İmar Planı, Jansen, 1932.....212

Plan 3.2. Ankara Şehri İmar Planı, Yücel-Uybadin, 1957.....214

Plan 3.3. Ankara Nazım Planı, AMANPB, 1982.....216

Plan 3.4. Ankara 2015 Makroform Önerisi (Yapısal Plan), 1986.....217

Plan 3.5. Ankara 2015 Ulaşım Ana Planı, 1994.....220

Plan 3.6. Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Plan Önerisi, 1999.....222

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 3.1. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
Oğuzlar Mahallesi(Balgat) / Çankaya / Ankara.....154

Fotoğraf 3.2. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
Çukurambar Mahallesi / Çankaya / Ankara.....156

Fotoğraf 3.3. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
1. Çiğdem Mahallesi(Karakusunlar) / Çankaya / Ankara
2. Huzur Mahallesi /Çankaya /Ankara 157

Fotoğraf 3.4. 1980 Sonrası Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden Çok Katlı
Alışveriş Merkezlerinin Ankara'daki İlk Örneği: Atakule/Çankaya.....162

Fotoğraf 3.5. 1980 Sonrası Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden
Otel/Toplantı Salonları / İş ve Alışveriş Merkezi : Sheraton Oteli/Kavaklıdere.....163

Fotoğraf 3.6. 1980 Sonrasında Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden Otel /
Toplantı Salonları Kompleksi : HiltonSa Oteli / Kavaklıdere.....164

Fotoğraf 3.7. 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası'nın Katkısıyla, 1980 Sonrası
Orta ve Orta-üst Gelir Gruplarının Sembolik Sermayelerini Oluşturmada
Etkin Girdi Sağlayan "Site" Tarzı Konut Alanlarına Bir Örnek: Çiğdem
Mahallesi-Gökkuşağı Sitesi.....167

Fotoğraf 3.8. "Site" Türü Yapılaşma, Çankaya / Evren(Bilkent)
Mahallesi.....206

Fotoğraf 3.9.Dikmen Vadisi Uygulaması ve Gökçek Döneminde Eklenen Üç
Blok.....225

Fotoğraf 3.10. Portakal Çiçeği Vadisi Uygulaması.....226

Fotoğraf 3.11. Karakusunlar Civarında "Site" Türü Yoğun Yapılaşmanın
Oluşturduğu Yaşam Çevresi.....235

Fotoğraf 4.1. Çankaya İlçesi'nde 1990lı Yıllarda Gerçekleştirilen Büyük
Ölçekli İş Merkezleri ve Kondominyum Türü Yapılaşma Örnekleri: Akman
Kondominyum(Çiğdem Mah.), FTZ Plaza(Balgat).....267

HARİTALAR

Harita 3.1. Ankara Büyükşehir Sınırları İçinde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin 1991-96 Yılları Arasında İlçelere Dağılımı. 243

Harita 3.2. Ankara Büyükşehir Sınırları İçinde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin 1996 Yılında İlçelere Dağılımı.....244

Harita 3.3. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde Dağılımı / Hizmetler Sektörü, 1980-1999.....247

Harita 3.4. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Sayı) / Hizmetler Sektörü, 1980-1999.....249

Harita 3.5. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Bin Dolar) / Hizmetler Sektörü, 1980-1999.....250

Harita 4.1. Çankaya İlçesi'nde Belediyelerin Yapılaşma Yatırımlarının Mekansal Dağılımı, (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998.....292

Harita 4.2. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Toplam Kentsel Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....297

Harita 4.3. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Konut Türü Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....298

Harita 4.4. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....299

Harita 4.5. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Karma Kullanımlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....300

Harita 4.6. Çankaya İlçesi'nde 1985-88 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....303

Harita 4.7. Çankaya İlçesi'nde 1989-93 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....304

Harita 4.8. Çankaya İlçesi'nde 1994-98 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).....305

Bilim, somuttan soyuta akıyor.
Bilim hiçbir zaman somut değil.
Bilimsel çaba, somut olguyu parçalamakla başlıyor.
Her olguda iki yan var; somut görüntü ve soyut öz bir olguyu veriyor.
Buna, güncel kabuk ve kalıcı öz demek de mümkün; bilim güncel kabuğu parçalayarak kalıcı öze uzanmak olarak gerçekleşiyor. *Yalçın Küçük*[1]

Birinci Bölüm

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dünya, 1980li yıllarla birlikte, üretimin örgütlenmesinden, teknolojideki gelişmelere uzanan, önemli değişim/dönüşüm ve etkileşimlere tanık olduğumuz bir sürece girmiştir. Bu, ekonomik, politik, sosyal ve mekansal dönüşümleri kavramsallaştırmak, kuramsallaştırmak üzere "neo", "post" ve "de" önekli (neoliberalizm, neopragmatizm, postfordizm, postyapısalcılık, postkoloniyalizm, postmodernizm, dekonstrüktivizm, vd) düşünsel denemeler ortaya konulmuştur. "Post" lu ve "de"li akımların "parça ve parçalama"ya, "bileşenlerine ayırma"ya vurguları, bütün beşeri bilimler ve özellikle mekanla ilişkili coğrafya, kent planlama ve mimarlık disiplinlerinde derin etkiler yapmıştır. Kentsel politikada "yerel", "yerelleşme" ve "yetki dağılımı" ile; mekan boyutunda ise "parçacı planlama" ve "kentsel tasarım"la kendisini ifade eden bu "yeni" ve "post" akımlar; böylece olanaklı kıldıkları "kentsel mekan üzerinden sermaye birikimi"yle, "küreselleşme"nin, finansmanına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda mekan, değişen anlamıyla, tarihinde olmadığı kadar spekülatif bir işlev kazanmış, sermayeye kendisini yeniden üretmesinin olanaklarını sunmuştur. Bu gelişmelerin başlangıcını oluşturan, devletin geleneksel kural koyucu ve sosyal adalet sağlayıcı

[1] Küçük, Y., 1986, Türkiye Üzerine Tezler III:1908-1998, İstanbul: Tekin.

işlevini sorgulayarak, küçültülmesini, geri çekilmesini ve bireyin ön plana çıkartılmasını öngören "deregülasyon"; "serbestliği" işaret eden içeriğiyle, yeni liberalizmin açılım noktasını oluşturmaktadır. Modernizm eleştirisi üzerine kurulan ve modern toplumlarda, kişisel özgürlük için fırsatlar bulunmasına karşın, bu fırsatların bireysel olarak kendini belirleme olanağı haline gelemediğinden hareket eden "yapabilir kılma" [2] (Bernstein, 1995; Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı 1996) özüne inildiğinde, yeni liberal ideolojinin taleplerini yansıtmaktadır:

"Yaşam kalitesinin geliştirilebilmesi, toplumda değişik aktörlerin tümünün yaratıcı güçlerinin, potansiyellerinin harekete geçirilmesinde ve sorumluluklarını yerine getirmesinde aranmaya başlayınca, bu "aktörleri yapabilir kılma stratejisi" gündeme gelmiştir. Yapabilir kılınma bir yandan aktörlerin genelleştirilmiş kapasitesinin geliştirilmesi, öte yandan ortamın izin verici hale getirilmesiyle sağlanabilir. Aktörlerin genelleştirilmiş kapasitesi, siyasal güce ulaşabilirliği, parasal gücü, ortaklık kurabilme güvenine ya da saygınlığına sahip olması, bilgi ve teknolojiye erişebilirliği artırılarak geliştirilebilir. Ortamın izin verici hake getirilmesi, aşırı kural ve düzenlemelerin engel olmaktan çıkarılması, fırsatlar hakkında bilgiye ulaşabilmesinin sağlanması, kapasitesinin geliştirmek isteyenlere ortamın duyarlılığının artırılması vb. yollarla sağlanabilir. Yapabilir kılma salt bir deregülasyon ilkesi olarak yorumlanmamalıdır. Tersine bunu çoğulcu demokrasinin yaşama geçmesi olarak görmelidir. (Tekeli,1999: 234-35)

"Ulusal Eylem Planı içinde yer alan hususların yaşama geçirilebilmesi sadece pasif bir izlemeyle gerçekleştirilemez. Kentli bağlılığı (civic engagement), yapabilir kılma (enablement), çok aktörlü yönetim ve yönetişim (governance) gibi ilkeleri benimseyen bir program, çeşitli toplantılar örgütleme ve yaratıcı eylem biçimleri oluşturma yoluyla, aktif bir biçimde izlenmelidir ki kağıt üzerinde kalmasın." (Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı 1996: 8)

Yeni liberal politikaların geçerli kılınmaya çalışıldığı bir sistemde, ekonomide olduğu gibi, mekana yönelik taleplerin önündeki sınırlılıklarında (makro ölçekten

[2] Yaşam birey tarafından bireysel seçme özgürlüğünün kısıtlı olmasına paralel, olması gerektiği gibi değerlendirilemiyorsa, bunun önünün açılması gereği üzerine kurgulanan "enablement"in karşılığı olarak, Habitat II Konferansı çalışmaları sürecinde, Türkiye'de kentleşme ve planlama yazınına giren "yapabilir kılma", çoğulcu demokrasinin yaşama geçirilebilmesinin işlevsel karşılığı olan "yönetişim" ile birlikte değerlendirilmektedir. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996)

mikro ölçeğe tüm kurumsal ve araçsal içeriğiyle) aşılması, sistemin iç bütünlüğünü sağlamak açısından önem kazanmaktadır. Bu noktada, 1980 sonrasının güncel yaklaşım ve kavramları biraraya gelerek bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır: Yeni Dünya Düzeni, yeni liberalizm ve deregülasyon; iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve küreselleşme; demokratikleşme ve yerelleşme; özelleştirme; postmodernizm, projeci plancılık ve sermaye birikiminin odağı olarak kentler ve kentliler.

"İstanbul'u Sarsan On Yıl" adlı çalışmada kent üzerinden işleyen bu sistem Kuban'ın aşağıdaki sözleriyle çarpıcı bir şekilde tanımlanmaktadır:

> "Yasal ama adil olmayan kentsel yağma düzeni, eylem planı kavramını yozlaştırarak üç boyutlu kılmıştır. Türkiye'nin gereksinme duyduğu bütün eylemler ve örgütlü hareketler yağma rantının dev gölgesinde ve ondan örnek alınarak yapılıyor. Ve bu, toplumun zenginliğini emen bir "yapı furyası"nda sonlanıyor. Türkiye'nin her yanı boş yapılarla dolu, ama memurun, işçinin maaşıyla oturabileceği sağlıklı bir yapı yok. Gökdelenler Amerika'yı İstanbul'a getiriyor ama, sağlıklı koşullara kavuşmuş bir kent yaratamadık."(Ekinci 1994:12)

1.1. Tez Çalışmasının Amacı ve Kapsamı

1980ler'le birlikte, yeni liberal politikalar ulusal ve yerel boyutta etkisini göstermeye başlamıştır. Ülkemizde son yirmi yılda, "yeni liberal politikalar"ı seçeneksiz kılan bu süreç, ekonomide yaşanan değişimleri ele alan çalışmalarla sürekli gündemde olmuştur. 1990lı yılların ortalarına gelindiğinde, genel ekonomik değerlendirmelerin ötesinde, özel ilgi alanlarına yönelik araştırmaların yapılabilmesine olanak sağlayacak uygulama birikimlerinin oluşmasıyla (ki bu doktora çalışmasının konusunun belirlenmesinde de yönlendirici olmuştur), süreç farklı disiplinler açısından da, çekici bir analiz alanı oluşturmaya başlamıştır. Bu disiplinlerden birisi olan "kent ve bölge planlama"nın ilgi alanı olan "kentleşme", yaşamın bütün

boyutlarını içermesiyle, yeni liberal politikaların insan ve yaşam üzerine etkilerinin bütüncül bir yaklaşımla sınanmasına olanak tanımaktadır. Doğal olarak, kentleşme gibi geniş açılımları olan bir alanda çalışma yapmak, sunduğu sınırsız olanakların yanında, sınama alanının ve veri tabanının belirlenmesinde zorlukları da beraberinde getirmiştir:

- Küreselleşme ve yeni liberalizmin söylemlerinden birisi olan "postmodernizm" ile onun gölgesine itilen modernizmin arasında kendisine yeni bir yer bulmaya çalışan "planlama"ya ve kentleşmeye ilişkin hipotezlerin, tarafsız verilerle desteklenmesi gerekliliği;
- 1980 sonrası kentleşmenin içeriğini devletin aracılığı olmadan[3] "sermayenin talepleri"ne indirgeyen, yaşamın elle tutulur-gözle görülür boyutu olan "yapılaşmış çevre" ve "mekanı yapılaştıranlar" üzerine kuramsal/kavramsal tartışmalar,

sınama boyutunun belirleyicileri olmuştur. Bu nedenle, kentsel mekan oluşum sürecindeki değişimlerin "kentsel yapılaşmanın bütün sektörlerini içine alan bir analiz" ile ortaya konulmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda, başkent Ankara'nın Çankaya İlçesi, 1980 sonrası gelişmelerle ilişkili, "kentsel mekandaki dönüşümün rant oluşumu ve sermayenin mekana çökelmesi" boyutlarıyla yoğun hissedildiği ve sınanması gereken bir alan olarak düşünülmüş; İstanbul dışında bir "yer"de bu sınamanın yapılmasının ülke geneline ilişkin gelişmeleri yansıtma olanağının daha yüksek olacağı varsayımıyla çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

[3] 1980 öncesinde de mekan sermayenin birikim sürecine katkıda bulunmaktaydı. Örneğin, sanayinin desteklenmesi kapsamında göz yumulan gecekondulaşma, başlangıçta (spekülatif içerik kazandırılmadan önce) kamunun sanayi için gerekli işgücünün sağlanmasına yönelik bir politik uygulamasıydı. Ancak, genel geçerli sosyal devlet söylemi, kamusal alanın düzenlenmesinde önemli role ve işleve sahipti.

1998 yılı sonu itibariyle, 24 Ocak 1980 kararlarıyla ortaya konulan "ekonomik istikrar ve yapısal uyum politikaları" boyutunda 18 yıllık; 1984'te Çankaya'da İlçe Belediyesi[4] kurulmasıyla başlayan kentleşme boyutunda 14 yıllık sürecin incelenmesi, ekonomik, politik ve mekansal ilişkilerin içiçeliğini vurgulamak; gelişmekte olan bir ülkede kentleşmenin iç ve dış dinamiklerini sergilemek açısından önem taşımaktadır.

Aşağıdaki bölümde, tez çalışmasının içeriğinin ve yönteminin önerme ve hipotezlerle ortaya konulması amaçlanmıştır:

Önerme: Türkiye'de, *yeni liberal politikaların yönetim ideolojisi olarak benimsendiği son yirmi yılda, kentlerin arazi kullanım örüntülerinde önemli değişimler oluşmuştur. Bu değişim arazi kullanımının bileşenlerinin değişimleriyle ilişkili olarak açıklanabilir.*

Bu ön belirleme, çalışmanın yapısının tümdengelimci bir yaklaşım üzerine kurgulanmasını gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, arazi kullanım örüntüsü, fizik mekanı oluşturan parçaların birlikteliklerinin bütüne yönelik ifadesini temsil etmektedir. Mekan, onu oluşturan bileşenlerle, ülke ölçeğinden mahalleye inen ölçekte ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel ve nüfus yapısındaki değişimleri kendi içinde taşıyan ve yansıtan bir işlev görmektedir. Alt ölçeklerdeki değişimler, bütünle ilişkili olarak yorumlandığında, parçaların ifade edemediği ya da ifade etmekte zorlandığı asıl anlam ortaya çıkmaktadır.

[4] 1984 yılında 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası ile Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı kurulan beş belediyeden birisidir.

Kentleşme, "kentsel alanlarda yaşayan nüfus" ölçütünün ötesinde, "belli ekonomik faaliyetlerin işbölümüne dayalı olarak gerçekleştirildiği nüfus büyüklüğünü ve bu nüfusun kentsel içerikli yaşam biçimini"(Johnston, 1994:651) ifade eden içeriğiyle ele alındığında, yaşamın herhangi bir boyutundaki farklılaşma kentleşmeyi de etkileyecektir.

1970li yıllarda yaşanan ekonomik krizin, sermayenin yeniden yapılandırılması yönünde dünyayı da yeniden yapılanmaya itmesi; ve bu itimin temel gücünün teknolojideki gelişmelere paralel üretim tarzlarındaki değişme ve onun mekansal talepleri (Eraydın,1992; Storper, 1991; Castells, 1989; Sassen 1991; King,1990), kentleşmeye ve mekana ilişkin mevcut düşünsel çerçeveyi de değişime zorlamıştır:

"Transformasyonun tarihsel olarak eşzamanlı devreye soktuğu karmaşık faktörler bulunmaktadır: sosyal sistem olarak kapitalizm, gelişme modu olarak bilgiye dayanma ve güçlü ve etkin bir araç olarak da bilgi teknolojileri. Bu karmaşık sosyo-ekonomik-teknik matriks toplumları dönüştürmektedir... Yeniden yapılanma süreci saf bir düzenlemeden ibaret değildir. Politik olarak belirlenir ve hükümetler ve çeşitli örgütlerle hukukileştirilir ve yaşama geçirilir."(Castells, 1989:3)

Hipotez 1. *Bütün parçadan, parça da bütünden bağımsız dönüşemez. Kentler bağımlı oldukları üst sistemlerden etkilenirken, içinde yer aldıkları sistemleri de dönüştürücü dinamikler üretirler:*

Yeni liberalizm ve küreselleşme, sermayenin talepleri(teknolojik gelişme örtüsü altında sunularak) doğrultusunda, ulusal ekonomiye ve politikaya doğrudan müdahale ederek kentsel mekanı ve kentliyi amaca yönelik olarak yeniden biçimlendirmektedir. Demokratikleşme, yerelleşme ve etkin hizmet üzerine kurgulanan yönetim erkinin ve denetiminin parçalanmasına yönelik yasal düzenlemeler, "üretimden uzaklaşan sermayenin yeniden üretilmesine uygun

kentleri" spekülasyon ve rantın odağı konumuna getirmiştir. Bu bağlamda yeni liberalizm ve küreselleşme "küresel olma iddiasındaki kentler"in yanında; büyük küçük farketmeksizin tüketim potansiyeli olan tüm kentleri eylem alanı olarak seçmekte; kentlere ilişkin yasal yönetsel çerçeveyi ve kentsel mekanın aktörlerini değiştirmektedir.

Tez çalışmasının 2. bölümü bu belirlemenin kuramsal çerçevesinin oluşturulmasını amaçlamıştır. Makro ölçekli değişimlerden, mikroya inen bir ele alışla; yeni dünya düzeni, bu düzenin kurulmasında yeni liberal politikaların rolü ve teknolojik gelişme ile paralel algılanan küreselleşmenin, kentsel yaşam biçimine doğrudan etkileri izlenmeye çalışılmıştır:

"Bilindiği gibi yeni dünya düzeninin söylemi küreselleşmenin iki ayağı var: siyasal ve ekonomik. Ekonominin vahşi kapitalizme bırakıldığı bu düzen, "neo" ile makyajlanarak öne sürülmüş liberalizmden başka birşey değildir aslında. Yeni dünya düzeninin siyasal ayağı, yeni demokrasi olarak isimlendirilen ve alt kimlikleri ve yerel güçleri ön plana çıkartan, ulus devletin zayıflatılması üzerine kurulu bir demokrasi. Böyle bir yapı, özellikle az gelişmiş ülkelerin hızlı kentleşme süreçlerinde büyük bir rant kaynağı oluşturan "imar"ın (planlamanın da gündemden düşürüldüğü bir dönemde) her türden suistimale açık hale gelmesine yol açmıştır. Yerelde oluşturulup, daha iyi çalışması umut edilen demokrasi, dar çıkar çevrelerinin elinde tutsak kalmıştır. Planlamanın yanlışları, bina ölçeğindeki hatalarla (tasarım, inşaat kalitesi vd) birleşmiş ve Türkiye ölçeğinde sağlıksız kentsel çevreler ve bina stoku oluşturulmuştur."(Tanilli, 1999)

Küreselleşme sürecinde mekana ve planlamaya yaklaşım kamu yararı ile ilişkilendirilerek irdelenmiştir. Üst ölçekteki dönüşümlerin tamamlayıcısı olarak, postmodernizm, yerelleşme ve özelleştirmenin dinamikleriyle yeniden biçimlendirilen yerel yönetim yapısında kamusal alanın daraltılmasıyla, özel girişim alanının genişlemesi arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur:

"Yöneticiler bu gelişmeleri "kamu-özel işbirliği" adıyla tanımlamakta ve bırakınız yapsınlar ideolojisi altında desteklemektedirler. Fakat bunların gerçekte ne

olduklarının açıklanması gerekir: kamu kaynaklarının yeni bir gündem oluşturma yolunda yeniden dağıtımı. Bu gündem artık, sosyal adalet ve büyümeyle ilgili değil. Gündemi üretim ilişkilerinin yeniden yapılanması oluşturuyor ve özel girişimin öncelikli pozisyonu en önemli girdiyi oluşturuyor."(Squires, 1996:276)

Bu değişimlere koşut, yaşam çevresinin değişim ve dönüşümünün mekansal boyutu irdelenmiştir:

"kentsel mekanın yeniden yapılanması, büyük boyutlu bir değişim yaşayan kapitalist ekonominin bir parçasını oluşturmaktadır... Yüksek eğitimli, beyaz yakalı profesyonellerin ve destek birimlerinin çabuk karar üretme, yanıt verme ve yanıt alma üzerine kurulu sisteminin mekansal yansıması olarak ortaya çıkan iş, alışveriş merkezleri; otel, lokanta, eğlence, kültür ve spor merkezleri gibi kullanımlar mekanı hızla yeniden yapılandırmaktadır. "Zaman paradır" klişesine uygun olarak inşa edilen gökdelenler hem erkin hem de zaman ve mekan sıkışmasının gözle görülür boyutunu oluşturmaktadır."(Smith, 1996:348-350)

3. Bölümde, Türkiye'de kentleşmenin ve planlamanın aşındırılmasının iç ve dış dinamikleri, sosyal, ekonomik ve yasal yapıdaki dönüşümlerle incelenmiştir. Nüfus yapısı, kent-kır nüfuslarındaki değişimler, nüfus artış hızları, sosyal yapıdaki değişimler, küreselleşmenin önermeleri temelinde değerlendirilmiştir. Kentleşme, yasalar, yasa tasarıları, Anayasa Mahkemesi Kararları ve hükümet programları çerçevesinde değerlendirmeye alınmıştır. Bu bölümde, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar, kent ve kentleşmeyle doğrudan ve/veya dolaylı ilişkili yasaları ve kanun hükmünde kararnameleri gözden geçirilerek, 1980 sonrasında gerçekleştirilen yeniden yapılanma sürecinin yasal boyutla sıkı ilişkisi ortaya konulmuştur.

Küreselleşme sürecinin mekan etkileri ülke geneli, İstanbul ve Ankara'daki "doğrudan dış sermaye yatırımları"nın (Foreign Direct Investments) sektörel

dağılımıyla incelenmiştir. 1980 sonrası dünya ile bütünleşme çabasındaki Türkiye; dünya kenti olma iddiasındaki İstanbul ve başkent Ankara arasında karşılaştırmalı bir çözümleme ile, sermayenin kentlere yönelik eğilimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye ve Ankara Büyükşehir Belediyesi kapsamındaki ilçeler çerçevesinde gerçekleştirilen arazi kullanımı çözümlemesi, DİE'ye ait yapı ruhsatları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ekonomik ve sosyal yapının dinamiklerinin kentsel yapılaşmaya yansımaları, inşaat sektörünün gelişimi ile ilişkilendirilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

Hipotez 2: *Arazi kullanım bileşenlerinin içeriğindeki değişimler, örüntünün bütününün içeriğini de değiştirir:*

Yeni liberalizm dünya ve ülke ölçeğinde yeniden oluşturduğu düzeni, kentlerin en küçük ölçekli temsilcisi olan ada/parsel ölçeğine yaptığı noktasal müdahaleler ile gerçekleştirmektedir. Bu müdahaleler, kentleşmenin fizik mekan boyutundaki değişimlerinin ötesinde, toplumun sosyal ve ekonomik yapısını olumsuz etkileyerek kenti, eşitsizlikleri ve çarpıklıkları artırıcı biçimde, dönüştürmektedir.

Bu öngörü arazi kullanım örüntüsünün bileşenlerinin mekan boyutunda tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Kentsel fonksiyonların mekansal dağılımı, bu bağlamda, konut, ticaret, sanayi, idari,sosyal, sağlık, kültür, eğitim, spor kullanımları başlıkları altında değerlendirilmeye alınmıştır:

"Küreselleşme mitinin sahipleri, kentleri belli bir zihniyetin mekansal örüntüsü olarak yeniden kuruyor. Bu örülümde yaşamın her alanını içeren post üsluplar mekan

üretiminin her detayına da girerek, post yaşam tarzları vaadiyle kentleşmenin kamu yararı öncelikli dayanaklarını, birey-cemaat öncelikli gerçekleştirmelerle değiştirmeye yöneliyor. Mekan örüntüsü, toplumsal yaşamın elle tutulur gözle görülür biçimini oluşturur ve bu örüntü bir siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel, bileşkedir. Bu bileşkenin analizi, bileşenlerin temsilinden geçer." (İncediken, 1999a)

Tez çalışmasının hipotezlerinin mekanda sınanması 4. bölümde gerçekleştirilmiştir. Sermayenin mekan üzerindeki hareketi incelenerek başlanan çalışmada, 1980-99 arasında, Türkiye genelinde hizmetler sektöründe verilen toplam yatırım ve teşvik belgesinin %7si'ni kendisine çeken Ankara'da, Çankaya İlçesi'nin toplam yabancı sermaye yatırımlarının %95'ine ev sahipliği yaptığı görülmüştür. Bu yatırımlarla ivme kazanan rant beklentilerinin hızlandırdığı mekansal değişim ve dönüşümler, Çankaya İlçesi'nde 1985 sonrasında verilen yapı ruhsatlarının incelenmesiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapı ruhsatlarının çözümlemesi, kentsel arazi kullanımında, içeriğin bileşenlerine (girişimci türü, kullanım türü, kentsel mekanın aktörleri, vd) ilişkin yapısal dönüşümlerin ortaya çıktığını göstermiştir.

Son bölüm, tez çalışmasının sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda tezin sonuçları, kent planlamanın temelini oluşturan kentsel arazi kullanım örüntüsünün içeriğindeki köklü değişimleri ortaya koymasıyla bundan sonraki çalışmalara ışık tutabilecektir. 1985-1998'e ilişkin sonuçlar, plancıların yapılaşmış çevrenin dinamiklerini tartışmaya açarak, geleceğin çevrelerine müdahale biçimlerini yeniden yorumlamalarında kılavuz olabilecektir.

"Çıkarmamız gereken yalın sonuç, ne zamana ne mekana maddi süreçlerden bağımsız nesnel anlamlar yüklenemeyeceği ve bu kavramları temellendirmenin ancak maddi süreçleri araştırmakla mümkün olacağıdır. Bu materyalist bakıştan hareketle, zaman ve mekan konusundaki nesnel kavrayışların zorunlu olarak toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi pratik ve süreçler aracılığıyla yaratıldığını iddia edebiliriz... Zamanın ve mekanın nesnelliği, bu durumlardan her birinde toplumsal yeniden üretimin maddi pratiğince yaratılır; bu pratik coğrafi ve tarihsel bakımdan farklılaştığı ölçüde, toplumsal zamanın ve toplumsal mekanın kuruluşunun farklılaştığını görürüz. Kısacası, her özgül üretim tarzı ya da sosyal formasyon kendine özgü bir zaman ve mekan pratikleri ve kavramları bohçası içerecektir. Kapitalizm, günümüze dek, toplumsal yeniden üretime ilişkin maddi pratik ve süreçlerin hep değiştiği devrimci bir üretim tarzı olduğundan ve bu gerçek hala geçerli olduğundan dolayı, mekan ve zamanın nesnel özellikleri ve bunun yanı sıra anlamları da değişir." (David Harvey)[1]

İkinci Bölüm

2. YENİ DÜNYA DÜZENİ, YENİ LİBERALİZM VE KÜRESELLEŞME/ MEKAN İLİŞKİSİNE KENTBİLİMSEL YAKLAŞIM

Teknolojideki gelişmelere paralel, ekonomik eylem alanının yeniden tanımı ve paylaşımını hedefleyen sermaye, yeniden yapılanmaktadır. Bu bölümde, Türkiye'de 1980 sonrası kentleşmenin ve kentsel mekanın oluşumunun dış kaynaklı dinamikleri olarak tanımlayabileceğimiz, gelişmiş ülkelerde kapitalizmi yeniden biçimlendiren yeni liberal politika ve stratejiler, küreselleşme etkileriyle ele alınmıştır. Klasik liberalizmin temel ilkesi "bırakınız yapsınlar ve bırakınız geçsinler"e ek olarak; küçültülmüş devlet, özelleştirme, yerelleşme ve sonuçta sermayenin tüm engellerden arındırılmasına yönelik politikalar demeti sunan yeni liberalizm, ölçekler arası ilişkiler kurularak, "yeni dünya düzeninden planlamanın değişen anlamı"na uzanan bir sıralama içinde irdelenmiştir.

---

[1] Harvey, D., 1996, Postmodernliğin Durumu, (1990 baskısından çev.S.Savran), İstanbul: Metis Yayınları.

2.1.Yeni Dünya Düzeni : Küreselleşme, Teknolojik Gelişme ve Mekan

Piyasa ekonomilerinin kamu müdahalesi ve girişiminden, dünya çapında arındırılması; güçlü ulus devletin yetki ve sorumluluklarının bu arındırmayla eş zamanlı yerele devredilmesi ve böylece akışkan kapitalin önündeki tüm engel ve sınırların kaldırılmasının tüm dünya tarafından kabulü olarak tanımlayabileceğimiz yeni dünya düzeni, 1970li yılların sonu-80li yılların başında ABD başkanı Reagan ve İngiltere Başbakanı Muhafazakar Parti Başkanı Thatcher'in yeni liberal politikalara dayalı deregülasyonu[2] uygulamaya koymalarıyla, gelişmiş ülkelerin gündemine girmiştir:

"Her ne kadar, yeniden yapılanma politik süreçten bağımsız olmasa da, sonuçta, politik eğilimlerin ve kişisel ilgilerin sınırlarını aşarak gelişmektedir. 1980ler'de yeniden yapılanma, Amerika'da Reagan ve İngiltere'de Thatcher'in yeni liberal politikalarıyla açık olarak ortaya konmasına karşın; Fransa'da sosyalist hükümetin 1981-83 arasında uyguladığı geleneksel politikaların, kapitalizmin parametrelerine göre, başarısızlığa uğraması sonucu gündeme girmiştir. Yeniden yapılanma, Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda ve Pasifik Kıyısı ülkelerde ekonominin uluslararasılaşmasına paralel gerçekleşmiştir. Üçüncü dünya ülkelerinde, bundan farklı olarak, uluslararası finansman kuruluşlarının seçmeye olanak tanımayan, emredici yaklaşımlarıyla uygulamaya sokulmuştur. Her yeniden yapılanma süreci ve programı, ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik koşullarına bağlı olarak özgün yanlar taşımakla birlikte; benzer politika ve benzer uygulama araçlarıyla sınırlı ekonomik politikalar sepetiyle bu ülkelere enjekte edilmiştir." (Castells, 1989:4)

IMF, Dünya Bankası ve benzer kuruluşlar, kredilendirme ve proje finansmanı yoluyla, bu yıllarda ekonomik darboğazdaki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri de, "yeni liberal politikalar ağırlıklı değişim programı" içine almıştır.

Özellikle 1980li yıllarla birlikte yeni liberalizm, yeni sağ, küreselleşme, yerelleşme

[2] Deregülasyon. Dictionary of Human Geography'de (Johnston, 1998:127) devletin ekonomik alandan çıkartılması veya rolünün azaltılması olarak tanımlanmakta, ancak özelleştirme ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmektedir. Tekeli ise deregülasyonu, ortamı izin verici hale getirme, aşırı kural ve düzenlemelerin engelleyici olmaktan çıkarılması olarak ortaya koymaktadır (1999:17).

ve ulusötesi/çokuluslu sermaye kavramlarıyla gündeme giren yeni dünya düzeni üzerine oluşan yazının büyük bölümü, 1989'da Sol Blok'un, 1991'de de SSCB'nin dağılmasıyla, tek kutuplu bir dünya ekonomik sistemine gidiş süreci yaşandığını vurgulamaktadır. Sürecin değerlendirilmesinde teknoloji algılı-yüzeysel[3] ve tarihsel-eleştirel olarak tanımlayabileceğimiz iki farklı yaklaşım biçimi belirmektedir. Birincisi, yeni dünya düzenini küreselleşmeyle bir tutarak, son yirmi yılda ortaya çıkan, iletişim teknolojisindeki gelişmenin "kaçınılamaz bir sonucu" ve "dışında kalınamaz bir değişim süreci" olarak görmektedir (Albert,1992; Keyder,1993; Tekeli ve İlkin 1993; vd). Diğer görüş ise, yaşanan sürecin, kapitalizmin kendini yeniden üretmekteki krizini aşmaya yönelik stratejilerinin bir sonucu olduğunu ve birikim sürecinden bağımsız ele alınamayacağını belirtmektedir. Buna göre, sermayenin küreselleşme baskısı, gereksinilen teknolojik ilerlemeye ulaşmayı sağlamıştır ve değişim bu boyutuyla, ihtiyatla yaklaşılması gereken bir içerik kazanmaktadır (Amin,1994 ve 1999; Boratav,1996; Güler,1996; Harvey, 1996; Kazgan,1997; Kongar, 1998; Şengül,1999; vd). İki farklı bakış, ulus devlet ile sermaye arasındaki ilişkileri değerlendirme/yeniden yorumlamada, özellikle bu tez çalışmasının ilgi alanını oluşturan kentleşme ve mekan boyutunda beklentileri/yaklaşımları açısından birbirinden ayrılmaktadır. Birinci bakış açısını benimseyenler, yeni dünya düzeninin yeni fırsatlar içerdiğini; iletişim teknolojisindeki gelişmelerin sermayeye sağladığı olanakların bu fırsatların belirleyicisi olduğunu; yeni düzende ulus devletin "sermaye" ile "mekan" arasında gereksiz bir basamak olduğunu; geleceği sermaye ve sermayeyi kendisine çekebilen coğrafyaların belirleyeceğini, bu yarışta geri kalanların dünya düzeninden dışlanacağını, geri kalmışlığa mahkum olacaklarını

[3] Bu yaklaşımın benimsenmesinde, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Fukuyama(1994) tarafından savunulan "ideolojik farklılıklar açısından tarihin son bulduğu" tezi de etkili olmuştur.

belirtmektedirler. Birinci görüşte olanlardan Albert, yeni dünya düzenini küreselleşmeye indirgemekte ve kapitalizmin gelişmesini üç evreye ayırarak değerlendirmektedir:

"Birinci evre, devlete karşı kapitalizm evresi olup, 18.yy'ın sonlarından itibaren başlamış... İkinci evre devlet denetimindeki kapitalizm evresi olup, 19.yy'ın sonlarından başlamış... Üçüncü evre ise, devletin yerine kapitalizm evresi olup 20.yy'ınsonlarından itibaren kendisini derinden hissettirmeye başlamıştır. Üçüncü evredeki ideolojinin hem felsefi arka planı hem de araçları o denli güçlüdür ki, bugün bu ideolojiye karşı çıkmak adeta çağ dışı olmayı peşinen kabul etmek anlamına gelmektedir. Artık kimse gelirler politikasına, sosyal yardım programlarına, güçlülere karşı zayıfların korunmasına ve bunun gibi eşitlikçi görüşlere rağbet etmemekte ve genelde herkes "malum güç haktır" deyişine inanmaktadır. Fırsatları değerlendirebilenler onlardan yararlanır; değerlendiremeyen ise kendi ortalama yeteneğinin karşılığını alır; çünkü, fertler optimize eder ve bu nedenle hükümet müdahaleleri ancak optimizasyondan sapmaya neden olur."(Kongar 1998:413'den Albert, 1992)

Küreselleşme ve mekan ilişkisini değerlendirirken, iletişim teknolojisindeki gelişmenin sağladığı olanakların, "yer"e özgü değerleri ön plana çıkarabileceğini belirten Tekeli, bu yolda gereken adımların atılmaması durumunda sistemin dışında kalınabileceği uyarısını yapmaktadır:

"Mekanın ilişki kurmayı ve akımların gerçekleşmesini engelleyici nitelikleri... teknolojik gelişmeler sonucunda etkisini azaltmaktadır. Uzaklığın etkisini azaltan gelişmeler, mekanın öneminin azalması sonucunu getirmez. Yarışmanın çoğaldığı bu yeni dünyada uzaklığın etkisinin azalması, girişimleri başka girişimlerin yarışmasından koruyucu özelliğini de kaybetmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle bir yerin sağladığı küçük avantajların önemi artmaktadır. Emeğin ucuzluğu, alt yapı bağlantılarının varlığı, birlikte bulunmanın sağladığı ekonomiler vb. bir yere üstünlük sağlayabilir. Bu nedenle bilgi toplumu döneminde de kendi özelliklerinden kaynaklanan kendine özgü bir mekan organizasyonu bulunacaktır. Bilgi toplumunun ve küreselleşen dünyanın mekan organizasyonunu etkileyen belki de en önemli değişikliği mekanın niteliğini değiştirmesidir. Mekan bir ilişkiler ağına (network) dönüşmüştür. Bilgi toplumunda olmak bu ilişkiler ağına bağlanmak demektir. Bu ilişkiler ağına bağlanmamak, bu ağdan yararlanmamak da dışlanma sonucunu doğurmakta, dünyada zaten varolan eşitsizliğe yeni bir eşitsizlik boyutu katmaktadır."(Tekeli, 1999: 221)

Aynı görüşte olanlardan Keyder'in(1993), sermaye-kentsel mekan ilişkisine vurgu yapan değerlendirmesine göre, ulusal kalkınmacılık döneminde, ancak ulusal ekonomik modeldeki konumlarıyla önem kazanan şehirler; küreselleşmeyle birlikte önem ve güce global sermayenin gereksinimlerine yanıt verdiği ölçüde kavuşabileceklerdir. Yeni teknolojilerin sağladığı olanaklarla, bu teknolojik altyapıya sahip kentler eskiye göreceli daha büyük bölgelere hizmet verebilecek duruma gelecek ve sermaye ile bütünleşmede ulusal devletlerin rolü azalırken, kentler ön plana çıkacaktır. Keyder ve Öncü(1993), İstanbul ve Dünya Kentleri adlı çalışmalarında, yeni dünya düzeninin bir parçası olmak isteyen kent yöneticilerinin kentlerine küresel sermayeyi çekebilmeye yönelik tavır almaları gerektiğini, İstanbul bağlamında jeopolitik özelliklerinin dünya kenti olabilmesinde gerekli, ancak yeterli olmadığını savunmaktadırlar. Oysa, Kongar'a göre, küreselleşme sürecinin sadece liberal ekonominin ve kapitalist düzenin rakipsiz egemenliği ve mükemmel işleyişi olduğu biçimindeki görüşün kısırlığı, hatta yanlışlığı bir yana, azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından pek çok ekonomik sorunu da birlikte getirdiği açıktır (Kongar, 1998:414).

İkinci görüşü paylaşarak, küreselleşme üzerine tartışmaların sağlıklı bir temel üzerinde geliştiğini söylemenin olanaksızlığına değinen Şengül'e göre:

"Bu sağlıksızlığın ardında yatan temel nedenlerden birisi, küreselleşme olgusunu kapitalist sermaye birikim süreçleriyle ilişkilendirip, bu çerçevede kazananları ve kaybedenleri olan bir siyasal süreç olarak kavramak yerine, teknolojik gelişmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmesidir. Bir kez teknolojik gelişmenin sonucu olarak kavrandığında ise küreselleşme önünde durulamaz bir süreç olarak sunulmakta, bu yeni yapılanma ile en iyi nasıl eklemlenilebileceği temel kaygı haline gelmektedir." (Şengül, 1999:1)

Kazgan'a göre, daha önce dünya savaşlarıyla değişen sınırlar ve yönetim biçimleri, artık Yeni Dünya Düzeni'ne uyum ya da tepki süreçleriyle belirlenecektir ve süreç farklı boyutlar içermektedir:

"Değişim rüzgarı iki boyutta esmekte: bir yanda teknoloji devriminin haberleşmede yarattığı olağanüstü hızlanma ve alan genişlemesi var... ekonominin her kesiminde yeni olanaklar ve üretim biçimleri... Bu teknoloji devrimi haberleşmeyi hızlandırmakla kalmıyor, aynı zamanda küreselleştiriyor... maddesel dünyamızla birlikte düşünce dünyamızı da değiştiriyor, kuramlar eskiyor, eski anlayışların yerini yenilerine bırakması gerekiyor. Günümüzde Üçüncü Sanayi Devrimi diye anılan bu devrimle içiçe geçmiş gibi gözüken ikinci bir değişim boyutu var: serbest piyasa ekonomisi-serbest dış ticaret-serbest sermaye hareketleri. Bu boyut da gelişmiş, yarı gelişmiş, gelişmemiş ne kadar ülke varsa, hepsini kapsamak üzere yola çıktı, Bunun temelindeyse sermayenin her biçimiyle küreselleşme baskısı var. Aynen birincide olduğu gibi, bu da ülke sınırlarını yıkmak amacında; devletleri küçülterek şirketlerin egemenliğini kurmayı istemekte; bürokratik her türlü engeli yıkmayı hedef almış. Bütün dünyayı serbestçe kendi kar planlarının uygulama alanı olarak görmekte... Ancak sermayenin küreselleşmesi, haberleşmedeki küreselleşmenin doğal bir sonucu değil. Hatta, artık iktisat kuramının kabul ettiği "sermaye mallarında içselleşmiş teknoloji" anlayışına göre, sermayenin küreselleşme baskısı haberleşmedeki devrimin yaratıcısı olmalı; çünkü karını artırabilmek için dış pazarlara açılma durumunda kalan sermayenin, haberleşmenin hızlanmasına gereksinimi var.(Kazgan, 1997: 9-11)

Yeni Dünya Düzeni'ni küresel sömürgecilik olarak niteleyen Güler, dünya düzeninin yakın geçmişini, hemen tüm uzmanlarca (isimlendirmede farklılıklarla) paylaşıldığı ve dönemler arasında belli bir düzeyde geçirgenlik olduğunu belirttiği üç döneme ayırmaktadır:

"İlk dönem 1870-1930 arasında kalan ve tarihe "klasik sömürgecilik adıyla geçen dilimden oluşur. Açık askeri işgallere dayanan klasik sömürgecilik tam anlamı ile İkinci Dünya Savaşı sonunda çökmüştür... İlk on beş yılı oluşum süresi olmak üzere, 1930-1970 yılları arasında yaşanan ikinci dönem "yeni sömürgecilik" olarak adlandırılmıştır. Bu dönem Bretton Woods olarak bilinen sistemin[4] 1971 yılında

[4] Bretton Woods Para Sistemi doların altın/döviz standartına bağlı olduğu sistemdir. 1970li yılların başında, dünya pazarlarında para altın ve hammaddeler üzerinde büyük spekülasyonlar ile başlayan sarsıntı. Ağustos 1971'de doların altın/döviz standartına bağlı olmaktan çıkmasıyla çökmüştür.

kurumsal yıkılışı başlangıç alınırsa, 1970li yıllarda açık değişme sürecine girmiştir. Yeni dünya düzeni henüz kurulmamış olsa da temel özelliklerinin açıklığa kavuştuğu söylenebilir. Üçüncü dönemi temsil eden dünya düzeni küresel sömürgecilik adı alabilecek nitelikleri ile hızla belirginleşmektedir."(Güler, 1996: 14)

İkinci Dünya Savaşı yılları sonrasında ilk kurumsal yapılanma çalışmaları başlayan yeni dünya düzeni, o günün koşullarının belirleyiciliğinde[5]; savaş sonrası üretim ve tüketim olanaklarının genişliğiyle, vahşi kapitalizmin sınırlandırılmasına koşut ön plana çıkmamış/çıkamamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin 1930 krizi, yüksek oranlara ulaşan işsizlik, yoksulluk ve kötü yaşam koşulları, ve o yıllarda merkezi planlı sosyalist ülkelerin ekonomide gösterdikleri ilerlemeler, kapitalizmin vahşileşmesinin önünde engel oluşturmuş; fordist üretim tekniğinin sağladığı olanakla, sermaye üretken yatırımlara yönlendirilmiştir. Böylece, süreç, 1970li yılların ortasında petrol şokuyla ortaya çıkan ekonomik krize kadar, Keynesci ekonomik gelişme üzerine kurgulanmış, ulus devlet- sosyal refah devleti çerçevesinde gelişmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında göreceli demokratik ilişkiler, gelişmekte olan ülkelerin Birleşmiş Milletler'de, öngörülenden fazla etkin olmaya başlamasıyla Kuzey-Güney görüşmeleri başlatılmış ve petrol krizini kendi olanaklarıyla aşamayan ülkelerin(Türkiye de dahil) büyük miktarlarda borçlanmaları, 1980 ve 90lar'ın dünya düzeninin önemli bir girdisini oluşturmuştur. "Yapısal uyum politikaları" adı altında gelişmekte olan ülkelere kabul ettirilen ekonomik paketlerle, gelişmiş ülkelerin akışkan kapitalinin daha fazla kar hedefini gerçekleştirmesinin önü açılmıştır ve bu süreç devam etmektedir. Dünya Bankası'nın 1997 Gelişme Raporları'na göre, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2/3'ü ağır

[5]Yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin kapitalizmden farklı sistem arayışlarına girmiş olması ve klasik sömürgeciliğin uygulanabilir olmaktan çıkması, savaş sonrasının yeni gücü ABD'nin, planlar ve kalkınma programları ve bunların idaresini sağlayan yeni kurumlar üzerine kurulu farklı bir yaklaşımla gerçekleştirmiştir.(ayrıntılı bilgi için bkz.Vahruşev, 1978)

ve orta derecede dış borç sorununa çözüm bulmak adına borçlanmayı sürdürmektedir.

Bugün gelinen noktada, demokratikleşme, yerelleşme, katılımcılık, bireysel özgürlük, dünya vatandaşlığı vb karşı durulamayacak yeni kavramlar, yeni düzenin olduğu gibi değil, gösterildiği gibi algılanmasının zeminini oluşturmaktadır. Yeni Dünya Düzeni'nde sermaye, tam rekabet görüntüsü altında, sınırları henüz tanımlanamayan bir tekelleşmeyi gizlemeye çalışmaktadır. Dünya çapında ve büyük şirketler arasında gerçekleştirilen birleşmeler (şirket evlilikleri), bilinçli olarak, birleşme öncesi markaları değiştirmeyerek "rekabet ortamı"nın sürdüğü izlenimini vermeyi sağlamaktadırlar. Böylece, yeni liberalizmin en önemli önermesi olan "küresel ve tam rekabetçi olduğu savlanan pazar"a sunulan mal ve hizmetlerin büyük bölümünün sermayenin kontrolünde olduğu gerçeği, yine liberalizme büyük umutlarla bağlanan uluslar açısından çarpıcılığını yitirmektedir.

30 Kasım-3 Aralık 1999 tarihlerinde, ABD'nin Seattle kentinde toplanan Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO)[6], 3 yıl sürecek Millennium Round kapsamında yaptığı ilk "Doruk" toplantısı, hem yeni düzeni savunanlar hem de bu düzene karşı koymaya çalışanlar açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Toplantının gündemini, ülkelerarası ticareti zorlaştıran sınırları(sermaye için) tamamen kaldırmak; mal, hizmet, nakit para, hisse senedi, döviz altın vb görüntüsündeki finans kapital olarak kullanılan akışkan sermayenin, yerkürede istediği serbestlikte "dolanımı" ve

[6] World Trade Organization

"çökelmesi"[7] ni engelleyen sınırlamaları kaldırmak oluşturmuştur. Yeni düzenin yasal dayanağını oluşturması beklenen, ancak OECD[8] bünyesinde ele alınarak üzerinde uzlaşılamayan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)[9] yerine konulmak üzere, Yatırımlar İçin Çok Taraflı Çerçeve(MFI)[10] bu toplantı ile Dünya Ticaret Örgütü bünyesine taşınmıştır. Aynı zamanda, Millennium Round'da tartışmaya açılan anlaşmaların içerikleri, Yeni Dünya Düzeni ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Tarımda serbestlik kapsamında devlet desteğinin kaldırılması; hükümet alımlarında, yerli ve yabancı sermaye ayrımına gidilmesinin denetlenmesi böylece tam rekabet koşullarına hükümet alımlarında da geçilmesi ve hizmetler sektöründe tam rekabet koşullarının oluşturularak, özel yatırıma kapalı olan bu sektörün de yabancı sermayeye açılması, üzerinde durulan önemli başlıklardır. Ancak, toplantı sırasında dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen karşı eylemcilerin yoğunluğu istenen sonuçlara ulaşılmasını ve radikal kararların alınmasını engelleyen bir ortam oluşturmuştur. Devletlerin sorumluluk/görev alanının, akışkan sermayenin istemleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesi olarak yorumlayabileceğimiz bu düzen, ülkemizde Temmuz 1999'da kabul edilen Anayasa değişikliği[11] ve alınan karar ile, ulusötesi şirketlerle anlaşmazlıklarda, ulusal yargı yerine "Uluslararası Tahkim

---

[7] Yeni dünya düzeni ve küreselleşme üzerine oluşan yazın, haklı olarak, akışkan sermayenin "serbest dolanımı" üzerinde durmakta ancak, "çökelme" yani mekan/yer boyutu ihmal edilmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgilenme için David Harvey'in çalışmaları önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

[8] Organization for Economic Cooperation and Development

[9] Multilateral Agreement for Investments

[10] Multilateral Framework for Investments

[11] Bu değişiklikle, imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde Danıştay'ın ön inceleme yetkisi kaldırılmış böylece zararlı yatırımlara toplumsal muhalafetin önü kapanmıştır. Aynı zamanda, kamu hizmeti alanında ortaya çıkacak anlaşmazlıklarda Uluslararası Tahkim Kurulu'na gidilmesi karara bağlanmıştır.

Kurulu'nun kararlarına uyulması"nı getirerek hedefine ulaşmakta bir adım daha ilerlemiştir.[12]

Sonuçta, Yeni Dünya Düzeni devletin, ulus devletin yarattığı hantallıktan sıyrılarak, üzerindeki ekonomik ve sosyal görevlerini piyasanın tam rekabetçi koşullarında üretilmek üzere özel sektöre devrederek küçülmesinin gerekliliği üzerinde durmakta; Uluslararası Para Fonu (IMF)[13] ve Dünya Bankası gibi Bretton Woods[14] kurumlarının yapısal uyum programları ve kredilendirmeleriyle bu süreci hızlandırmaktadır.

Küresel sermayenin 2000li yıllar için tasarladığı düzen, dolaşım ve çökelme(mekan/yer bağlamında) serbestisini sağlamaya yönelik son engelleri de aşmak üzere, "ekonomi boyutunu yeni liberalizm ve küreselleşme"; "mekan boyutunu yerelleşme"; "kültürel boyutunu da postmodernizm" ile yeniden kurgulamaktadır.

2.2. Yeni Liberalizm

Yirminci yy'ın "ulus-devlet"i baş tacı eden baskın ideolojik yapısının yerini, son yirmi yılda yeniden liberal ideolojiye bırakmaya başlamasıyla gündeme gelen "yeni

[12]Bergama'da siyanürle altın araması duyarlı sivil eylemler sonucu, ulusal yargı ile yasaklanan Eurogold şirketi, çalışmalarına yeniden başlamanın hukuki zeminini böylece oluşturmuştur.
[13] International Money Found
[14]1944 yılında, İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir çöküntü ile çıkan Avrupa'nın yeniden inşasının yöntem ve finansmanına yönelik ABD'nin Bretton Woods (New Hampshire) kentinde yapılan toplantıda alınan kararlar doğrultusunda kurulan kurumların genel adıdır. 1947 ve 1948 yıllarında sırasıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) ve, Dünya Bankası (o zamanki adıyla IBRD) kurulmuştur. Anlaşmaya göre, IMF ulus devletlere gerektiğinde kredi açacak; Dünya Bankası da özel girişimin desteklenmesine yönelik, merkez bankası, kalkınma Bankası vb ile özel sektörün gelişmesini destekleyecektir. Ülkemizde, bu bağlamda, 1950 yılında Sınai Kalkınma Bankası Amerikan destekli olarak kurulmuş ve Dünya Bankası kredilerinin özel sektöre teşvik olarak kullandırılmasına aracılık etmiştir.

liberalizm"[15] yaşamın bütün boyutlarıyla birlikte mekan ve planlama boyutunda da değişimin ideolojik alt yapısını oluşturmaktadır.

Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu(IMF) ve aynı içerikteki uluslararası finans kurumlarının, ulus devletleri yapı bozumuna uğratarak, ekonomik ve siyasal sistemlerini dönüştürmeye zorlamalarının temelini oluşturan yeni liberalizm, yeni dünya düzeninin ve beraberinde küreselleşmenin ekonomik ve siyasal başlangıç noktasıdır.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra üretim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda mal isteminin artışına ve Keynesci ekonomik politikalara dayalı olarak yaşanan büyüme-refah dönemi, 1970ler'de gelişmiş ülkelerde kapitalizmin işsizlik içinde enflasyona girmesiyle sona ermiş ve kriz bu ülkelerden gelişmiş-azgelişmiş, merkezi planlı-piyasa ekonomisi ayrımı yapmadan yayılmıştır. Keynesci refah devleti anlayışının bu krizinin baş sorumlusu ilan edilmesiyle eşzamanlı olarak liberal düşüncenin savunucularının sesleri de daha çok duyulur olmaya başlamıştır. Liberal düşünürlerce yüzyılın büyük liberal düşünürü olarak anılan Friedrich August Von Hayek'in iktisat bilimine yaptığı katkılar dolayısıyla 1974 yılında; yeni liberalizmin 1980ler'deki en önemli temsilcilerinden olan Milton Friedman'ın 1962 yılında yazdığı "Kapitalizm ve Özgürlük" adlı çalışması ile 1976 yılında Nobel Ekonomi ödülüne layık görülmesi de liberalizmin yeniden doğuşunun habercisi olarak yorumlanabilir:

---

[15] Tüm dünyanın tek bir pazar olarak kurgulandığı yeni liberal süreç, "düzenleme" (regulasyon) kuramının önerdiği kavramlar çerçevesinde ele alınmıştır. Gram ve Teague (1991) Düzenleme kuramını, serbest pazarcı iktisadi doktrinlerin güncel hakimiyetine en etkili meydan okuma olarak değerlendirmekte ve sadece marksist ekonomik doktrinin bir türevi olarak değil, daha geniş bir bağlamda, (olanaklı tüm kuramsal kaynaklardan Marksizm, Keynesyen, ve Post-Keynesyen ekonomik analiz, yapısalcılık ve diğer eleştirel kuramlardan beslenen) mevcut iktisadi rahatsızlıkların anlam ve yönelimleri üzerinde verimli hipotezler oluşturmaya yönelik bir çaba olarak yorumlamaktadırlar.

"Liberalizmin yeniden doğuşuna fikir alanında öncülük eden çağdaş liberal düşünce okullarının başlıcaları şunlardı: Neo-Avusturya İktisat Okulu, Chicago İktisat Okulu, Virginia Politik İktisat Okulu ve Freiburg Okulu... Liberalizm günümüze değin sürekli olarak kendini yenileyen bir dinamik akım olarak gelişimini sürdürmüştür. Bu gelişim sürecinde, liberal doktrin içerisinde farklı liberal düşünce okulları ve akımları ortaya çıkmıştır. Özellikle içinde yaşadığımız yüzyılda çağdaş neo-liberal düşünce okulları, 18.yy'ın laissez faire liberalizmi ve klasik liberalizm anlayışlarından hareketle Hayek, Friedman ve Buchanan gibi neo-liberalizmin çağdaş temsilcilerinin eserleri ile liberal doktrinde yeni paradigmalar ve konseptler tartışılmaya başlanmıştır. Metodolojik açıdan ve temel ilkeleri itibariyle aralarında bazı görüş farklılıkları bulunsa da neo-liberal ya da çağdaş liberal düşünce okulları, liberalizmin yeniden doğuşunda ve önem kazanmasında büyük rol oynamıştır..."(Aktan, 1993:73)[16]

Yeni liberal düşünceye katkı sağlayan okulların temel ilkeleri üzerinde durmadan önce, onlara öncel olan klasik liberalizm ele alınmıştır.

2.2.1. Klasik Liberalizm (John Locke, David Hume, Adam Smith)

"Liberalizm, siyaset teorisinde kullanılan birçok terime nispetle oldukça yenidir... 19.yy'ın başlarında siyasi terminolijiye giren sözcük, İspanyollar tarafından İngiltere kökenli ulusal olmayan politikaları nitelendirmek amacıyla kullanılmaya başlanmış ve Lockcu anayasal monarşi ve parlamenter yönetim ilkelerini savunan milletvekillerini "liberales" olarak adlandırmışlardır. Yüzyılın ortalarına ve sonlarına doğru kavram siyaset sözlüğüne iyice yerleşerek "laissez faire laissez passer" ifadesinin yerini almış ve düşünce özgürlüğünü, ifade hürriyetini, basın özgürlüğünü, üretim araçlarının özel mülkiyet konusu oluşunu ve serbest ticareti savunanların adlandırılmasında etiket haline gelmiştir... Liberalizm deyince, liberal düşünürlerin çoğunun iktisatçı olmasından dolayı genellikle ekonomik bir doktrin akla gelmektedir. Bazı yazarlar da liberalizmi siyasal bir teori veya doktrin olarak tanıtmaktadır..."(Yayla, 1992:13)

Yayla'ya(1992) göre, liberalizmin en önemli sorununu ister siyasal olsun, ister ekonomik ağırlıklı olsun, doktrin kavramının taşıdığı donukluk ve dogmatikliğin içeriğiyle bağdaşmamasıdır. Hayek'in liberalizmin donuk bir doktrin olmadığını belirtmek üzere yaptığı "liberalizmin bir defaya mahsus olmak üzere tesbit edilmiş

---

[16] Aktan'a göre (1993:72) sosyalizmin çökmesinde hiç şüphesiz 1960lı ve 70li yıllarda seslerini duyurmaya başlayan çağdaş liberal düşünce okullarının büyük etkisi olmuştur.

sabit kaideleri mevcut değildir. Bir temel prensip vardır: işlerin idaresinde kendiliğinden doğan içtimai kuvvetlere kabil olduğu kadar yer verilmeli ve zorlayıcı, tazyik edici tedbirlerden kabil olduğu kadar kaçınılmalıdır. Fakat temel prensibin, sonsuz derecede çeşitli tatbik şekilleri olabilir..." açıklamasının, liberalizmin tamamen kuralsız bir teori olduğu yolunda kanaat oluşmasına yol açmaması gerektiğini belirterek; klasik liberalizmin özelliklerini toplumcu değil, bireyci; pozitif değil negatif özgürlüğe dayalı; yaygın ve baskıcı değil sınırlı devlet isteyen; yeniden dağıtımcı ve sosyal adalet anlayışına karşı çıkıp, adaletin piyasa ekonomisi içinde kendiliğinden gerçekleştiğine inanan olarak sıralamaktadır.

Liberalizmi, liberal düşünürlerden farklı bir bakış açısıyla değerlendiren ve ortaya çıkışını, Fransız Devrimi'nin yarattığı yeni kültürel ortama bağlayan çözümlemesinde, Wallerstein'a(1998) göre, "sosyalizm, liberalizm, muhafazakarlık" tan oluşan üçlü ideolojik sistem, dünya çapında baskın merkez ideoloji olan liberalizmin farklı görüntüleridir. Bu bağlamda, 1990lar'da çöken de liberalizmdir. Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan "halk ve siyasi değişimin normalliği" üzerine düşüncelerin yarattığı ortamda, siyasi erk liberal bir yaklaşım benimseyerek, kırılmak yerine eğilmeyi tercih etmiş, bu da 19.yy'ın ideolojik yapısını belirlemiştir:

"Böylece,... siyasi değişimin normalliğine ve halkın manevi egemenliğine ilişkin yeni inançlarla başedebilmek üzere oluşturulan uzun vadeli siyasi stratejiler olan ideolojiler ortaya çıktı. Bunların ilki yeni fikirlerden en çok korkan ve bunların ahlaken yanlış olduğunu düşünenlerin yani modernliği reddedenlerin ideolojisi olan muhafazakarlıktı. Liberalizm, muhafazakarlığa tepki olarak, bir ani kopuşla modernliğin tamamen serpilmesini sağlama arayışındakilerin doktrini olarak yükseldi... liberaller değişikliğin aslında çok hızlı olmayan, fakat çok yavaş da olmayan anlamına geldiğini bildiğimiz, mümkün olduğunca temkinli bir hızla sürmesi gerektiğine inanmaktaydılar...ve teknoloji modernliğini arzu etmekteydiler. Ondokuzuncu yy'lın üçüncü büyük ideolojisi olan sosyalizm en son ortaya çıktı. Liberaller gibi sosyalistler de ilerlemenin kaçınılmazlığını ve arzu edilirliğini kabul etmekteydiler... Modernliğin daha ziyade özgürleşme modernliğinin tüm nimetlerine

kavuşmak için sabırsızlanıyorlardı... Ortaya çıkan tabloda liberaller kendilerini siyasi merkeze yerleştirdiler...Liberalizm özünde, devlet karşıtı bir doktrin olmak bir yana, teknoloji modernliğini geliştirmek için devleti gerekli görmüştür...Liberaller bir yandan devleti birçok karar alma arenasından çıkarmaya çalışırken, öte yandan "devleti akılcı reformculuğun merkezine koymakta", daima aynı derecede ısrarcı olmuşlardır."(Wallerstein, 1998:127-128)

Öz olarak, liberalizmin tüm dünyada geçerli tek sistem olduğu tezine dayanan Wallerstein'ın bu görüşüne karşılık; liberaller ve yeni liberaller, mevcut sistemin sürekli bireysel girişimin özgürlüğü konusunda aciz kaldığını düşünmektedirler. Mevcut devlet yapılarının tümü, koydukları aşırı kurallarla, pazar mekanizmasının kendiliğinden düzenine müdahale ederek, devletin görevi ve sorumluluğu olmayan alanlarda faaliyette bulunarak sınırlarını aştığını belirtmekte ve gerçek liberalizmin özlemini çekmektedirler:

"18.yy sonlarında ve 19.yy başlarında liberalizm adı altında gelişen entelektüel akım, toplumda özgürlüğün asıl amaç ve bireyin asıl varlık olduğunu vurgulamış, "bırakınız yapsınlar" ilkesini, ülke içinde devletin ekonomik rolünü azaltıcı, dolayısıyla bireyin rolünü genişletici bir araç olarak desteklemiştir; ülke dışındaysa, serbest ticareti, dünya uluslarını birbirleriyle barışçı ve demokratik yollardan ilişkilendirmenin aracı olarak desteklemiştir. Siyasal konularda, temsili hükümetin ve parlamenter kurumların gelişmesinden, devletin keyfi gücünün azaltılmasından ve bireylerin medeni özgürlüklerinin korunmasından yana olmuştur... Anafikir, ekonomik özgürlüğün bir sistemi ve siyasal özgürlüğün gerekli bir koşulu olarak, "rekabetçi kapitalizm"in rolüdür; bir başka deyişle, ekonomik etkinliklerin serbest piyasada çalışan özel girişim aracılığıyla örgütlenmesidir."(Friedman, 1988: 19)

Liberalizmin, tarihi kökeni 17.yy'ın başlarına uzanan bir sosyal doktrin ve düşünce sistemi olarak John Lock'un(1632-1705) "siyasal liberalizm" içerikli eserlerinde ortaya çıktığı genel kabul gören bir değerlendirmedir. Daha sonra, David Hume(1711-1776) ve Adam Smith'in(1723-1790) katkılarıyla ekonomik boyut kazanmıştır. Buna göre, bu üç düşünürün görüşlerini genel hatlarıyla incelemek, yeni liberalizmin üzerinde serpildiği düşünce sisteminin temel unsurlarını anlamak açısından yararlı olacaktır.

2.2.1.1. John Locke

17.yy düşünürlerinden, liberalizmin öncülüğünü yapan ve düşünce doğrultusu klasik liberalizm olarak adlandırılan Locke, doktrinini "evrensellik" üzerine kurgulamıştır; doğal hukuka ve onun dünyadaki bütün insanlar için geçerli kurallarına, dolayısıyla evrensel olana dayanır. Bu yönüyle, Berzeg'e (1996:3) göre, günümüzün küreselleşme hedefi ile liberalizmin evrensel ilkeleri arasında tam bir uyum vardır. Locke'a göre yeryüzü bütün insanların ortak malıdır. İnsanlar hayatlarını, özgürlüklerini ve mallarını karşılıklı olarak korumak için doğa durumundan uygar topluma geçerler. İnsanların devletlerde birleşmelerinin ve kendilerini yönetimlerin altına sokmalarının asıl amacı, mülkiyetlerinin korunmasıdır. Çünkü, insanoğlu kendi emeğini tabiatın verdiği ile birleştirerek sınırlı bir özel mülkiyete sahip olabilir. Meşruiyetin sınırı, insan ihtiyaçlarının gerektirdiği miktardır. Bir kimse bizzat işleyebileceği ve ürününü bizzat tüketebileceği büyüklükte bir toprağa sahip olabilir. İnsan gereksinimini karşılayan nesnelere değerlerinin hemen hemen tamamını veren insan emeğidir. Değerin emekten gelmeyen kısmı, doğanın armağanıdır ve bundan dolayı özü itibarı ile herkesin malı olabilecek bir şeydir. Locke, burada, mülkiyetin emek harcamaktan başka bir yolla nasıl elde edilebileceğini değil, fakat doğanın sağladığı ortak mülkiyete rağmen bireysel özel mülkiyetin kişisel emekle nasıl yaratıldığını göstermek istemektedir. Locke'un özel mülkiyet anlayışında mülkiyetin bir sınırı kişisel emektir; kişinin kendi kullanabileceğinden fazlasını biriktirmemesi de diğer sınırı oluşturmaktadır ve Locke'un mülkiyet konusundaki bu görüşleri, o dönemde toprak sahiplerine karşı gelişmekte olan burjuva sınıfına dayanak olmuştur. (Selik, 1988; Yayla, 1992).

Klasik liberal teoride Hayek başta olmak üzere, liberalizme katkısının sanıldığı kadar olmadığını düşünen yazarlar bulunmaktadır:

"Locke, rasyonalist bir teori geliştirmeye çalışmıştır. Rasyonalizm Hume çizgisine yakın olan Hayek ve Popper gibi düşünürlerin kuşkuyla karşıladıkları ve güvenmedikleri bir yöntemdir. İkinci olarak, Locke'ta "kamunun iyiliği" gibi klasik liberal teoride benimsenmeyen bazı kavramlar yer almaktadır. Locke'ın çoğunluğun kararını benimsemeye yatkın tavrı, çoğunluğun tahakkümünden endişe duyan ve temel haklardan herhangi birinin çoğunluğun rızasına kurban edilmesini kabullenemezler."(Yayla, 1992:45)

2.2.1.2. David Hume

David Hume da, Locke gibi klasik liberal düşüncenin öncülerindendir. Dönemindeki yaygın inanışın aksine, insan aklının sınırlılığını bilgi teorisinin merkezine yerleştirerek, olgular hakkında bilmek istediğimiz şeylerin ancak deneyim ve gözlem ile tespit edilebileceğini belirtmiştir (Copleston, 1990:48). Bütün faydalı şeylerin kaynağının toprak olduğunu söyleyen Hume, rantın bir kısım insanların topraktan yoksun bırakılmış olmaları sonucu doğduğunu ifade eder ve büyük toprak sahiplerine sempati duymaz. Onları toplumun gelişmesine engel sayar. Buna karşılık, ticaretle uğraşan sınıfın sermayenin bollaşmasına ve böylece faiz haddinin düşmesine katkıda bulunmak suretiyle ülkenin çıkarları yönünde sürekli çaba harcadıklarını belirtir. Ticaretin gelişip artması, aynı zamanda tüccarlar arasında rekabete yol açar. Rekabet ise kar haddinin ve dolayısıyla faiz haddinin düşmesine sebep olur. Uluslararası ticaret serbestliğine dayalı ticaretin, bütün taraflar için karlı olacağını savunmasıyla

merkantalist görüşü savunanlardan ayrılmaktadır. Ona göre, hiçbir müdahale olmadığı takdirde, uluslararası denge, aynen fiyatın sunum ve isteme bağlı olarak kendiliğinden oluşması gibi ortaya çıkacaktır.

Hume'a göre, kurallar insan oğlunun yaşam pratiklerinin ürünüdür ve ancak insana yararlı oldukları süreçte varlıklarını sürdürebilirler. Hume'un bu yaklaşımıyla faydacı teorinin kuruculuğuna katkısı olduğu belirtilmektedir (Güriz, 1985:199). Hume'un yeni liberalizm ile örtüşen görüşlerini aşağıdaki başlıklar altında toplamak olanaklıdır (Yumer, 1988; Güriz, 1985; Copleston 1990; Yayla, 1992; Hayek, 1995, 1996, 1997) :

1. Herkesin gereksinimlerini karşılayabilecek kaynakların mevcut olmaması sosyal düzenin eşitsiz yapısını belirleyen en önemli belirleyicidir. Rantın ortaya çıkmasına da bu kıtlık neden olmaktadır.
2. Adalet kurallarının gözetimindeki öncelik kamu çıkarı değildir ve bu kuralların temel amacı adil davranışı geliştirmek değil, adil olmayan davranışları önlemektir.
3. Bu kurallar insanlar tarafından bilinçli bir şekilde önceden planlanarak bulunmamıştır. Kuralların ihlali ile doğan sakıncaların düzeltilmesiyle süreç içinde güçlenmişlerdir.
4. Kurulu düzenin korunmasının güvencesi "genel ve esnek olmayan adalet kuralları"na bağlıdır. Belirli bir kişinin veya grubun amaçlarının gözetilmesi veya öncelik kazanması düzenin kurulmasının amacını çarpıtacak, sonu gelmez karışıklıklara yol açacaktır. Genel ve katı kuralların uygulanması, bireylerin

eylemleri kamu çıkarından çok kendi çıkarlarına yönelik olmasına rağmen, hem bireylerin hem de kamunun yararına olacaktır.

5. Siyaset, adaletin yürütülmesi için kurulur çünkü o olmaksızın adalet; adalet olmaksızın da insanlar arasındaki barış, güvenlik ve karşılıklı ilişki tesis edilemez.
6. Ancak, bütün yönetim biçimlerinde yönetim ile özgürlük arasında negatif bir ilişki vardır. Özgürlük ve adalet en büyük siyasi değerlerdir ve pozitife yönelmekten çok negatif olana karşı bir koruma sağlayıcı olmalıdır. Devlet pozitif olarak ancak, köprü inşa etmek, liman yapmak, ordu kurmak gibi bireylerin zaafa düşebileceği konularda görevli olmalıdır.

Hume'un bu ilkelere bağlı olarak, klasik liberalizmin "kendiliğinden düzeni"nin tohumlarını attığı ve yeni liberal düşüncenin önde gelen temsilcilerinden Hayek üzerinde çok etkili olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Döneminin politik ve ekonomik problemlerine yaklaşımı ile, çağdaş liberal düşünürlerin görüşleri arasındaki paralellik, Hume'un liberal sistemi inşa etmekteki başarısını ortaya koyan bir ölçüt olarak değerlendirilebilir.

2.2.1.3. Adam Smith

Hume'un bu düşüncelerinin ilerisinde, ekonomik yaşamda kişinin ve sermayenin sonsuz özgürlüğünün kabul edilmesini gerekli kılan koşullara uygun kuramsal açılımı başaran kişi Adam Smith olmuştur. Bu bağlamda, liberalizmin ekonomik kuramının oluşturucusu sayılan Smith, ekonominin doğal hukuka paralel "kendiliğinden düzen"i olduğundan bahisle, düzene müdahalenin sistemin

verimliliğini ve sonuçta da toplam refahı olumsuz etkileyeceğini belirterek, ekonominin önündeki tüm ulusal ve uluslararası sınırların, kuralların kaldırılması gereği üzerinde durarak, güncel küreselleşme tartışmalarıyla aynı özü paylaşır. Smith, yaklaşık iki yüzyıl önce, 1776'da yazdığı "Ulusların Zenginliği"nde, ticari sermaye çağından, sanayi kapitalizmine geçiş süreci koşullarında[17], hükümetlerin ülke zenginliğini dış ticarete sınırlamalar getirerek sağlamaya yönelik politikalarına karşı çıkmıştır:

"Zengin bir memleketin de, zengin bir adam gibi, içinde para kaynayan bir memleket olduğu sanılır. Bir memlekete altınla gümüş yığmak da orasını zengin etmek için kestirme yol sayılır. Oysa para, bir değişim aracı, bir değer ölçüsü olmaktan öteye bir fonksiyonu olmayan bir şeydir... milletlerin zenginliği istihlak olunmaz para varlıklarından değil, topluluğun emeği ile her yıl yeni baştan istihsal edilen istihlak mallarından ibaret; ve kayıtsız serbestliği, bu yıllık yeniden üretimi azami hale getirecek tek etkin çare olarak görme konusundaki doktrini her bakımdan yüksek ve liberal olduğu kadar hatadan da uzaktır."(Smith, 1985: 44)

Smith'e göre insan, doğal olarak sahip olduğu bencilliğiyle mülkiyet duygusunu özgürlükle birleştirerek, yalnız kendi kazancını düşünürken, "görünmeyen el" onu hiç aklından geçmeyen bir amacı (genel refah artışı)gütmeye yöneltir:

"İnsanlar kişisel çıkar arayışıyla, yani fayda maksimizasyonu güdüleriyle hareket ederler ama, ortaya herkesin yararına olacak bir sonuç çıkar. Zenginlik artar, genel refah düzeyi yükselir. Sanki bir görünmez el, kişisel çıkar arayışına dayanan bireysel faaliyetleri öylesine yönlendirir ki, bundan daha iyisi olamaz. Smith sık sık işlerin doğal akışından söz eder, işte bu odur ve hiç bir rasyonel iradenin bilinçli çabasının

[17] Smith'in Ulusların Zenginliği'ni yazdığı dönemde. Sanayi Devrimi'nin ilk aşamaları, üretimde ve ekonomide belirgin değişikliklerle ortaya çıkamaya başlamıştı: "Ticaret gerek yurt içinde, gerek uluslararasında genişlemekteydi. tarım ve sanayide yeni gelişmeler gerçekleşmekteydi. nüfus artmaya başlamıştı. bankacılık ve kredi sistemi gibi kompleks iktisadi müesseseler gelişme süreci içine girmekteydi. İngiltere hızla bir piyasa ekonomisi haline geliyordu. Gerek mallar. gerek üretim faktörleri muntazam şekilde piyasaya arz ediliyordu ve üretimi yönlendiren motif özel kârdı. Bu gelişmeler cevaplandırılması gereken soruları da beraberinde getiriyordu. Devlet bu gelişmeleri serbest mi bırakmalıydı. yoksa toplumsal refah amacıyla bu gelişmeleri sınırlandırmalı ve denetlemeli miydi? Aynı zamanda. piyasa ekonomisinin toplumsal ihtiyaçları nasıl ve ne kadar kadar karşıladığını da sistemli bir şekilde açıklamak gerekiyordu."(Smith 1985'e Nuri Karacan'ın Önsöz'ünden)

önceden hesaplayarak uygulamaya aktardığı amaçlı gayretlerin eseri değildir. Her birey kendisi için iyi olanı yapmaya çalışır, sonuçta, toplum için en iyi olan da ortaya çıkar."(Yayla, 1992:73)

Böylece, birey kendi çıkarı peşinde koşmakla, topluluğun çıkarını çoğu zaman onu kollamağa gerçekten niyet ettiği zamankinden daha etkili şekilde gözetmiş olur. Bireysel girişim özgürlüğünün doğal sonucu olan tam rekabet ortamı kaynakların etkin kullanımının da tek yoludur:

"Büyük uluslar, kişilerin israfı ve paralarını kötü biçimde kullanmaları nedeniyle hiçbir zaman yoksullaşmazlar, ama bazen kamu israfı ve kötü yönetimi yüzünden yoksullaşabilirler... Aslında gerek kamu ve ulus zenginliğinin, gerekse de özel zenginliğin dayandığı esas, yani, her kişinin kendi durumunu düzeltmek için, kesintisiz ve aynı düzeyde gösterdiği sürekli çaba, hem hükümetin israfına hem de en büyük yönetim hatalarına karşı genellikle işlerin ilerlemeye doğru doğal gelişimini sağlamaya yetecek kadar güçlüdür."(Smith, 1985: 280-281)

Smith'e göre, devlet doğal sürece en büyük tehdidi oluşturmasıyla, gücü ve fonksiyonları sınırlı olması gereken bir yapıda kurgulanmalıdır ve devletin bu sınırlı görevleri üç başlık altında toplanabilir:

1. toplumun güvenliğini sağlamak;
2. adaleti bireylerin birbirlerine karşı haksızlıklardan korumak üzere adalet dağıtmak
3. piyasa mekanizmasının yetersiz kaldığı bazı özel işleri(bayındırlık, eğitim, sosyal güvenlik) gerçekleştirmek.

Bu noktada Smith'in, liberalizminin "bırakınız yapsınlar" liberalizminin öngördüğü, devletsizlikten yana olmadığı söylenebilir.

2.2.1.4. Değerlendirme

Genel anlayış olarak, devletin eylemsizliğini kabul eden liberal düşüncede devletin varlığı, insana hizmet etmesi ve özgürlüklerini korumaya almasıyla sınırlıdır. Devlete bunun ötesinde bir anlam yüklenmesi, egemenlik hakkının bireyden alınması anlamına gelir ve temel insan hak ve özgürlükleriyle çelişir. Klasik liberalizm,

- bireyi ön plana çıkararak, devleti sınırlandıran;
- piyasa ekonomisi içinde gerçekleşen kendiliğinden düzeni savunan,

içeriğiyle yeni liberalizmin gelişmesine uygun düşünce ortamını oluşturmuştur. Ancak, başlangıç eşitsizliklerinin doğal görülerek müdahale edilmemesinin/hatta teşvik edilmesinin neden olacağı eşitsizliklerin çoğaltılması liberal sistemin sürekliliğini kırılgan hale getiren en önemli unsurlar olarak ortada durmaktadır.

2.2.2. Yirminci Yüzyıl'da Liberal Düşünce (Hayek, Friedman, Buchanan)

Klasik liberalizmin idealizmini yumuşatarak, kapitalizmin göstergelerine göre bunalıma giren refah devleti yapısını düzeltmek üzere yola çıkan yeni liberalizmin başlangıç noktasını, "devletin sosyal adaletin oluşturulmasında görevli ve sorumlu olduğu sistem"i değiştirmek oluşturmuştur. Özünde, ekonomik alanın sermaye için tüm sınırlardan arındırılmasını taşıyan yeni içerik, 1980li yıllarla birlikte uygulama alanı bulmaya başlamasına karşın, düşünce boyutundaki gelişmenin yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren sürdüğü görülmektedir.

Liberalizmin 20. yy savunucuları Frederich A. Hayek(1899-1992) başta olmak üzere, Milton Friedman ve Buchanan'ın sağladığı açılımlar, yeni liberalizmin paradigmalarının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu düşünürlerin liberalizm

görüşleri daha önce belirtilen çağdaş liberal düşünce okullarıyla birlikte anılmaktadır. Buna göre, Hayek Yeni Avusturya Okulu; Friedman Chicago Ekonomi Okulu; Buchanan da Virginia Politik İktisat Okulu ile özdeşleşmiştir (Hayek, 1995,1996 ve 1997; Friedman, 1988 ; Buchanan, 1986; Aktan, 1993, Yay, 1991, Barry, tarihsiz).

2.2.2.1. Yeni Avusturya Okulu ve Hayek'in Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Liberalizmin günümüz koşullarına uyarlanarak yeniden ortaya çıkışında en önemli katkıyı Yeni Avusturya Okulu'nun temsilcisi Hayek'in yaptığı görülmektedir.[18] Hayek'in ve Okul'un genel katkısını dört temel unsur altında toplamak olanaklıdır:

1. *Sosyal devlet, sosyal adalet ve kamu yararının yanlışlığı* : merkezi planlamaya dayalı sosyalist düzen, toplumu üretkenlikten transfer toplumuna yöneltici bir içerik taşımaktadır. Piyasa ekonomisine dayalı düzende devletin rolü olabildiğince azaltılmalı; güvenlik ve adalet hizmetleri dışında piyasa ekonomisinin çözemediği alanlarda görev yüklenmelidir. Adalet devletin dağıtmasıyla değil, kuralların adil olması ile sağlanmalıdır. Kanunlar genel, soyut ve istikrarlı olmalıdır. Böylece özel çıkar gruplarını koruyuculuğu engellenebilir. İstikrara dayalı öngörünün olmasıyla da piyasa ekonomisinin önü açık tutulmalı, girişimciler uzun vadeli düşünebilmelidirler.
2. *Subjektivizm ve eşitsizlik*: insanlarla insanlar arasındaki ilişkileri inceleyen sosyal bilimlerde değer yargıları görelidir ve insanların içinde bulunduğu ilgi, bilgi, zeka ve çevre koşularına göre değişkendir. Bu durumda, doğada olmayan eşitliğin devlet tarafından sağlanmasına yönelik çabalar gereksizdir. Çünkü tüm

çabalara karşın, değiştirilemeyecek olan eşitsizlikler, eşitlik konumunu bozacaktır.

3. *Kanunlar ve toplum düzeni arasındaki karşılıklı sıkı ilişki* : Önemli olan, kanunların genel ve soyut olmasıdır. Kanun önünde eşitlik hukuk devletinin temel ilkesi olmalıdır.
4. *Kendiliğinden düzen*: insanın yaşadığı gelişmeler belli bir aklın iradesine ve planına göre değil, insanın çıkarını maksimize etme isteğine bağlı olarak kendiliğinden oluşur. Böylece, insanın kendiliğinden düzene uygun doğası merkezi bir planlamadan daha etkin işleyecek, çok yönlülüğü gelişecek ve koşullara uyum sağlayarak varlığını sürdürecektir. Bu durum bireysel ve sonuçta da toplumsal refahı artıracaktır.

Piyasa ekonomisi sürecinin kendiliğinden düzenini açıklamaya çalışan Hayek[19](1899-1992), liberalizmin 18.yy savunucuları olan Hume ve Smith'in 20 yy'daki önde gelen temsilcisidir. Piyasa, onu oluşturan olguların sürekli değişim içinde olduğu yerdir ve fiyat mekanizması da bu değişmeleri ekonomiyle ilgili birim/kesim vd'ne ileten araçtır. Bireyler, bu bilgilerden yararlanarak aldıkları kararlar sonucu kârlarını maksimize etmeye çalışırlar. Bu sürece müdahale edilmediği koşullarda ekonomi kendiliğinden dengeye yönelir. Ekonomideki bozulmaların tek nedeni, devletin ekonomiye müdahalesidir. Yay'a(1993) göre,

---

[18] Okulun kuruluşuna Ludwig von Mises. Carl Menger. Friedrich von Wieser katkıda bulunmuştur. Norman Barry, Israel Krizner ise Hayek'in öğrencileri ve çağdaş temsilcileridir.

[19] Ekonomik görüşleri Avusturya Okulu kökenlidir. Bireysel özgürlüğün ilkeleri. sağlık, eğitim, refah, planlama gibi uygulamaya yönelik politika önerilerini The Constitution of Liberty (1960) kitabında toplamıştır. Hayek'in ekonomist olarak yeniden keşfedilmesinde kapitalizmin 1970ler'deki krizi kadar 1974'de Nobel Ekonomi Ödülü'nü alması da etkili olmuştur. Kamusal Tercihler Yaklaşımı'nın kurucusu Buchanan'ın Hayek'i izleyen görüşleri ve monetaristlerin (Friedman) analizlerinin çok daha iyi ifadesinin Hayek'in 1930lar'daki yazılarında olduğunu öner süren görüşler (Kaldor. 1982), 1980li yıllarda yeni liberal politikaların oluşmasında etkili olmasını sağlamıştır.

merkezi planlama iktisadının temel hatasının, "piyasa fiyatları dışında hiçbir mekanizmanın tüm ekonomi ölçeğinde bilgiyi dağıtarak koordinasyonu sağlayamayacağını anlamaması" olduğunu savunan Hayek'in, 1930lu yıllarda Keynes ve Keynes gibi daha fazla devlet faaliyetini ve tüketim malları talebi yaratılmasını depresyondan çıkış yolu olarak öneren diğer ekonomistlerle[20] girdikleri tartışmalarda, genel denge, tam rekabet koşulları ve süreci, metodolojik bireycilik gibi kavramları sorgulaması; daha sonra yoğunlaşacağı sosyalist planlama ve refah devleti eleştirilerinin alt yapısını oluşturmuştur.

"Sosyal adaleti" "sahte büyü" olarak niteleyen Hayek, yapabileceği en büyük hizmeti sosyal adaletle eş anlamlı görülen dağıtıcı adalet düşüncesinin, piyasa sürecinden doğan durumlarla bir ilgisi olmadığını göstermek olduğunu "Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük-Sosyal Adalet Serabı" çalışmasının önsözünde belirtmiştir:

"Burada "sosyal adalet"in gerekleri oldukları iddia edilen şeylerin adalet olamayacağını, çünkü bunların altında yatan ve ilke denilmesi çok zor olan temel düşüncenin genel uygulanabilirlikten yoksun olduğunu çok sayıda örnekle göstermeye çalışmıştım... göstermeyi istediğim başlıca husus, insanların "sosyal adalet"in neyi gerektirdiği konusunda hiçbir zaman anlaşamayacakları ve ödülleri adaletin gerektirdiği düşünülen şeye göre belirlemeye dönük her girişimin piyasayı işlemez hale getireceği idi. Bununla beraber, artık inanıyorum ki, "sosyal adalet" kavramını kullanmayı alışkanlık haline getirenler onunla neyi anlatmak istediklerini kendileri de bilmemekte ve onu yalnızca, bir iddia veya talebin haklılığın herhangi bir gerekçeye ihtiyaç duyurmayacak kadar açık olduğunu göstermek için kullanmaktadırlar. Bu kavramı eleştirmeye dönük daha önceki çabalarımda her zaman boşluğa vurduğumu hissetmişimdir. Bunun sonunda, böyle durumlarda ilk defa yapılması gerekene yönelerek, sosyal adalet idealini destekleyen, elimden geldiğince iyi bir muhakeme tarzını kurmaya kalkıştım. Ve ancak o zaman sosyal adaletin tamamıyla içi boş ve anlamsız bir terim olduğunu anladım... Aslında şuna inanıyorum ki, hemcinslerime hala yapabileceğim en büyük hizmet, gücüm yetiyorsa, bu sahte büyüyü bir daha asla kullanmayacak şekilde onları utandırmaktır. Bugün özgür bir uygarlığın bütün değerlerini imhaya götürecek şeyleri iyi duygularmış gibi gösteren kabustan insanları kurtarmayı, bunun için hiç değilse çaba

---

[20] Keynesci ekonomi politikaları olarak bilinen düşünceleri 1930lu yıllarda Simons, Fisher, Pigou, Robertson, Kalecki ve Myrdal tarafından da savunulmuştur.

sarfetmeyi ve bunu güçlü ahlaki duygularına saygı duyduğum pek çok kimseyi ciddi biçimde gücendirmek pahasına da olsa yapmayı kendim için ahlaki bir ödev sayıyorum."(Hayek, 1995:15-17)

Hayek'in toplumsal ve kamusal olana tavrını destekleyen düşünceleri "soyut kurallar; kendiliğinden düzen; özgül girişim; fırsat ve tercih eşitliği-başlangıç konumu farklılığı[21] ve hedefe yönelik olmayan araçlar" üzerine aşağıdaki açılımlara(Hayek, 1995) göre kurgulanmıştır:

1. Devlet gücünün meşru olarak ancak genel, ortak veya kamusal amaçlar için kullanılması gereği, kullanılan terimlerin belirsizliği nedeniyle, hemen hemen her çıkarın bir genel çıkar olduğunu iddia etmek ve sayısız insanı asla ilgilenmedikleri amaçlara hizmet ettirmek olanaklı olmuştur. *"Ortak iyi" veya "kamunun iyiliği"*[22] *kesin tanımlanamayan kavramlara dönüştürülmüştür* ve hakim grubun çıkarlarına uygun içerikle kullanılabilmektedir. Hükümet faaliyetlerinin belirli grupların gereksinimlerine yönelik hizmet kısmının günümüzde ulaştığı konum ve anlam; politikacıların seçmen desteği karşılığında

[21] Hayek, klasik liberalizmde ele alınmayan ve en önemli eleştiri konularından birisini oluşturan, piyasa düzenine girişteki "başlangıç eşitsizlikleri"ni bireyin kendisi veya atalarınca özgürce yapılan tercihlerin bir sonucu olduğunu ve devletin eşitsizlikleri gidermeyi amaçlamasının "bireyin tercih özgürlüğü"nü kısıtlamak olacağını belirterek aşmaya çalışmaktadır:
"Büyük bir nüfusun farklı üyelerinin, bugünden bakıldığında tesadüfi sayılması gereken şartlardan doğan fırsatlarının farklı olacak olmasının, piyasa düzeninin oluşturduğu keşif sürecinin etkinliği ile zorunlu bir bağlantısı vardır. Devletin herkesin maddi şanslarını eşitleyebilseydi, bütün sistemi rasyonelinden yoksun bırakacak olduğunu görmek için böyle bir durumda doğacak sonuçları gözden geçirmek yeterlidir...devletin bireysel avantaj veya dezavantajları telafi etmek üzere farklı bireyleri engellemesi gerekirdi. Sonuçta, sistemin rasyoneliyle uyumlu olarak hareket etmek-yani şansın başkalarının değil de o bireyin önüne çıkardığı özgül fırsatlardan yararlanmak- birey için gereksiz hale gelirdi...Böylece, devletin rolünün özgül birey veya gruplar için belirli sonuçları garanti etmek olmayıp, çeşitli bireyler üzerindeki etkileri öngörülemeyen belirli genel şartları sağlamaktan ibaret olabileceği açık hale gelir. Soyut davranış kurallarına uyulmasının sağlanmasının, kendiliğinden düzenin oluşumunun en büyük belirleyicisi olduğu geçmiş tecrübenin ışığında görülmüştür."(Hayek, 1995: 30-31)

[22] Liberal görüşü savunanlar, kamu yararı anlayışını İlk Çağ'daki doğal hukuk ve evrenselliğe dayalı olarak açıklamayı tercih etmektedirler: düşünceleriyle özgürlük idealinin temellerini kurgulayarak insanı doğası gereği özgür ve eşit olarak tanımlayan Stoacılar ve onlardan derinden etkilenen Çiçero için kamu yararı ile adalet aynı şeydi ve genel olarak kastedilen barış ve her türlü tarafı ve özel çıkarı hariç tutan adaleti korumaya yönelik yasaların egemenliğiydi.

özgül amaçları genel refah amaçlı sunmalarını getirmektedir. Bu durumda, belirli gruplara ortak malların sağlanması çoğunlukla toplumun genel yararına değildir.

2. Bir hükümetin amaçlaması gereken genel iyilik veya refah, onun çeşitli üyelerinin özgül tatminlerinin toplamından oluşmaz; çünkü ne bu tatminlerin ne de bunları belirleyen bütün şartların hükümet veya başka herhangi biri tarafından bilinmesi olanaklıdır. Modern refah toplumlarında bile, büyük kitlelerin günlük gereksinimlerinin büyük çoğunluğu ve en önemli olanları ayrıntılarını hükümetin bilmediği ve bilemeyeceği süreçlerin sonunda karşılanır. Bunun için hükümetin araç olduğu kamusal iyilerin en önemlisi, doğrudan doğruya birtakım özgül gereksinimlerin karşılanması olmayıp, *bireyler ve küçük grupların her birinin karşılıklı olarak kendi gereksinimlerini sağlamalarına olanak verecek şartların sağlanması*dır.
3. Kamusal ilgi, bilinen özgül gereksinimlere yönelik olmamalı, aksine bireylerin kendi gereksinimlerini resmi otorite tarafından bilinmeyen çeşitli biçimlerde karşılamalarına izin veren ve olanak sağlayan bir *kendiliğinden düzen*i idame ettirmeye yönelmelidir.
4. Belli *soyut özelliklerle tanımlanabilen bir düzen*, herkese yarayabilecek olan ve birden çok amaca hizmet edebilir nitelikteki belli araçlar üstünde anlaşmaları şartıyla, oldukça farklı amaçları gerçekleştirmeye çalışan insanların hepsinin amacına katkıda bulunacaktır. Örneğin kura çekmekte anlaşmaya varıldığında, farklı taraflardan hangisinin sonuçtan yararlanacağına ilişkin bir kesinlik sağlanmamakta, bütün taraflar için bilinçli olarak eşit şans yaratılmaktadır. Böylece kurallar, belirli kişiler için öngörülebilir belli yararlar sağlamak üzere konulmuş değildirler; bunlar belirli türden durumların üstesinden gelmeye

yarayan belirli çevre türlerine uyarlanmalar olarak geliştirilmiş birden çok amaca hizmet edebilen araçlardır ve bir eylem planının parçası olmaktan çok, bilinmeyen özgül tesadüfler için bir donanımdır.

5. Hukukun hizmet ettiği geniş kendiliğinden düzen çoğu özel girişimin başarısının ön şartıdır ve devlet adil davranış kurallarını uygulamasının ötesinde, kendiliğinden düzenin karşıladığı temel gereksinimler bakımından tamamlayıcı ve talidir. Belirli gruplara yönelik hizmetler söz konusu olduğunda devletin bunları finanse etmesi ancak *yararlananların bedeli ödemesinin sağlanmasıyla* meşru olur; aynı şekilde adalet, her bir grubun ortak havuzdan elde ettiğinin, ona yaptığı katkıyla kabaca orantılı olmasını gerektirir.
6. Belirsizlikler dünyasında, bireyler çoğunlukla nihai amaçlara değil, nihai amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunacağını düşündükleri araçları elde etmeye yönelmelidirler; ileri bir toplumda kişinin özgül amaçlarının çoğunu gerçekleştirmesine hizmet edecek olan, para gibi genelleşmiş araçlardır. Kişinin kendi bilgisi dahilindeki fırsatlar arasında başarılı bir seçim yapmak için ihtiyaç duyacağı şey, fiyatlar biçiminde kendini gösteren işaretlerdir. Bu bilginin veri olması durumunda, birey çevresindeki fırsatlar hakkındaki bilgisini yakın amacına yönelik olarak ve kendisine en iyi sonuçları sağlayabileceğini ümit ettiği rolü seçmek için kullanabilir. Bunun için kişinin faaliyetlerini seçme özgürlüğü sayesinde, toplum içinde dağılmış durumdaki bilgiden yararlanılması olanaklı olur. Böylece, dağınık bilginin kullanılmasını olanaklı kılan şey, fırsatların farklı bireyler için farklı olması gerçeğidir. Belli bir anda değişik bireylerin içinde buldukları durumların farklı olması ve özgül durumların çoğunun sadece kendilerince bilinmesi nedeniyledir ki, böyle çok dağınık bilgiden yararlanılması

olanağı ortaya çıkmaktadır; bu piyasanın kendiliğinden düzeninin yerine getirdiği bir işlevdir. Bu nedenle devletin herkesin fırsatlarını belirleyebileceği ve özellikle de bu fırsatların herkes için aynı olmasını sağlayabileceği düşüncesi özgür toplumun rasyoneli ile bağdaşmaz.

Bu anlamda genel refah, bilinen sonuçların elde edilmesine yönelik olmayıp, çok çeşitli bireysel amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmanın bir aracı olarak korunan soyut düzenden ibarettir.

2.2.2.2. Chicago Ekonomi Okulu ve Friedman'ın Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Son yirmi yıla küresel ölçekte damgasını vuran paranın rolünü vurgulayan "monetarist" yaklaşımıyla ön plana çıkan Milton Friedman, "Kapitalizm ve Özgürlük"[23] adlı çalışmasında şunları söylemektedir:

"O yıllarda devletin genişlemesi, refah devleti ve Keynesci düşüncelerin zafere ulaşması yüzünden özgürlük ve gelişmenin tehlikeye düşeceğinden kaygı duyan küçük bir gruptuk; aydın meslektaşlarımızın "eksantrikler" olarak gördüğü kuşatılmış bir azınlık. Ne var ki düşünce ortamı giderek değişti. 'Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi' adıyla 1977'de yayınlanan sempozyum metni bu değişikliği dile getiriyor: 'Kapitalizmle demokrasi arsında kaçınılmaz bir ilişki olabileceği düşüncesi, son zamanlarda birtakım aydınlar arasında akla yakın ve övgüye değer bulunmaya başladı; oysa aynı kişiler bir zamanlar böyle bir görüşü yanlış saymakla kalmayıp siyasal açıdan tehlikeli bile bulurlardı. Düşünce ortamının değişmesine kuram ya da felsefe değil, deneyimler yol açtı. Bir zamanlar aydın sınıfların büyük umutları olan Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyetler Birliği umulanları gerçekleştiremediler... Geçmişin alay sancakları olan refah, kamu konutlandırması, işçi sendikalarının desteklenmesi, okulların birleştirilmesi, eğitime federal yardım gibi birçok büyük reform programının kof olduğu ortaya çıkmaya başladı.(Friedman, 1988: 7-8)

"Friedman, çağımızda ekonomik model seçimi alanında Keynes'in karşısında bir yere, tam bilimsel olmayan bazı yorumlarla Keynes devletçi köşeye, Friedman ise serbest piyasa ekonomisi (Laissez Faire) köşesine oturtulmuştur... O'na göre, piyasa

[23] Bu çalışmasıyla 1976 yılında ekonomi dalında Nobel Ödülü almış olması da yeni liberalizm 1980ler'in baskın ideolojisi olacağını göstermesi açısından ilginçtir.

ekonomisi modelinde enflasyonun önlenmesi için para ve maliye politikaları, özellikle para politikası en tesirli ve başarılı enstrümandır... Friedman temel fesefesi ile, serbest piyasa ekonomisine bağlıdır, ferdiyetçidir ve teşebbüs serbestliğini esas kabul eder."(Kılıçbay, 1992: 280-82)

Pozitivist[24] bir yaklaşıma sahip olan Chicago Okulu olguları çözümleyerek anlamlı sonuçlar çıkarılabileceğinden hareket ederek çalışmalarını yürütmüş ve hipotezler geliştirmiştir. Devletin sınırları olması gerektiğini söyleyerek belirli konularda görev ve sorumluluk alabileceğini; ekonomiye ise hiç bir şekilde müdahale etmemesi gerektiğini söyleyen Friedman "etkili nispi temsilin olanaksız olduğu" bazı alanları devlet için açık tutmaktadır:

- Bireyi ve ulusu koruma temelinde savunma hizmeti,
- Yasa koyma ve hukuk düzenini sağlama,
- Teknik tekel oluşturabilecek faaliyetlerin gerçekleştirilmesi (örnek olarak telefon hizmetlerini göstermektedir)
- Komşuluk ilişkilerinin neden olduğu, dışsallıkların (örneğin, akarsuların kirletilmesi) çözümü,
- Para politikasının oluşturulması.

Bunun yanında, kamunun hizmet alanı içinde olan posta dağıtım hizmetlerinin; giriş çıkışları kolayca denetlenebilen otoyolların, ulusal parkların, sosyal koruma ve yardım işlerinin özel sektör tarafından işletilmesini; tarımı destekleme,kira kontrolü, iletişim tekeli, sosyal sigorta programları, sosyal konut, zorunlu askerlik gibi uygulamaların kamu alanı dışına çıkarılması gereken faaliyetlerin sadece birkaç tanesi olarak sıralayan Friedman'a(1988:47-68) göre, önemli olan serbest fiyat

[24] Sadece görülebilen ve gözlemlenebilen fenomenlerin çözümlenebileceğini savunan yaklaşımdır.

mekanizmasına güvenmek ve ona işlerlik kazandırmaktır. Yarı kamusal mal ve hizmetlerin (eğitim, sağlık vb) de özel sektör tarafından verilmesi gerektiğini savunarak; çok gerekli sosyal programlar için (korunmaya muhtaç çocuklar, düşük gelir grupları, yaşlılar, akıl hastaları vb) devletin doğrudan hizmet sunumu yerine, "kupon sistemi" planı önererek, özel sektörün bu tür hizmetleri çok daha etkin verebileceğini savunmuştur.

Liberal görüşün savunucularınca 20.yy'ın büyük liberal düşünürü olarak(Aktan, 1993:76) kabul edilen Friedman'ın görüşleri, sosyal yaklaşımı benimseyenlerce kapitalistlere hizmet eden aşırı sağın temsilcisi olduğu şeklinde şiddetli biçimde eleştirilmektedir.

198li yılarda, Amerika Birleşik Devletleri'nde Reagan'ın; İngiltere'de Thatcher'ın ekonomi politikalarını belirlemelerinde etkili olan Friedmancı yaklaşım, Türkiyede de 1980 sonrasını hem "ekonominin para politikalarıyla yönlendirilmesinde" rol oynayarak, hem de kamu ile özel arasındaki mevcut dengeleri bozarak sosyo-ekonomik yapının dönüşümünde önemli rol oynamıştır.

2.2.2.3. Virginia Ekonomi Politik Okulu ve Buchanan'ın Liberal Yaklaşımının Değerlendirilmesi

Kamu sektöründe karar alma sürecinin analizini yaparak liberal düşünceye katkıda bulunan, James M. Buchanan'ın Hayek ve Friedman'ın ardından 1986 yılında Nobel Ekonomi ödülünü kazanmasıyla, bu okulun görüşleri yaygınlık kazanmıştır:

"Kamu tercihi iktisatçılarına göre, devlet sürekli bir şekilde büyümekte, bu da ekonomik ve politik yozlaşmaları ve ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir.

Öte yandan devletin büyümesi, vatandaşların politik ve ekonomik hak ve özgürlüklerini sınırlandırır. Bu nedenle, vatandaşların politik ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerinin korunması için *devletin hem politik hem de ekonomik hak ve yetkilerinin belirlenmesi ve sınırlandırılması* gereklidir. Kamu tercihi iktisatçıları Anayasal iktisat adını verdikleri bir yeni disiplin içerisinde devletin güç ve yetkilerinin çerçevesini çizmeye ve sınırlarını ortaya koymaya çalışmaktadırlar... Anayasal iktisat, toplumun hem hukuki hem de kurumsal yapısını yönlendirecek anayasaların, vatandaşların bilinçli gayretleriyle ideal şeklini alacağını kabul eder."(Aktan, 1993:76)

"Sözleşmeli anayasacılık liberalizmi" olarak adlandırılan bu düşüncenin karşısında yeraldığı görüş, sosyal düzeni belirleyen kural ve kurumların zaman içinde kendiliğinden oluştuğunu savunan "evrimci rasyonalizm"dir. Bu bağlamda, Smith'in görünmez eli kendiliğinden düzeni açıklamaktadır.

Liberalizmin tam olarak işleyebilmesi ve bireyin özgürlüğünün koşulu olarak, devletin ekonomik hak ve özgürlüklerini açık olarak belirleyen ve sınırlandıran bir "ekonomik anayasa"nın gerekliliği üzerinde duran Buchanan'ın, kamu harcamalarının sınırlandırılabilmesi için, anayasayla düzenlenmesi gerektiğini savunduğu konular, normal koşullarda bütçe yasaları ile her yıl düzenlenen harcamalardan oluşmaktadır:

- kamu harcamalarındaki artış yüzdesinin GSMH artışıyla sınırlandırılması
- maksimum vergilendirme oranlarının belirlenmesi
- denk bütçe ilkesinin anayasada yeralması

- devletin borçlanma hakkı, yetkisi ve sınırlarının belirtilmesi
- merkez ve yerel yönetimin vergiyi bölüşüm esaslarının yeralması ve bir kısım vergilerin yerel yönetimlere devredilmesi
- devletin para yaratma hakkı ve yetkisinin sınırlandırılması
- uluslararsı ekonomik ilişkilerde serbest ticaretin esas olduğunun anayasada belirtilmesi.

2.2.2.4. Değerlendirme

Hukuk düzenin koruyan, sürdüren; mülkiyet haklarını tanımlayan; kurallarda anlaşmazlıklarda hakemlik yapan; anlaşmaları yürüten; rekabeti geliştiren; parasal çerçeve sağlayan; tekelleşmeyi engelleyen ve ötesine karışmayan devlet, liberalizmin devlet modelidir.

Yeni liberalizm, klasik liberalizmden farklı olarak:

1. temel ideolojisini sosyal refah devleti deneyiminin eleştirisi üzerine kurgulamıştır.
2. Klasik liberalizmde, soyut kalan devletin görev ve sorumlulukları üzerine öneriler; yeni liberalizmde, örnekler üzerinden hareket edilerek, refah devletinin bunalıma girmesinde sorumlu tutulan kamu harcamalarının kısılması, sınırlandırılması üzerine yoğunlaştırılmıştır.
3. Planlamaya karşı ikili bir yaklaşım sergilemektedir. Modernizmin planlı gelişmesini, "kendiliğinden düzen"e tehdit olarak değerlendiren yaklaşım, "kendiliğinden düzen"den Buchanan'ın "ekonomik anayasa" sı ile vazgeçerek; sermayenin faaliyetlerini sınırlayan ulusal/uluslararası tüm engellerin

kaldırılmasını sağlamaya yönelik adımlarını atmıştır. Her türden düzenlemeye karşı olmalarına karşın; dünyayı, sermaye ve özel sektör lehine yeniden planlamalarında bir engel oluşturmamaktadır.

4. Refah devletin başarısızlığında rolü olan kamu açıklarının giderilebilmesi için "kamunun, özel girişimin hizmet verebileceği tüm alanlardan çekilmesinin gerektiği" kabulü yaygınlaştırılmıştır.

2.2.3. Genel Değerlendirme

Bugün gelinen noktada, liberalizmi veya yeni liberalizmi savunanların önerileri doğrultusunda uygulanan programlar, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ötesinde, gelişmiş ülkelerdeki uygulamalarıyla da önemli başarısızlıklara imza atmış bulunmaktadır:

- Yeni liberalizmin, kamusal alanı piyasa mekanizmaları lehine daraltarak her türden sorunu çözeceğine dair öngörüsü; kamunun sosyal adalet dağıtıcı rolünün elinden alınmasına paralel, başlangıç eşitsizliklerinin daha da büyümesine yol açmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki yaşam seviyesinin göreli yüksekliği, yeni liberal politikaların daha hafif hissedilmesinde önemli rol oynarken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yeni ekonomik düzene, ulusal ve uluslararası sermayeyi büyüterek ama geniş halk kesimlerini yoksullaştırarak uyum sağlamaya çalışmaktadır.
- Yeni liberal politikaların önünde hiçbir sınır istemeyen sermaye tarafından desteklendiği ve aslında kamunun değil, sermayenin krizini aşmak üzere yeniden ortaya çıktığı madalyonun görünmeyen yüzüdür. Bu yüz, iletişim teknolojisinin gelişimine yaptığı yatırımları, küreselleşmesinin önündeki engelleri kaldırarak

geri almaya yönelmiştir. Görünen yüzdeki söylemler teknolojik gelişme, küreselleşme, yerelleşme üçlüsü; görünmeyen yüzdeki sermaye birikim sürecinden bağımsız düşünülemeyecek olan uluslararası sermayenin talepleridir.

2.2.3.1. Türkiye'de Yeni Liberalizm Yaklaşımı

"Liberalizm Türkiye'nin siyaset terminolojisine çok geç giren, fakat hızla yaygınlık kazanan bir kavramdır. 19890li yıllar boyunca siyaset ve iktisat tartışmalarında, yerli yersiz, sık sık kullanılmıştır, halen de kullanılmaktadır. Kavramın serüveni entellektüel tartışmalara konu olmaktan ibaret kalmamış, bazı aktüel siyasal ve ekonomik uygulamaları nitelendirmek için de etiket olarak kendisinden yararlanılmıştır. Mütemadiyen, ekonomik, siyasal ve sosyal uygulamalarda bir "liberalleşme" sürecinin devam etmekte olduğu söylenmekte ve liberalizmin görünebilir gelecekte de popülaritesini koruyacağı anlaşılmaktadır... Bu çalışma liberalizmin bir türü olan klasik liberalizmi felsefi temellerini ortaya koymaya gayret etmektedir."(Yayla, 1992:v)

Yayla yukarıdaki çalışmasının ülkemizde, bu kapsamda yapılmış ilk çalışma olduğunu belirtmektedir. Bu tez kapsamında, liberalizm ve yeni liberalizm üzerine yapılan tarama çalışması, ülkemizde liberalizmin ve yeni liberalizmin savunucularınca yapılan çalışmaların, ülkemiz koşullarına yönelik bir değerlendirme arayışından çok, genel söylemin ne olduğu üzerinde araştırmalar olduklarını göstermektedir. Liberalizmi benimseyenlerin çokluğunun yanı sıra, konu üzerinde özgün çalışma/araştırma yapan kişi sayısının azlığı da genel söylemlerin dışına çıkılamamasına yol açmıştır. Bununla beraber, özellikle yeni liberal politikaların uygulandığı 1980 sonrası döneme ait eleştiri içerikli özgün çalışmalar, her çalışmanın ait olduğu disiplinle ilgili olarak yapılmıştır (Şengül, 1999; Güler, 1996; Kazgan, 1995; Boratav, 1989 vd).

Yine yapılan tarama çalışması, liberal ve/veya yeni liberal görüşü savunanların ortak paydaları olduğunu göstermektedir (Tibuk,1994, Berzeg,1996; Kozlu, 1996, Akyol, 1998; ve diğerleri) :

1. Yeni liberalizmin neleri başardığından çok; uygulanan politikaların yetersizliği üzerinde durmaktadırlar.
2. Yalnız ekonomide değil, siyasette ve hukukta da liberalleşmenin sağlanamadığını, yerelleşmede köklü adımlar atılamadığı üzerinde durmaktadırlar.
3. Buradan hareket ederek, 1980 sonrası düzenlemeleri kısmi liberalleştirme olarak adlandırmaktadırlar:
   - Kamu çalışanı sayısının sürekli artırılmasını;
   - özelleştirilmelerin tamamlanamaması nedeniyle devletin hala etkin ekonomik girişimci olmasını;
   - kamunun büyümesi sonucunu doğuran kamu yapılaşmasının (lojmanlar, devlet hizmet binalarını) sürmesini

eleştirerek, bu gelişmelerin sonucunda, ekonominin liberalleştirilemediğini, aksine daha çok sosyalistleştirildiğini ileri sürmektedirler. Bu eleştirileri yaparken, gelir dağılımındaki bozukluğun artması; emeğe ödenen ücretlerin sürekli düşmesi ve sigortalı yaşamın geriletilmesi; yatırımlara ayrılan payın küçülmesine paralel, eğitim ve sağlığa ayrılan payların azalması; kentsel yaşam çevrelerindeki genel kalite düşüklüğü; vb. genel refah seviyesindeki gerilemeyi gösteren sayı ve oranları[25] kullanmaktan özellikle kaçınmaktadırlar.

[25] Bu göstergelerle ilgili ayrıntılı bilgi Türkiye'nin incelendiği ikinci bölümde yeralmaktadır.

2.3. Küreselleşme Sürecinde Yerelleşme

Küreselleşmenin, kendisini gerçekleştirme sürecinde önemli dayanaklarından birisini yerelleşme oluşturmaktadır. Sermayenin küreselleşmesi sürecinde, karşısına çıkan en büyük engeli "kamu hizmeti" tanımındaki faaliyet alanlarının oluşturduğu Dünya Bankası'nın 1997 yılı raporunda açıkça belirtilmektedir. "Yerele vurgu", tam da burada "ulus devlet"in zayıflatılmasıyla aynı amaca hizmet edecek bir örüntünün iki boyutunu oluşturmaktadır. Küresel sermaye, hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı büyük tüketim ve dolayısıyla kâr potansiyeline sahip eğitim, sağlık, ulaşım, enerji, su vb alanları kendisine "yeni eylem alanı" olarak belirlemiştir. Küreselleşmiş sermayenin, yapısal krizini "yerel" üzerinden aşma senaryosunun en önemli hedef alanını, İkinci Dünya savaşı sonrası ulus devletlerin, Keynesci sosyal refah devleti anlayışıyla oluşturdukları "kamusal eylem alanı"nın genişliği oluşturmaktadır. Bu alandaki etkinliğin artırılmasına yönelik, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu tarafından gelişmenin şablonu olarak az gelişmiş ülkelere; demokrasi(hedef), katılım(yöntem) ve sivil topluma(araç) dayalı olarak ortaya sürülen yerelleşme, ulus

Tablo.2.1. Türkiye'de "Yerel"in Değişen Anlam ve Meşruiyet Çerçevesi

	1980 öncesi	1980 sonrası
Politik ideoloji	• Keynesci sosyal refah devleti. • Toplumsal refah artışının bireyin refahını sağlaması	• Yeni liberal, küçültülmüş devlet; bireysel refahların biraraya gelerek toplumsal refahı artırması. • Kamu alanının daralması, özel girişime terkedilmesi.
Yönetim yapısı	• Öz kaynak yaratıcı. • Ulus devletin yerel hizmet birimi.	• Özelleştirmeci. • Ulusal ve ulusötesi sermaye birikim sürecinin önemli yapıtaşı.
Finansman	• Merkeze bağımlı, dar bütçeli	• Ulusal ve ulusötesi sermayeye açık.
Olumsuzluklar	• Yerel taleplerin merkezin onayına aşırı bağlılığı. • Finansman yetersizliği.	• Kaynakların doğru hedeflere yönlendirilememesi. • Kentsel eşitsizliklerin büyümesi.

Kaynak: Tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

devletin aşılması üzerine kurulmaktadır. Böylece, demokratikleşmeyle birlikte gündeme giren yerelleşme, amaç olmaktan çıkıp, "araç"a dönüşmektedir:

"Yerel yönetimler, 19. yüzyıldan bu yana, ulus-devletin referans noktası olarak yer aldığı devlet anlayışı içinde tartışılmış ve yeniden düzenlemelere bu bütün içinde konu olmuştur. Son iki yüzyıl boyunca yerel yönetimlere ilişkin ilke ve politikalar bu idarelerin merkezi yönetim ile ilişkileri ekseninde inşa edilmiştir. Yeni yüzyılda bu geleneksel temel değişme eğilimine girmiştir. Küreselleşme, ulus-devletlerin yetki ve egemenlik alanını değiştirerek yeniden belirlemeye zorlamaktadır. Bu doğrultuda, ulus-devlet yetkilerinden bir bölümünün ulus-devlet-üstü kurum ve mekanizmalara doğru devri talep edilmektedir. Bu devrin niteliği ve kapsamı henüz netleşmemiştir."(Güler, 1998)

Yerelleşmenin bu yönde hiç bir direnç görmeksizin kullanılabilmesi, kavrama yüklenen anlamların farklı olmasından kaynaklanmaktadır:

"Klasik anlamda, yerelleşme (desantralizasyon), ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki, görev ve kaynak aktarımını ifade eder; bu anlamda yerelleştirme, yerel yönetimlerin ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetime oranla güçlendirilmesidir. Günümüzde ise yerelleştirme, merkezi yönetimin elindeki planlama, karar verme, kaynak oluşturma ve bunları yürütme gibi yönetsel yetkilerin taşra kuruluşlarına, yerel yönetimlere, yarı özerk kurumlara, meslek kuruluşlarına, gönüllü örgütlere (vakıflar, dernekler gibi) ve şirketlere aktarılması olarak kabul edilmektedir. Yetki genişliği, özelleştirme ve sivilleşme kavramları, modern anlamdaki yerelleştirme teriminin çeşitli uygulamalarıdır. Yerel yönetimler, yerelleştirme politikaları ile güçlendirilmekte ancak asıl olarak yetkilerin buradan piyasa güçlerine transferi amaçlanmaktadır. Modern anlamda yerelleştirmenin yöneldiği bu hedef, onu klasik anlamda yerelleştirmeden ayıran en önemli özelliklerden biridir." (DPT, 2000)

Güncel yerelleşme ise, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, yeterli teknik ve personel donanımına sahip olmayan yerel yönetimlerini, küresel ve tam donanımlı sermaye ile karşı karşıya bırakmayı hedeflemektedir. Bu süreçte, geniş kapsamlı (ülke ölçeğinde) bakış açısından ve teknik yaklaşımdan yoksun yerel yönetimler, hedefleriyle örtüşmeyen yatırımlara kolayca ikna edilebilmektedir. Yerel kaynakların bu türden yatırımlara yönlendirilmesi, orta ve düşük gelir gruplarının yaşam çevrelerini asgari standartlardan uzaklaştırmakta; zaten eşitsiz gelişmenin mekanı

olan kentlerdeki eşitsizlikleri artırıcı etki oluşturmaktadır. Bu çerçevede, küreselleşmenin son hedefini, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi değil; sermayenin istemine yanıt verebilecek biçimde yerelin, üst ölçeklerden kopuk olarak yeniden yapılanması oluşturmaktadır.

2.4. Küreselleşmenin Mekan ve Planlama Yaklaşımı

Kapitalizm tarihi boyunca karşılaştığı krizlerden, içinde barındırdığı çelişkilerin dinamiklerini kullanarak çıkma yeteneğini gösterebilmiştir. Kapitalizmin kuramı her ne kadar devlet müdahalesini reddedip, özel kesimin öncülüğünde gelişmeyi öngörse de, 1920li yılların sonlarında yaşanan krizden çıkış için devletin ekonomik yaşama katılması gerekmiştir. Bu karışma Keynes'in Genel teorisi ile kuramsal temele oturtulmuştur. Böylece sosyal devlet ve refah devleti kavramlarıyla kapitalizm büyük bir çıkış yaşayarak, geniş halk kesimlerinin kapitalizm çelişkileri de törpülenmiştir(Aksoy, 1998). Ancak, 1970li yılların yapısal ekonomik krizi, gelişmiş ülkelerde yeniden yapılanmanın koşullarını da içinde geliştirmiştir:

"1970li yılların başında kapitalist sistem kendisini yeniden üretemez hale gelerek ilk bunalım işaretleri ortaya çıktığında, sistemin krizi aşmak için hazır bir silahı yoktu. Kriz önce üretim sürecini parçalayarak emek yoğun kesimlerini üçüncü dünya ülkelerinde gerçekleştirerek, üçüncü dünyanın yedek emek ordularını harekete geçirerek aşılmaya çalışıldı. Öte yandan da yeni teknolojiler geliştirilmeye başlandı." (Tekeli, 1992:41)

Bunalım sonucu, gelişmiş ülkelerde kredi talebinin azalması ve teknolojik gelişmelerin uzak mekanların kontrolünü olanaklı kılması; sermayenin yeniden üretimini ve olası krizlerin az gelişmiş ülkelere aktarılmasını gerekli kılarak, bunun koşulları/olanakları yaratılmaya başlanmıştır.

Kapitalizmin seri üretim ve tüketime yönelik yapısındaki sorunlar beraberinde teknik ve sosyal düzenlemeleri de gerekli kılmıştır. Bu düzenleme alanlarından en önemlisini kentsel çevre oluşturmaktadır. Harvey'e (1997) göre, ***emek gücünün sermaye birikimini sağlamak üzere örgütlenmesinin zamanda ve mekanda kontrolünü sağlayan organizasyon "kent" adı altında ortaya çıkmaktadır.*** Kent bu açıdan bakıldığında teknik değil, politik ve ideolojik bir içeriğe bürünmektedir:

"Ortaya çıkan arbedeyi düzenlemenin yolu, zaman- mekan kavramlarını tarihsel bir perspektifle ilişkilendirmektir. Bu aynı zamanda bilginin salt zamansal olarak değil, mekanın içinden çıkan bir perspektifle açıklanması zorunluluğunu ortaya koyacaktır. ***Bir tarihsel koşul, sadece söz konusu zamana yönelik olarak bilgi vermekle açıklanamaz. Hatta aynı döneme yönelik sosyal ve iktisadi bir açıklama yapmak da yeterli değildir. Sosyal ve iktisadi ilişkilerin mekan örgütlenmesi, karşımıza yeni bilgiler çıkaracaktır...*** Sosyal bir ürün olarak bilgi, zaman ve mekan koordinatları üzerinden bir varoluşu belirtiyor ise, bir diyalektik düzlemi de oluşturuyor demektir. Bu noktada üretilen her bilgi zamansal olduğu kadar mekansal olanakların da bir göstergesi durumundadır. Dolayısıyla ideolojiler düzlemi içinde oluşa gelen bir tartışma/polemik hareketliliğin de kaynağıdır. Mekanın içinden çıkan her tartışma, mekanın tüm kullanıcılarını sürece dahil edecektir ki bu da, "insan" figürünün "özne" noktasına taşınmasıdır. Buradaki zorunlu özne rolü, tercihin ideolojik boyutlarının bir sonucudur. Tarihsel bir özne olarak insanın tanımlanış koşulu da, zaten ideolojinin kendisinde saklıdır; ve ideolojiler, kişinin yaşama müdahale edebildiği ölçüde gelişen kavramlardır. Mekansal parametreler üzerinden yapılan her tartışma (kaçınılmaz çok yönlülüğü uyarınca), geniş bir polemik alanının ve ideolojik açılımların kaynağı olacaktır. Bu zorunlu diyalektik düzlemin, kapitalist pasifizasyona karşı kullanılabilirliği ise tahmin edilenden çok daha fazladır. Örneğin kapitalizmin, yeniden üretim krizlerinde aradığı çıkışların, ekolojik anlamda yarattığı tahribatları ele alalım. Tamamıyla mekan içinde gözlenebilen bu tahribatlar, deşifre edilebildiği ölçüde zihinsel gelişmeye neden olabilmektedir... O döneme dek sistemle herhangi bir sıkıntı yaşamamış insanları, belirli bir tavır alışın içine çekebilmektedir. *Kendi yaşantısına sahip çıkmaya yönelik bu tavır, süreç içinde ideolojik bir duruşu oluşturmaktadır*[26]*...* ***Kent kriteri de, aslında bu noktada önem kazanmaktadır. Kapitalizmin tüm insanlığa tek mekan kurgusu olarak dayattığı kentler, kendi ideolojik misyonları kadar alternatif ideolojik açılımlara da gebedir. Dolayısıyla kenti doğru okuyabilmek, sistemi okuyabilmekle eşdeğerdir."*** (Demirer ve diğerleri, 1999: 285-286)

[26] Bu konuyla ilgili verilecek en iyi örnek Bergama sürecidir. "Siyanüre hayır" sloganı ile sadece yaşam çevrelerine sahip çıkmak isteyen Bergamalılar, bugün evrensel birçok değere (emperyalist işgale hayır vb. ile) sahip çıkmaktadır.

2.4.1. Mekanın Ekonomik Boyutu Üzerine Tartışmalar

Mekanın ekonomisiyle ilgili çalışmalar, başlangıçta yerseçim kuramının nesnesi olarak ele alınmış ve çoğunlukla neo-klasik ekonomi çerçevesinde "ekonomik aktivitelerin mekansal dağılımı ile kaynak, üretim, ulaşım ilişkileri temelinde gelişmiştir (örneğin Lösch'ün "yerseçim kuramı"). Mekan ekonomisi, eleştirel Marksizm ile yukarıdaki dar kapsamından çıkarılarak, sermaye ve ekonomi-politik ilişki çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylece, "Mekan", farklı ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik gelişmişlik düzeylerinin kendini gösterme aracı olarak tanımlanmıştır. Bu durumda, kapitalist üretim tarzının ekonomik mekanı veya ona eklemlenmiş yasal bir mekandan sözetmek olasıdır ve mekansal yapı farklı düzeylerdeki mekansallıkların birlikte ifadesidir.

Yapısalcı görüşün savunucuları Lefebvre(1991) ve Soja(1985), "mekansallık" kavramını yalnız sosyal içerikli mekanlar için kullanmıştır. İnsan faktörünün özel öneminin olduğu mekansallığın içeriğini sosyal pratiklerin doldurduğu Lefebvre tarafından vurgulu olarak belirtilmektedir. Ancak, Soja(1989), daha sonraki çalışmalarında belirttiği üzere, bu türden bir mekansallık tanımının tam da postmodernizmin savunularıyla örtüştüğünü farkettiğini belirtmektedir. Aynı şekilde ancak daha erken bir zamanlamayla Castells de daha önce benimsediği (1983)yapısalcı yaklaşımın "mekan toplumun yansımasıdır" görüşünü bir yana bırakarak "mekan toplumdur"u savunmaya başlamıştır.

Marksist ekonomistler kapitalist sistemde mekanı, sermayenin hareket ve çökelme alanı olarak tanımlamışlardır. Harvey, *The Limits to Capital* ve *The Urbanization*

of Capital başlıklı çalışmalarında sermayenin mekanda toplanma ve yayılma arasında gösterdiği ikilem nedeniyle yaşadığı temel çelişkisinin (bir yere bağlanıp kalma ile hareketli olabilme) sınıfsal ittifakları ortaya çıkardığını ve böylece monopolistik yapılanmaların dominant olmanın jeopolitiğini keşfettiklerini söylemektedir. Sheppard ve Barnes (1990) ise, ekonomik aktivitelerin yer seçimi, malların üretim ve dolaşım ilişkileri ve mekanda sınıfsal yapının oluşum ve sürekliliğinin belirleyicileri üzerinde odaklanmışlardır.

2.4.1.1. Kamusal Mekan ve Kamu Yararı Tartışmaları

Kullanımı serbest olan ya da aynı "yer"e ait tüm yurttaşlara eşit koşullarda sunulan mal/hizmetlerin oluşturduğu alan olarak tanımlanan (Johnston, 1994: 487-490) kamusal alanda, kamu malları çoğunlukla merkezi ve/veya yerel yönetim tarafından sağlanır ve üç başlık altında toplanır:

1. *Tam kamu hizmeti:* Devletin sınırları içinde yaşayan tüm vatandaşlara eşit ve ücretsiz sunulan mallardır. İdeal olarak tüm kamu hizmetlerinin bu sınıfta yer alması beklenirken, pek azı bu grupta yer alabilmektedir. Bu türden hizmetlerin en başta gelen örneği ülke savunmasıdır.
2. *Yarı kamu hizmeti:* Belli bir mekana bağımlı olarak sunulması gereken kamu hizmetleri bu sınıfa girer, parklar, sağlık merkezleri, ulaşım vb. Böylece, ortak kullanıma yakın olanların daha kolay/çok yararlanması sonucunu doğuran uzaklık faktörü, sosyal ve siyasal tatminsizliklerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlar.

3. *Eşit dağıtılmayan kamu hizmeti:* Yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakılan hizmetlerin siyasal seçmeleri yansıtan eşitsiz hizmet sunumunun/kalitenin yoğunluk farklılaşmasıdır.

Neo klasik ekonomide, bir hizmetin kamu hizmeti olabilmesinin koşulu, bu hizmetten vazgeçilemez olmasıdır: örneğin ulusal sınırların korunmasında milli savunmadan vazgeçilemeyeceği gibi. Liberal ekonomide ise bir hizmetin kamu hizmeti olabilmesi için vazgeçilemez ve pazar mekanizması koşullarında gerçekleştirilemez olması gerekir. Kamu hizmetini, özel sektörce sunulan hizmetlerden ayıran en önemli özelliği, kâr amacına yönelik olmaması oluşturur. Bunun yanında:

1. "Ortak tüketim"in konusu olmasıyla ayrılır.
2. Kamu tarafından organize ve finanse edilir.
3. Pazar mekanizması koşullarında tüketilmez.
4. Kullanıcının ödeme kapasitesine bağımlı sunulmaz.
5. Kamu hizmetinin hedefi kaynakların, toplumun tüm fertlerine mali ve mekan boyutlarıyla eşit erişebilirlikte olmasını sağlamaktır. Sosyal adalet çoğunlukla bu boyutların yorumuna dayanmaktadır. Verimlilik ve etkinlik, kaynakların en yüksek toplumsal faydayı sağlanmasına bağlıdır.
6. Kamu hizmetinin sınırları ve yönetsel ölçeği ülkeden ülkeye önemli farklılıklar göstermektedir. Kamu hizmetinin kontrolü, merkezi ve yerel yönetim arasında bir sorun alanı oluşturmakla birlikte asıl sorun, özel sektörün hizmet alanı sınırlarının her geçen gün genişlemekte olmasıdır.

7. Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde kamu hizmeti, yoksul ve orta gelirli gruplar için öncelikle sağlıklı yaşam koşullarının sağlanmasında büyük önem taşımaktadır. Kısıtlı kaynakların en verimli ve etkin kullanımının nasıl sağlanacağı sosyal ve ekonomik kapsamda üzerinde durulması gereken boyutları oluşturmaktadır.

Kamu yararı, kamu hizmeti ve kamu alanı üzerine tartışmalar yeni liberal politikaların uygulamaya konulduğu 1980li yıllarla birlikte başlamıştır. Keynesci refah devleti ve modernist anlayışın kentinde, sosyal adaleti sağlayıcı görev ve sorumluluk ile oluşan kamu hizmeti ve kamu alanı; yeni liberal ideolojinin bireyin negatif özgürlük anlayışıyla bağlantılı olarak, devletin yapabileceklerinin sınırı çizilerek, kalan kısım bireyin inisiyatifine bırakılarak daraltılmıştır. Kamusal alanın daraltılmasında kullanılan en yaygın ve bilinen yöntem özelleştirmedir:

"Günümüzde, özelleştirme etkinliklerinin giderek yaygınlık kazanmakta olması, "kamu yararı" öğesinin güvence altına alınmasının önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü özel girişimcilikte başlıca amaç, kâr amacıdır. Kent yönetimine, kimi çevrelerce "kent işletmeciliği" denilmesindeki yanlışlık da, bizce buradadır. Kamu hizmetinin, yerel topluluğa hizmet amacını bir yana bırakıp, salt kâr amacına yönelmesi, kamu hizmeti kavramının özü ile bağdaştırılamayacak bir anlayış değişikliğidir."(Keleş,1990:30)

2.4.1.2. Özelleştirme

Kamu yararı kavramının zayıflatılmasına koşut, yeni liberal politikaların en önemli uygulama aracı olan özelleştirme, İngiltere'de Thatcher; ABD'de Reagan'ın uygulamaları ile politikanın gündemine girmiştir. Özelleştirmenin kamu yönetimi üzerindeki etkileri iki başlık altında toplanabilir:

1. Devletin kamusal eylem alanının özellikle ekonomik potansiyeli yüksek alanlardan başlayarak küçültülmesi,

2. Devletin çekilmesiyle oluşan boşluğun, özel sektör öncelikli girişimcilerce doldurularak işletmenin devamının sağlanması.

Keleş, özelleştirmeyi, geçmişten günümüze gelen içeriğiyle aşağıdaki gibi ele almaktadır:

"Üzerinde görüş birliği olan bir kavram olmadığını biliyoruz. Çünkü farklı şekilleri var. Farklı şekiller, kavrama farklı içerikler kazandırıyor. Kamu sektörüyle özel sektör arasındaki dengenin özel sektör lehine değiştirilmesi şeklinde de tanımlanabilir. Batı dünyasında yeni bir olay değildir. 1945'te İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra birtakım uluslararası kuruluşların da çabalarıyla dünyada kapitalist ekonomik sistemi yerleştirmek için girişilmiş olan çabaların devamı olarak nitelendirilebilir; çünkü Dünya Bankası olsun, IMF olsun, OECD olsun, Avrupa Birliği olsun ve daha başka kuruluşlar, öteden beri liberal bir ekonomi anlayışıyla toplumların yönetilmesi konusundan yana ağırlıklarını koymuşlardır ve kendi politikalarını da böyle düzenlemişlerdir... Dünya ekonomik sistemi içerisindeki bütünselleşme, küreselleşme adı altında aslında kapitalizmin bütün dünyada geçerli kılınmasını amaçlıyordu. Başta ABD'nin İngiltere'nin ve Fransa'nın öncülüğünü yapmakta oldukları, yapmış oldukları özelleştirme, giderek Doğu Bloku'ndan çözülen devletlerde uygulama olanağı aramaya başladı ve aynı zamanda gelişmekte olan ülkelere de tavsiye edildi."(Keleş, 1995:12-13)

Hizmetlerin doğrudan kamu eliyle ya da özel sektör aracılığıyla sunulmasının yararları ve sakıncalarının ele alındığı Emrealp ve Horgan tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına göre:

"Hizmetin tanımlanabilirliği ve ölçülebilirliği arttıkça, özellikle sözleşmeye dayalı alternatif yöntemlerin başarı şansı da yükselmektedir. Kesin olarak tanımlanamayan, kapsadığı işler ve görevler ile zamanlaması ve maliyetleri ayrıntılı olarak belirlenemeyen ve çıktıları ölçülemeyen hizmetlerin ihalesi ya da başka yöntemlerle yerel yönetim dışındaki kuruluşlara devri, sorun çıkarmaktadır. Aynı zamanda, hizmet sunma yöntemleri ve süreci, yerel yönetimin genel bağlamı içerisinde yeralması nedeniyle, stratejik planlamadan halka dönüklüğe ve katılıma, ahlaki ve kurumsal değerlerden mali yönetime kadar uzanan geniş bir çerçevede, yerel yönetimin genel siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel ve kurumsal koşulları ile birlikte anlam kazanmaktadır."(Emrealp ve Horgan,1993:1-2)

Yeni liberal politikaların savunurlarınca, kamu harcamalarındaki artışın önüne geçilebilmesine yönelik bir alternatif olarak görülen özelleştirme; kamu yararına yönelik hizmetleri, kârlılık ölçütüyle değerlendirmekte ve insana yönelik olma, esneklik, çeşitlilik vb postmodernizmin söylemleriyle desteklemektedir:

"Kamu harcamalarındaki büyüme hızını düşük düzeyde tutma çabalarının yol açtığı yeni düşünce biçimlerinin ve geleneksel olmayan çözümlerin yaşama geçirilmesine duyulan gereksinim, en belirgin olarak, yerel yönetimlerde kendisini göstermektedir. Günümüzde tüm etkileriyle yaşanan hızlı kentsel büyüme süreci, yerel hizmetlere yönelik talepte büyük bir artış ve çeşitlenmeyi beraberinde getirmektedir. Bu gelişmeler, yerel yönetimlerde yeni ve dinamik bir yönetim anlayışını gerektirmekte ve bu çerçevede, insana yönelik, daha yaratıcı, esnek ve rasyonel yönetsel yapılar ve tekniklerin geliştirilmesine olan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda yerel yönetimin geliştirilmesini hedefleyen kurumsal düzenlemelerin önemli bir boyutunu, kentsel hizmetlerin sunulması konusundaki alışılagelmiş yaklaşımların yeniden gözden geçirilmesi oluşturmaktadır. Yerel yönetimler, bir yandan hizmet sunumunda etkinlik ve verimliliği artırmak, öte yandan da belde halkının yönetime hizmet sunum sürecine katılımını özendirmek amacıyla, kentsel hizmetleri doğrudan kendileri sağlayacak biçimde teşkilatlanmak yerine, bu hizmetlerin giderek daha büyük bölümünü alternatif hizmet sunma yöntemleri çerçevesinde üretmeye başlamışlardır"

Bu bağlamda, özelleştirmenin ekonomik, mali, toplumsal ve siyasal hedefleri bulunduğu öne sürülmektedir:

1. Verimlilik artışı, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, sermaye piyasasının güçlendirilmesi.
2. Kamu açıklarının kapatılmasıyla, devletin mali yapısının güçlendirilmesi.
3. Sermayenin tabana yayılması ve liberal siyasal sistemin benimsetilmesi.

Kamu hizmetlerini,

1. Finansman,
2. Mal ve hizmetlerin üretimi,
3. Mülkiyetin veya yönetimin devri,

yolu ile özelleştiren uygulamaların, kısa vadede sağladığı rahatlamanın dışında, dünya ölçeğindeki yirmi yıllık uygulamada başarıdan çok başarısızlığın hakim sonuç olduğu görülmektedir. [27] Özelleştirmede en başarılı ülke olarak sunulan İngiltere'de verimliliğin işçi ücretlerinde yapılan düşüşle gerçekleştiği, yapılan işlerin kalitesinde büyük düşüşler yaşandığı ve halk sağlığı problemleri ortaya çıktığı belirtilerek uygulamalardan geri dönüş talep edilmektedir:

"...İngiltere'de kendisine özelleştirmeyi merkez alan bu politikaların, ekonomik büyüme ve refah getireceği iddia ediliyordu. Oysa 3-4 seneden beri, İngiltere son 50 yılın en büyük durgunluğunu yaşamaktadır. Herkes için zenginlik yaratılacaktı. Ama İngiltere'deki yoksulluk ve mahrumiyet düzeyleri nesillerdir görülen en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bugün Londra'da bir dilenciye ya da sokakta mukavvaların arasında yatan bir kişiye rastlamadan on dakika bile yürüyemezsiniz. Özelleştirme ayrıca İngiltere'nin bütçe açığını azaltacaktı. Oysa bugün İngiltere'de bütçe açığı bütün dönemlerin en yüksek düzeyine ulaşmış bulunmaktadır. İngiltere'de özelleştirme öyle bir kültür yaratacaktı ki, bireysel sorumluluk yeşerecekti. Oysa bugün toplumda sorumluluk tümüyle çökmüş bulunmaktadır. Aynı zamanda topluluk olma duygusu da sarsılmıştır. Ve yeni bir kültür doğmuştur. Bu kültürde sadece birey önemlidir, toplumun genel çıkarları bir anlam ifade etmemektedir..."(Martin, 1994)

Özelleştirme, ABD'de de başarılı sonuçlara ulaşamamıştır:

"Büyüme, eskiden "iyi yaşam"ın aracı olarak görülürdü oysa şimdi, "iyi yaşam"ın bileşenlerinin kurban edildiği zorunluluğa dönüştürülmüştür... Savaş sonrasının özelleştirmeye ve yenilemeye karşıt tavrı, 1980 sonrasında Amerikan kentlerinin ekonomi politiklerindeki köklü yapısal değişimlerle birlikte değişmiştir. Mekansal gelişme bu değişimlerden gözle görünür biçimde etkilenmiştir. Kentlerin sosyal yapısında ciddi sorunlara yol açarak politikacıları zor durumlarda bırakmıştır. Bu türden karşı çıkışlar, ideolojiyi ve özelleştirme politikasının yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır."(Squires, 1996:273)

Güler özelleştirmenin ortaya çıkarılırken iddia edilenlerin, gerçekleri yansıtmadığını belirterek şöyle devam ediyor:

[27] 1986-1990 yılları arasında gerçekleştirilen özelleştirmelerden elde edilen gelir 185 milyon dolar civarındadır ve bunun % 54'ü dört ülke(İngiltere, Almanya, Japonya ve Meksika) tarafından gerçekleştirilmiştir.(DPT, 2000)

"Özelleştirme kamusal mekanizmaların değil, piyasa mekanizmalarının bunalımı nedeniyle doğmuştur. Sermaye kendi bunalımını, bunalımın kaynağı olan piyasa mekanizmalarını genişleterek aşmaya çalışmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkan bunalım, sermayenin ulusötesi yapısı nedeniyle bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Gelişmiş ülkelerde kamusal mekanizmaların işleyiş alanını kendi lehine daraltan piyasa mekanizmaları, aynı operasyonu küreselleşme süreci ile tüm dünyaya yaygınlaştırmıştır. Eski sosyalist ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde özelleştirme bir "iç dinamik" unsuru değildir. Bu ülkelerde özelleştirme küresel sömürgeciliğin kurumsallaşma aracı olarak işlev görmektedir..."(Güler, 1996:2)

Özelleştirme konusunda dikkatli olunması gerektiğini belirten Keleş, yerel yönetimlerin hizmet eder konumdan uzaklaştırılmalarının, yerel siyasetin kurumsal olarak anlamsızlaşmasını da birlikte getireceğini belirtmektedir:

"IBRD, OECD ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler, özelleştirme, devletin küçültülmesi ve benzeri reçeteleri yalnız zengin ülkelerde geçerli kılmaya çalışmakla yetinmiyor; Orta ve Doğu Avrupa'nın yeni bağımsız devletlerine ve hatta Üçüncü Dünya ülkelerine sistemli ve bilinçli olarak tavsiye ediyorlar. Kanımca devleti küçültmenin, yerel yönetimleri toplumsal ve ekonomik yaşamda güçsüz ve etkisiz kılmak biçiminde anlaşılması yanlış olur. Ekonomideki ve toplum yaşamındaki oluşumlara liberalleşme uğruna uzak kalması istenen bir yerel yönetim; planlı, düzenli ve sağlıklı bir kentleşmeyi gerçekleştirmeyi başaramaz. Yerel kamu hizmetlerini üretmek ve sunmak işlevinden yoksun kılınan bir belediyeciliğin, demokratik ve katılımcı bir siyasal kurum olarak ayakta durabilmesi de güçleşir."(Keleş, 1994:31)

Birim maliyetin ve işgücü maliyetinin düşük olması; mal ve hizmet düzeyinin daha yüksek olması; kamu sektöründe istihdam güvencesinin motivasyon düşüklüğüne neden olduğu ve verimliliği ve kaliteyi azalttığı; özel sektörün, esnek personel ve ücret politikasıyla üretkenliği artırması; kamu sektöründe, bakım, onarım ve yenilemeye yeterince kaynak ayrılamadığı için üretim ve kalitenin düştüğü; özel sektörün ise yeni teknoloji kullanımına daha hızlı geçtiği ve bakım onarıma gereken özeni gösterdiği; özel sektörün müşteriye yönelik rekabet içinde hizmetini sürekli geliştirdiği; kamu tekelinin varolduğu hizmetlerde tüketici memnuniyetinin yeterince dikkate alınmadığı; karar alma sürecini özel sektörde tüketicinin beğenisi belirlerken,

kamu sektöründe siyasal tercihlerin ön plana çıktığı, ve siyasal karar alma sürecinin sağlıklı işletilemediği durumlarda, kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimlilikten uzaklaşılıp, kamu fonlarının yanlış kullanımının engellenemeyeceği, özelleştirmenin dayanakları olarak öne sürülmektedir.

Buna karşın, özelleştirmenin işsizliğe yol açtığı; özelleştirme sonucunda ortaya çıkan maliyet tasarrufunun oluşturduğu kaynakların dağılımının nasıl yapılacağının belirsizliği; makro ekonomik dengeleri olumsuz etkileyeceği görüşünün ağırlık kazanması[28]; kamunun çapraz-finansmanla sağladığı hizmetlerin aksamasına, hatta kârlı olmayan alanlarda tümden ortadan kalkmasına yol açtığı; özel sektörün sadece kâr eden alanlara talip olması sonucu, kârlı alanların özelleştirilip, zarar edenlerin kamuya kalmasına neden olduğu; ücret düzeylerini düşürüp, kâr marjlarını artırarak, sermaye sahipleri lehine kaynak aktarımına neden olduğu ve genel ekonomik ve sonuçta da sosyal dengelerin bozulmasına yol açtığı; özelleştirmenin neden olacağı refah kaybının yaratacağı problemlerin nasıl çözülebileceği (özellikle bunu satın alamayacak gruplar) konusunda çözüm getirilmediği; ekonomik gücün özel tekeller ve uluslararası karteller elinde toplanmasına, bunun ise aşırı kâr marjlarına ve tüketicinin ezilmesine neden olacağı belirtilmektedir:

"...özelleştirme ekonomide dinamik büyüme sürecini harekete geçiremiyorsa, bu yoldan sermayenin kârını artırması ve toplumun geri kalan kesiminde fakirleşmeyle birlikte gitmektedir. Doğu Avrupa'da özelleştirme kapsamında kârlı fabrikaların satılması, diğerlerinin ise kapatılmasıyla gerçekleştirilen özelleştirme sonucu "1990-92 arasında GSMH'da %20-40 arasında düşüşler oldu, işsizlik oranı %15'e yükseldi. Ancak özel kesim gelişti; ne var ki bu gelişme büyük ölçüde basit hizmet faaliyetlerinin geliştirilmesinde yoğunlaştı." (Kazgan, 1998:153-154)

[28] Ülkemizde bu konuda gelinen noktada, özelleştirmeden elde edilen gelirlerin ve tasarrufların kamu yararına kullanıldığını gösterir hiçbir göstergenin olmaması; aksine, işsizliğin arttığı ve özelleştirme gelirlerinin ülkenin farklı gelir grupları arasındaki uçurumu artıran kar-faiz-rant dilimine gittiği; iç borçlanmanın reel gelir aktarımının bir aracına dönüştüğü görülmektedir.

2.4.1.2.1. Değerlendirme

Sonuçları itibariyle, yeni liberalizm, özelleştirme aracılığıyla:

1. Kentsel işsizliği artırarak, bunun yarattığı rekabet ortamında emeğin değerini düşürerek gelir dağılımını düşük gelirli toplumsal kesimler aleyhine bozmaktadır. Gelir dağılımındaki bozukluk, doğrudan kentsel mekana yansımakta; kent eşitsizliklerin mekanı olmaktadır.
2. Sermaye kendini yeniden üretmek üzere kentleri yenilemekte; bu süreçte önüne çıkan her türden engeli, en başta planlamayı, ikinci aşamada da mimarlığı[29] aşmak ve amaca yönelik kullanmak üzere yöntemler geliştirmektedir. Yerel demokrasi söylemi altında, yerel yönetimler ile kurulan ortaklıklar, girilen pazarlıklar[30], kentsel yaşam kalitesini düşürücü sonuçlarıyla, sermayenin kentler üzerinden yeniden üretilme talebine yanıt vermektedir.
3. Sosyal yapıda ortaya çıkan dengesizlikler, kentleri yüksek gelir grupları tarafından da yaşanması zor mekanlara dönüştürmektedir. Apartman veya villalarda ama güvenilemeyen kentte, güvenlik önlemleriyle kuşatılmış sitelerde, gerçek yaşamdan soyutlanmış olarak yaşamak zorunda kalmaktadırlar. Kentler böylece sembolik sermaye[31] ile, küresel sermaye arasında sıkışıp kalan sosyal içerikten uzak yapılanmalara dönüşmektedir.

---

[29] Bu çalışma kapsamında, küreselleşmenin kültür ve sanat boyutundaki ayağı olarak tanımlanan postmodernizm, başlangıçta mimarlar tarafından "birey"i ve sınırsız özgürlüğü, dolayısıyla sanatı ortaya çıkardığı savıyla baş tacı edilmişti. Ancak son zamanlarda, sermayenin, mimarlığı bir sanat olmaktan çok, tüketimin artırılmasına yönelik emrindeki bir araç olarak kullandığının farkına varılmasıyla, küreselleşen sermayeyi eleştiri ortamı genişlemeye başlamıştır.

[30] Ankara'da Migros Alışveriş Merkezi'nin EBK özelleştirmesiyle elde edilen arsa üzerinde; yerel yönetimce kabul edilen plan değişikliğiyle gerçekleştirilmiş olması yabancı-yerel sermayenin küreselleşme sürecinde biraradalığına anlamlı bir örnek oluşturmaktadır. Kentin mevcut alt ve üst yapısı üzerinde ur gibi büyüyerek kârlarını büyüten bu tür girişimler, neden oldukları sorunların çözümünü ise kamudan beklemektedir.

[31] Sembolik sermaye özellikle orta ve üst gelir gruplarının yaşamının anlamını oluşturan güzel bir ev, araba ve yazlık anlamında kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öncü, 1999.

4. Kentsel altyapıyı hizmet-müşteri ilişkisine dönüştürerek, kenti ancak ödeyenlerin yaşayacağı bir içeriğe doğru hızla sürüklemektedir. Kentsel hizmetlerin bedeli hızla artmakta; gelirleri sabit kalan ya da azalan kentlilerin, bu hizmetler için ödediği paranın bütçeleri içindeki oranı yükselmektedir.

2.4.2. Kent Planlaması ve Değişen İçeriği

Planlama geleceğe dönük rasyonel kararlar üretme ve gerçekleştirmeye yönelik politika ve programlar üretme işi olarak tanımlanabilir. Hall(1974), planlamayı herşeyden önce 'önceden belirlenmiş bir hedefe yada hedeflere, sıraya konulmuş eylemler dizisiyle ulaşılmasını sağlayacak iş bütünü' olarak tanımlamakta ve bu perspektiften bakarak, kent planlamanın genel planlama yaklaşımı içinde, 'mekanın temsili' olduğunu belirtmektedir. Kentlerin ortaya çıkışıyla beliren görünürdeki problemlerin çözümüyle uğraşan teknik yanı ağır basan bir uğraşı olmayı 2.Dünya savaşı sonrasına kadar sürdüren planlama, 1930lı yılların ekonomik problemlerine çözüm olarak ortaya sürülen bölge planlamayla ekonomik bir içerik kazanmıştır. Böylece planlama kent ve bölge ayaklarıyla aynı hedefi başarmaya yöneldiyse de, üzerinde çalıştığı toplumun dinamikleriyle eşzamanlı ilişkilerin kurulması, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin planlama pratiklerinde önemli bir sorun alanı oluşturmayı sürdürmüştür.

Planlamanın hedefini belirlemede kullanılan 'rasyonel' ve 'optimum' kavramlarının onları üretenlerin ideolojilerini yansıtması ve planlamaya ilişkin yasaların parlamentoca düzenlenmesi gibi "merkezi ve kapsamlı düzenleme içeriği", 1970li yılların sonlarıyla birlikte oluşturulmaya başlanan planlama eleştirilerinin temel

zemini olmuştur. Scott (1980) bu tür eleştirilerden hareketle, "planlama kentleşmenin tarihsel gerçekliğinin anlaşılmasında önemli bir engel teşkil eden bir ideolojiden başka bir şey değildir" tanımını yapmıştır. Planlama aynı zamanda, mekanda üretilen sosyal çatışmadan neredeyse bütün sınıfsal ayrımların belirleyicisi olmasıyla sorumludur.

Ambrose (1986) planlamaya, sosyal üretim ve yeniden üretimin bir aracı olarak bakmakta ve teknik işlemler bütünü olmaktan çok, politik ve ekonomik eylemler dizisi olarak tanımlamaktadır. Benzer yaklaşımla, planlama Cook'a göre (1983), sadece fiziksel çevrenin düzenlenmesi değil; aynı zamanda, sosyal ilişki biçimlerinin korunmasında ve dönüştürülmesinde devlet tarafından yasalar yoluyla kullanılan bir araçtır ve medenileşme sürecinin bir parçasıdır. Bu bağlamda, kent planlama yapıldığı toplumun fiziksel, sosyal ve ekonomik özelliklerinden bağımsız olarak ele alınamaz ve yapısı itibarı ile içerdiği devlet olgusu mekanın ideolojiden soyutlanarak üretilmesinin önündeki engel veya olanaktır (Ambrose,1986). Bundan dolayıdır ki, planlamaya içeriğini kazandıran, ona yaklaşım biçimini belirleyen zaman ve mekana bağlı değişen ideolojik boyuttur. Planlama, savaş sonrası yıllarda işgücünün ve refahın dağılımında olumlu(yine kapitalizmin krizini aşmasına yönelik); 1970 krizi sonrasında da sermayenin yeni mekansal örgütlenmesine yönelik olarak (parçacı yaklaşımla) olumsuz bir araç olarak kullanmıştır. Bu bağlamda ele alındığında, yeni liberal söylem, sermaye lehine bir ideolojik bir içerik yükleyerek planlamayı sosyal ve kültürel boyutlarından arındırmış, sosyal ve politik yapıyı bireysel çıkar öncelikli hale dönüştürmüştür. Thornley (1990), 1980 sonrası Thatcher İngilteresi'nde, kamu kaynaklarının giderek artan oranda teşvik olarak, sermaye aktarımlarını içeren

projelerde, parçacı yaklaşımlarla kullanılmasından çıkarak, uygulamaların sadece ekonomik boyutlu olmadığına vurgu yapmaktadır. Böylece, ***planlama yatırımların zaman, mekan ve içeriğini düzenleyerek ya da düzenlemeyerek sosyal, politik ve ekonomik yapının yeniden üretimine de katkıda bulunmaktadır.***

Bu çalışmanın varsayımlarını, yeni liberal politikaların gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik yapılarını olumsuz etkilediği; planlama yadsınarak gerçekleşen kentleşmenin, yapılaşmanın ötesine gidemediği; ve bu durumun yaşam kalitesini kent bütününde düşürmesinin yanısıra, kentin farklı parçaları arasındaki gelişmişlik farklarının, dünyada ve ülkede yaşanan eşitsiz gelişmenin, kent ölçeğindeki yansıması olduğu, oluşturmaktadır.

Kentsel mekanın, "sermayenin küreselleşme talebine paralel hem ulusal hem de uluslararası sermayece birikim alanı olarak eskiye göre daha yoğun kullanılmaya başlaması" ile "her ölçekteki planlamaya karşı söylemlerin yoğunlaşması" eşzamanlıdır. Bu talep, kentsel ölçekte planlamanın, "modernizm" ve "sosyal devlet" üzerine kurulu paradigmalarının neo ve post önekli yeni söylemlerle zayıflatılması ve aşılmasını gerekli kılmıştır:

"Küreselleşme hiç de yeni bir olay değil. Aslında başlangıcı Orta Çağ'daki coğrafi keşiflerle önce yerkürenin her yanının tanınmasına kadar uzanıyor. Sermayenin küreselleşmesi anlamında küreselleşmeyse, Birinci Sanayi Devrimi'nin ürünü; yeni keşifler ve icatlarla ulaştırma-haberleşmeye yeni boyutlar katan İkinci Sanayi Devrimi dönemindeyse küreselleşme olgusu son buluyor. İlginçtir, 'finans kapital' diye anılan akışkan fonların sermaye piyasalarına serbestçe girip çıkmaları ve sermayenin her biçimiyle ülke sınırlarından içeri ve dışarı serbest hareketleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında da hemen geri gelmiş değil; ancak 1970'li yılların ikinci yarısında baskılar sonucu tekrar XIX. Yüzyıl'ı hatırlatır biçimiyle geri dönüş yaptı. Yani 60 yıllık sürede sermayenin küreselleşmesi baskı altında tutuldu".(Kazgan,1997:17)

1930'lu yıllarda serbest piyasa ekonomisinin çökmesiyle ortaya çıkan kriz, Keynesci ekonomik tutumların benimsenmesine yol açmış; "sosyal devlet ve planlı gelişme" özellikle merkezi planlı sosyalist ülkelerin ekonomideki başarıları, 1970li yılların başındaki petrol krizine kadar sermayenin serbest ticaret koşullarında dolanımı karşısındaki engeller olmuşlardır.

Ancak, Doğu Bloku ülkelerinde, kapitalizmin belli bir kesime sağladığı olanaklarla karşılaştırıldığında, beklentileri karşılamadığı düşünülen bireysel yaşam, merkezden planlı gelişme üzerine kurulu sistemin çökmesinin koşullarını oluşturmuş ve Doğu Bloku 1989'da, SSCB de 1991'de dağılmıştır.

Planlamayı kökten yadsıyan liberalizmin, yeni söylemlerle "piyasa mekanizması"nı tek seçenek olarak yeniden gündeme getirmesi; ulusal, bölgesel ve kentsel ölçekte planlamanın yerini, sermayenin gereksinimlerinin almasının önündeki tüm engellerin kaldırılmasına yönelik ortamı oluşturmuştur. İçeriği gereği ideolojik bir benimseme olan kapsamlı planlama, "ideolojilerin sonu, tarihin sonu" söylemlerinin plancıların büyük bölümü tarafından da hızla benimsenmesiyle, gelişme sürecinden kopartılmıştır. Parçacı yaklaşımların ve kentsel tasarımın planlama olarak sunulduğu çerçeve, planlamanın paradigmalarını parçalayarak, sosyal, kültürel, ekonomik ve fizik mekana ait (doğal çevre, kentsel çevre vb) değerleri hızla tüketim kalıplarına uyarlayan bir pratiğin kabullenilmesini sağlamıştır.

Belirli eğilimler doğrultusunda oluşturulan kentsel kullanımlar, kentin farklı mekanları için farklı değerlendirmeleri gerektirmektedir. Mekanda gözlenen yapı,

bilgi toplumu söyleminin aksine, tamamen iletişimsiz bırakılan kentli nüfusun yaşadığı kente ve topluma yabancılaşması sonucunu doğurmaktadır. Farklı gelir gruplarını farklı yapılaşma biçimleri altında kümelendiren kentsel gelişme örüntüsü, toplumsal gerilimlere de ortam hazırlamaktadır. Bu bağlamda kent planlaması, hem fiziki çevrenin hem de sosyal ve ekonomik çevrenin biçimlendirilmesinde çok boyutlu yaklaşımlar geliştirmekten sorumlu olduğunda bir anlam kazanacaktır. Kentin görünen ve görünmeyen yüzüne ait dinamiklerin içeriği, "planlama ideolojisinin" daha önce hiç olmadığı kadar önemli olduğu koşulları oluşturmakta ve üzerinde düşünülmeyi gerekli kılmaktadır:

"1970ler'in ortalarına doğru, 1960lar'da geçerli olan planlama isteğinin solmaya başladığı açıkça ortaya çıktı ve bizler, 1980ler'in planlaması için yeni horizonlar tanımlamakla uğraştık. Yeni bir ideoloji hariç, yeni teknolojiler, yeni araçlar, yeni hedefler... ve yeni herşey tanımlandı. Fakat eğer benim analizim doğruysa, yeni ekonomik gerçeklere uygun bir "planlama ideolojisinin planlanması", asıl sorumluluğumuz/görevimiz olmalıydı."(Harvey, 1996b: 192) .

Harvey'in yukarıda belirttiği gibi, planlama ideolojisinin yeniden planlanmasını gerekli kılan ve yine Harvey'e göre 'zaman ve mekan sıkışması' olarak adlandırılan süreç, sermaye birikim sürecinin yeniden yapılanmasının düzenini kurmaktadır. Castells, 'The Informational City'(1989) adlı çalışmasında, 1960lı yılların sonlarına doğru birbirine eklenen teknolojik gelişmelerin, sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecini başlattığını; iletişim alanındaki buluş ve atılımların bilginin nakli ve ulaşılma kapasitesini artırarak, 'yeniden üretim süreci'nin 'bilgi'yle bütünleştiğini belirtmektedir.

Küreselleşme sürecinin bir diğer boyutunu, fordist üretime dayalı birikim sürecinden, post-fordizme(esnek üretime) geçiş ve onun talep ettiği mekan organizasyonu

oluşturmaktadır. Teknolojinin sağladığı olanaklarla farklı bir üretim ve sermaye birikim sürecini yakalayan sermaye, üretimi parçalara bölerek mekana yayabilmekte, bu da işgücünün örgütlülüğünü azaltarak(Storper ve Harrison 1991; Şengül 1999) artı değerin paylaşımında emeğin payını azaltarak, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin dünya ve ülkeler ölçeğinde artmasına yol açmaktadır. Küreselleşmenin mekan organizasyonu, mekana yayılmanın ve yığılmanın nedenlerini de içinde taşımaktadır. *Sermayenin bir yere bağlı olmayan, esnek üretim ilişkilerini benimsemesine koşut, üretimin mekanı tüm dünyaya yayılırken; denetim ve finansmanın yapıldığı; ürün ve teknolojinin pazarlandığı mekanlar eskisine göre daha merkezi nitelik kazanarak, dünya kentleri (global cities[32]) diye anılmakla birlikte;* ***küreselleşme mekanı dönüştürme talebini, sermayeye katkı potansiyeli bulunan tüm kentler üzerinden gerçekleştirmektedir.***

Planlamanın ilgi alanıyla bağlantılı olarak, "çevre koruma, sürdürülebilir kalkınma, yerel demokrasi ve planlama yetkilerinin yerelde kullanılması" gibi hiç bir kesimin karşı çıkamayacağı söylemler üzerinden gerçekleştiren bu değişimler kentlerin görünen yüzünü de bazıları için cazip olanaklarla süslemeye yönelmiştir. Kentler artık, kurallardan arındırılmış liberal ekonominin "alabilir" kıldığı kesimlerin, yeni yaşama ve tüketim biçimlerine göre biçimlendiği; bankaların, süperlüks iş-alışveriş merkezlerinin(süper ve hipermarketlerin), otellerin, eğlence merkezlerinin mekanıdır. Güler'in belirttiği gibi, alımlı bir şekilde paketlenerek sunulan ve görünen boyutta yaşamı kolaylaştıran renklendiren değişimler; olumsuzlukları örterek toplumsal

[32] Ayrıntı için bkz. Sassen. S.. 1991. The Global City. Princeton: Princeton University Press.

kabul oranını (kamu yönetiminin de desteğiyle[33]) artırmaktadır:

"Gerçekten de küreselleşmenin görmezlikten gelinmesi mümkün değildir. Dahası istenmez bir durum olarak görülmesi de güçtür. Bu süreç gelişmiş ülkelerin yüksek tüketim ve konfor kalıplarını yaygılaştırarak, dünyanın her köşesinde günlük yaşamı kolaylaştırmakta ve renklendirmektedir."(Güler, 1996:3)

Yeni Dünya Düzenin ekonomik, politik ve sosyal ilişkilerinin "mekan"ı olan kentler, kapsamlı yaklaşımdan yoksun, kentsel tasarım ölçeğinde gerçekleştirilen planlama ile, "bırakınız yapsınlar" liberalizminin uygulama alanına dönüştürülmüştür. ***Rasyonel planlamanın varsayılan baskınlığına karşıt olarak tanımlanan kent, tam da bu boyutuyla postmodernizmin yeni liberal ideolojinin bütünleyicisi olduğunu ortaya koymaktadır:***

"her türlü hiyerarşi duygusunun, hatta değer türdeşliğinin çözülmekte olduğu bir ansiklopedi...; birbirleriyle ilişkisiz, hiçbir belirleyici, rasyonel ya da ekonomik plana bağlı olmayan renkli birtakım maddelerin birbirine eklendiği...; disiplin altına alınamayacak kadar karmaşık bir yer...; gerçek ve düşgücünün kaynaşmak zorunda olduğu bir mekandır."(Raban, 1974'den aktaran Harvey, 1996a:17)

2.4.2.1. Postmodernizm

1970li yıllarla birlikte sanat, felsefe ve sosyal bilimler alanlarında ciddi bir modernizm eleştirisi olarak sunulan; kentsel yaşamın özünde değişiklik talep ederek, modernist yaklaşımdan kopuşu temsil eden yaklaşım (terimin içeriği konusunda tam bir anlaşma sağlanamamakla birlikte), "postmodernizm" olarak kavranmaktadır. Postmodernizm, modernizmin evrensellik iddiasının tek sesliliğine, geniş ölçekli belirleyiciliğine ; toplumsal yaşamın ve ona ilişkin düzenin rasyonalite adı altında planlanmasına ve her alandaki üretimde olduğu gibi, kentsel mekanın üretiminde de standartlaşmaya tepki olarak görülmektedir. Postmodern, alt kültürlere ve

[33] Dış dinamiklerce beslenen süreç, azgelişmiş ülkelerin kamu yönetimini de "dünya ile bütünleşme sürecini yönetmek" olan bir aygıta dönüştürmüş (Güler, 1996:3); bütünleşmenin gerekli kıldığı yasal düzenlemeler ve bunların uygulanması hızla gerçekleştirilmiştir.

farklılıklara verdiği önemle, bütüncül söylemlere karşı çıkmakta, böylece heterojenliğin ortamını hazırlayarak özgürlüklerin yaşanabilmesinin yolunu açmaktadır :

"Kültürel karışım ve değişimin ön plana çıkarıldığı sahnenin adı kent, bu bakış açısının kökeni de postmodern olarak adlandırılmaktadır. Çağdaş kent artık imgelerin, simgelerin ve hatta yaşamın bütünselliğinin her bir parçasının birbirinden ayrıştırılarak yeniden anlamlandırıldığı ya da anlamlandırılmasına dahi gerek olmadığı bir kolajın-kolajlar bütününün mekanıdır. İşte tam bu noktada, planlamanın postmodern düşüne hizmet edebilir konumlanışının/meşruiyetini yeni duruma uyarlamasının hikayesi başlamaktadır. Böyle bir bakış açısı, aydınlanmanın evrenseli yakalamak uğruna unuttuğu "diğerleri"ni, modernizmin "geçmiş" damgası vurarak bir potada eritmeye çalıştığı savunulan farklı kültür gruplarını, kentsel mekanın karşılıklı etkileşim değerleri olarak ön plana çıkarmaktadır. Kamusal mekan artık, farklılıkların sergilenip, biraradalığının rastgele sağlandığı; birbirlerini anlama çabasının bir gereklilik olmadığı ancak koşullarının oluşturulduğu bir yerdir ve daha öte bir anlamı, amacı olması beklenmez." (Harvey,1996c:417)

Postmodernizm üzerine oluşan yazın incelendiğinde, aşağıdaki noktalar üzerinde görüş birliği oluştuğu görülmektedir.

- Moderniteye duyulan ontolojik kuşku ve sorgulayıcı yapı
- Evrensel, akılcı olana tepki; farklılıklara saygı
- Bütüne ilişkin bir hedef-uygulama arayışının yadsınması; gündelik uygulamalar mozaiğinin olumsallıklarına bağlı değişim ve gelişim.
- Yaşama ilişkin normların yadsınması (bütünü bağlayan ahlak kurallarının eleştirisi)
- Gerçek-Hayal ürünü arasında olma.
- Sınırsız görecelilik.
- Sınırsız özgürlük arayışı.
- İletişimsizlik.
- Mecaz ağırlıklı, süslü anlatı.

Doltaş'a(1999) göre, post önekiyle, hem kendisinden öncekini aştığını, hem de onun devamı olduğu vurgulamaya çalışan postmodernizmin en yoğun eleştiriye maruz kalan görecelilik, ahlak boşluğu, zaman içinde süreksizlik, kopukluk sorunlarını yeni pragmatizm ve yeni koloniyalizm kuramlarının gidereceği savının gerçekleşip-gerçekleşmeyeceğini zaman gösterecektir:

"Batı düşünündeki boşlukları, çarpıtmaları, Batı değerlerindeki tutarsızlıkları, kuramlarındaki totaliter ve dışlayıcı özellikleri bizlere açıklıkla gösterdiğini söyleyebiliriz. Kanımca Batılı modernistlerin postmodernistlere gösterdikleri şiddetli tepkinin, onlara neredeyse hain gözüyle bakmalarının başlıca nedenlerinden biri de bu yaklaşımla Batı'ya özgü politikaların Batılı olmayanlarca da kolayca çözümlenebilir hale gelmesidir. Bu açıdan bakıldığında postmodernizm, öncelikle modernist kuramlara ve onların evrensel, humanist, akılcı ideolojisine duyulan düşünsel kuşkunun sorgulanmasıdır ve kaygı verici gelişmeleri, kendi içinde barındırmaktadır: Postmodernizmin, sınırsız özgürlüğü arayan kuşkuculuğu, bir yandan ezilen toplumlara kendilerini koruyabilecekleri sorgulama yöntemleri gösterirken, bir başka yandan Batılı postmodernistler gibi onları da sınırsız pragmatizme, boşluğa, nihilizme iter... Postmodernist düşüncede, uygulamalarla amacın hemen hiçbir zaman, hiçbir ilişkisi olmadığını ve amacın tümüyle olumsallıklara göre değiştiğini kanıtladıktan sonra politikanın amacı yalnızca güç kazanmaya ve gücü elde tutmaya indirgenmiş olur."(Doltaş, 1999: 101)

Postmodernizmin "ideolojilerin" sonu tartışmalarıyla paralel gelişen gündemi, onun ideolojik bir değişim sürecinin parçası olarak kavranmadıkça sağlıklı bir sonuca ulaşılamayacağını göstermektedir. Edebiyat eleştirmeni Eagleton'ın eleştirel yaklaşımı, postmodernizme ihtiyatla yaklaşılması gereğinin altını çizmektedir:

"Belki şöyle bir fikir birliğinden sözedilebilir: tipik postmodernist ürün, şakacıdır, kendi kendiyle dalga geçer, ... aynı zamanda, yüksek modernizmin gösterişsiz kendine yeterliliğine, ticareti ve meta biçimini arsızca kucaklayarak tepki gösterir... Kasıtlı olarak amaçlanmış derinlik yokluğu, her türlü metafizik ağırbaşlılığın altını oyar. Bu bazen acımasız bir sefalet ve sarsma estetiğine açılır."(Eagleton, 1999:14)

"Şimdi aşkın olan, kendi kendini geçerli kılan ve eleştiriye kapalı olan çıkarlardır ve bu da herkesin çıkarına olan bir konumdur. Bu çıkarlar bizim asla gıyabında konuşamayacağımız ve bundan dolayı tarihsel köklerinin soruşturulması söz konusu bile edilemeyecek çıkarları temsil eder. İnandığımız şeyin yaptığımız şeyle bağlantılı olduğunu açıklamanın birçok yolundan biri olarak işgören ideoloji kavramı böylelikle münasip bir şekilde güme gitmektedir-Münasip bir şekilde çünkü, toplumsal inançlarımız ve yatırımlarımızı tüm radikal itirazlardan muaf tutan bu

tartışma uslubü, tam da kendi başına ideolojik bir söylemdir. Son tahlilde postmodernist kavramların kendileri küresel kapitalist sistemin gerçek çelişkilerini gizledikleri ve nesnel olarak insanların dikkatlerini bu çelişkilerden uzaklaştırıp, suret ve aşırı gerçek arıtılmış dünyasına çektikleri için ideolojiktir." (Eagleton,1999:52-53)

2.4.2.1.1. Postmodernizmin Eleştirisi

Akla, anlama, gerçekliğe ve siyasal örgütlenmeye (öncelikle sola) saldırmanın yanısıra, "sorunun çözümünden çok bir parçası" (Eagleton,1999:158) olan postmodernizmin önermelerinin tarihi Larrain(1995:31-32)' e göre Georg Lukacs'a kadar gitmektedir ve Nietzsche, Pareto, Horkheimer, Lyotard, Baudrillard gibi kuramcıların modernizm eleştirileri, kapitalizmin kendisini yeniden üretmesinin ideolojik aracı olmaya yöneliktir. Bu kuramlar:

"yanlış amaç ve çözümleri ön plana çıkararak, kapitalizmin derin krizinden kaynaklanan çelişki ve sorunlara karşı ortaya çıkan devrimci tepkilerin bastırılmasına yardım ederler...Bu kuramlarca akla ilişkin ileri sürülen görecelilik ve kuşkuculuk, akılcı bir çözüm olasılığı fikrini zayıflatır ve böylece insanların değişim sürecine katılma cesaretini kırar... diğer kültürlerin oluşumundaki farklılık ve kesintililiğe yaptıkları abartılı vurgu ile insanlığın ortak unsurlarını bulandırmaya, belirsizleştirmeye yardım etmektedirler...daha da kötüsü, evrensel doğruyu ve ideoloji kavramını reddetmelerine rağmen, yaptıklarının farkında olmadan, ideoloji kavramını arka kapıdan içeri alarak yeniden takdim ederler."(Larrain, 1995:127)

Modernizm karşıtı kuramların farklılığı sadece vurgulamaları, farklılığa saygı üzerinden herhangi olumlu bir sonuç yaratmamakta (Eagleton,1999), kültürel farklılığın önemini abartan konumuyla "öteki"yi ön plana çıkarması, ezilenlere duyduğu saygıdan çok, ötekinin bir biçimde sisteme emilmesinin gereklerini yerine getirme işlevi görmektedir. Sivil toplumcu yaklaşımla, sisteme karşı tepkiyi sistemin içinde çözme yaklaşımı bu işlevin bir sonucudur. Yaşamın iyileştirilmesinde gerçeğin anlaşılıp dönüştürülmesi gerektiğini öne süren, toplumsal sorunları belirleyip çözme amacı güden evrenselci kuramlar akla, doğaya egemen olma ve

üretimi artırmada önemli bir rol yüklenmiş, ideolojiye merkezi bir yer vermişlerdir. Yanlış ve çarpıtılmış düşüncelere karşı akılcı tezler oluşturularak tarihe akıl nezdinde müdahele edilebildiği düşüncesi, tarihsel aklın varlığını sözkonusu ederek daha iyiye doğru bir ilerlemenin olanaklarını araştırmıştır. Buna karşılık, iktidarın bilgi aracılığıyla korunduğunu iddia eden, Lukacs, Herder, Schelling, Schopenhauer, Nietzsche, Pareto'nun temsil ettiği çizgide, akıl değil irade önemlidir. Kültürel farklılıklara saygı, çoğulculuk, kültürel görecelilik(Herder, Schelling vd) önemlidir. Akıl kötüdür ve çürümenin kaynağıdır(Schopenhauer, Nietzsche vd). ***Bu yaklaşım, tüm olumsuzlukları akla yükleyerek, sorunların asıl kaynağı olan iktisadi, siyasal ve ideolojik sistemle ilgili boyutları görmezlikten gelmiştir.*** Zekanın iradeyi asla denetim altında tutamayacağını öne süren Schopenhauer'ın iradenin serbest kalıp insanlık adına olumlu işler başarmasını yalnızca dehalar ve sanatçılar nezdinde olanaklı görmesi, seçkinci ve aristoktaik bir kuramla karşı karşıya olduğumuzu gösterir. Sıradan insanların kurtuluş yolunda hiçbirşey yapamayacağını öne süren Schopenhauer, tüm toplumsal eylemleri saçmalık olarak niteleyip çelişkileri yaşamın doğal sonucuymuş gibi değerlendirmiş, ama aslında post modernistlerin teslimiyetçi hattını çok önceden belirlemiştir. Nietzsche ve Pareto gibi düşünürlerle süren aklı eleştirme geleneği, Yapısalcılık ve Postyapısalcılık'a kadar sürmüştür. Buradaki düşünsel evrim, postmodernizme akışın önünü açmıştır. 1980li yıllarla birlikte yaşadığımız önemli toplumsal olgular, olaylar (Neo-liberal yeni sağ dalga, sosyalist ülkelerin çöküşü, Berlin Duvarı'nın yıkılışı, yeni dünya düzeni ve küreselleşme, mikro milliyetçilikler, vb) postmodernist kuramların önünü açmıştır (Larrain, 1995).

Postmodern söylemin zamana ve mekana yaklaşımda yolaçtığı bu değişimler, toplumsal ve politik değişimle ilişkilendirildiğinde en net ifadesine ulaşmaktadır:

"Postmodern rölativizm ve akla güvensizlik, daha iyi bir geleceğe inanmayı ve temel toplumsal sorunların çözüm olasılıklarını imkansız hale getirmiştir. Bilinçli değişim ve siyaset arayışları tüm anlamını yitirmiştir. Hızlı teknolojik değişimin, eski komünist dünyada ekonomik ve siyasal krizin, batı kapitalizminde ve Üçüncü Dünya'da derin ekonomik sorunlar yaşandığı bir dönemde postmodernizmden başka hiçbir ideolojik biçim, kaos yaratarak, değişimin yolunu şaşırtarak, sonsuz bölünmüşlüğü toplumun normal hali görerek, sistemin bir bütün olarak savunulmasını üstlenemez."(Larrain:1995: 164)

2.4.2.1.2. Postmodernizmde Mekan ve Planlama Yaklaşımı

2000li yıllarda, gelişmiş/gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin çoğunda insanların büyük bölümü kentsel alanlarda yaşayacaktır. Yaşadığımız yüzyılın son çeyreğinde yaşamın bütün boyutlarında, ama en çok teknoloji ve nüfusa ilişkin değişimler, dünya ekonomisinin küreselleşmesi ve liberalleşmesiyle de bütünleşerek, 'kent ve kentsel' ile ilgili tüm değişkenlerin içerik ve işlevlerini farklılaştırmıştır. Kentler, ülke nüfuslarının küçük parçası olmaktan çıkıp, baskın değişken durumuna ulaşmıştır. Kentsel alanlarda gerçekleşen ekonomik sosyal ve kültürel üretimin yaşamın oluşumunda payını sürekli artırması; kentlerin, geleceğin belirlenmesindeki vurgusunu da artırmıştır. Kentlerin giderek daha çok nüfusu barındırması ve ekonomik ağırlık kazanması, kentsel mekanın oluşum/dönüşüm sürecinin bileşenlerinin de; kente ilişkin içerik değişimlerinden etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda planlama, kentleşme sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak, mekan oluşumu ve ilintili tartışmaların odağında yer almaktadır.

Gerçek ile hayal ürünü arasında olma; evrensel, akılcı olana tepki; farklılıklara saygı; sınırsız özgürlük arayışı; bütüne ilişkin bir hedef-uygulama arayışının yadsınması;

gündelik uygulamalar mozaiğinin olumsallıklarına bağlı değişim ve gelişim; sınırsız görecelilik yönündeki açılımlarıyla ***postmodernizm, mekan algısını bütünden parçaya indirgemekte; modernizmi ve planlamayı aşmayı hedeflemektedir.*** Planlamanın, "toplumsal değerler, kamu alanı" gibi "bütün"den hareket eden paradigmasını yeniden tanımlaması konusunda baskı oluşturmaktadır.

Harvey(1996c), "kentsel politikaları oluştururken nasıl bir yol izlenmeli?" sorusuna verilecek en iyi yanıt "plancı, tasarımcı, kendiliğinden oluşan farklılıklara saygı duyan ve ortam hazırlayan olmalıdır" derken, farklılıkların neden olabileceği gerilimlerin çözümüne yönelik yaklaşımların üzerinde durulması gerekli en önemli sorun alanını oluşturduğunu belirtmektedir. Böylece, plancının ilgi alanı üzerine yapılan tartışmalar, farklılık, marjinallik ile "kamu mekanı"nın genele dönük yapısını sorgulamaya yönelmektedir. Bu soruya yanıt verebilmek, kentsel mekan üzerinden yürütülen sermaye oluşumunun[34] derin bir analizini gerekmektedir. Buradan hareket edildiğinde kent günümüz kapitalizminin ekonomi politiğinin temel üretim alanını oluşturmaktadır.

2.5. Yeni Liberal Sürecin Avrupa'da Kentleşme ve Planlama Üzerine Etkileri

Avrupa, ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte, 1980ler'e kadar, sosyal refah devleti anlayışının ve kapsamlı planlamanın kentleşme süreci üzerinde etkili olduğu; ulus devlet bütçelerinden sağlanan kaynaklarla yerel hizmetlerin yerine getirildiği bir sisteme sahipti. 1980li yıllar, yeni liberal politikaların İngiltere ve ABD ile başlayarak, hemen hemen tüm Avrupa'da uygulama alanı bulduğu bir dönemi

[34] Kifner, emlak ve uyuşturucunun NewYork'taki en önemli iki güç olduklarını belirtmektedir(Kifner 1989'dan aktaran Harvey, 1996c).

başlatmıştır. İletişim teknolojisinin sermayenin hareket olanaklarını artırıcı biçimde geliştirilmesi, ulus devletin görev ve sorumluluklarının içeriğini değiştirerek mevcut yapıları desantralizasyona zorlamış ve yerel yönetim anlayışı üzerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Böylece öne plana çıkarılan kentler, ulusal ve uluslararası sermayenin prestij fonksiyonlarının yer aldığı pasif yerler olmanın ötesinde, ekonomik gelişme olanakları yaratma hedefine yönlendirilmiştir. Kentler, yeni pazarlama stratejileri ve imajlar belirleyerek ve mekanı yeni ekonomik gelişmelere uygun düzenleyerek kendilerini yeniden pozisyonlandırmak durumunda kalmışlardır (Ashworth ve Voogd,1990; Gold ve Ward,1994). ***Bu noktada küreselleşmenin kentleşme üzerindeki en belirgin talebi olan "küresel kent"ler ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yerel yönetimlerin mali ve yönetsel liberalizasyonuna yönelik yasal düzenlemelerin yoğunluğu bu talebin karşılanmasına yöneliktir.*** Kentlerin küresel sermayeyi çekebilmek üzere giriştikleri yoğun rekabet ortamı kentleri sadece kademelenme açısından değil, mekansal olarak da etkilemektedir. "Hız"ın belirleyici dinamik olduğu süreçte, ***mekana bütün ölçekleriyle ve tüm bileşenleriyle yaklaşarak, toplam refah doğrultusunda biçimlendirmeye çalışan "planlama", sermayenin kent üzerindeki taleplerini sınırlandırması veya engellemesiyle aşılması gereken[35] bir olguya dönüşmektedir.***

Avrupa'da, yerel otonominin güçlendirilmesiyle dönüşüm geçiren kentleşme ve planlama pratiği, bir başka ölçeğin ilgi alanını daha oluşturmaktadır. Avrupa Birliği ölçeğinde, şemsiye altındaki ülkelerdeki planlama pratiklerinin giderek artan detayda

[35] Bu türden bir bakış açısına sahip olmayan "planlama paradigmalarının yeniden oluşturulması süreci", özellikle planlama pratiğinin sağlama temeller üzerine oturtulamadığı gelişmekte olan ülkelerde, kapsamlı yaklaşımları bir kenara bıraktırarak, planlamayı esnek ve parçacı planlama pratiği içine hapsetmiştir.

yukarıdan belirlenmeye çalışıldığı; liberal politikalara yer olmayan bir çerçeve sunan bu kademedeki deneyim, planlamanın geleceğiyle ilgili yerel pratiklerden farklı çağrışımlar uyandırmaktadır.

2.5.1. Avrupa Birliği'nde Planlamaya Yaklaşım

Avrupa Birliği, küresel ölçekteki ekonomik gelişmelerden, Birliğin ortak ekonomik çıkarları doğrultusunda:

- sınırların neden olduğu engelleri ortadan kaldırmak;
- ekonomik bütünleşmeyi sağlamak;
- bütün üye ülkelerin ekonomik değişim ve gelişimlere ayak uydurabilmesi için gerekli altyapıyı kurmak

yönünde faydalanmak üzere, *ortak bölge ve kent planlama politikaları* oluşturmaktadır. Politikaların genel çerçevesi, küreselleşme etkilerini en aza indirme çabasında, çevreye ve toplumsal yapının dengelerinin korunmasına yönelik kaygıları ön plana çıkarmaktadır:

"Avrupa Birliği sosyal ve çevre etkilerine de giderek artan bir ilgi göstermektedir. Avrupa Birliği Kanunu'na göre, büyük projeler için 1985 yılından beri, çevresel etki değerlendirmesi gerekmektedir ve plan ve daha sonra da programlar da bu kapsama alınmıştır. 1986'da Roma Anlaşması'nın yeniden düzenlenmesiyle oluşturulan, The Single European Act, çevreye ilişkin tutumu yasallaştırarak, Avrupa Birliği'ne çevre ve bölge kararlarıyla ilgili karışma hakkını tanımıştır. Birlik üye ülkeleri bağlayıcı yasamayı yapmak üzere yetkilendirilmiştir ve çevre olaylarıyla ilgili standartları ve hedefleri belirleyici uluslararası düzenleyici kurum statüsündedir."(Newman, Thornley, 1996:17)

Avrupa kentsel ve bölgesel gelişme politikalarının oluşturulması kapsamında Birlik bünyesinde:

1. 1990 yılında hazırlanan, "Kentsel Çevre Üzerine Yeşil Rapor" başlıklı çalışma Avrupa kentlerinin problemlerine çözüm aramak üzere yola çıkmış ve ortak

problemlerin belirlenmesine çalışmıştır. Karma kullanımlar ve yüksek yoğunluklar konusunda dikkatli olunması gerektiğini belirten rapor; çevre planlama ve kentsel ortak kullanımların geliştirilmesi konusuna ağırlık verilmesi gerektiğini belirtmektedir.

2. 1991 yılında gerçekleştirilen "Avrupa 2000" başlıklı çalışma, ekonomik entegrasyon ve sosyal uyum üzerinde odaklanmıştır ve Birlik tarihinde ilk olarak bölgesel ve kentsel planlama için ortak bir çerçeve oluşturulmasını hedeflemiştir. Buna yönelik olarak kentlerin ekonomik değişim sürecinden nasıl etkilendiklerini ortaya koymayı amaçlayan bir alan çalışması 24 kent üzerinde gerçekleştirilmiştir.
3. 1992 yılında, Beşinci Çevre Eylem Programı[36] çevre hedeflerine ulaşılmasında fiziksel planlamaya özel bir önem vermektedir. "Sürdürülebilirliğe Doğru" adlı rapor ile "ortak eylem" ve "sürdürülebilir hareketlilik" e öncelik tanımıştır. Rapor'un önerdiği politikalar üye ülkelerce giderek artan bir kabul görmektedir.
4. 1992 yılında UNCED[37] tarafından gündeme giren Gündem 21 Programı üye ülkelerin yerel yönetimlerinin çevreye ağırlık veren politikaları benimsemelerinin önünü açmıştır. Buna göre İsveç'te, yerel yönetimlerin yüzde 30'u Gündem 21'e uyum çalışmalarını tamamlamış, diğerleri ise çalışmalara devam etmektedir.
5. 1993 Maastricht Antlaşması ile, bölgesel gelişmişlik farklarını dikkate alan ve daha zayıf ekonomilere sahip ülkeleri(İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz) destekleyici "yapısal uyum fonları"nı geliştirmek üzere "bütünleştirici fon" adı altında yeni bir mali kaynak oluşturulmuştur.

---

[36] The Fifth Environment Action Programme
[37] United Nations Conference on Environment and Development

6. 1994 KENT Girişimi[38] başlıklı program, yoğun nüfuslu, işsizliğin yüksek olduğu ve kötü yaşam koşullarındaki kent parçalarının problemlerinin çözümünü hedeflemiştir. Yoksulluğa karşı programların geliştirilmesi; tarihi dokuya sahip kent merkezlerinin korunması da program dahilinde gerçekleştirilmektedir.
7. 1994 INTERREG programı, Birlik dahilindeki bölgeler arası komşuluk ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemektedir.
8. 2000+ Raporu, Maastricht 1993'e ek olarak Birliğe yeni üye ülkelerle (Avusturya, İsveç ve Finlandiya) ilgili uyum programının belirlenmesi kapsamında, Avrupa'yı farklı planlama politikalarının geçerli olacağı alt bölgelere (Centre Capitals, Alpine Arc, Continental Diagonal, New German Lander, Mediterranean Area, Atlantic Arc, North Sea Regions, Ultra Peripheral Regions) ayırmış ve herbiri için detaylı, emredici kararlar alınmıştır. Örneğin, "Centre Capitals" için yeşil kuşaklardan, trafik kısıtlarına ve sosyal yabancılaşmanın çözümüne uzanan kapsamlı bir düzenleme yapılmıştır. Yine bu kapsamda, "New Lander Raporu"nun Berlin çevresinde yoğunlaşan gelişmeler üzerine çalışması, Birliğin kentsel gelişmeye verdiği önemin arttığını göstermektedir.(EC, 1992; 1993a; 1993b; 1994a ve 1994b'den aktaran Newman and Thornley 1996)

Avrupa Birliği'nin 2000+ Raporu, Avrupa planlama sistemi için üç belirleme yapmaktadır:

1. ***Merkezi veya yerinden yönetimci planlama:*** Planlama sistemi ülkelerin yasal ve yönetsel çerçeveleriyle bağlantılı olarak farklılık göstermekte ve bazıları merkezi planlamayı, bazıları da yereli ön plana çıkarmaktadır.

[38] "1994 URBAN Initiative"in karşılığı olarak kullanılmıştır.

2. ***Proaktif veya reaktif planlama:*** Burada belirleyici olan, planlama sisteminin özel sektöre karşı takındığı tavırdır. Raporda, İngiliz sistemi savaş öncesi proaktif, savaş sonrası ise reaktif olarak tanımlanmakta ve gelecekte daha iyi ekonomik koşullara ulaşmayı hedefleyen kentler için stratejik mekansal planlama altında proaktif yaklaşımının benimsenmesi tavsiye edilmektedir. Healey ve Williams(1993) bu eğilimi olumlayarak; proaktif planlamanın yeniden dirilişi olarak görmek yerine, 1980ler'in, parçacı- projeci yaklaşımından, daha stratejik bir yaklaşıma doğru gidiş olarak yorumlamakta ve gelecekte, siyasal söylemde çevresel hedeflerin önemi arttıkça, bu planlama yaklaşımının daha çok kabul göreceğini belirtmektedirler.
3. ***Düzenleyici veya yetkilendirici planlama:*** Artık, birçok üye ülkede, planların daha kapsamlı ancak geneli belirleyen, böylece denetimli ve esnekliği artırıcı mekanizmaları içerir biçimde hazırlanmasına yönelik adımlar atılmaktadır. Detay planlar ise ancak gerektiğinde ve uzlaşmaya yönelik tartışma-katılıma açık olarak üretilmektedir.

Bu kapsamda, Avrupa'da dört farklı yerel yönetim yapısına bağlı olarak farklı planlama sistemleri geçerlidir.

2.5.1.1. İngiliz, Napolyonik, Alman ve İskandinav Planlama Sistemleri

Hernekadar, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler yerel yönetimde ortak değerlerin geçerli olduğu bir sisteme doğru yol alsalar da, mevcut koşullarda, yerel yönetim yapısı, sorumlulukları, yerel demokrasi, finansman ve yerel gelişme adına uyum ve de ortak standartlardan bahsetmek olanaklı değildir (Marcou, 1993:53). Bu bağlamda,

Newman ve Thornley(1996) dört farklı yasal ve yönetsel yerel yönetim içeriğinden bahsetmektedir:

İngiliz Planlama Sistemi *(İngiltere, İrlanda, Galler):*

Diğer sistemlerden farklı olarak planlama fonksiyonları birbirinden ayrılmıştır. Yasal ve yönetsel çerçevenin farklılığı, sisteme özgü bir planlama sistemini ortaya koymuştur. "the legal system of evolving case law"[39], planlama sistemine yansıyarak, her planlama işlemi "kendi koşulları(özgünlükleri) çerçevesinde" ele alınmaktadır. Planlamayı etkileyen bütün girdileri gözönünde tutmak ve dengeyi bulmak sorumluluğunda olan yerel otoriteye, karar verebilme yetkisi tanınmıştır. Yasal sistemin temeli olan 'emsalin gözetilip, değerlendirilmesi'; planlama kararlarının alınmasında da geçerlidir. Benzer planlama işlemlerinin benzer sonuçlanmasında en etkili araç, alınan karara yargı yolunun hiçbir engelleme olmaksızın açık olmasıdır. İngiliz sisteminde planın, tek başına karar verme ve uygulama aracı olabilmesi; Avrupa'nın diğer bölgelerinde geçerli olan, planlama yasalarının ve kademelenmesinin olduğu sistemlerle büyük farklılık göstermektedir. İngiliz sistemi, merkez ve yerel arasındaki ayrım ve güçlü merkezi gözetim-denetimiyle, yönetsel açıdan da Avrupa'nın diğer sistemlerinden ayrılmaktadır. Diğer ülkeler, desantalizasyon ve bölgecilik oluşumlarına eğilimli görünürken; İngiltere yerel yönetim üzerindeki kısıtlamalarıyla merkeziliğini korumayı sürdürmüştür (Davies, 1993). İngiliz sisteminde, planlama daha çok yerel otorite ve plan sahibi arasında bir rekabet ve karmaşa ortamı oluşmasına yol açsa da, karşılıklı pazarlık üzerine kurulan ve plan sahibinin ağırlığını koyabildiği bir tartışma

[39] Geleneğe dayalı olarak oluşan hukuk sistemi.

ortamında sorun çözülebilmektedir. Diğer ülkelerde ise, iki tarafın ortak çalışmasıyla yürütülen ve güçlü yerel yetkiler çerçevesinde, daha eşitlikçi planlama kazanımlarının ortaya çıkması olanaklı kılınabilmektedir.

Napolyonik Planlama Sistemi *(Fransa, İspanya, İtalya, İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Yunanistan):*

Napolyonik çerçevede yer alan üye ülkelerin ortak özelliğini, planlamaya ilişkin düzenlemelerin ulusal bir çatısının olması ve bölgeleme yaklaşımına dayalı bir planlama kademelenmesinin bulunması oluşturmaktadır. Bu yapı yasal çerçevenin oluşumuyla da yakından ilişkilidir. Merkezi kontrol ve yerel istemlere yanıt verme dengesini kurma çabası, birbiriyle etkileşimli (interaktif) düzenlemeler karmaşasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, bu sistem de kendi içinde farklılaşmalar göstermektedir. Hollanda ve Fransa daha sistematik bir planlama, örgütlenme, esnekliğe dönük olanaklar geliştirmişken, Yunanistan ve İtalya'da çeşitlilik müthiş bir karmaşıklığa ve parçalanmışlığa yol açmıştır. Aynı zamanda, özellikle İspanya ve Belçika'da son zamanlarda bölgelerin ön plana çıkması yönünde aşağıdan gelen baskılar sürerken, federal yapıya yaklaşan yönetim biçimlerine dönme eğilimleri, planlama yetki ve sorumluluğunun yeniden düzenlenmesinde etkili olmaya başlamıştır.

Alman Planlama Sistemi *(Almanya, İsviçre Avusturya):*

Planlamada diğer bir farklı yaklaşım olan, kesin belirlenmiş kurallar çerçevesinde hareket eden ülkeler ailesini oluşturan Alman sistemi; güçlü bir kurumsal yapı ve federatif devlet sisteminin sonucu olan birbirinden farklı ama güçlü bölgesel planlamayı ortaya çıkarmıştır. Yönetsel kademeler arasında ve iç ilişkilerde görüş

birliğini sağlamak üzere yapılan düzenlemeler de sistemin önemli bileşenlerindendir. Sistem, yukarda güçlü bir ulusal çerçeve ve aşağıda bölgeler arası yaklaşım farklılıklarına olanak sağlanmasına dayanmaktadır.

İskandinav Planlama Sistemi *(Norveç, İsveç, Danimarka, Finlandiya):*

İskandinav ailesi planlama yetkilerinin yerele bırakılmasında en uç örnekleri oluşturmaktadır. Ulusal planlama minimuma indirgenmiş; bölge planlama olabildiğince zayıflatılmıştır. En büyük yetki yerel yönetimlere bırakılmıştır. Ancak, kamu sektörünün faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlayan ve ulusal çıkarları koruyan, geniş kapsamlı genel üst plan; ve uygulama aşamasında bağlayıcı olan detay planları geçerliliklerini korumaktadır. Bundan sonrası ise yerel yönetim ve girişimci arasında yapılacak anlaşmaya bırakılmaktadır. Bu grup içinde planlama ve yasalar arasında ilişki doğrudan değil çapraz ilişki sınıflamasına daha yakın durmaktadır (Hall,1991).

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği, üye ülkeler üzerinde ekonomik, sosyal, kültürel vd alanlarda büyük etkilerde bulunsa da, ülkeler arasındaki yasal, yönetsel yaklaşım farkları ve tarihsel farklılıklar, fiziksel planlama konusunda da varlığını sürdürmektedir. Bazı ülkeler pazar mekanizmasının kentler üzerindeki etkisini sınırlamak, düzenlemek üzere güçlü planlama sistemlerine sahip iken, bazıları da daha parçacı yaklaşmakta ve kendiliğinden gelişen yöntemleri benimsemiş görünmektedir.

2.5.2. Yeni Liberal Süreçte Kentsel Gelişme Ortaklıkları

Yeni liberal ideolojinin baskın anlayışa dönüştüğü 1980 sonrası dönemde, küreselleşen sermaye kentleşme ve planlama üzerine doğrudan ve dolaylı etkileri

olan bir içeriğe bürünmüştür. Ekonominin aşırı ölçüde uluslararası nitelik kazanmasına paralel, sermayenin yer ve sektörler arasındaki hareketliliğinin artması başlangıçta "yerel politika"nın öneminin azaldığını düşündürürken; uygulamada farklı bir konum oluşarak, merkezi hükümetin kontrol kapasitesinin azalmasına paralel, yatırımları çekebilme rekabeti içine girmiştir. Yerel politika, gelişmiş ülkelerde kamu sektörü ile özel sektör üzerine kurgulanan kentsel gelişme ortaklıklarının ortaya çıkmasıyla yeniden oluşturulmaktadır ve bu ortaklıklar, yerel gelişme politikaları içinde önemli yer tutmaya başlamıştır. Kentlerin bu yatırımların öncülüğünde ve belli sektörler üzerinde yoğunlaşarak geliştirilmesi aşağıdaki gelişmelere yol açmıştır:

- Kentlerde ekonomik yeniden yapılanma sürecinde, çevre, konut, kamu hizmetleri üzerine etkinlik gösteren yeni girişimci türleri ortaya çıkmış ve bunlar siyasi partilerle ilişkilerinin[40] yoğunluğu çerçevesinde kârlarını yükseltme olanağı bulmuşlardır.
- Belirli sektörlere yoğunlaşan yatırımlar bütün kentin yararına olarak sunulmuş ve yeni uygulamadan kaybedenlerin, genelde yaşanacak refah artışı ile tazmin edileceği kanısı genel kabul görmüştür. Yeni politikaların başarısızlıkları gözle görülebilir olmadıkları için ortaya koymak zorken; başarı tüm ihtişamı ve prestijiyle gözler önüne serilmiştir. Yeni liberalizmin baskın ideoloji olmasıyla, "yerel avantajlara dayalı gelişme" politik meşruiyetin temel ögesi olurken, yeniden dağıtım ve sosyal adalet sol partiler tarafından dahi savunulmaz duruma gelmiştir. (Keating 1993; Wolman 1988; Savitch 1988).

[40] Gelişmeye yapılan vurgu, kent yöneticilerinin, özel sektörün desteğinde girişimlerde bulunmalarını desteklemekte, hatta seçim desteğine varan doğrudan ilişkilere dönüşmesini sağlamaktadır.

Ülkeler bazında ortak özellikler gösteren bu gelişmeler, ulusal politikalara bağlı olarak farklılık göstermektedir. Uygulamalar, Avrupa'da ulus devletin geleneksel refah devleti yapısına bağlı olarak, Amerika'dan farklılıklar göstermektedir:

"1980 öncesi dönem olarak niteleyebileceğimiz geleneksel gelişme politikalarının benimsendiği dönemde, Amerika'da özel sektör ile kent yönetimi arasındaki doğrudan ilişki, federal devletin mali zayıflığından kaynaklanan güçlü bir ilişkiydi. Buna karşılık, Avrupa'da yerel yönetimlerle özel sektör arasındaki ilişki kültürel ve politik geleneklere bağlı olarak daha zayıftı. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra sosyal ve ekonomik yaşamın temel sektörleri, pazar mekanizmasının dışında tutulmuştu. Fransa'da hem politika hem de özel girişim yatırımları merkezin kontrolü altındaydı. Bu özel sektörün yerel yönetimde yer almasına yönelik teşvikleri azaltıcı bir rol oynuyordu. Merkezi yönetim ve güçlü ulusal bürokrasi yerel yönetimlerin mali özerkliklerini kısıtlayarak, ulusal politikalar doğrultusunda kentlerdeki öncelikli sektörleri desteklemeye çalışıyordu. Yerel yönetimler de ortak kullanıma yönelik yatırımlar üzerinde yoğunlaşmışlardı ve refah devletinin daha az donatılmış kolları gibiydiler. 1980 ve 90lı yıllarla, uluslararası sermayenin hareketleri ve serbest ticaret anlaşmaları ulus devletlerin mekansal ekonomileri yönlendirme güçlerini azalttı. Hem Fransa'da hem de İngiltere'de ulusal bölge politikaları bir kenara bırakıldı. Sermaye, ekonomik çekicilik, yerel veya sosyal politik ağların belirleyiciliğinde, belirli yerlerde daha çok yoğunlaşmaya ancak daha az bağımlı olmaya başladı. Mekansal ekonomik farklılıklar, kapsamlı ulusal politikaların yokluğunda, bölge yerine kent ölçeğinde yeniden tanımlanmaya başladı ve yerel yönetimler özel sektörün desteğiyle, merkezin yokluğunu doldurmaya talip oldular. "(Keating, 1993:374-376)

Kentlerin, küreselleşen sermayeye sundukları yerel alt ve üst yapı olanakları ile ön plana çıkmaya çalıştığı yeni ekonomik sistem; merkezi ve yerel yönetim arasındaki geleneksel yapıların, planlama yetkileri ve mali özerklik temelinde yeniden düzenlenmesini gerekli kılmıştır.

2.5.2.1. İngiltere, ABD ve Fransa Örnekleri

1980li yıllar, İngiltere'de, pazar mekanizmasına vurgu yapan yeni liberal stratejilerin; sosyal harcamalarda azalmanın ve özelleştirmenin ön plana çıktığı yıllar olmuştur. Kentlerin birbiriyle yarışmasını; kamu öncelikli yaklaşımların bir kenara atılmasını talep eden yeni liberal ideolojinin yaygınlık kazanması, yerel politikaların

sosyal içerikten uzaklaşıp, bireyselleşmesini getirmiştir. 1983'te, İngiltere'de kentsel sol girişimler merkezi hükümetin metropoliten yönetimleri kaldıran ve kentlerin mali özerkliklerini kısıtlayan düzenlemesiyle işlevsiz bırakılmış, 1980ler'in ortalarıyla birlikte karma ekonomik düzenin gerçekleri yerel yönetimleri, yeni ulusal politikalara ve özel sektörle işbirliğine açık daha radikal yaklaşımlar benimsemeye yöneltmiştir (Pickvance ve Preteceille 1991). Özelleştirme ve deregülasyon yerel kamu yönetimini zayıflatmış; merkezi yardımlardaki azalmalar özel sektör yatırımlarına bağımlılığı artırmıştır. 1982'de, uygulamaya konulan, merkezi hükümete karşı sorumlu ve ilgili sektörlerin güçlü temsilcilerinden oluşan[41] "Kentsel Gelişme Ortaklıkları"[42], yerel yönetimden bağımsız olarak kentsel yatırımları yönlendirebilmiştir. Bunlar, sınırlarından arındırılmış pazar mekanizmasının koşullarına planlama sürecinden daha iyi uyum sağlamalarıyla; sosyal baskılara açık yerel yönetimlere bırakılmaması gereken gelişme projeleri için uygun görülmüştür. Fonksiyonları ve yetki alanları kısıtlı olmakla birlikte, sınırsız yetkilerle çalışan yapılara sahip kuruluşlardır: kamulaştırma, imar hakkı verme, altyapıyı ve üst yapıyı gerçekleştirme bu kuruluşun yetkisindedir (Brindley vd. 1989). Finansman, merkezi hükümetten ve projenin kendisinden sağlanmaktadır. Projeler için harcanan kaynaklar önemli rakamlara ulaşmıştır. 1989-92 döneminde, 11 ortaklık için merkezden gönderilen 2741 milyon doların, 1164 milyon doları Londra Docklands projesinde kullanılmıştır. Aynı dönemde, yerel yönetim tarafından ekonomik ve sosyal projeleri de içeren faaliyet ve projelerde 962 milyon dolar kullanılmıştır (National Audit Office 1990 Raporu'ndan aktaran Keating 1993:380). Ticaret ve yüksek gelir grupları için konut üretmek üzere, düşük gelir gruplarını mekanın dışına

[41] Yerel yönetimler tepki göstererek ve birçoğu ortaklıkta kendilerine ayrılan yeri reddederek proje içinde yeralmamışlardır.

itmesi olumsuz tepkiler; yerel iş olanakları yaratması ve sosyal dokuyu zenginleştirmesiyle de olumlu tepkiler alan uygulama (Thornley 1990b; Seyd 1990) yerel yönetimler ve uzmanlar tarafından aşağıdaki noktalarda eleştirilmektedir ve bu eleştiriler aynı zamanda yeni liberalizm eleştirisinin de bir boyutunu oluşturmaktadır:

- bu ortaklıklar kısa vadede başka hiçbir yatırım alanından sağlanmayacak düzeyde getirisi olan rantı yüksek kentsel çöküntü alanlarını veya mevcut merkezi iş alanlarını; yüksek gelir gruplarına yönelik çalışma, konut ve rekreasyon alanlarına dönüştürme üzerine odaklanan; mevcut altyapı üzerine yüklenen çok yoğun yapılardır.
- mevcut yerel altyapıyı kullanarak, kendileri için en kolay para kazanabilecekleri projeleri gerçekleştirmişler ancak yerel yönetimleri çözümü zor teknik, sosyal ve ekonomik problemlerle başbaşa bırakmışlardır.
- özel sektörle birlikte olmak yönünde gösterdikleri istekliliği, yerel yönetimler açısından göstermemişlerdir.
- yetkileri sınırsız olmakla birlikte, sorumlulukları sınırlıdır.

Amerika'da Reagan tarafından uygulamaya konulan yeni liberal politikalar sonucunda federal yardımların kısılmasıyla, kent yönetimleri yatırımlar için özel sektöre daha çok bağımlı hale gelmişlerdir. Kentsel gelişim projelerine bağlı yardımlar, bu türden projelerin yoğunlaşmasına, özel sektörün de özel çözümler geliştirmesine destek olmuştur (Barnekov vd 1989). Sonuçta, federal fonların kentsel gelişim projelerine bağlı olarak kullanımı yaygınlık kazanmış ve kentlerarası rekabet, yerel yöneticileri özel sektörle giderek daha olumsuz koşullarda işbirliğine

[42] Urban Development Corporations

yöneltmiştir. Öncelikler, sosyal ve ekonomik problemlerin çözümünden sermayenin kente çekilebilme olanaklarına kaydırılmaya başlanmıştır. Hiçbir şeyi olmayan sade vatandaşa oyu için muhtaç olan yerel yöneticiler, en çekici teşvikleri sermayenin önüne sermeye başlamıştır. Gelişme eğilimlerini değiştirmeye gücü yetmeyen dezavantajlı toplumsal kesimler (yoksullar, özürlüler, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar, kadınlar, sorunlu gençler vd) ise sistemin üreteceği söylenen yan avantajları beklemek zorunda bırakılmışlardır.

Amerika ve İngiltere örneklerinin tersine, Fransa'da yerel yönetimlerde yeniden yapılanma 1981 yılından sonra Sosyalist Parti tarafından gerçekleştirilmiştir. Desentralizasyonun gerekçeleri yerel yönetimlerin dışlanmasına ya da işlevsizleştirilmesine değil; seçmenlerin genel isteğiyle yerel ölçeğin rasyonalize edilmesine ve yönetimler arası planlama sisteminin kurulmasına yönelik ele alınmıştır. Oluşturulan üç kademeli[43] hiyerarşik yapıda; Ulusal Plan'la ve ilgili bakanlığın koyduğu koşullarla uyumlu olmak şartıyla, bölge yönetimleri borçlanma, ödünç verme vb mali konularda güçlendirilmiştir. Alt bölge ve komün yönetimleri de bölgeye tanınan olanaklar içinde hareket edebileceklerdir. Ancak uygulamada bu sınırlamalar, farklı yöntemler kullanılarak aşılmıştır. 1988 yılında yerel yönetim harcamaları için konulan üst sınırlar, 3.4 milyar franklık doğrudan yatırımlarda 6.4 milyar frank; 1 milyar frank olarak belirlenen doğrudan olmayan yatırımlarda 2.4 milyar frank olarak gerçekleşmiştir. Özel sektörle yapılan işbirliklerine getirilen kısıtlar, özellikle kamu fonlarıyla çalışabilen özel firmalar kullanılarak aşılmış ve bu süreçte araştırma organizasyonları ve bilgi ağları kamu ile özel sektör arasında kurulan işbirliklerinde kolaylaştırıcı olmuştur. ***Planlama sisteminin***

merkeziyetçilikten arındırılmasıyla, tüm yerel yöneticiler gelişme projelerine öncelik tanıyan ve kamu destekli konut yatırımlarını durduran ya da kısıtlayan uygulamalara girmişlerdir. Ulusal politik sistem içindeki konumlarını ulusal yatırımları (hızlı tren, otoban, sanayi yatırımları vb) kendilerine çekmek için kullanmışlar ve artan bir rekabet içine girmişlerdir. Kültürel yatırımlar gelişmede bir araç olarak görülmüş ve modern ve gelişmiş kentsel imajların oluşturulmasında teknoparklar yaygın olarak kullanılmıştır. Başka ülkelerle yapılan işbirlikleri de yerel yöneticilerin ulusal ve uluslararası gündemde yer almalarında etkili bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1981-86 yıları arasında Sosyalist yönetim, kentleri kapasitelerini çok aşmamaları konusunda uyarmıştır. Muhafazakar Chirac Hükümeti ise 1986-88 arasında, özelleştirmeye vurgu yaparak, komünlerin merkezi kaynaklarını kısıtlamıştır. ***1988'de yerel yönetimlerin ussallaştırılması tekrar gündeme gelmiştir. Kentlerarası rekabeti azaltan ve uyumu ön plana çıkaran yeni öneriler geliştirilmeye çalışılmaktadır.*** Yerel yönetimler sanayi yatırımları konusunda ulusal bürokrasiden teknik danışmanlık talep etmeye; bölgesel planları daha çok dikkate almaya başlamışlardır. Sonuç, daha az yerel özgürlük ancak rekabet ortamında; gelişme proje ve yatırımlarında merkezi hükümetin kurumlarıyla daha çok işbirliği içinde bir iyileştirme döneminin başlatılması olmuştur. Bu gelişmelere rağmen kentsel eşitsizliklerin artarak sürüyor olması da ortada duran bir sorundur (Keating ve Hainsworth 1986; Keating, 1993).

---

[43] ulus. bölge ve komün.

2.5.2.2. Değerlendirme

Ekonomik yeniden yapılanmanın, "yer"e özgü faktörlerin biraradalığından kaynaklanan dinamikleri kullanabilen özel mekanlar için geçerli bir süreç olduğu ve tüm yerel yönetimlerin bu türden bir süreçte başarılı olamayacakları genel kabul görmektedir. Birkaçı dışında yerel yönetimlerin rekabet ortamına girerek kısa vadeli kazançlara yönelmeleri uzun vadede olumsuz sonuçlar yaratıcı görünmektedir. Uygulamada farklı gelişme stratejileri, toplumun farklı kesimlerine farklı maliyet ve fayda getirmektedir. Gelişme projelerine vurgu yapan politikaların benimsenmesinin farklı ülkelerde ortak sonuçları ortaya çıkmaktadır:

- gelişme projeleri üzerine yoğunlaşan kentsel politikaların benimsenmesi, kentlerarası ve kent içi eşitsizlikleri artırıcı etkide bulunmaktadır. Çünkü sermayeyi çekmek için rantı en yüksek alanlar ön plana çıkarılmaktadır. Böylece politika, mevcut avantajlıları daha avantajlı duruma getirmenin bir aracı olmaktadır.
- Yeni liberal ideolojinin biçimlendirdiği küreselleşmenin, kentsel gelişme/rant projelerine vurguyu talep etmesi, yerel yönetimlerin "yönetme" boyutunu işletmeciye indirgemektedir. Pazar mekanizmasının gizlilik, rekabet ve kâra yönelik etkinlik gibi özelliklerinin; politika ve bürokrasi mekanizmasının tartışma, eşitlik, verimlilik ve standartlar gibi özelliklerinin yerini alması en önemli olumsuzluğu oluşturmaktadır. "Yer" ve "yerel", yapıbozumuna uğratılarak, küresel markette satılık bir ürüne dönüştürülmektedir (Warren,1990).
- Özel sektör yatırımlarını çekmenin en kolay yolu olarak kullanılan kentsel gelişme projelerinde, yatırımın bütününde kullanılan kamu ve özel sektör payları başarının ölçütü olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerde teşviklerin

ve en kârlı alanların sunulmuş olmasının dikkate alınmaması özel sektör paylarını olduğundan büyük göstermektedir. Alışveriş merkezleri, kongre toplantı merkezleri, oteller, kültür parkları vb bu tür yatırımların klasik örneklerini oluşturmaktadır. Bu durumda, geliştirme projelerinin, toplumsal üretimin yeniden dağıtımının bir aracı olduğu düşünülmemelidir. Birçok örnekte de özel tüketim kamusal tüketimin yerini almakta; yaratılan iş olanaklarının ardına gizlenerek, yüksek gelir gruplarının tüketim gereksinimlerine yönelik kamu kaynağı tahsisi yapılmaktadır (Harvey, 1989).

- Kent yönetimlerinin, politika ve işi bir araya getiren yaklaşımları benimsemeleri sosyal ve ekonomik içerikli proje geliştirme yeteneklerinin azalması sonucunu getirmiştir.
- Bu gelişmeler planlamanın yerinin pazar mekanizmasınca alındığını göstermemektedir. Çünkü, hem Amerika'da hem de Avrupa örneklerinde, gelişme projelerinin finansmanında sosyal projelerden kısılarak aktarılan kamu kaynakları önemli yer tutmaktadır.
- Küresel ve ulusal eğilimler her ne kadar yerel yönetimleri ve yerel politikaları yapıbozumuna uğratsa da, kentleşmeye ilişkin kararların sadece yerelde ve sermayenin eğilimleri doğrultusunda verilemeyeceği açıktır. Bu türden tüm toplumu ilgilendiren kararlara çok aşamalı müdahale ve denetimin gerekliliği son yirmi yılın uygulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Amerika'da, yapılaşma/rant yönetimi ağırlıklı yerel politik yapının baskınlığının kırılmasına yönelik, ulusal kentleşme politikasına dönülmesi için çok sayıda çaba bulunmaktadır (Kantor, 1991).

Kentle köyü ayırmanın başta gelen ölçütü nüfus sayıları. Nüfusu belli bir büyüklüğü aşan yerleşimlere kent deniliyor. Bu büyüklüğün tanımlanışında ise farklılıklar var. Uluslararası istatistiklerde nüfusu on bini aşan yerleşmeler kent sayılıyor. Sosyolojik araştırmalarda ise elli binin üzerindeki yerler kent olarak tanımlanıyor. Kent nüfusunun ülke nüfusu içindeki oranının yüksekliği o ülkenin gelişmişlik düzeyinin de göstergesi sayılıyor. Bu nedenle ülkemizdeki kent nüfusunun çok görünmesi kaygısıyla olsa gerek, nüfusu iki bini geçen yerleşimler kent sayılıyor. Yalnızca nüfus büyüklüğünü ölçü alan yalınkat yaklaşımların sonuçlarının da yetersiz olacağı ortada. Başka ölçütleri de dikkate almak zorunlu. Antikçağ Anadolu ve Ege uygarlıklarında tapınak, tiyatro ve bouleterion denilen bir tür meclis yapılarından en az birini bulundurmayan yerleşimler kent sayılmazdı. Günümüz kentleri başka özellikleriyle de tanımlanıyor. Ekonomisinin yapısını tarım dışı etkinliklerin oluşturması, çevresinde hizmet sunduğu bir etki alanının bulunması, vb. Bir de kentleri kent yapan mimari özellikleri: Yapıların biçim ve düzeni, yolların ve kentsel donatıların varlığı ve düzenlenişi... Günümüzde, uygarlığın nimetlerinden yeterince yararlanabilen yerleşimleri kent olarak tanımlayabiliriz. Nüfusu ne olursa olsun, bir yerleşim yeri planlı bir yapılaşmadan yoksunsa, insanların temel gereksinimleri (barınma, eğitim, sağlık) uygar bir düzeyde sağlanamıyorsa ***adının kent ya da köy olması neyi değiştirir ?*** *(Turgay Fişekçi)*[1]

Üçüncü Bölüm

3. TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI YAPISAL DÖNÜŞÜMLER: KENTLEŞME ve PLANLAMANIN AŞINDIRILMA DİNAMİKLERİ

Bu bölümde, 1980 sonrasında Türkiye'de kentleşmenin dönüşümü ve kentsel arazi kullanımının bileşenlerine yönelik çözümlemede yönlendirici olması hedeflenerek, sosyal, ekonomik, yasal ve yönetsel değişimler irdelenmiştir. Nüfusun toplam, kırsal, kentsel sayı, oran ve yıllık artış hızlarının değişimi incelenerek, kentleşmenin nüfus boyutunun analizi hedeflenmiştir.

Yeni liberal politikaların "daha az devlet, daha çok bireysel özgürlük ve özel girişim" söyleminin geçerli olduğu süreçte ekonominin temel göstergeleri, yatırımların dağılımı ve yoksulluk oranlarındaki değişimler irdelenerek, ülke ekonomisindeki

[1] Fişekçi, T., 1998, "Kent ve Köy", 16 Aralık, Cumhuriyet:Ankara.

yapısal dönüşümler izlenmeye çalışılmıştır. Ekonomik liberalizasyon adına yapılan yasal düzenlemeler ve bunların kente yansımaları "Dış Sermaye Yatırımları (FDI)"ndaki[2] değişimlerle Türkiye, İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilen FDI'nın toplam ve sektörel içeriklerinin karşılaştırılmasıyla somutlaştırılmıştır.

Kentleşmenin yasal boyutu, yerel yönetimlerin değişen yapısı, 1980 sonrası çıkarılan yasalar ve kanun hükmünde kararnameler ele alınmıştır. Politik yapının yeni liberal eğilimlerinin kentleşme üzerine etkileri hükümet ve parti programları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. Nüfus Yapısının Değişimi

30 Kasım 1997 tarihinde, il merkezi, ilçe merkezi, bucak ve köy olarak toplam 38 288 yerleşim yerinde yapılan genel nüfus tespiti, tespit gününde bulunulan yerleşim yerine(de facto) ve ikametgaha(de jure)[3] göre gerçekleştirilmiştir ve Türkiye'de 62 865 574 nüfus sayılmıştır. Bu nüfusun 62 810 111 'inin daimi ikametgahı Türkiye olarak belirlenmiştir. Türkiye'de sayılan nüfus ile ikamet eden nüfus arasındaki 55 463 sayılık fark, ikametgahı yurtdışı olan nüfustan kaynaklanmaktadır. Bu çalışma kapsamında bulunulan yerleşim yerine göre(de facto) elde edilen nüfus verileri kullanılmıştır.[4] 1997 Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre:

- Toplam ülke nüfusunun 40 882 357'si il ve ilçe merkezlerinde, 21 983 217'si köylerde yaşamaktadır.

---

[2] Foreign Direct Investments

[3] 1997 genel nüfus tespitinde Cumhuriyet tarihimizde ilk defa ikametgaha (de jure) göre il, ilçe, bucak ve köy bazında nüfus açıklanmıştır.

[4] Daha önceki nüfus sayımlarında , sayım sadece "yerleşim yerine göre" gerçekleştirilmiştir.

- 1990-97 yılları arasında yıllık nüfus artış hızının ülke ortalaması ‰15.43; il ve ilçe merkezleri ortalaması ‰29.67; köyler ortalaması ‰-7.34'dir.
- 1990 yılında il ve ilçe merkezlerinin toplam nüfus içindeki oranı %59.21'den %65.03'e yükselmiş; köy nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı ise %40.79'den %34.97'e düşmüştür.
- 1990-97 döneminde Karadeniz bölgesi dışındaki diğer bölgelerde nüfus artmıştır. Yıllık nüfus artış hızının en yüksek olduğu bölge ‰27.67 ile Marmara bölgesi, nüfus artış hızının en düşük olduğu bölge ise ‰-5.16 ile Karadeniz bölgesidir.
- 80 ilden 54'ünde nüfus artış göstermiştir. En yüksek nüfus artış hızı ‰40.46 ile Antalya ilinde gerçekleşmiştir. Nüfusu azalan 26 il arasında en hızlı azalış ‰-61.5 ile Tunceli ilinde gerçekleşmiştir.
- İl merkez nüfuslarına göre 1990-97 döneminde en yüksek nüfus artış hızı ‰105.94 ile Adıyaman il merkezinde, en hızlı azalış ‰-41.78 ile Kilis il merkezinde gerçekleşmiştir.
- Büyükşehir belediye nüfusu bir milyonun üzerinde; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa olmak üzere beş il vardır (bkz.tablo 3.3). Yıllık nüfus artış hızı en yüksek olan büyükşehir ‰44 ile Antalya; en düşük olan ‰14 ile Eskişehir'dir.

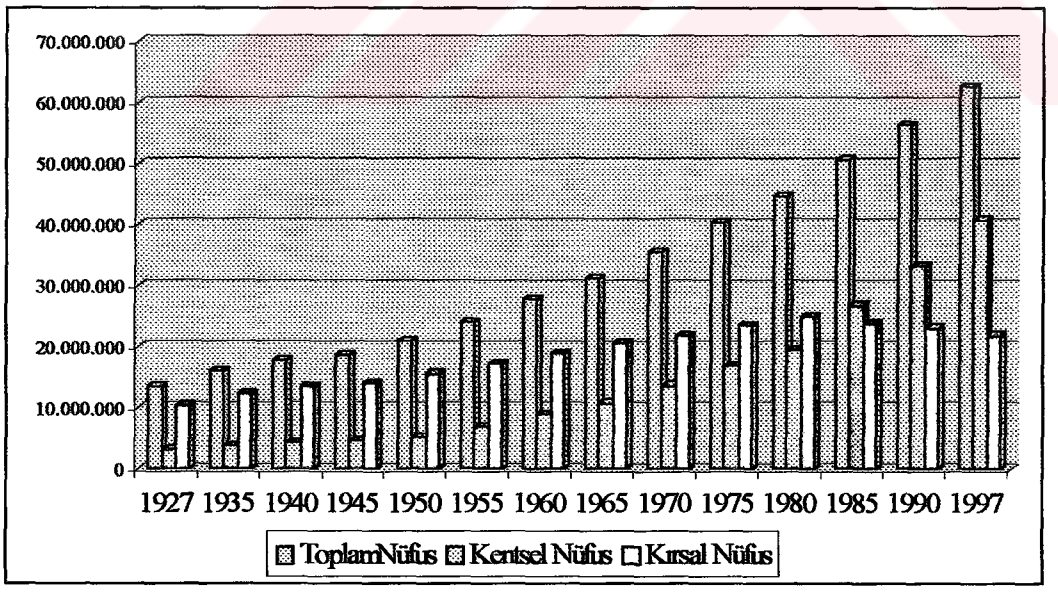
Aşağıdaki tablo ve grafiklerde(3.1 ve 3.2) Türkiye'nin 1927-1997 arasındaki toplam, kent ve kır nüfuslarının sayısal ve oransal değişimleri verilmektedir. Bunlara göre, 1980 yılının, kentsel nüfusların artışı ve toplam içindeki oranı açısından önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. 1980-85 arasında toplam kentsel ve kırsal

Tablo 3.1. Türkiye'de Nüfusun Toplam, Kentsel ve Kırsal Değişimi (1927-97)

	Toplam Nüfus	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1927	13.648.270	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1
1950	20.947.188	5.244.337	25	15.702.851	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2
1960	27.754.820	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	34,4	20.585.604	65,6
1970	35.605.176	13.691.101	38,5	21.914.075	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	41,8	23.478.651	58,2
1980	44.736.957	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	53	23.798.701	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	59	23.146.684	41,0
1997	62.865.574	40.882.357	65,0	21.983.217	35,0

Kaynak: DİE

Grafik 3.1. Türkiye'de Nüfusun Toplam, Kentsel ve Kırsal Değişimi (1927-97)

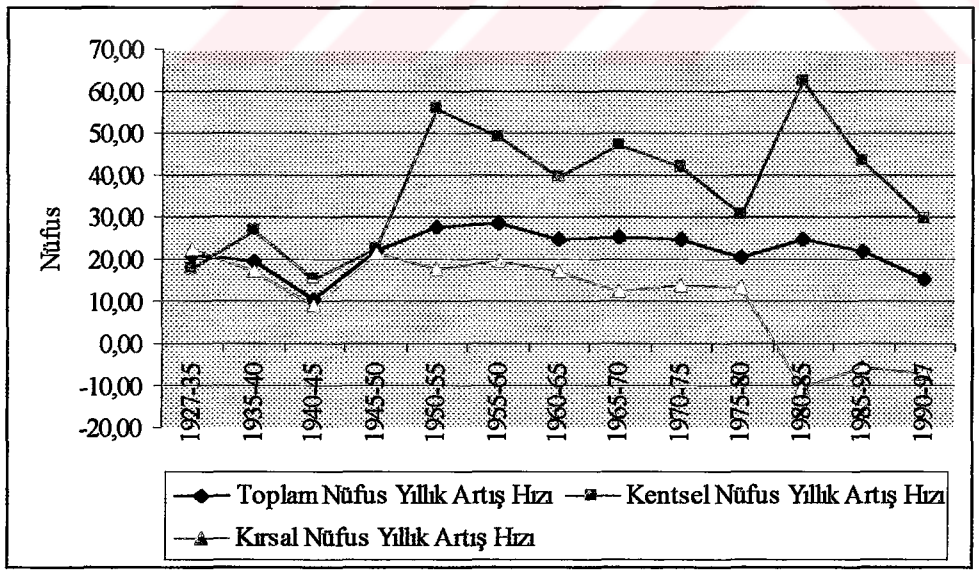
Kaynak: DİE

Tablo 3.2. Türkiye Toplam, Kentsel ve Kırsal Nüfusunun Yıllık Artış Hızları Değişimi (1927-97)

	Toplam Nüfus Yıllık Artış Hızı (‰)	Kentsel Nüfus Yıllık Artış Hızı (‰)	Kırsal Nüfus Yıllık Artış Hızı (‰)
1927-35	21,10	17,50	22,23
1935-40	19,59	26,72	17,34
1940-45	10,59	15,10	9,12
1945-50	21,73	22,47	21,49
1950-55	27,75	**55,67**	17,48
1955-60	28,53	49,21	19,53
1960-65	24,62	39,71	17,14
1965-70	25,19	47,33	12,51
1970-75	25,00	41,75	13,79
1975-80	20,65	30,47	13,29
1980-85	24,88	**62,61**	-10,58
1985-90	21,95*[5]	44,04*	-5,56
1990-97	15,43*	29,67*	-7,34*

Kaynak: DİE

Grafik 3.2. Türkiye Toplam, Kentsel ve Kırsal Nüfusunun Yıllık Artış Hızları Değişimi (1927-97)

Kaynak: DİE

[5] (*) DİE nüfus verilerinden (r ={antilog(log(Pn/Po)/n} -1) formülü ile hesaplanmıştır.

yıllık artış hızı ilişkileri; Türkiye için yine çok önemli sosyal ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı 1950-55 arasındaki değişim ile aynı yapıyı göstermektedir. ***1950-55 arasındaki ‰55.67'den sonra, Cumhuriyet tarihinin en yüksek kentsel nüfus yıllık artış oranı ‰62.61 ile 1980-85 arasında yaşanmıştır. Bu hızlanma, özellikle büyük kentlerin üzerindeki gelişme, büyüme baskılarını artırarak, kentlerin dengesiz büyüme ve yaşam çevresi sorunlarının çoğalmasına yol açmıştır.***

1980-85 arası, Türkiye'nin kentsel nüfus oranının, ilk kez kırsal nüfusu aşmış olmasıyla da önemlidir. 1980 yılında %44 olan kentsel nüfus oranı, 1985'de %53'e yükselmiş ve bu yükseliş daha sonra artış hızı azalmakla birlikte sürerek 1997 yılında %65'e ulaşmıştır. 1980li yılların ilk yarısının bir diğer önemli nüfus göstergesi, 1980'e kadar oranı azalsa da sayısal olarak büyüyen kırsal nüfusun bu eğiliminin de değişerek, kırsal nüfus sayısında 1.3 milyon kişilik bir düşmenin gerçekleşmiş olması ve bu eğilimin 90lı yıllar boyunca da sürmesidir. Bu yapısal dönüşüm, ülkenin mekan organizasyonunda önemli değişmelere yol açmıştır. Bu süreçte, ekonomik ve sosyal yapısı bölge ve ülke ortalamasının üstünde olan kentler diğerlerine oranla daha yüksek nüfus çekerek[6], mevcut dengesiz gelişmenin bu kentler aleyhine büyüdüğü bir tablonun bileşenlerini oluşturmuşlardır. Bu bağlamda, 1980 sonrası kentleşme ve yerel yönetimlerin sorunlarının çözümü yolunda atılan adımlardan birisi olan "büyükşehir belediye modeli" kapsamındaki kentlerin nüfus artışları ve yıllık nüfus artış hızları, hem ülke hem de büyükşehirler arasındaki çarpıklığın bir göstergesidir (bkz.tablo 3.3, 3.4 ve grafik 3.3.).

[6] 1980 sonrasının nüfus yapısındaki değişimlerde, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki güvenlik sorunlarının neden olduğu zorunlu nüfus yerdeğiştirmeleri de etkili olmuştur.

Tablo 3.3. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Nüfusları (1960-1997)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Ankara	650 067	905 660	1 236 152	1 701 004	1 877 756	2 285 904	2 559 471	2 984 099
İstanbul	1 466 535	1 742 978	2 132 407	2 547 364	2 772 708	5 475 982	6 620 241	8 260 438
İzmir	360 829	411 626	520 832	636 834	757 854	1 489 772	1 757 414	2 081 556
Bursa	153 866	211 644	275 953	346 103	445 113	612 510	834 576	1 066 559
Adana	231 548	289 919	347 454	475 384	574 515	777 554	916 150	1 041 509
Gaziantep	124 097	160 152	227 652	300 882	374 290	478 635	603 434	712 800
Konya	119 841	157 934	200 464	246 727	329 139	439 181	513 346	623 333
Antalya	50 908	71 833	95 616	130 774	173 501	261 114	378 208	512 086
Diyarbakır	79 888	102 653	149 386	189 535	238 617	305 940	381 144	511 640
Mersin	68 485	86 692	112 982	152 235	216 308	314 350	422 357	501 398
Kayseri	102 596	126 658	160 985	207 037	281 320	373 937	421 362	498 233
Eskişehir	153 096	173 882	216 373	259 952	309 431	368 785	413 082	454 536
Samsun	87 688	107 510	134 061	168 478	198 749	240 674	303 979	338 387
Kocaeli	73 488	89 547	120 694	165 483	190 423	233 338	256 882	298 200
Erzurum	90 069	105 317	133 444	162 973	190 241	232 324	242 391	298735

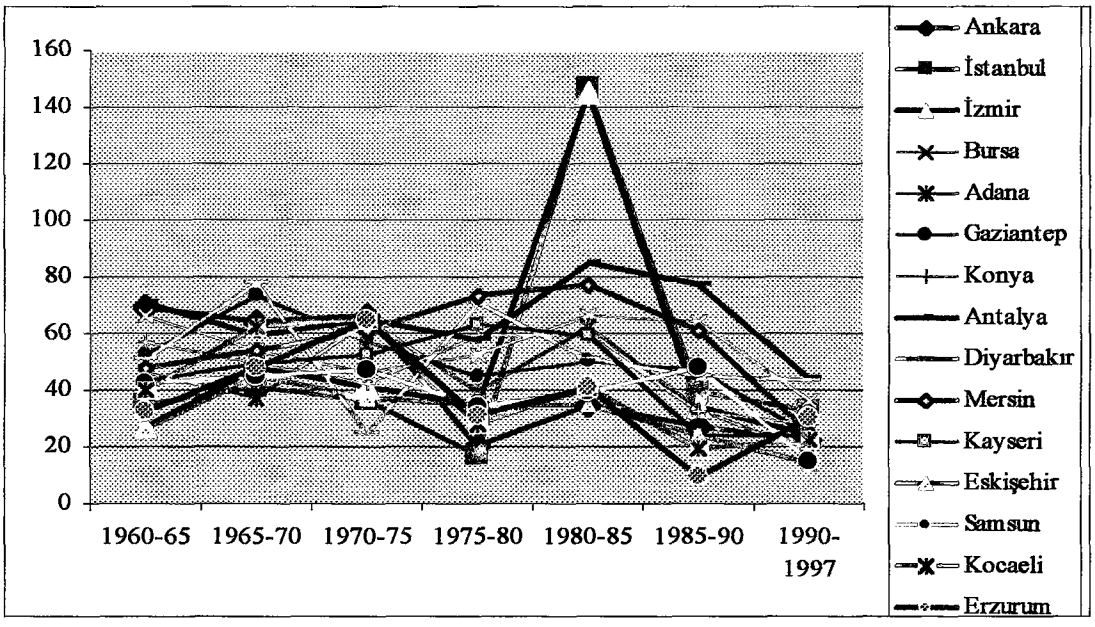
Kaynak: DİE

Tablo 3.4. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Yıllık Nüfus Artış Oranları (‰) (1960-1997)

	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-1997
Ankara	69	64	**66**	20	40	23	22
İstanbul	35	41	36	**17**	**146**	39	32
İzmir	27	48	41	35	145	34	24
Bursa	66	54	46	52	66	64	36
Adana	46	**37**	65	39	62	33	18
Gaziantep	52	73	57	45	50	47	24
Konya	57	49	42	59	59	32	28
Antalya	**71**	59	65	58	85	**77**	**44**
Diyarbakır	51	**78**	**25**	71	51	45	43
Mersin	48	54	61	73	77	61	25
Kayseri	43	49	52	**63**	59	24	24
Eskişehir	26	45	37	35	35	24	**14**
Samsun	42	45	47	34	39	48	15
Kocaeli	40	62	65	28	41	19	22
Erzurum	**32**	48	65	31	**41**	**9**	30

Kaynak: DİE verilerinden r={[antilog[(log Pn/Po)/ n]] –1} formülü ile hesaplanmıştır.

Grafik 3.3. Büyükşehir Belediyesi Olan İllerin İl Merkezlerinin Yıllık Nüfus Artış Oranları (‰) (1960-1997)

Kaynak: DİE verilerinden r={[antilog[(log Pn/Po)/ n]] –1} formülü ile hesaplanmıştır.

Yukarıdaki grafiğin açıkça ortaya koyduğu gibi, 1980-85 arasında "belirli kentlere yönelen nüfus yığılması"nın belirgin iç ve dış ekonomik dinamikleri bulunmaktadır. 1980 yılı hem 24 Ocak Kararları, hem de 12 Eylül müdahalesini işaret etmesiyle "serbest piyasa ekonomisinin kuralları dahilinde dışa açık büyüme"yi öngören yeni liberal politikaların ülke gündemine girdiği; radikal ekonomik, sosyal ve mekansal dönüşümlerin yaşanmaya başlamasının dönüm noktasıdır:

"1980 sonrasında Türkiye'nin üç stratejik tercihi küreselleşen dünyaya eklemlenmek bakımından önem taşımıştır. Türkiye'nin 1980 yılına kadar izlediği iç piyasaya dönük, ithal ikamesiyle kalkınma modelini terk ederek, dışa açık ihracata yönelik bir kalkınma modelini benimsemesi bu stratejik seçmelerden ilkiydi. Bu Türkiye'nin dünya pazarlarıyla bütünleşmesini artırmasını ve küreselleşme süreci içinde yer almasını gerektiriyordu. Bunu sağlamak için ikinci olarak altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmiştir... Türkiye'nin haberleşme kapasitesi artmış, köyler de dahil tüm yerleşmeler bu sisteme bağlanmıştır... Üçüncü seçme, küresel ekonominin gerektirdiği yeni kurumları geliştirmek olmuştur. Sermaye piyasalarının, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması, bankacılık yapısında önemli reformların yapılması gibi... Bu gelişmeler sonucunda ülkenin yerleşme yapısında önemli değişmeler olmuştur. İstanbul'un göreli önemi ve nüfusu artmış,... bir dünya kenti olma arayışları yeniden gündeme gelmiştir... ülkenin en üst

kademedeki kentinin yüksek yoğunluklu dış ilişkilerinin olması, beklenilen bir sonuçtur. Oysa Türkiye mekanında iki başka ilginç gelişme yaşanmaktadır... Bunlardan biri kıyılaşmadır. 1980 sonrasında turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, dinlence faaliyetlerinin gelişmesi sonucu ülkenin Batı ve Güney kıyıları kapitalin ve nüfusun mekanda yeniden dağılımında paylarını artırmıştır... İlginç olan üçüncü gelişme, Anadolu kentlerindeki girişimcilerin doğrudan dış dünya pazarı için üretim yapan sanayileri geliştirme olanağı bulması ve dış dünya ekonomisiyle bütünleşmesidir."(Tekeli, 1998a: 21)

3.2. Ekonomik Yapıdaki Dönüşümler

Türkiye'nin 1980li yıllarda, liberal politikalar izleyerek dışa açılması, uluslararası ilişkilere eklemlenmesi, yeni bir vizyon kazanmasına yönelik değişimler her şeyden önce merkezi hükümetin buna uygun politikalar izlemesi ile mümkün olmuştur. Yeni dünya düzeninin az gelişmiş ülkelere transferinin en önemli kurumlarından biri olan Dünya Bankası, 1997 yılı raporunun "Değişime Engellerin Aşılması" bölümünde, değişimin önündeki engelleri üç grupta toplamaktadır:

- Köklü değişimlerin neden olduğu, yeniden dağıtım kaynaklı "kazanan" ve "kaybedenler"in olması;
- Politik güç üzerinde etkili, çıkar gruplarının bulunması;
- Mevcut devlet kurumlarının yapısı.

Değişime gösterilecek direnci azaltmanın/ ortadan kaldırmanın yolu olarak, "reforma uygun bir anın beklenmesi ya da yaratılması" önerilmektedir. [7] ***Bu nedenle köklü değişimlerin ancak, bir dış güç tehdidi; ekonomik kriz veya yeni hükümetlerin ilk zamanlarında yapılabildiği belirtilmektedir.*** Bu bağlamda, Türkiye açısından da köklü ekonomik ve politik değişimlerin başlangıcını işaret eden

[7] Bu öneriler, uluslararasası örgütlerin, gelişmekte olan ülkelere yönelik zorlayıcı yapılarını ortaya koymaktadır.

1980 Askeri Müdahalesi'nin, ekonomide ve politikada liberalleşme olarak adlandırabileceğimiz 24 Ocak Kararları ile örtüşmesi bu söylemin ışığında daha büyük anlam kazanmaktadır.

Bu yeniden yapılanma sürecinde dünyaya açılmanın politik, ekonomik ve fiziksel altyapısının yaratılmasına yönelik; ihracat desteklenip, ithalata getirilen kısıtlar azaltılıp/kaldırılarak dış ticaret hacmi büyümüş ülkeye yabancı sermaye girişi desteklenerek finans ve hizmetlere yönelik sermaye girişi sağlanmış; kambiyo rejiminde liberalleşme gerçekleştirilerek, devlet müdahaleleri azaltılmış; özelleştirmenin benimsenmesiyle devlet girişimciliği sonlandırılmaya çalışılmıştır:

"Türkiye ekonomisinin serbest piyasa koşullarında dışa açılması için tanık olduğu dış baskılar, 24 Ocak 1980 kararlarının arifesinde ve onu izleyen dönemde doruk noktasına ulaşmıştır. Türkiye'nin pazarlık gücü en az noktadayken IMF, Dünya Bankası ve OECD üçlüsünün pazarlık gücü doruk noktasına ulaşmıştır. Nedeni, Türkiye'nin 1979 sonunda yeni borç ertelemeleri olmazsa tekrar borç ödeyemez duruma girmesi, taze kredi bulamazsa ekonominin yönetilemez hale gelmesi olasılığıdır... Nihayet, Türkiye uluslararası finans piyasasında güvenilirliğini yitirdiği için, ticari finans kurumlarından kredi bulma olanağı da yoktur... Türkiye, Dünya Bankası'nın yeni başlattığı ve program kredisi sağlayan "yapısal uyum programı"ndan, 1980 yılında tekrar kredi almak istiyordu. Türkiye bu programdan yararlanabilen sekiz ülkeden biri ve yararlananlar arasında da, hem en çok kredi alanı hem de kişi başına geliri en yüksek olanıydı. Dünya Bankası istenen krediyi çok ağır koşullarda vermeyi kabul etti."(Kazgan, 1988:336)

Krediye karşılık verilen taahhütlere göre, o zamana kadar ithal ikameci bir model uygulanan ekonomide artık "serbest piyasa koşulları" geçerli olacaktır. Buna göre:

- ithalat üzerindeki sınırlar kaldırılacak,
- Türk Lirası'nın değeri enflasyon farkını kapatacak şekilde düşürülecek,
- yabancı sermaye girişi ve yatırımları teşvik edilecek,
- üretici kesimlere verilecek fiyat sübvansiyonları kaldırılacak,

- tüm üretim kesimleri yabancı sermayeye açılacak,
- enerji üretimine öncelik verilecek,
- KİTler'in kârlı çalışması sağlanacak, devletçi uygulamalardan uzaklaşılacak,
- tasarrufu teşvik için yüksek faiz ve kur politikaları uygulanacak,

bu uygulamaların çerçevesi özel kesime öncelik tanıyan serbest piyasa ekonomisi olacaktır.

Dünya Bankası ile yapılan bu anlaşmayı IMF'ye verilen niyet mektubu izlemiş ve 6 Kasım 1983'te iktidara gelecek 1.ve 2.Özal Hükümetleri'nin izleyeceği yolun temeli atılmıştır. Niyet mektubuna göre:

- Türk ekonomisi giderek daha çok liberalleştirilecek,
- KİT ürünlerinin fiyatları pazar koşullarında belirlenecek,
- kamu yatırım harcamaları kısılacak,
- enflasyonun düşürülmesi için sıkı para politikası uygulanacak,
- ücret artışları uygulanacak ekonomik programın sınırları içinde belirlenecek,
- borç yönetimine özen gösterilerek, borçlar vadesinde ödenecektir.

Böylece uygulamaya konulan program Ersel'e göre:

"Bu program kamu kesiminin iktisadi faaliyet alanını daraltmayı açıkça hedeflemiştir. Bu amaç yönünde en belirgin uygulama mali kesimde olmuştur. 1980-90 döneminde mali kesimin işleyiş biçiminde köklü değişiklikler meydana gelmiş, özel kurumlar sistemin dinamiğini belirlemede ağırlık kazanmışlardır. 1980'de başlayan serbestleştirme programının biri başka özelliği de öncekilere oranla daha kalıcı nitelikte dönüşümleri de gerçekleştirerek uygulamış olmasıdır... söz konusu program hedefleri ile araçları arasında daha sağlam kurulabilir niteliktedir."(Ersel, 1999:117).

Dış ticarette serbestleşme ve mali kesimde serbestleşme ve kamu kesiminde yeniden yapılanma ayakları üzerinde gerçekleştirilen program ile 1990lı yıllara gelindiğinde ülkenin dış ticareti tümüyle serbest olarak nitelendirilebilir duruma gelmiştir:

"İstikrar programıyla Türk Lirası yüzde 32.7 oranında devalüe edilmiş, doğrudan ve dolaylı ihracatı teşvik edici uygulamalar başlatılmış, fiyatların idari kararlarla tespiti ilkesi terk edilmiş, daraltılan temel mal ve hizmet kapsamı dışında kalan kamu mal ve hizmet fiyatlarının serbestçe tespiti olanağı getirilmiş, açık finansman yoluyla kamuya kaynak sağlanması yolu önemli ölçüde daraltılmıştır. Sabit kurdan kontrollü dalgalı kur politikasına geçilmiş ve yabancı sermaye girişi özendirilmiştir... ihracata dayalı dışa dönük sanayileşme stratejisi benimsenmiş, devletin ekonomiye müdahalesinin asgariye indirilmesi, rekabeti engelleyici müdahalelerin önlenmesi ve ekonominin uluslararası piyasalarla bütünleşmesi amaçlanmıştır."(Temel, 1999:81)

3.2.1. Dış Ticarette ve Mali Kesimde Serbestleşme

Mali kesimde serbestleşme programı 1980-82 yılları arasında, deregülasyona (düzenlemeden arındırma) ve serbest rekabete dayandırılmak istenmiş, ancak 1982 mali krizi, mali kesimin yeniden yapılandırılmasına yönelik bir programın temellendirilemeyeceğini göstermiştir. Bundan sonraki gelişmeler sistemin, deregulasyondan çok reregulasyon (yeniden düzenleme) yoluyla etkinleşmesini sağlama yönünde sürekli düzenlemelere ve geri adım atmalara yol açmıştır. 1983-87 yılları, mali kesimin en büyük bölümünü oluşturan bankacılık sistemine ilişkin düzenlemelerin sürekli gündemde olduğu bir dönemi kapsamaktadır. Bu kesimin yapısını ve işleyiş biçimini köklü biçimde değiştiren Bankalar Kanunu(1985) ile bankaların sermaye yapısı, mevduat güvencesi kuralları düzenlenmiş; 1984'de de kambiyo rejiminde sağlanan serbestleşmenin gerektirdiği düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. 1980 ve 1989 yılları arasında faizlerin serbest bırakılmasıyla

ilgili çok sayıda düzenleme yapılmıştır.[8] Banka mevduatlarına getirilen tam devlet garantisi çok sayıda küçük bankanın açılması koşullarını kolaylaştırmıştır.[9] Aynı zamanda, Mart 1989'da Türkiye'nin uluslararası mali telekomünikasyon sistemine[10] entegre olması(Şahin, 1997) ve elektronik bankacılığın 1990lı yıllarla birlikte yaygın uygulama alanı bulması sonucu Türkiye'de 1980 yılında 43 olan banka sayısı 1990'da 66'ya, 1997 yılında da 72'ye ulaşmıştır. 1987 yılına kadar hiç yabancı yatırım bankası yok iken bu sayı 1990 yılında üçe ulaşmıştır (Türkiye Bankalar Birliği, 1998). Sonuçta, yeni liberalizmin talepleri doğrultusunda para politikaları ve bankalar üzerine yoğunlaşan ekonomik yeniden yapılanma bu sektörün nitelikte olmasa da nicelikte büyümesini sağlamıştır.

Tablo 3.5. Türkiye'de Banka Sayısının 1980-97 Aralığında Değişimi.

	1980	1990	1997
Ticari Bankalar	**40**	**56**	**59**
Devlet	*12*	*8*	*5*
Özel	*24*	*25*	*36*
Yabancı	*4*	*23*	*18*
Yatırım Bankaları	**3**	**10**	**13**
Devlet	*3*	*4*	*3*
Özel	-	*4*	*7*
Yabancı	-	*3*	*3*
Toplam	**43**	**66**	**72**

Kaynak:Türkiye Bankalar Birliği(1998)

[8] 1980 yılında faizlerin serbest bırakılmasıyla ticari bankalar vadeli mevduat ve kredi faizlerini serbest piyasa koşullarında pazarlık ile belirleme olanağına kavuşturulmuştur. Ancak 1982'de bankerlerin ve küçük bankaların iflası veya zor duruma girmeleri faizlerle ilgili sınırlamaların 1983'te yeniden getirilmesine yol açmıştır. Temmuz 1987'de yıllık mevduat faizleri serbest bırakılmış, 1988 Şubat'ta uygulamaya yeniden son verilmiş ve bankalar denetime alınmıştır.

[9] Ancak sistem beklenenin aksine, politik çıkarlar doğrultusunda kullanılarak iktidara yakın holdinglere sermaye aktarımının aracına dönüştürülmüştür. İçi boşaltılan bankaların devlet güvencesi altındaki mevduatları (en son 1999 yılının sonunda gerçekleştirilen bankalar operasyonu) kamu tarafından karşılanmak zorunda kalmıştır.

[10]SWIFT: the Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication

1983 yılında menkul kıymetler piyasasının geliştirilmesinden ve gözetiminden sorumlu olan Sermaye Piyasası Kurulu faaliyete geçmiş, 1986 yılında İstanbul menkul Kıymetler Borsası kurularak, 1987 yılında yapılan düzenlemeyle de menkul kıymetler yatırım fonları oluşturularak, küçük tasarrufların menkul kıymetlere yönelmesini sağlayacak kurumsal altyapı gerçekleştirilmiştir. Merkez Bankası 1988 yılında döviz piyasasını faaliyete açmış, 1990'da da TL konvertibil para statüsüne geçirilmiştir (Ersel, 1999:118). Böylece 1980-90 yılları, serbest dış ticaretin tüm gereklerinin yerine getirildiği bir dönem olmuştur.

3.2.2. Kamu Kesiminde Yeniden Yapılanma

Ekonomik yeniden yapılanmanın en önemli bileşeni olan kamu boyutu üç temel üzerine geliştirilmiştir:

1. Vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi,
2. Kamu yatırımlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak, karar verme sürecinin merkezden yerele aktarılması ve yerel yönetimlerin mali kaynaklarının artırılması,
3. KİTler'in, verimsiz çalışmalarıyla neden oldukları savunulan bütçe açıklarının kapatılmasına yönelik olarak, yeniden yapılandırılarak özelleştirilmeleri ve böylece özel girişim alanının büyütülmesi,

üzerinden yürütülmeye çalışan program, beklenen sonuçları üretememiştir. 1985 yılında uygulamaya konulan katma değer vergisi ile sermaye gelirleri üzerindeki dolaysız vergilerde indirime gidilmesi ve kârlarının artmasıyla özel girişimin ekonomik gelişmede öncü olması hedeflenmiştir. Ancak beklenen yatırımlar

gerçekleşmediği gibi, dolaylı vergiler de gelir dağılımı dengelerinin bozulmasında ve yoksulluğun artmasında önemli rol oynamıştır.

Kamu yatırımlarının etkinliğinin artırılmasına yönelik olarak, karar verme sürecinin merkezden yerele aktarılması ve yerel yönetimlerin mali özerkliğinin sağlanması boyutunda yapılan düzenlemeler ile yerel yönetimlerin mali kaynak yapıları değişmiştir. Belediye gelir yapısı, 1981 yılında, merkezden transferlerin dağınıklığına son veren genel bütçeden topluca pay ayırma ilkesi ve yerel vergi ve vergi dışı gelirlerin yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, bugün de geçerli olan sisteme[11] kavuşturulmuştur (DPT ÖİK1, 2000).

Tablo 3.6. Belediye Gelirleri, Milyar TL, 1983-1998

	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1998
Vergi Gelirleri	**81**	**332**	**992**	**2.843**	**8.768**	**28.934**	**121.442**	**978.334**
Genel Bütçe Payı	61	279	770	2.335	7.446	25.270	97.696	785.110
Yerel Vergiler	20	54	222	508	1.322	3.664	23.746	193.224
Vergi Dışı Gelir	**58**	**176**	**417**	**646**	**2.184**	**13.046**	**61.969**	**452.888**
Borçlanma	**12**	**39**	**292**	**631**	**2.036**	**15.254**	**34.326**	**350.391**
İç	12	30	221	322	1.020	7.200	24.244	223.191
Dış	0	9	71	308	1.015	8.054	10.082	127.200
TOPLAM	**151**	**547**	**1.701**	**4.120**	**12.988**	**57.234**	**217.737**	**1.781.613**

Kaynak: DPT ÖİK1,2000

[11] Bütçe sistemine göre gelir yapısı üç ana başlıkta toplanmaktadır: Vergi gelirleri, vergi dışı gelirler ve borçlanma. Vergi gelirleri başlığında yer alan "genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamından pay" ulusal bütçe kaynaklı merkezden transferleri kapsarken, yerel vergiler ile vergi dışı gelirler özgelirleri oluşturmaktadır. Borçlanma, iç ve dış olmak üzere iki kaynaktan gerçekleştirilmektedir. Bütçe sistemi, iç borçlanmada kamu kredileri ile özel sermaye kredileri ayırımını vermemektedir. Borçlanmaların geri ödeyicisi, dış borçlarda Hazine garantörlüğü olmakla birlikte asıl olarak belediyelerdir. Bu gelirler de özgelirler kapsamında yer almaktadır.

Belediye gelirleri, 1983-1998 yılları arasında önemli oranda artış göstermiş, 1998 yılında 1,8 katrilyon TL büyüklüğüne erişmiştir. 1980'li yılların başlarına kadar asıl olarak merkezden transfer ve özgelirlere dayanan belediye gelir sistemi, bu dönemde bu iki kaynağa ek olarak borçlanma kaynağına açılmıştır.

Tablo 3.7. Belediye Gelirlerinin İç Dağılımı, Yüzde, 1983-1998

	1983	1985	1987	1989	1991	1993	1995	1998
Vergi Gelirleri	**53,6**	**60,7**	**58,3**	**69,0**	**67,5**	**50,6**	**55,8**	**54,9**
Genel Bütçe Payı	40,4	51,0	45,3	56,7	57,3	44,2	44,9	44,1
Yerel Vergiler	13,2	9,9	13,1	12,3	10,2	6,4	10,9	10,8
Vergi Dışı Gelir	**38,5**	**32,2**	**24,5**	**15,7**	**16,8**	**22,7**	**28,5**	**25,4**
Borçlanma	**7,9**	**7,1**	**17,2**	**15,3**	**15,7**	**26,7**	**15,7**	**19,7**
İç	7,9	5,5	13,0	7,8	7,9	12,6	11,1	12,5
Dış	-	1,6	4,2	7,5	7,8	14,1	4,6	7,1
TOPLAM	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Kaynak: DPT ÖİK1,2000

Merkezden transfer kalemini oluşturan "genel bütçe tahsilat toplamı üzerinden belediye payı", belediye toplam gelirleri içinde 1983 yılında %40 iken 1989'da %57'ye çıkmış ve 1998'de gerileyerek %44'e düşmüştür. Belediyelerin özgelirlerini oluşturan yerel vergiler ile vergi dışı gelirler, belediye bütçesinin 1980'de %52'sini oluştururken, bu pay dalgalanmalarla %30-40'lar düzeyinde seyretmiştir.

Belediye gelirleri içinde iç ve dış kaynaklardan yapılan borçlanmalar, 1983 yılında yalnızca iç borç olarak belediye bütçesinin %8'i düzeyinde iken, borç kalemi payı 1998 yılında iç borçlarda %12.5, dış borçlarla birlikte %20 düzeyine yükselmiştir.

Son yirmi yıllık gelişmeye ilişkin rakamlar, belediye maliyesinin, geleneksel olarak yapıldığı gibi merkezi-yerel kaynak paylaşımı ekseni ile sınırlı olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

İç ve dış özel sermaye kredisinin varlığı, belediyelerin bağlandığı merkezin %20 oranında değiştiği anlamına gelmektedir. Belediyeler, bu kaynak ile gelişen ilişkileri ölçüsünde merkezi yönetim ile ilişkilerinde değişiklik talep etmeye başlamaktadırlar. Bu, genel olarak, iç ve dış özel sermaye kuruluşları ile özgürce ticari ilişkiye girme isteğidir; belediyeler merkezden bu ilişkiyi kolaylaştırması, mümkün kılması, engel olmaması taleplerinde bulunmaktadır. Küreselleşme sürecinin ulus devleti eritme yöntemlerinden biri budur; yerel yönetimlerin merkezi bütçe ile bağlarına yeni bir bağlantı çizgisi eklenmektedir. Yerel yönetimler, kaynakları bakımından para ve sermaye piyasalarına bağlanmakta, merkezi-yerel yönetim ilişkilerinin bu yeni bağlantı noktasına göre yeniden yapılandırılması yönünde reform istekleri yükselmektedir. Örneğin, İller Bankası'nın belediyeleri ulusal bütçeye bağlayan aracı kurum olmaktan çıkarmak ve belediyeleri mali piyasalara bağlayan aracı kurum olarak örgütlendirmek, bu gelişmenin sonucu olarak ortaya atılan kurumsal reform hedeflerinden biri olarak formüle edilmiştir.

Kurumsal yapının yeniden düzenlenmesinde kamunun ekonomik alandan çekilmesinde, yeni liberal politikaların önde gelen uygulama aracı olan özelleştirme, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesinde başarılı olmuş gözükmemekle birlikte; yerel yönetimlerin kamu hizmetlerini özelleştirmesinde, 1984 Yerel Yönetim Seçimleri'yle birlikte Türkiye'nin gündemine girmiş ve yaygın uygulama alanı bulmuştur. Özelleştirmenin, yerel yönetimlerce sıcak karşılanarak yaygın bir uygulama alanı bulmasının nedeni, özelleştirmeye konu olan hizmetlerde çalışanların ücret ve özlük haklarının aşındırılmasıyla ortaya çıkan ucuz hizmet görüntüsüdür.

Kamu yararı kavramının da bu süreçte zayıflatılması, özelleştirmenin uygulama alanının genişletilmesine zemin hazırlamıştır.

Kuramsal dayanağının oluşturulmasında ciddi katkıları bulunan Chicago Ekolünün belirlediği özelleştirme olgusu, kapsamlı bir biçimde ilk kez 1980'li yıllarda Şili, İngiltere, Arjantin ve Meksika'da uygulamaya koyulmuştur. İngiltere'nin gelişmekte olan ülkelere özelleştirme hizmetleri ihraç etme girişimi ile IMF ve Dünya Bankası'nın, kredi taleplerini özelleştirme yapma koşuluna bağlamaları; çok sayıda ülke, bu olguyu istemese de yaşamak zorunda bırakmıştır (Şener, 1997:55). Özelleştirmenin dar ve geniş anlamlarda olmak üzere iki türlü tanımı kullanılmaktadır. Dar anlamda özelleştirme, devlet mülkiyetindeki kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyetinin özel kesime devredilmesidir. Geniş anlamda ise devletin ekonomik eylemlerinin azaltılması ya da tümüyle ortadan kaldırılmasıdır(Cevizoğlu, 1994:19). Kapitalizmin bunalımlarından çıkış politikalarının merkezinde yatan özelleştirme, bu yönüyle, kamu kesiminin küçültülerek özel sektöre kaynak aktarılması yöntemlerinin tümünü ifade eden bir kavram ve uygulama alanıdır. Özelleştirmenin kamu yönetimi üzerindeki etkilerini ise iki noktada toparlamak mümkündür(DPT ÖİK1,2000):

- Devletin, kamu yönetiminin, kamusal eylem alanının özellikle ekonomik içerikli olanlardan başlayarak küçültülmesi, daraltılması.
- Daraltılan bu alanda, kamusal eylem ve örgütlerin özel işletmecilik çerçevesinde yeniden yapılandırılması ya da doğrudan özel girişim katkılarıyla işletilmesi.

Güler, özelleştirmenin ortaya çıkarılmasında öne sürülenlerin gerçeği yansıtmadığını belirterek şöyle devam ediyor:

"Özelleştirme kamusal mekanizmaların değil, piyasa mekanizmalarının bunalımı nedeniyle doğmuştur. Sermaye kendi bunalımını, bunalımın kaynağı olan piyasa mekanizmalarını genişleterek aşmaya çalışmaktadır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkan bunalım, sermayenin ulusötesi yapısı nedeniyle bu ülkelerle sınırlı kalmamıştır. Gelişmiş ülkelerde kamusal mekanizmaların işleyiş alanını kendi lehine daraltan piyasa mekanizmaları, aynı operasyonu küreselleşme süreci ile tüm dünyaya yaygınlaştırmıştır. Eski sosyalist ülkeler ile az gelişmiş ülkelerde özelleştirme bir "iç dinamik" unsuru değildir. Bu ülkelerde özelleştirme küresel sömürgeciliğin kurumsallaşma aracı olarak işlev görmektedir..."(Güler, 1996:2)

Ekonominin yeniden yapılandırılmasında, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları da devletin her boyutta küçülmesini öngören bir içeriğe sahiptir. Beşinci Plan(1985-89)'da devletin görev ve sorumlulukları daraltılarak; özel girişimin teşviki; para, kredi, sermaye ve hizmet piyasalarının geliştirilmesi ve rekabet ortamını sağlayıcı önlemlerin alınması olarak belirtilmiştir. Altıncı Plan(1990-94), kamu açıklarının azaltılması, ekonomik büyümenin serbest rekabet ortamında özel kesimin dinamikleriyle gerçekleştirilmesi, ihracata dönük bir sanayi yapısının desteklenmesi gereği üzerinde durmakta; kamunun ekonomik ve sosyal istikrarın korunmasında görevli ve sorumlu olduğunu belirtmektedir. 1996-2000 yıllarını kapsayan 7.Plan yapısal uyum programlarının tam gerçekleştirilemediği için artan dış borçların ve kamu açıklarının kalıcı olarak çözülmesi için köklü reformların yapılması gereği üzerinde durulmuştur. Stratejik planlama yaklaşımıyla, ayrıntılı sektör hedeflerinden vazgeçilerek, ekonomik birimlerin sağlıklı karar verebilmelerini sağlayacak makro ekonomik hedeflerin belirlenmesine gidilmiştir. Sosyal

sermayenin artan önemi, Plan'da insan kaynaklarının geliştirilmesine vurgu yapılmasını getirmiştir.[12]

Sonuçta, ekonomik ve sosyal sorunların çözümünde kamunun görev ve sorumluluklarının azaltılarak, özel ve yabancı sermayenin faaliyet alanının genişletilmesini öngören; devleti bu hedefe yönelik yasal, kurumsal ve teknik ortamı hazırlamakla sınırlandıran iç ve dış dinamiklerin talepleriyle küçültülmesine paralel kamu gelirleri durağanlaşmış ancak kamunun yüksek faizli iç ve dış borçları sürekli artarak, kamuyu yatırımcı rolünden giderek uzaklaştırmıştır (bkz. tablo 3.11 ve grafik 3.6). Bu süreç, 1994 yılında ekonomik dengelerin bozularak büyük bir bunalıma girmesiyle sonlanmıştır.

3.2.3. Türkiye Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler

Bu bölümde, ülke ekonomisinin yukarıda açıklanan liberal ekonomik kararlara göre nasıl dönüştüğü resmi verilere dayalı olarak incelenmiştir. Yeni liberalizmin geniş toplum kesimlerinin yaşam kaliteleri üzerindeki derin olumsuz etkileri; GSMH'nın artış hızları, ülke ekonomisinin sektörel gelişiminin içeriği ve sabit sermaye yatırımlarının kamu-özel sektör arasındaki pay dönüşümleri incelenerek netleştirilmeye çalışılmıştır.

3.2.3.1. Gayri Safi Milli Hasıla ve Sektörel Dağılım

Ekonominin üretim ve hizmet alt sektörlerinin yarattıkları katma değerin toplamından oluşan yurtiçi üretime, ülke dışından sağlanan gelirler de eklendiğinde,

[12] İnsan kaynaklarının geliştirilmesiyle, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine kavuşturulması amaçlanmaktadır. 1999 yılında 57.Hükümet'in sosyal güvenlik ve sağlık politikalarında yapısal dönüşümler içeren düzenlemelerle devletin bu alandaki rolünü azaltma çabaları bu bağlamda anlam kazanmaktadır.

katkılı toplam ulusal üretime ya da yaygın kullanımıyla gayri safi milli hasılaya ulaşılmaktadır. Yıllık değişimler ise büyüme hızı olarak adlandırılmaktadır.

Ekonominin genel gelişme eğilimleri incelendiğinde, ekonominin yarıdan çoğunu egemenliği altına alan bir hizmet kesimine doğru yöneldiği görülmektedir. Hizmet kesiminin yıllık ortalama artış hızı sürekli olarak GSMH artışını aşan biçimde gerçekleşmiştir.

Hükümetler, sanayileşmiş toplum görüşünü sürekli savunmuşlarsa da, hizmet kesiminin bu büyümesi, aynı hükümetlerin bilinçli kararlarının bir sonucudur. Sanayileşme hakkında söylenen güzel sözlerin ardında, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın modeli bile bir "hizmet toplumu" yaratmaya yöneliktir (Öner, 1972'den aktaran Kongar, 1998:403). Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Planlar da aynı anlayışla hazırlanmıştır (Kongar, 1998:403).

Tablo 3.8. GSYİH'nın Sektörlere Dağılımı (1987 Fiyatlarıyla, yüzde), 1950-1997

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1950-59	44,1	12,1	43,8
1960-69	36,6	16,2	47,2
1970-79	26,6	21,8	51,6
1980-89	20,5	24,8	54,7
1990-97	15,3	27,7	56,9

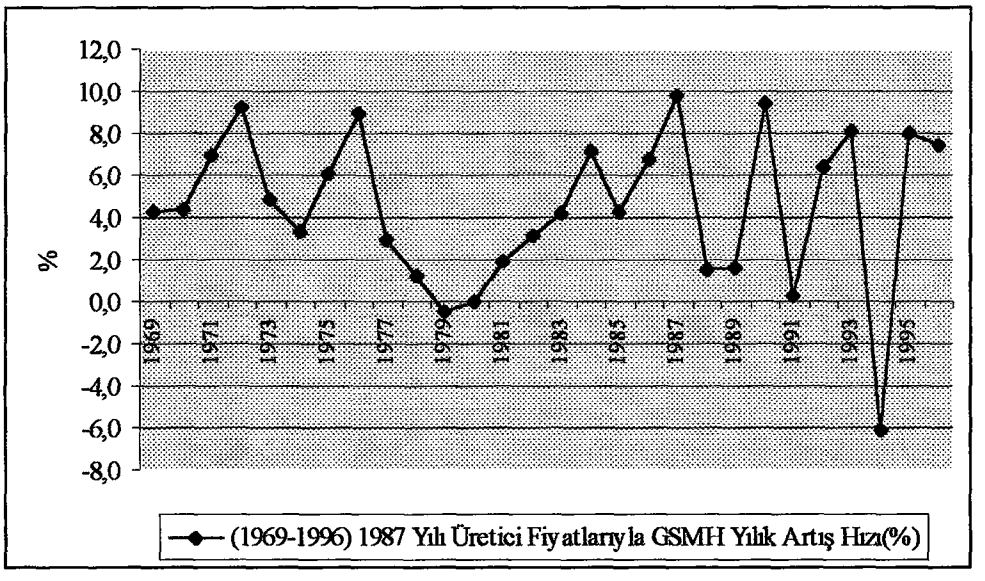
Kaynak: Temel,1999

Tablo 3.9. Gayri Safi Milli Hasıladaki Değişimler ve Büyüme Hızları, 1969-1996.

	(1969-1996) 1987 Yılı Üretici Fiyatlarıyla GSMH Yılık Artış Hızı (%)	(1969-1996) Kişi Başına GSMH (cari Fiyatlarla ($)	Kişi Başına GSMH Büyüme Hızı (%) (cari fiyatlarla $)
1969	4,3	586	-
1970	4,4	539	-8,19
1971	7,0	476	-11,6
1972	9,2	592	24,2
1973	4,9	734	24,1
1974	3,3	980	33.5
1975	6,1	1.184	20,9
1976	9,0	1.312	10,8
1977	3,0	1.467	11,8
1978	1,2	1.567	6,9
1979	-0,5	1.877	19,7
1980	0,0	1.539	-18,0
1981	1,9	1.570	2,0
1982	3,1	1.375	-12,4
1983	4,2	1.264	-8,1
1984	7,1	1.204	-4,7
1985	4,3	1.330	10,4
1986	6,8	1.462	9,9
1987	9,8	1.636	11,9
1988	1,5	1.684	3.0
1989	1,6	1.959	16,3
1990	9,4	2.682	36,9
1991	0,3	2.621	-2,3
1992	6,4	2.708	3,3
1993	8,1	3.004	11,0
1994	-6,1	2.184	-27,3
1995	8,0	2.759	26,3
1996	7,4	2.900	5,1
1997		3.105*	
1998		3.213*	
1999 (Tahmin)		3.106*	

Kaynak: DİE, 1998c ve (*)Hazine Müsteşarlığı Web Sayfası.

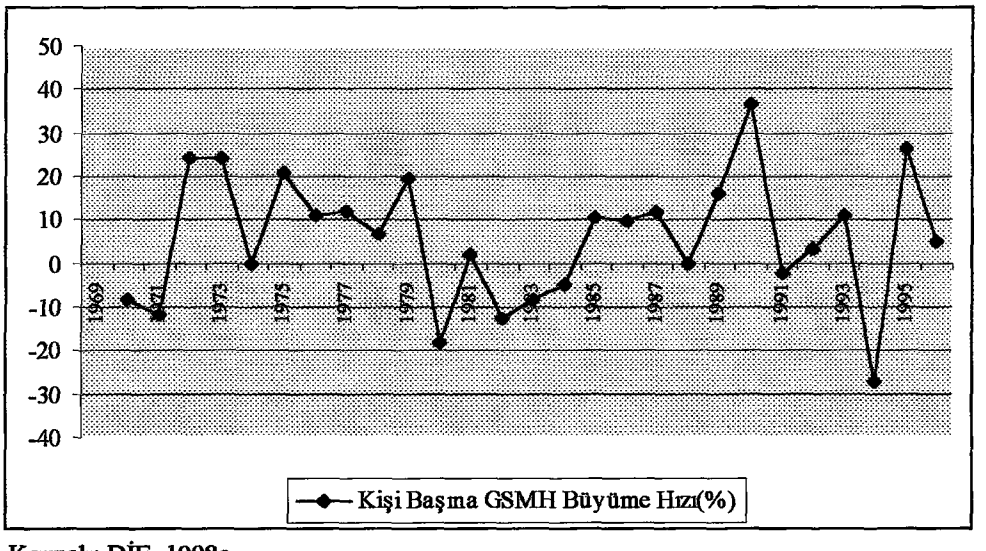
Grafik 3.4. GSMH'nın Yıllık Değişimi (1987 yılı üretici fiyatlarıyla yüzde olarak), 1969-1996

Kaynak: DİE, 1998c.

GSMH'daki düşmeler, kişi başına düşen ulusal geliri de düşürmekte böylece ekonominin genelinde bir durgunluk ya da krizin göstergesi olmaktadır. Tablo 3.8 ve Grafik 3.4 incelendiğinde, en belirgin ekonomik daralmaların 1979-80; 1988-89; 1991 ve 1994 yıllarında ortaya çıktığı görülmektedir.

Grafik 3.5. Kişi Başına GSMH Büyüme Hızı (1987 yılı üretici fiyatlarıyla yüzde olarak), 1969-1996

Kaynak: DİE, 1998c.

Kişi başına GSMH büyüme hızı grafiği, grafik 3.4'ten farklı olarak, 1981-82 yıllarındaki ekonomik büyümeye karşın kişi başına gelirin büyüme hızının düştüğünü göstermektedir. 1993 yılında 3004 dolar olan cari alıcı fiyatlarıyla kişi başına GSMH, 1994 yılındaki ekonomik kriz sonucu 2184 dolara kadar inmiştir. 1995 yılında sağlanan ekonomik büyümeye rağmen, 1993 yılı değerinin oldukça altında 2795 dolar düzeyinde gerçekleşmiştir (DİE, 1998c). Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir, OECD ülkelerine göre çok düşüktür. OECD ülkeleri arasındaki en yoksul devletler olan Portekiz'de ve Yunanistan'da bu rakam Türkiye'dekinin yaklaşık dört katıdır. Bu rakam Amerika Birleşik devletlerinde ise Türkiye'dekinin yaklaşık on katı, Japonya ve İsviçre'de ise 15-16 katıdır(Kongar, 1998:406).

3.2.3.2. Yatırımların Yapısal Değişimi

1980 sonrası ekonomik yeniden yapılanma süreci, ekonomide sabit sermaye yatırımlarında hem sektörler arasında hem de kamu-özel paylarında değişimlere yol açmıştır. Sektörler itibariyle toplam sabit sermaye yatırımlarında 1980 yılına kadar sürekli büyüyen sanayinin payı, 1980 sonrasında düşmekte buna karşılık hizmet yatırımları yükselmektedir.

Tablo 3.10. Sektörler İtibariyle Toplam Sermaye Yatırımları, yüzde, 1948-1997

	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1948-54	10,1	21,2	68,7
1955-59	7,3	27,4	65,3
1960-69	12,0	39,1	48,9
1970-79	8,7	48,6	42,7
1980-89	7,3	38,4	54,3
1990-97	5,4	26,6	68,0

Kaynak: Temel, 1999

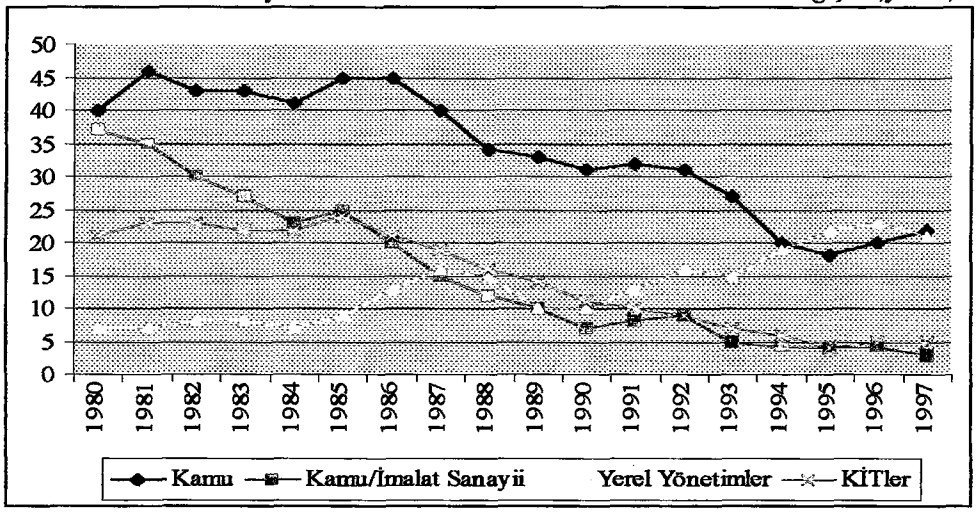
T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tablo 3.11. Kamu Kesiminin Yatırım ve Üretim Faaliyetlerinin Oransal Değişimi, yüzde, 1980-1997

	Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu Payı	Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu/ İmalat Sanayii	Yerel Yönetimlerin Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Payı	KİTler'in Sabit Sermaye Yatırımları İçinde Payı
1980	40	37	7	21
1981	46	35	7	23
1982	43	30	8	23
1983	43	27	8	22
1984	41	23	7	22
1985	45	25	9	24
1986	45	20	13	21
1987	40	15	16	19
1988	34	12	15	16
1989	33	10	10	14
1990	31	7	10	11
1991	32	8	13	10
1992	31	9	16	9
1993	27	5	15	7
1994	20	4	19	6
1995	18	4	22	4
1996	20	4	23	5
1997	22	3	21	5

Kaynak: Türel, 1998

Grafik 3.6. Sabit Sermaye Yatırımlarında Kamu Yatırımlarının Oransal Değişimi,yüzde, 1980-1997

Kaynak: Türel, 1998

1980li ve 90lı yıllarda, kamu yatırımlarının sabit sermaye ve imalat sanayii yatırımları içindeki payı önemli oranlarda azalmıştır. Aynı şekilde, DPT'nin KİT yatırım ödeneklerini bloke etmesi, bu kuruluşları, teknolojik gerilemeye ve sonuç olarak da ekonomi içinde marjinalleşmeye yöneltmiştir. Tablo 3.11'in açık olarak ortaya koyduğu gerileme, KİTler'in sabit sermaye yatırımları içindeki payının 1980-97 arasında yüzde 21'den yüzde beşe inerek, yüzde 76.1'lik bir düşüş gerçekleştiğini göstermektedir. Bu yapının verimsizliği üzerine temellendirilen özelleştirme uygulamalarının toplumsal kabulünün altyapısı böylece oluşumunu tamamlamaktadır. 57.Hükümet programında ve IMF ile yapılan anlaşmalarda özelleştirmenin tamamlanacağı vaatleri de 2000 yılının ilk aylarında yeniden hız kazanan özelleştirme uygulamalarında somutluk kazanmaktadır.[13]

Çizelgeden izlendiği gibi, 1980 sonrası dönem, ekonominin temel sektörlerinde kamu yatırımlarına ağırlık veren ideolojik seçmeden vazgeçilerek, özel sektöre öncelik veren bir yapıya geçişin simgesidir. 1960 yılından 1980'e kadar yatırımların yarısından çoğunu gerçekleştiren kamu sektörü, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da çok belirgin bir öncelikle, yatırımların yüzde 76.4'ünün özel sektör tarafından yapılması öngörülmüştür. Kamu girişiminin ve kamusal alanın daraltılmasını talep eden yeni liberal söylem, bu şekilde somuta dönüşmekte ve gerçek ifadesini bu yeni yapı ile belirgin olarak hissettirmektedir. ***Kentsel yaşam çevresi boyutunu da çok yakından ilgilendiren ekonomik girişim alanlarının, özel***

[13] Petrol Ofisi AŞ'nin 06.Mart.2000'de yenilenen satışıyla yeniden gündeme gelen özelleştirme sürecinin. EBK'na ait çeşitli birimler ve SEKA özelleştirmeleriyle sürdürüleceği açıklanmıştır.

Tablo 3.12a. Sabit Sermaye Yatırımlarının (Kamu-Özel), Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi, yüzde, 1960-1997

	Tarım		Madencilik		İmalat		Enerji		**Toplam Sanayi**	
	Kamu	**Özel**	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	**Kamu**	**Özel**
1960-69	**67,5**	**32,5**	88,5	11,5	38,6	61,4	95,9	4,1	**51,5**	**48,5**
1970-79	**52,3**	**47,7**	90,6	9,4	44,1	55,9	97,5	2,5	**57,9**	**42,1**
1980-89	**55,0**	**45,0**	86,2	13,8	35,0	65,0	96,8	3,2	**60,8**	**39,2**
1990-97	**47,5**	**52,5**	45,7	54,3	5,4	94,6	78,5	21,5	**20,8**	**79,2**

Kaynak: Temel,1999

Tablo 3.12b. Sabit Sermaye Yatırımlarının (Kamu-Özel), Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi, yüzde, 1960-1997

	Ulaştırma		Turizm		Konut		Eğitim	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
1960-69	74,8	25,2	67,0	33,0	7,7	92,3	96,8	3,2
1970-79	69,0	31,0	64,2	35,8	6,6	93,4	95,9	4,1
1980-89	67,0	33,0	24,2	75,8	3,9	96,1	88,7	11,3
1990-97	43,4	56,6	15,2	84,8	1,7	98,3	76,7	23,3

Kaynak: Temel,1999

Tablo 3.12c. Sabit Sermaye Yatırımlarının (Kamu-Özel), Sektörlere ve Alt Sektörlere Dağılımının Oransal Değişimi, yüzde, 1960-1997

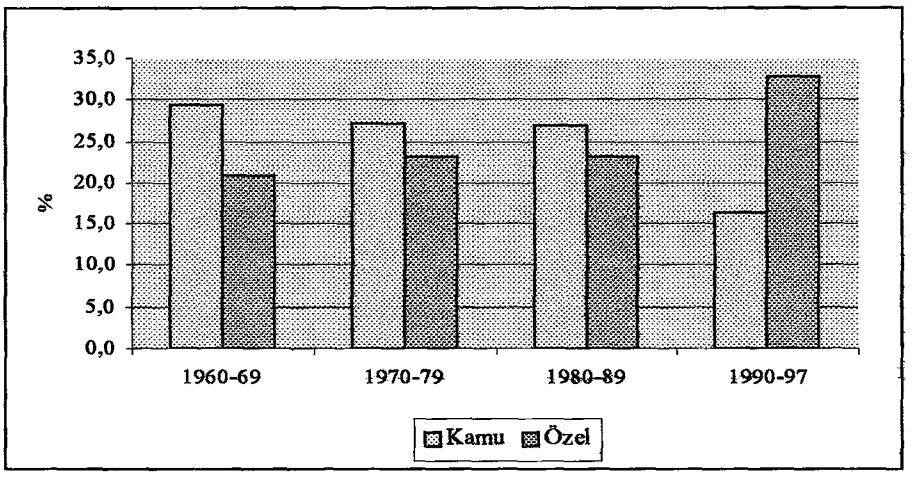
	Sağlık		Diğer Hizm.		**Toplam Hizm.**	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	**Kamu**	**Özel**
1960-69	92,8	7,2	59,5	40,5	**49,4**	**50,6**
1970-79	91,7	8,3	63,6	36,4	**45,4**	**54,6**
1980-89	74,3	25,7	63,2	36,8	**38,6**	**61,4**
1990-97	43,9	56,1	57,6	42,4	**25,6**	**74,4**

Kaynak: Temel,1999

girişime bırakılması kentleşmenin içeriğini eşitsizlikleri artırıcı olarak değişmeye zorlamaktadır:

"...toplam sabit sermaye yatırımlarında, konut, ulaşım, haberleşme, imalat sanayii ve son yıllarda yerini bir ölçüde yitirmiş olmakla birlikte enerji, önde gelen yatırım alanlarıdır. Yıllara göre, aralarındaki sıralama değişen bu alt kesimler ekonominin

Grafik 3.7. Sabit Sermaye Yatırımlarında Toplam Yatırımların Kamu Kesimi ve Özel Girişim Arasındaki Dağılımının Oransal Değişimi, yüzde, 1960-1997

Kaynak: Temel, 1999 verilerinden oluşturulmuştur.

üçte ikisini denetleyen sürükleyici alanlar olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, eğitim ve sağlık alanlarındaki sabit sermaye yatırımlarının düşüklüğü, Türkiye'nin önemli sorunlarından birini, "fırsat eşitliği" ya da "sosyal adalet" açısından yetersiz bir eğitim ve sağlık altyapısını yansıtmaktadır."(Kongar, 1998:498)

"1980'deki, yeni liberal uygulamalar sonucu çok değişik bir manzara çıkıyor karşımıza... 80ler'e kadar eğitim karlı bir alan değil, sonra niteliksel bir değişim geçiriyor sistem ve çözülmeye başlıyor: kamunun sağladığı eğitim olanaklarının kalitesi hızla düşüyor. Eğitimde çözülmenin ikinci boyutu ise, özel sektörün çeşitli sermaye gruplarının ve özel kişilerin özel okullar kurmasıyla karşılaşıyoruz... Türkiye'de sonuçta bir özel eğitim pazarı ortaya çıkmıştır."(Gök, 1998:70-71)

Sonuçta, ***özel sektörün sermaye birikim sürecini sağlamlaştırmak üzere sağlıklı insan yaşamının ve toplum yapısının vazgeçilmez unsurları olan geleneksel kamu hizmetleri alanını, yoğun olarak talep etmesi, yeni liberal uygulamaların önemli bir seçmesini oluşturmaktadır.***

Yatırımların bütçe içindeki tutarının doğrudan yatırım harcaması yerine transfer ödeneğine dönüştürülmesi de 1980 sonrasının belirgin bir uygulamasıdır. Kamu kesiminin yeniden yapılanma sürecinde, bir yandan kaynak dağıtım mekanizmasını değiştirmeye çalışırken, öte yandan devletin geleneksel görevlerini yerine getirmeye

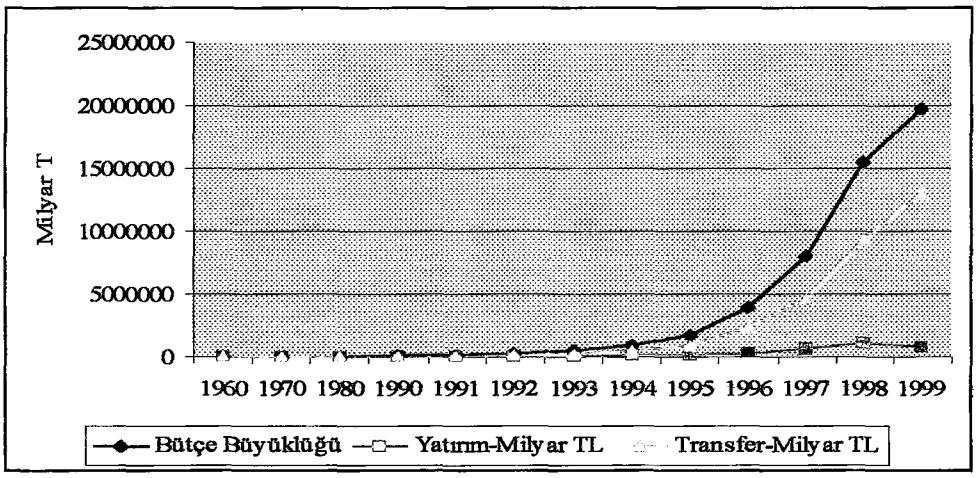
çalışmıştır. Bu yaklaşım, kamu kesiminin transfer harcamaları niteliğindeki harcamalarını artırırken, kamunun yatırım yapabilirlik kapasitesini marjinalleştirmiştir. Bu süreçte yatırım ödenekleri payı yüzde 19'dan yüzde 4'e gerilemiştir.

Tablo 3.13. Yatırımların Bütçe İçindeki TL Tutarlarının ve Oranlarının Değişimi (1960-1999)

Yıllar	Bütçe Büyüklüğü	Yatırım Ödeneği		Transfer Ödeneği	
		(Milyar TL)	%	(Milyar TL)	%
1960	7,6	2,6	33,6	1,4	17,9
1970	29,8	6,9	23,3	7,9	26,4
1980	1148,0	220,0	19,1	464,0	40,4
1990	68354,0	9882,0	14,4	25020,0	36,6
1991	132401,0	19038,0	14,3	52827,0	39,8
1992	225398,0	32691,0	14,5	78264,0	34,7
1993	490438,0	57565,0	11,7	227425,0	46,3
1994	902454,0	76778,0	8,5	476288,0	52,9
1995	1724194,0	102989,0	5,9	975260,0	56,5
1996	3961308,0	255356,0	6,4	2419712,0	61,1
1997	8050252,0	640134,0	7,9	4621820,0	57,4
1998	15585376,0	998361,0	6,4	9407726,0	60,3
1999	19802214,0	839708,0	4,2	13018379,0	65,7

Kaynak: Maliye Bakanlığı Verileri

Grafik 3.8. Yatırımların Bütçe İçindeki TL Tutarlarının Değişimi

3.2.3.3. Yabancı Sermaye Yatırımları (FDI[14])

1980li yılların ortalarıyla birlikte, dünyadaki eğilimlere ve Türkiye ekonomisinin yönünü dışarıya çeviren düzenlemelere paralel olarak, Türkiye'ye giren dış sermaye yatırımlarının ve bu yatırımların içinde de servis sektörünün payı hızla artmıştır. 1954 ve 1999 yılları arasında ülkede faaliyette bulunan yabancı firma sayısı toplam 4950'ye ulaşmıştır. Bu firmalardan sadece 78 tanesi (%1.58) 1980 yılından önce, 4872'si de (%98,42) 1980 sonrasında faaliyete geçmiştir.

Tablo 3.14. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların 1980 Öncesi ve Sonrası Sayı ve Oranları(%)

	Yabancı Firma Sayısı	Yabancı Firma Oranı %
1980 Öncesi yabancı Firma Sayısı	78	1,58
1980 Sonrası Faaliyete Geçen Firma Sayısı	4.872	98,42
Toplam	4.950	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 1980 sonrasında, izin verilen yabancı sermaye tutarı 25 453,54 milyon dolardır. Gerçekleşen yabancı sermaye girişi ise 12210 milyon dolardır. Bu tutar gerçekleşme oranının %47.8 olduğunu göstermektedir. İzin verilen yabancı firma sayısındaki artış hızının düşme gösterdiği yıllar, ülke ekonomisindeki kriz yıllarıyla örtüşmektedir. 1982-83; 1987 ve 1989-93 arası ile 98 sonrası yabancı sermaye girişlerindeki azalmaları ve ülke ekonomisinde önemli buhranları birlikte işaret etmektedir. Grafik 3.9'da 1996 yılındaki dikkat çekici artış

[14] Foreign Direct Investments

Fransızlar'ın İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2.3 milyar dolarlık yatırım izninden kaynaklanmaktadır.

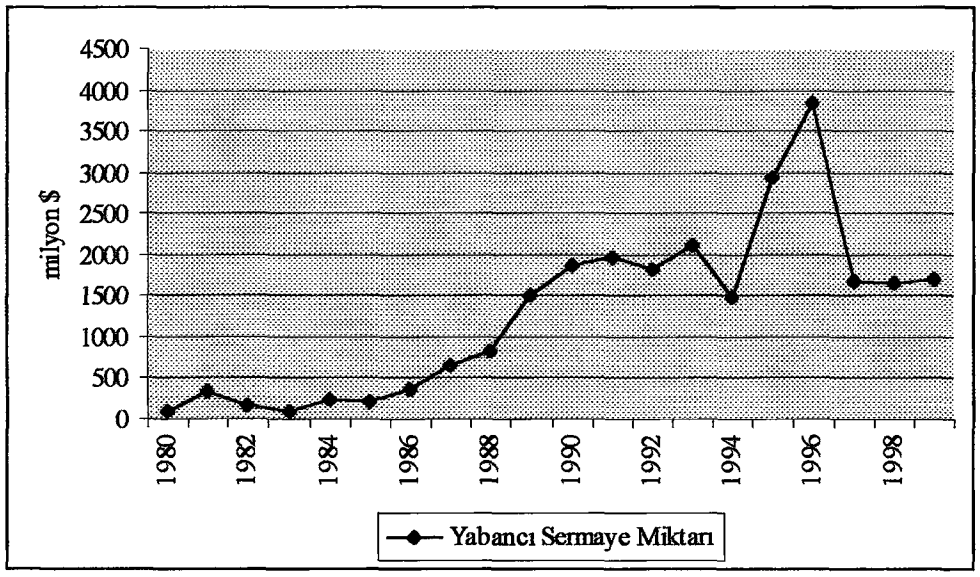
Tablo 3.15. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermayenin Gelişimi, 1980-1999

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye (milyon $)	Yıllara Göre Toplam Firma Sayısı	Yıllara Göre Değişim	
			Sayı	%
1980	97.00	78	-	-
1981	330.51	109	31	39,7
1982	160.00	147	38	34,9
1983	98.74	166	19	12,9
1984	241.36	235	69	41,6
1985	214.49	408	173	73,6
1986	363.00	619	211	51,7
1987	655.24	836	217	2,8
1988	820.52	1172	336	54,8
1989	1,511.94	1525	353	5,0
1990	1,861.16	1856	331	-6,2
1991	1,967.26	2123	267	-19,3
1992	1,819.96	2330	207	-22,5
1993	2,125.00	2554	224	8,2
1994	1,485.61	2830	276	23,2
1995	2,938.32	3161	331	19,9
1996(*)	3,836.97	3582	421	27,2
1997	1,678.20	4068	486	15,4
1998	1,645.02	4533	465	-4,3
1999	1,700.52	4950	417	-10,3
Toplam	25,550.82	4950	4950	-

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur. Ocak 2000

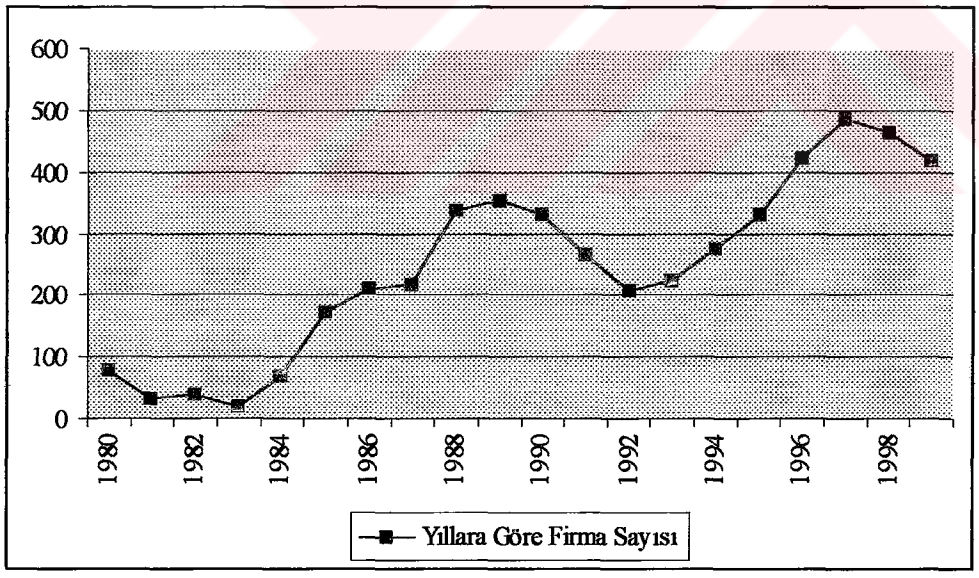
(*)1996 yılında izin verilen yabancı sermaye rakamı, Fransızlar'ın İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2.3 milyar $'lık izni içermektedir.

Grafik 3.9. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Sermayenin Gelişimi, 1980-1999

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verileri, (*)1996 yılında izin verilen yabancı sermaye rakamı, Fransızlar'ın İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2.3 milyar $'lık izni içermektedir.

Grafik 3.10. Türkiye'de Yıllara Göre Yabancı Firma Sayısının Değişimi, 1980-1999

1980-99 arasında yatırım izin verilen yabancı sermayenin sektörel dağılımı yıllara göre değişmekle birlikte ağırlıklı olarak imalat sanayii ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Tablo 3.16'da da görüldüğü gibi, 1980-99 arasındaki toplam

yabancı yatırımların % 57.5'i sanayi, %39.95'i ise hizmetler alanında gerçekleşmektedir. Bu arada dikkat edilmesi gereken noktayı, 1980 yılında %91.5 ile başlayan sanayi yatırımları gerileyerek yerini, %8.49 ile başlayan hizmetler sektörüne bırakmaktadır. Madencilik ve tarım alanındaki yatırımlar kimi yıllarda artmakla birlikte, hem miktar hem de oran olarak çok düşük seviyelerde kalmıştır. Bu durum, bu iki sektör açısından yabancı sermayeye yeterince cazip koşulların sunulmadığının da bir göstergesidir.

Tablo 3.16. İzin Verilen Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Dağılımı, milyon $, 1980-1999

Yıllar	İmalat Sanayii	%	Tarım	%	Maden-cilik	%	Hizmetler	%	Toplam	Gerçekleşme
1980	88.76	91.51	0.00	0.00	0.00	0.00	8.24	8.49	97.00	35
1981	246.54	73.05	0.86	0.25	0.98	0.29	89.13	26.41	337.51	141
1982	98.54	59.01	1.06	0.63	1.97	1.18	65.43	39.18	167.00	103
1983	88.93	86.56	0.03	0.03	0.02	0.02	13.76	13.39	102.74	87
1984	185.92	68.51	5.93	2.19	0.25	0.09	79.26	29.21	271.36	162
1985	142.89	60.94	6.37	2.72	4.26	1.82	80.97	34.53	234.49	158
1986	193.47	53.15	16.86	4.63	0.86	0.24	152.81	41.98	364.00	170
1987	293.91	44.86	13.00	1.98	1.25	0.19	347.08	52.97	655.24	239
1988	490.68	59.80	27.35	3.33	5.62	0.68	296.87	36.18	820.52	488
1989	950.13	62.84	9.36	0.62	11.86	0.78	540.59	35.75	1 511.94	855
1990	1 214.06	65.23	65.56	3.52	47.09	2.53	534.45	28.72	1 861.16	1005
1991	1 095.48	55.69	22.41	1.14	39.82	2.02	809.55	41.15	1 967.26	1041
1992	1 274.28	70.02	33.59	1.85	18.96	1.04	493.13	27.10	1 819.96	1242
1993	1 568.59	76.02	21.05	1.02	11.37	0.55	462.38	22.41	2 063.39	1016
1994	1 107.29	74.94	28.27	1.91	6.20	0.42	335.85	22.73	1 477.61	830
1995	1 996.48	67.95	31.74	1.08	60.62	2.06	849.48	28.91	2 938.32	1127
1996*	640.59	16.70	64.10	1.67	8.54	0.22	3 123.74	81.41	3 836.97	964
1997	871.81	51.95	12.22	0.73	26.70	1.59	767.48	45.73	1 678.21	1032
1998	1 021.00	62.04	5.75	0.35	13.73	0.83	605.29	36.78	1 645.77	976
1999	1 123.22	66.05	17.19	1.01	6.76	0.40	553.40	32.54	1 700.57	574**
Toplam	14 692.57	**57.50**	382.70	**1.50**	266.86	**1.04**	10 208.89	**39.95**	25 551.02	12245

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

(*)1996 yılında izin verilen yabancı sermaye rakamı, Fransızlar'ın İstanbul-Silivri'de yapmayı düşündükleri Büyük Şehir Projesi için verilen 2.3 milyar $'lık izni içermektedir.

(**)Eylül ayı rakamı

Tablo 3.17. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sektörel Dağılımı, 1954-1999

	Firma Sayısı	Oranı (%)	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Milyon TL Payı (%)
Tarım	114	2,3	0,34
Madencilik	65	1,3	1,01
İmalat Sanayii	1231	24,9	46,11
Hizmetler	3540	71,5	52,54
Toplam	4950	100,00	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

Yabancı sermayenin 1954-99 sonrasındaki faaliyet alanlarının sektörel dağılımı, hizmetler sektörünün hem firma sayısı hem de toplam sermaye içindeki payı bakımından baskın sektör olduğunu göstermektedir. Bu sektördeki toplam 3540 kuruluşun, sayısal olarak en çok paya sahip olan alt sektörlerini, 1935 adet ile ticaret; 279 ile otel pansiyon ve kamping işletmesi; 233 ile restorant, cafe, yeme içme; 143 ile inşaat taahhüt işleri; 207 ile diğer toplumsal hizmetler sınıfı oluşturmaktadır. Sayı olarak daha az olmakla birlikte(38 adet), hizmetler sektöründeki toplam yabancı sermayenin en büyük payını %15.0 ile bankacılık ve diğer finansman hizmetleri; ticaret(%10.03) ve diğer toplumsal hizmetlerden(%10.36) sonra %4.48 ile yatırım finansmanı alt sektörü oluşturmaktadır (bkz.tablo 3.18).

Yabancı sermayeli kuruluşların 1954-1999 arasındaki dağılımı, OECD ülkelerinin %92,7'lik paylarıyla ağırlıklı grubu oluşturduklarını göstermektedir. Bu grubun içinde de en yoğun yatırım AB ülkeleri tarafından yapılmaktadır (bkz.tablo 3.19).

Tablo 3.18. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Alt Sektörel Dağılımı, 1954-1999

Hizmetler 1954-1999	Firma Sayısı	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı (%)
Ticaret	1935	10,03
Bankacılık ve Finans Hizmetleri		
Bankacılık ve Diğer Finans Hizmetleri	38	15
Sigortacılık	28	1,12
Yatırım Finansmanı	45	4,48
Kiralama	5	0,22
Konaklama, Lokanta Hizmetleri		
Otel, Pansiyon ve Kamping İşletmesi	279	2,98
Restorant, Kafe, Yeme-İçme Yeri	233	0,87
Çamaşır ve Kuru Temizleme Hizmetleri	2	0
Ulaştırma ve İlgili Hizmetler		
Hava Taşımacılığı	50	0,05
Deniz Taşımacılığı	44	0,15
Kara Taşımacılığı	22	0,03
Taşımacılıkla İlgili Diğer Hizmetler	108	0,38
Haberleşme	13	1,19
İnşaat Taahhüt Hizmetleri	143	0,87
Sosyal Hizmetler		
Sağlık Hizmetleri	34	0,29
Özel Eğitim	11	0,01
Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri	11	0,14
Sinema ve Diğer Eğlence Yerleri	4	0,04
Diğer Faaliyetler		
Diğer Toplumsal Hizmetler	207	10,36
Diğer Faaliyetler	320	4,25
Diğer Şahsi Hizmetler	8	0,09
Toplam	**3540**	**52,54**

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur. Ocak 2000

Tablo 3.19. Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Kuruluşların Sayısı ve Ülkelere Göre Dağılımı, 1954-1999

1954-1999 Yabancı Firmalar	Firma Sayısı	Toplam Yabancı Sermaye İçindeki Payı(%)
OECD Grubu Ülkeleri Toplamı	2952	92,7
OECD AB Ülkeleri	*2310*	*70,1*
Diğer OECD Ülkeleri	*642*	*22,6*
İslami Ülkeler Toplam	973	3,4
Doğu Avrupa Ülkeleri Toplam	376	0,7
Diğer ülkeler	649	3,22
Genel Toplam	4950	100,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

3.2.3.3.1. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Yeni Eğilimleri

Yabancı sermayenin son yıllardaki yatırım eğilimleri geleceğe yönelik saptamalara ışık tutucu olmasıyla önem kazanmaktadır. Son üç yılda izin verilen yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı içinde imalat ve hizmet sektörlerinin ağırlıkları sürmektedir. Bu dönemde verilen izinler içinde, imalat sektörünün payında bir artış olurken, hizmetler sektörü payında ise azalış olmuştur. Tarım sektöründe miktar büyük olmamakla birlikte oransal olarak büyük artışlar olurken, madencilik sektöründe büyük oranlı düşüş yaşanmıştır.

Tablo 3.20. Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (milyon $), 1997-1999

Sektörler	1997		1998		1999	
	milyon $	%	milyon $	%	milyon $	%
Tarım	12,22	0,7	5,75	0,3	17,19	1,0
Madencilik	26,70	1,6	13,73	0,8	6,76	0,4
İmalat	871,81	52,0	1.018,29	61,8	1.123,22	66,1
Hizmetler	767,81	45,8	609,67	37,0	553,40	32,5
Toplam	1.678,21	100,0	1.710,45	100,00	1.768,03	100,00

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur. Ocak 2000

1999 yılında verilen yabancı sermaye izinleri ise:

- Hizmetler sektöründe, haberleşme, yatırım finansmanı, inşaat taahhüt hizmetleri, sağlık hizmetleri, ticaret, otel pansiyon ve kamping işletmeciliği ve hipermarket hizmetleri alt sektörlerinde;
- İmalat sanayiinde, taşıt araçları ve yan sanayii, gıda sanayii, çimento sanayii, elektronik sanayii, hazır giyim sanayii ile kimyasal ürünler sanayii alt sektörlerinde

yoğunlaşmıştır. Bu dönemde tarım ve madencilik sektörlerinde ise kayda değer bir gelişme olmamıştır (Hazine Müsteşarlığı, 2000).

1999 yılında verilen yatırım izinlerinden hizmetler sektöründe yer alan büyük ölçekli yatırımların iletişim ve ulaştırma üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Tablo 3.21. 1999 Yılında Hizmetler Sektöründe Verilen Büyük Ölçekli Yatırım İzinleri

Firma Adı	Miktar(milyon $)	Yatırım Türü
Türkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.	162	Sermaye Artışı
Bayındır Antalya Hava Limanı Ulusl.Term.İş.	78	İştirak
Superonline Ulusl.Elektr.Bilg.ve Haberl.Hizm.	70	İştirak
Total Oil Türkiye AŞ	20	İştirak

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

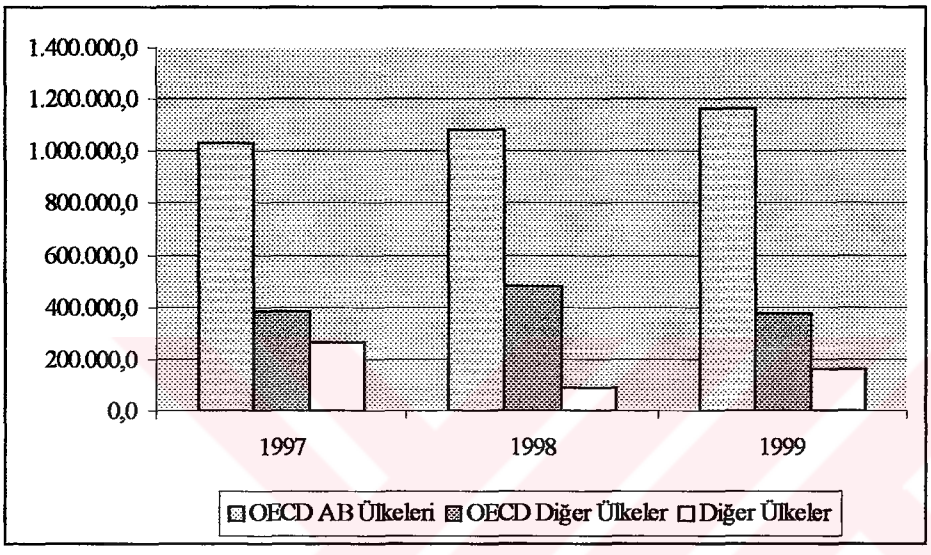
Tablo 3.22. Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Dağılımı, milyon $, 1997-1999

	1997	%	1998	%	1999	%
OECD AB Ülkeleri	1.029.993,00	61,0	1.085.177,00	66,0	1.166.287,00	69,0
OECD Diğer Ülkeler	379.938,00	23,0	477.178,00	29,0	374.853,00	22,0
Diğer Ülkeler	268.281,00	16,0	85.085,00	5,0	159.418,00	9,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

1997-99 arasında izin verilen yabancı sermayenin, ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde OECD üyesi ülkelerin geleneksel ağırlıklarının sürdüğü görülmektedir. Bu dönemde, Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yaklaşık % 90'ı OECD ülkeleri ve bunların içinde de büyük bölümü AB ülkeleri kaynaklıdır. Diğer

Grafik 3.11. Yabancı Sermaye İzinlerinin Ülkelere Dağılımı, milyon $, 1997-1999

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

ülkeler sınıfının 1997-99 arasındaki yatırım talepleri %16 ile %5 arasında değişken bir yapı göstermektedir.

3.2.3.3.2. Yabancı Sermaye Yatırımlarını İçeren Yatırım İzin Belgelerinin 1980-1999 Arasında Sektörel Dağılımı: Türkiye, İstanbul ve Ankara Karşılaştırması

Türkiye'de 2000-Ocak verilerine göre, imalat, hizmetler, tarım ve madencilik sektörlerinde toplam 4950 yabancı firma bulunmaktadır. Toplam sayının %71.5'ini oluşturan 3540 adet firma hizmetler sektöründe (bkz.tablo 3.17 ve 3.18) faaliyet göstermekte ve toplam yabancı sermaye yatırımlarının %52.54'ünü oluşturmaktadır.

1980-1999 arasında yabancı sermaye yatırımlarını gösteren teşvik ve izin belgeleri toplamı Türkiye için 3334'tür. Bu sayının %21.18'ini oluşturan hizmetler sektörü toplam yatırımların %45'ini oluşturmaktadır.

Tablo 3.23. Türkiye'de Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Sektörel Dağılımı, 1980-1999

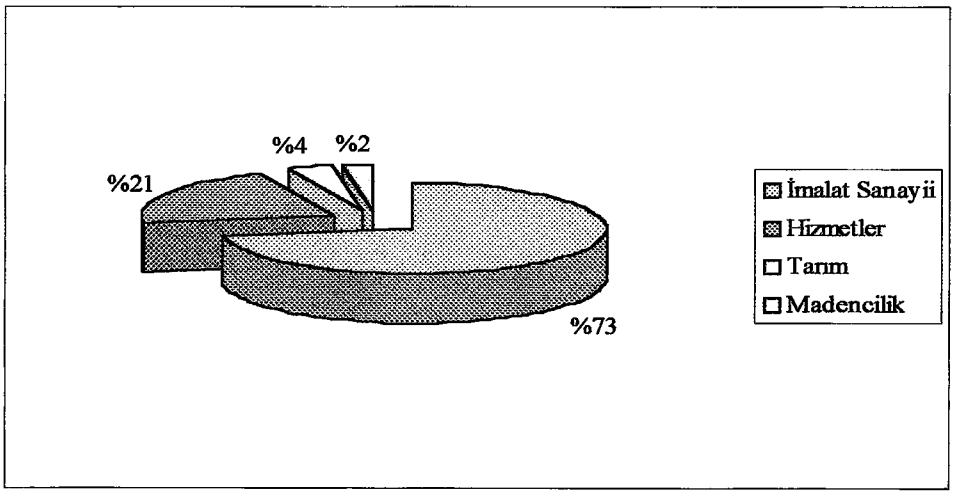
	Yatırım İzin Belgesi Sayısı	%	Toplam Yatırım(Bin$)	%	İstihdam
İmalat Sanayii	2418	72,53	43 622 117	51,58	289 578
Hizmetler	706	21,18	38 126 370	45,08	128 723
Tarım	131	3,93	2 298 339	2,72	8 348
Madencilik	79	2,37	531 702	0,63	5 410
Toplam	3334	100,00	84 578 527	100,00	432 059

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

Kentsel mekanın oluşumunda ve dönüşümünde özellikle 1980 sonrasının ekonomik ve yasal altyapısının sağladığı olanaklarla, önemli girdi oluşturan hizmetler sektörü ve bu sektörün alt sektörlerinde görülen gelişmeler, küreselleşme sürecine uyum sağlama çabasındaki İstanbul'da açıkça ortaya çıkarken; Ankara ve benzeri, çok ön planda olmayan kentleri de; finans kapitalin, kendini kentsel hizmetler alanında yeniden üretme hedefine uygun olarak etkilemektedir. Tablo 3.24'de, Türkiye, İstanbul ve Ankara karşılaştırması, yeni liberal politikaların ortaya çıkardığı ve teşvik ettiği "tüketim ağırlıklı yatırım eğilimleri"yle, kentsel gelişmenin ve mekan üretiminin gerçekleştiği ortamı sergilemektedir.

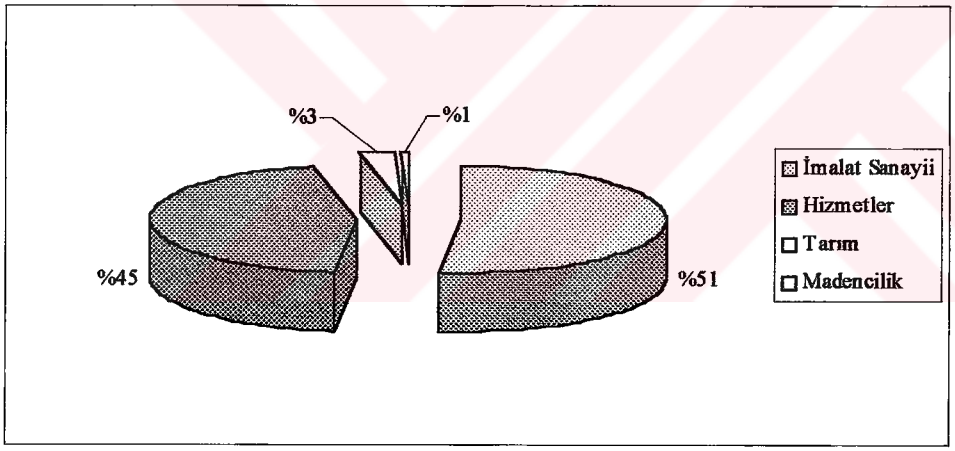
1980-99 arasında hizmetler sektöründe verilen toplam 706 yatırım ve teşvik belgesinin yaklaşık %40'ı İstanbul; %7si ise Ankara için verilmiştir. Hizmetler sektörünün 7 ana başlık ve 21 alt başlıkta incelendiği yabancı sermaye yatırımlarında Ankara bazı sektörlerde İstanbul'a yaklaşarak, bazılarında da İstanbul'un önüne geçerek sermayenin dünya kenti vb. söylemlerden çok, çökelebileceği kârlı yatırım

Grafik 3.12. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Alt Sektörlere Oransal Dağılımı (sayı), 1980-1999

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

Grafik 3.13. Türkiye'de Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgeleriyle Yapılan Yatırımların Alt Sektörlere Oransal Dağılımı (bin $), 1980-1999

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000

alanlarını tercih ettiğini; ***bu bağlamda da tüketim ve tüketici potansiyeli taşıyan bütün büyük kentlerin açık olarak plandan çok sermayenin talepleri doğrultusunda biçimlenme baskısı altında olduğunu göstermektedir. Hiper ve süpermarket türü gelişmeleri içeren ticaret alt başlığının(bkz.tablo 3.24)***

İstanbul'da %61, Ankara'da % 10 ile iki kentte % 70lik bir oranı göstermesi, plansızlığa koşut, ülke genelindeki dengesiz kentsel büyümeyi(gelişemeden)

Tablo 3.24. Türkiye, İstanbul ve Ankara'da Hizmetler Sektöründe Yabancı Sermayeli Teşvik ve Yatırım İzin Belgelerinin Alt Sektörlere Dağılımı, 1980-1999

	Türkiye	İstanbul	%	Ankara	%
Ticaret	***31***	***19***	***61,29***	***3***	***9,68***
Bankacılık ve Finans Hizmetleri	***43***	***37***	***86,05***	***2***	***4,65***
Bankacılık ve Diğer Finans Hizmetleri	28	27	96,43	1	3,57
Sigortacılık	5	5	100,00	0	0,00
Yatırım Finansmanı	7	3	42,86	1	14,29
Kiralama	3	2	66,67	0	0,00
Konaklama, Lokanta Hizmetleri	***288***	***55***	***19,10***	***12***	***4,17***
Otel, Pansiyon ve Kamping İşletmesi	243	38	15,64	7	2,88
Restorant, Kafe, Yeme-İçme Yeri	42	17	40,48	5	11,90
Çamaşır ve Kuru Temizleme Hizmetleri	3	0	0,00	0	0,00
Ulaştırma ve İlgili Hizmetler	***90***	***47***	***52,22***	***8***	***8,89***
Hava Taşımacılığı	7	5	71,43	0	0,00
Deniz Taşımacılığı	14	7	50,00	0	0,00
Kara Taşımacılığı	20	5	25,00	5	25,00
Taşımacılıkla İlgili Diğer Hizmetler	35	17	48,57	2	5,71
Haberleşme	14	13	92,86	1	7,14
İnşaat Taahhüt Hizmetleri	***26***	***4***	***15,38***	***4***	***15,38***
Sosyal Hizmetler	44	12	27,27	12	2,73
Sağlık Hizmetleri	31	11	35,48	7	22,58
Özel Eğitim	4	1	25,00	2	50,00
Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri	5	0	0,00	1	20,00
Sinema ve Diğer Eğlence Hizmetleri	4	0	0,00	2	50,00
Diğer Faaliyetler	***184***	***64***	***34,78***	***8***	***4,35***
Diğer Toplumsal Hizmetler	52	13	25,00	3	5,77
Diğer Faaliyetler	129	49	37,69	4	3,10
Diğer Şahsi Hizmetler	3	2	66,67	1	33,33
Toplam	***706***	***285***	***40,37***	***49***	***6,94***

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Oluşturulmuştur, Ocak 2000.

ivmeleyen yatırım dengesizliklerini de ortaya koymaktadır. İnşaat ve taahhüt işlerinde Ankara'nın İstanbul ile aynı oranda yatırımı çekmiş olması da kentsel rantların ve inşaat faaliyetlerinin Ankara ölçeğinde İstanbul kadar çekici bir faaliyet alanı olduğunu göstermektedir.

3.2.3.4. Gelir Dağılımının Yapısal Dönüşümü ve Kent Yoksulluğu

İnsani gelişme kavramı ve kriterleri açısından 1990 yılından itibaren UNDP tarafından hazırlanan küresel ve ulusal "İnsani Gelişme Raporu" çalışmalarında, ekonomik büyüme ve üretime dayalı göstergelerden farklı olarak, refah seviyesi ülke bazında değil, orada yaşayan insanlar açısından ölçmektedir. İnsanların sağlıklı bir yaşam, eğitim ve gelir olanaklarının olup olmamasının ölçümü yöntemiyle geliştirilen "İnsani Gelişme Endeksi (Gini Katsayısı)", küresel anlamda ülkeler arası farklılıkları ortaya koyarken, ulusal düzeyde de bölgeler arası farklılıkları görünür kılmaktadır.

İnsanların özgür, güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesi ve bunu korumasını temel insani sorun olarak tanımlayan ve onurlu bir yaşam sürme hakkının hayata geçirilebilmesi için hayatın temel gereksinimleri olan iş, gıda, konut, sağlık bakımı, eğitim ve kültürün herkese eşitçe ve yeterince sağlanmasının güvence altına alınmasını gerekli kılan insani gelişmişlik endeksine göre, UNDP Dünya İnsani Gelişme Raporları'ndaki saptamalara göre Türkiye, 174 ülke arasında 1995 yılında 69. sırada, 1997 yılında 74. sırada iken, 1999 yılında 86. sıradadır ve orta derecede

insani gelişmişliğe sahip ülkeler arasında yer almaktadır (UNDP, World Human Development Report, 1995, 1997, 1999'dan aktaran DPT ÖİK2, 2000).

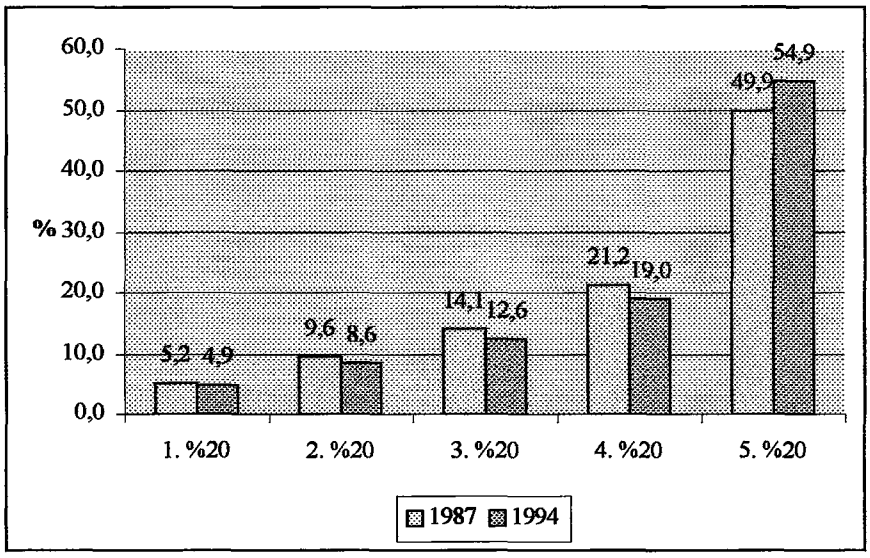
Yerleşim yerlerine göre Gini oranlarını değerlendirdiğimizde, oranın 1'e yaklaşması eşitsizliklerin artışını göstermekte, 0'a yaklaşması hali ise eşitsizliklerin azalmasını ve sıfır haline ulaşıldığında ise hiç bir eşitsizliğin kalmadığı kabul edilmektedir. Gelir, mülkiyet, vb göstergeleri değerlendirerek hesaplanan Gini katsayısı, ülkemizde 1994 yılına ait 0.49 oranı ile ciddi boyutlarda eşitsizliklerin yaşandığını ortaya koymakta ve bu eşitsizlikler kentlerde, kırsal bölgelere kıyasla daha yüksek gerçekleşmektedir. DİE'nin Türkiye'de gelir dağılımı verileri 1987 ve 1994 yılları arasında orta ve düşük gelir grupları aleyhine bir yeniden dağılım gerçekleştiğini göstermektedir. İlk %20lik gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay, 1987'de %5.2 iken, 1994'te %4.9'a düşmüştür. Son %20lik grubun aldığı pay ise 1987'de %49.9'dan %54.9'a çıkmıştır. Gini katsayısının 0.44'den 0.49'a yükselmesi bu olumsuzluğun göstergesidir.

Tablo 3.25. Gelir Dağılımının %20lik Dilimlere Göre Değişimi, yüzde, 1987,1994.

Hanehalkı	Türkiye		Kent		Kır	
Yüzdeleri	1987	1994	1987	1994	1987	1994
Birinci % 20	5,2	4,9	5,4	4,8	5,2	5,6
İkinci % 20	9,6	8,6	9,3	8,2	10,0	10,1
Üçüncü % 20	14,1	12,6	13,6	11,9	15,0	14,8
Dördüncü % 20	21,2	19,0	20,7	17,9	22,0	21,8
Beşinci % 20	49,9	54,9	50,9	57,2	47,8	47,7
Gini Katsayısı	0,44	0,49	0,44	0,52	0,42	0,41

Kaynak: DİE, 1998c

Grafik 3.14. Gelir Dağılımının %20lik Hanehalkı Dilimlerine Göre Değişimi, yüzde, 1987,1994.

Kaynak: DİE, 1998c

Gelir dağılımı bölgelerarası farklılıkla birlikte kır-kent farklılığı da göstermektedir. DİE'nin verilerine göre kentlerdeki eşitsizlikler, 1987 yılından sonra yükselme eğilimine girmiştir.

Tablo 3.26. Türkiye ve Bölgelere Göre Gini Değerleri

Yerleşim yerleri	Gini Katsayıları
Türkiye	0.49
Kent	0.52
Kır	0.41
Marmara	0.56
Akdeniz	0.47
Karadeniz	0.46
İç Anadolu	0.44
Ege	0.44
Güneydoğu Anadolu	0.38
Doğu Anadolu	0.37

Kaynak: DPT ÖİK2, 2000

Türkiye'de bölgelere göre gini katsayıları, plansız ve yoğun kentleşmenin gerçekleştiği bölgelerin gelir dağılımı bozukluklarının daha yoğun yaşandığı yerler olduğunu göstermektedir. Bu açıdan Marmara Bölgesi ülke ortalamasını da geçen değeriyle çarpıcı bir örnektir.

Aynı çalışmanın sonuçları, kentsel alanlarda gelir dağılımının ilk ve son %20lik kesimler için Türkiye ortalamasından daha dengesiz gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Türkiye için %4.86 ve %54.88 ile 11.2 kat fark gösteren dağılım; kentte 4.83 ve 57.22 ile 11.8 kata ulaşarak daha da bozulmaktadır (bkz.tablo 3.27).

Türkiye'de yoksulluğun kentsel yerler kaynaklı artış gösterdiği ve kırsal yerlerde de yoksulluğun derinleştiği ve gelir eşitsizliğinin artarak sorunun daha da ağırlaştığı görülmektedir. Türkiye'de yoksulluğun artmış olması, ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkardığı, makro-ekonomik gelişmelerin etkisiyle daha da dengesiz hale gelen

Tablo 3.27. Bölgelere, Kır ve Kent'e Göre %20'lik Hanehalkı Dilimlerinin Gelir Payları

	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Türkiye	4,86	8,63	12,61	19,03	54,88
Kır	5,57	10,14	14,8	21,79	47,7
Kent	4,83	8,19	11,87	17,9	57,22
Marmara	4,33	7,47	10,69	16,35	61,16
Ege	5,39	9,69	14,09	20,89	49,93
Akdeniz	5,25	9,05	13,23	19,59	52,88
İç Anadolu	5,07	9,11	13,77	21,89	50,16
Karadeniz	5,13	9,47	13,77	20,16	51,49
Doğu Anadolu	6,3	11,29	16,2	23,12	43,08
Güneydoğu Anadolu	7,08	11,15	14,9	20,73	46,13

Kaynak: DPT ÖİK2, 2000

gelir dağılımı faktörü ile açıklanmaktadır.

Uluslararası yoksullukla mücadele çabalarına önderlik eden UNDP kaynaklarınca gelinen son noktaya göre; yoksulluğun, küresel ekonomi politikalarının sonucu olduğu noktasında birleşerek, gelir dağılımında meydana gelen aşırı adaletsizliğin temel neden olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu noktadan hareketle insanlığın ortak sorunu olarak tanımlanan mücadelenin, yakın zamana kadar olduğu gibi devletin sosyal görevlerinden sıyrılmasını öngören politika önermelerinden vazgeçilerek,

Tablo 3.28. Temel Gereksinimlerin Maliyetine Göre Yoksul Hanehalklarının Oturduğu Konutun ve Sokağının Özellikleri

		Kentte Yaşayan Yoksul Hanehalkı Oranı(%)
M^2	Toplam	17.3
	0-50	44.0
	51-79	26.2
	80-100	14.5
	101-150	9.2
	150+	6.1
Konutun tipi	Toplam	17.3
	Lüks bina	12.5
	Ev	27.8
	Apartman	7.5
	Gecekondu	27.0
	Diğer	25.2
Konutun bulunduğu sokağın özelliği	Toplam	17.3
	Gelişmiş	8.7
	Gelişmemiş	27.7
	Gecekondu	22.4
	Diğer	41.2

Kaynak: DPT ÖİK2, 2000(Erdoğan, 1997)

Keynesci ekonomi politikalarına dönüş başlatılmıştır. Yoksullukla sosyal görevidir ve eğitim, sağlık, barınma vb sosyal görevlerinder eli ile gerçekleştirilemeyeceği için bu görevlerin toplun azaltılmasında ve sağlıklı yaşam koşullarının oluşturulmasında makro ... politikalarına yeniden dahil edilmesi acil gereklilik kazanmıştır (DPT ÖİK2, 2000).

Kentsel alanlarda yaşayan düşük gelir gruplarının %70.2'si 80 m2nin altındaki konutlarda yaşamakta olup, bunun %44lük dilimini 0-50 m2 oluşturmaktadır. Oysa, yasal konut sunumu, bu talep ile örtüşmemekte, yapı stoku içinde 100 m2'nin üzerindeki konut oranı Türkiye genelinde ve bu çalışmanın sınama olan Ankara ve ilçelerinde de giderek artmaktadır. Yoksulların yaşadığı konutların büyük bölümü müstakil ev veya gecekondulardır. Yoksul konutları konum itibariyle %22.4 oranında gecekondu bölgelerinde, %27.7 oranında gelişmemiş bölgelerde yer almaktadır.

Görüldüğü gibi, ***1980 sonrasının, ekonomik politikalarda bireyi ve özel girişimi ön plana çıkartıp, toplumsal ve kamusal olanı geriye çeken yeni liberal yaklaşımları özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve ülkemizde; gelir dağılımı eşitsizliklerini çoğaltarak, kentsel yaşamı ekonomik boyutta kent yoksulluğuna; mekan boyutunda da sağlıksız ve kalitesiz yaşam çevresine indirgemektedir. Son yıllarda, büyük kentlerde taleple örtüşmeyen yapı stoklarının oluşumu[15] ve kentlerin önemli bir bileşeni olan düşük gelir gruplarının yaşam çevresini oluşturan konut***

[15] Yanlış ekonomik gelişme ve kentleşme politikaları sonucu dar ve sabit gelirli kesimlerin erişemeyeceği piyasa fiyatları ile arz edilen ancak alıcı olmadığı için atıl kalan büyük konut stokları oluşmuş durumdadır. İnşaat sektörünü de ciddi bir ekonomik krize düşüren bu atıl konut stoku (DPT ÖİK2, 2000) artışının önüne ancak arz talep dengesi üzerine temellendirilmiş kapsamlı kent planlaması ile geçilebileceği açıktır.

ve konutun yer aldığı sokağa ilişkin veriler *(bkz.tablo 3.28),* ***"kapsamlı planlama", "sosyal adalet" ve "refah devleti"'ne duyulan artan gereksinimi açıkça ortaya koymaktadır.***

3.3. Kentleşmenin ve Kentin Yasal -Yönetsel Yapısındaki Değişimler: Merkez-Yerel Yönetim İlişkilerinde 1980 Sonrası Yeniden Yapılanma

Kentleşmenin yasal boyutu, yerel yönetimlerin değişen yapısı, 1980 sonrasının yazılı yasal çerçevesini oluşturan yasalar[16], kanun hükmünde kararnameler ile irdelenmiştir. Politik yapının yeni liberal eğilimlerinin kentleşme ile ilişkisi hükümet programları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Daha önce ekonomik yapıdaki değişimlerin irdelendiği bölümde de belirtildiği gibi, 1980 sonrasının ekonomi politikaları, Cumhuriyet anayasalarının[17] üniter yapıyı ön planda tutan içerikleriyle çelişircesine "yönetsel yerinden yönetim ilkesini tartışmalı duruma getirerek", mekansal dönüşümün gereksinimleri doğrultusunda, merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki ilişkilerin ve yetki dağılımının da yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir:

"Türkiye Cumhuriyeti, siyasal yerinden yönetim ilkesine göre değil, yönetsel yerinden yönetim ilkesi benimsenerek kurulmuş (tekçi, üniter) bir devlettir. Kuruluşunu hazırlayan tarihsel koşullar ve toplum yapısı, parçaların gücüne dayanan bir özeksel otorite yerine; güçlü bir özeksel otoriteye bağımlı yerel yönetimler öngörmüştür... 7 Kasım 1982'de kamuoyuna sunularak kabul edilmiş bulunan yeni Anayasa'nın 123. maddesinde de, yönetimin kuruluş ve görevlerinin özekten

[16] Yeniden yapılanma sürecinin yasalar açısından en yoğun yaşandığı dönem olan 1980-94 arasında kentleşme, çevre ve yerel yönetimlerle ilgili yasaların (1994 yılında yeni liberal politikaların doruk noktasını oluşturan 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine Dair Kanun ile biten) bir dizini çıkarılarak ekler bölümünde verilmiştir.

[17] "Yalnız, Kurtuluş Savaşı yüzünden uzun süre yürürlükte kalamayan 1921 tarihli anayasa, seçimle oluşacak meclislere, vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım konularında geniş yetkiler tanıyor ve bu meclislerin, kendi üyeleri arasından başkanlarını seçmelerine izin veriyordu (m.13). Buna göre hükümetçe atanan valiye yalnız il sınırları içinde devletin ortak ve genel işlerinin yerine getirmek görevi bırakılıyordu (m.14)."(Keleş, 1994:84)

yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı belirtildikten sonra, yerel yönetimlerle ilgili 127. maddenin ilk fıkrasında şu kural yeralmaktadır: Mahalli idareler, il belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir."(Keleş, 1994:84 ve 117)

2464 Sayılı ve 1981 tarihli Belediye Gelirleri Yasası ile başlayan yerel yönetim yapısını, finansmanı güçlendirerek değiştirme çabaları 1981 yılında kabul edilen 2487[18], 2508[19], 2561[20] sayılı kanunlarla sürmüştür. 1982 ve 1983 yılında da yerel yönetimlerle ilgili çok sayıda düzenleme yapılmış(2589[21], 2971[22], 2972[23]) Mart 1984'te 195 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve 09.07.1984'de de "3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun" ile İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri kurulmuş; yine 1984 yılında 2380 Sayılı Yasa ile büyükşehirlerin gelirlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Yeni liberalizmin, sermayenin olabildiğince serbest koşullarda dolanımını sağlayan düzenlemelerin mekan boyutu, yerel yönetim yapısındaki değişimlere paralel, planlama sisteminde de düzenlemeleri gerekli kılmıştır:

"1980 yılı, hem 24 Ocak Kararları hem de 12 Eylül Müdahalesi dolayısıyla Türkiye'nin yaşamında önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde kapitalin mekansal dağılımını etkileyen en önemli neden ekonomik politikalardaki değişiklik olmuştur... Bu gelişmeler sonucunda ülkenin yerleşme yapısında önemli değişmeler olmuştur."(Tekeli, 1998a:14)

---

[18] Toplu Konut Kanunu(hükümsüz)
[19] 1580 Sayılı Belediye Kanununa 2303 Sayılı Kanunla Eklenen Geçici Üçüncü Maddenin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Üç Geçici Madde Eklenmesine Dair Kanun.
[20] Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanmaları HK.
[21] 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması HK.
[22] Mahalli İdareler Seçimi Kanunu.
[23] Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi HK.

Tekeli'ye göre, bu değişimlerin en belirgin göstergelerini, üst ölçekten bakıldığında, ülkenin en büyük kenti İstanbul'un nüfusunun aşırı artmasıyla göreli öneminin yükselmesi; turizm yatırımlarının teşvik edilmesiyle kıyılaşmanın hızlanarak spekülatif amaçlı çok sayıda ikinci konutun yapılması ve Anadolu kentlerindeki girişimcilerin dış dünya ile bütünleşme çabaları oluşturmaktadır. Yerleşmeler içinde yaşanan dönüşümleri ise, kentlerin işlevleri ve çevresiyle kurduğu denetim biçimleri; kentteki yapı sunum biçimleri ve yerleşme büyüklüğünde ortaya çıkan değişimler ortaya koymaktadır:

"Türkiye'nin dünya ile birlikte yaşadığı bu dönüşümün 1980li yıllarda net olarak algılanması olanaksızdı. Bu zaman içinde aşama aşama gerçekleşen bir yöneliştir. Türkiye bir yandan eski sorunlarına çözüm ararken öte yandan dünya konjonktürünün etkisiyle bu dönüşüm yönünde adımlar atmıştır. Bunlardan birincisi bir önceki dönemde ilk denemeleri yapılan toplu konut sunumunun 1980 sonrasında çıkartılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaştırılması ve Toplu Konut İdaresi'nin kurulmasıdır. Bu özellikle ilk yılarında konut alanına kaynak aktarımını hızlandıracak Türkiye'de kent formlarının oluşma süreçlerinin değiştirecektir. İkincisi kentleşme olgusunu yönlendirmek için uzman bir kuruluş olarak kurulmuş olan İmar ve İskan Bakanlığı'nın kaldırılması olmuştur. Üçüncüsü ise 1983 ve 84'te çıkarılan yasalarla belediyelerin kaynaklarının önemli derecede artırılması, merkezi yönetimin denetiminin bir ölçüde de olsa azaltılması ve imar planı yapımına ve onanmasına ilişkin yetkilerin belediyelere devredilmesidir."(Tekeli, 1998a:22)

3.3.1. Yasalar

Kentleşme ve planlama bakış açısıyla, 1980 sonrasının yasal düzenlemelerini dört ana başlık altında toplamak olanaklı görünmektedir:

1. Yeni liberalizmin mekansal talepleriyle örtüşen yasal düzenlemeler:

1982: 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu.

1983: 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu

1984: 3086 Sayılı Kıyı Kanunu.

1985: Serbest Bölgeler Kanunu.

1990: 3621 Sayılı Kıyı Kanunu.

1994: 4046 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine Dair Kanun.

2. Yerel yönetimlerin etkinliğinin artırılması ve demokratikleşme talepleriyle örtüşen düzenlemeler

1984: 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun.

1981: 2380 Sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun.

3. Kent planlama sürecini sistemin bütünüyle uyumlu hale getirmeyi hedefleyen düzenlemeler

1983: 2805 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.

1984: 2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.

1984: 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu.

1985: 3194 Sayılı İmar Kanunu.

4. Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunması; Avrupa Topluluğu ile uyum sağlanması yönündeki düzenlemeler

1982: 2658 Sayılı Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun

1983: 2872 Sayılı Çevre Kanunu.

1983: 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

1983: 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu.

1991: 3723 Sayılı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun.

Yukarıdaki dizinden görüldüğü gibi, 1980 sonrasında yerel yönetim ve kentleşmeye ilişkin yapının oluşturulmasını sağlayan temel düzenlemeler 1982-84 arasındaki kısa süreye sığdırılmıştır. Kentsel mekan organizasyonunu değiştirip dönüştüren bu düzenlemelerden, Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Yasası; İmar Yasası, Toplu Konut Yasası; Turizmi Teşvik Yasası, İmar Affı Yasası ve Özelleştirme Yasası, kentsel mekanı dönüştürme/değiştirme etkileri en yüksek olan yasalar olmuştur. Bu yasalara ilişkin açıklamalarda, yasaların teknik ayrıntılarına girilmemiş; plancı bakış açısıyla 1980 sonrasının kentsel yaşam çevresini oluşturan yasal koşulların genel çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır.

3.3.1.1. Metropoliten Kent Yönetim Yapısının Değişimi

Türkiye'de yerel yönetim sistemi il özel idaresi, belediye ve köy olmak üzere üç kademeden oluşmaktadır:

"Bu üç kademe arasında tüzel olarak herhangi bir hiyerarşik ilişki bulunmadığı gibi, eşgüdüm amaçlı ilişki de bulunmamaktadır... İl özel idaresi 1913, köy 1924, belediye ise 1930 tarihli yasalar ile yönetilmektedir. Ancak zaman içinde her üç yasada da önemli değişiklikler yapılmış ve yasalar günün gereklerine uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Üç yerel yönetim türü arasında ağırlık önceleri il özel idarelerindeyken, özellikle II.Dünya Savaşı sonrası denge belediyelerden yana dönmeye başlamıştır. Kırdan kente göç köy muhtarlığının önemini azaltarak belediyeleri öne çıkarırken, il özel idarelerinin yetki ve görevleri büyük ölçüde merkezi yönetimce üstlenilmiştir. Belediye sistemine 1984 yılında büyükşehir belediyesi modeli eklenmiştir."(DPT ÖİK1, 2000)

Aşağıdaki tablo ile Türkiye'de mevcut yerel yönetim yapısının son durumu verilmektedir:

Tablo 3.29. İl, İlçe, Belediye ve Büyükşehir Belediyeleri Sayıları, 1970-1999

Yıllar	İller	İlçeler	Büyükşehir	Toplam Belediye
1970	67	572	-	1.303
1980	67	572	-	1.725
1985	67	580	3	1.703
1986	67	582	4	1.802
1987	67	693	7	1.911
1988	67	693	8	1985
1989	71	696	8	2.032
1990	73	829	8	2.061
1995	79	847	15	2.802
1999	81	850	15	3.227

Kaynak: Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi(YYAEM)Kayıtları, 31 Aralık 1999.

Metropoliten kentlerin yönetimini düzenleyen 3030 Sayılı Yasa 1984 yılında uygulamaya girmiş ve yasadaki koşullara göre, İstanbul, Ankara ve İzmir "Büyükşehir Belediyesi" ilan edilmiştir:

"Büyük kentlerde farklı bir yönetim modelinin gerçekleştirilebilmesi için, 1982 Anayasası'nın çıkmasını ve 3030 Sayılı Yasa'yı beklemek gerekmiştir...1982 Anayasası'nda, büyük yerleşim özekleri için yasa ile özel yönetim biçimlerinin geliştirilmesine olanak verilmiştir. Bu yönetimler, anakent (büyükşehir) belediyesi adıyla, önce 195 sayılı Yasa Gücünde Kararname ile sonra da 3030 sayılı Yasa ile 1984 yılından başlayarak kurulmuşlardır."(Keleş, 1994:253, 119)

Yasa ile metropoliten ölçekteki kentlerin yönetimi, büyükşehir ve ilçe belediyesinden oluşan iki kademeye bölünmüştür:

"1983 sonlarında yeni hükümetin kurulmasından sonra, 2972 Sayılı Yerel Seçimlerle ilgili yasa, özeğindeki belediyenin sınırları içinde birden çok ilçe bulunan illerde, birer anakent meclisi ve ilçelerde de birer ilçe belediye meclisi oluşturulmasını öngörmüştür. Aynı yasa hem anakent için, hem de ilçe belediyeleri için ayrı ayrı belediye başkanları seçilmesi ilkesini getirmiştir..."(Keleş, 1994:254)

Büyükşehir modelini, büyükşehirde ve ilçede, belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı üzerine kurgulayan 3030 Sayılı Yasa, her iki kademenin görevlerini ayrıntılı olarak belirlemiştir. Kent bütününe yönelik hizmetler ve planlama(nazım imar planlarını hazırlamak, onaylamak ve uygulamak; bu planlara uygun olarak ilçe belediyelerince hazırlanan uygulama planlarını onaylamak ve uygulamayı gözetmek), genel çevre sağlığı, kent ölçeğindeki açık-yeşil alanların düzenlenmesi vb görevler büyükşehir belediyesine bırakılmıştır. Büyükşehir'in görevleri arasında sayılmayan görevler ve 1/1000 ölçekli uygulama imar planı işleri ilçe belediyesinin yetkisine bırakılmıştır.

3030 Sayılı Yasadan önce, metropoliten alanlarda "Nazım Plan Büroları"nca üretilen planları onama ve/veya değiştirme yetkisi İmar ve İskan Bakanlığı'nın görev alanına girmekteydi. Yerel yönetimlerin planlama sürecine katkısının minimum olduğu bu dönemin 3030 Sayılı Yasa ve merkezi yönetimin iradesi ile sona erdirilmiş olması, yerel yönetimlere yetki aktarımının önemli bir göstergesi sayılmıştır.

Büyükşehir belediye meclisi, belediye başkanı, ilçe belediye başkanları ve ilçe belediye meclis üyelerinin beşte birinin biraraya gelmesinden oluşmaktadır. İlçe belediye meclisi üyelerinin seçimi halk tarafından doğrudan yapılmaktadır.

Büyükşehir belediye encümeni uygulama ve karar verme birimi olarak çalışmakta, büyükşehir belediye başkanının başkanlığında toplanmaktadır. Üyeleri, büyükşehir genel sekreteri ve imar, fen, yazı, hesap işleri gibi hizmet birimlerinin başkanlarından oluşmaktadır.

Yeni yönetim modeli "Büyükşehir Belediye Başkanı"nı çok önemli yetkilerle donatarak, ilçe belediyeleri üzerinde bir konum sağlamaktadır:

"Anakent belediye başkanı, yalnız yasaların kendisine vermiş olduğu görevleri değil, aynı zamanda ilçe belediyelerinin hizmetleri arasında eşgüdümün sağlanmasından da sorumludur. Anakent meclisinin bütün karaları ve ilçe belediye meclislerinin kararları, görüş bildirmesi için anakent belediye başkanına gönderilir. Başkanın, ilgili meclislerden bu kararları yeniden gözden geçirmelerini isteme hakkı vardır. Meclisler 2/3 çoğunlukla eski kararlarında direnebilirler. Bu durumda meclislerin aldığı kararlar geçerli olur."(Keleş, 1994:258)

Büyükşehir belediye başkanına tanınan bu veto ve ilçe belediyelerinin bütçelerini, imar planlarını denetleme hakkı, başkanları ilçe belediyeleri üzerinde önemli bir güç haline getirmekte ve ilçe belediyelerinin gerçek anlamda özerkliklerinin olmadığı tartışmalarını gündeme getirmektedir. Bu büyükşehir düzeyindeki "başkan merkezli yapı"dan ilçe belediyelerinin olduğu kadar, büyükşehir belediye meclis üyelerinin büyük bölümünün de rahatsız olduğu Köksal ve Kara'nın(1989) İstanbul örneğinde yaptıkları araştırma ile ortaya çıkmıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu çalışmasında da üzerinde durulan aşırı yetkilendirme sorunu, Şubat 2000'de onüçüncüsü hazırlanan "Yerel Yönetimler Yasa Tasarıları"nda da çözüme kavuşturulmuş görünmemektedir:

"Ülkemizde "başkan", "meclis" ve "encümen"iyle yerel yönetimlerden beklenen görev ile sorumluluklar, belde halkının değer yargılarına göre değişmekle birlikte, geleneksel kent yönetim biçimi dokunulmazlığını korumaktadır. Güçlü başkanlık sistemi güçlü merkeziyetçi yapı ile yakından ilişkilidir. Merkezi yapının yerel kontrolü belediye başkanları üzerinden gerçekleştirmesi yönündeki tercihi, belediye örgütlenmesinin güçlü meclis yönünde değiştirilmesini engellemektedir...Belediye meclislerinin olağan toplantı sayılarının sınırlılığı; hizmetlerin sürekliliğinin encümen ile sağlanması; kamulaştırma gibi stratejik kararların encümende alınması ve encümenin yapılanma biçimi nedeniyle kent yönetimi meclislerin denetimi dışında gerçekleşmekte ve demokratikliği tartışılabilir hale gelmektedir."(DPT ÖİK1, 2000)

3030'da ilçe belediyeleri, seçimle gelen bir belediye başkanı ve nüfuslarına göre değişen sayıda meclis üyesi ile karar ve danışma organı olarak encümenden oluşmaktadır. Büyükşehir belediyelerinde encümen, diğer belediyelerden farklı olarak yalnız atanmış üyelerden oluşmaktadır.

Nazım plan yapma, onama ve uygulamasını sağlama görevlerinin büyükşehire verildiği 3030 modelinin, imar mevzuatına sadece büyükşehir ve ilçe belediyesi tanımlarıyla yansıyarak, metropoliten alan veya bölge kavramlarını gözardı etmiş olması planlamanın bütünlüğünün sağlanmasında önemli sorunlara yolaçmaktadır. Büyükşehirlerin mücavir alan sınırları içindeki 2000 nüfuslu yerleşmelere belediye statüsü verilmesi sonucu, mücavir alan içinde nazım plan kararlarıyla bağlı olmayan boşluklar oluşmasına yol açılmıştır. Bu konuyla ilgili en çarpıcı örneklerden birisini Ankara Büyükşehir Belediyesi mücavir alanı içinde yeralan Pursaklar Belediyesi oluşturmaktadır. Keçiören İlçe Belediyesi'nin mücavir alanı içinde olmasına karşın, belde belediyesi konumuna gelen Pursaklar, Keçiören Belediyesi'nin mücavir alanını, kendisine mücavir olmayan üç parçaya bölmüştür. Daha da çarpık olan gelişme, Pursaklar Belde Belediyesi'nin 1.2 milyon kişilik imar planına sahip olmasıdır. Böylece Pursaklar Belediyesi, 15-20 yıl içinde Ankara kentinin yarısı büyüklüğünde bir nüfus büyüklüğüne erişeceğini öngörmüş ve buna uygun imar planını onaylamıştır. Bu, ne yazık ki gerçek durum ile planın örtüşmediği tek örnek değildir. 3030 Sayılı Yasaya göre oluşan ve kapsamlı planlamanın gereksinimlere yanıt vermeyen yerel yönetim yapısı ve yetki alanı tanımları; 3194 Sayılı Yasayla belediyelere devredilen imar planı onama yetkileri, bu türden örnekleri sistemin bütününe yaymıştır.

Büyükşehir ve ilçe belediyeleri arasındaki yetki ve eşgüdüm sorunları özelikle kent planlama konusunda kendini göstermektedir. Bu sorunlar farklı siyasi görüşteki belediyeler açısından daha büyük bir sorun alanı oluşturmakta, sonuç kentlilerin yaşam koşullarını olumsuz önde etkileyici yaptırımlara dönüşebilmektedir. Ankara'da ilçe belediyeleri ve Büyükşehir Belediyesi arasında, 1984-1989 ve 1989-1994 dönemlerinde aynı siyasi görüşe sahip yönetimlerin görevde olduğu sürede uyum sorunu yaşanmazken; 1994 seçimlerinde ortaya çıkan siyasi farklılaşma yetki sorunlarını gündeme getirmiştir[24].

3.3.1.2. Yerel Yönetim Gelirlerinin[25] Değişimi

1980li yılların ikinci yarısı yerel yönetimlerin ve özellikle 3030 kapsamındaki belediye gelirlerinin önemli oranlarda artırıldığı bir dönemi işaret etmektedir. 09.07.1948 tarihli ve 5237 Sayılı Belediye Gelirleri Yasası, 1981 yılında 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Yasasıyla Belediye gelir yapısı, merkezden transferlerin dağınıklığına son veren, genel bütçeden topluca pay ayırma ilkesi ve yerel vergi ve vergi dışı gelirlerin yeniden düzenlenmesi çerçevesinde, bugün de geçerli olan sisteme kavuşturuluncaya kadar yürürlükte kalmıştır. 5237'nin kurduğu belediye

[24] Tez çalışması kapsamında Çankaya İlçe Belediyesi'nde yapılan arşiv çalışmasında, Büyükşehir ile yazışmalar ve Meclis Kararları dosyasının ilk iki dönem için boş olduğunu; üçüncü dönemdeki siyasi tablonun ise yazışmaların ve Meclis Kararlarının ayrıntılı bir dosyalamaya geçmeyi gerektirdiğini göstermiştir.

[25] Yerel yönetimlerin üç farklı gelir kaynağı bulunmaktadır. Bunlar Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Toplamı (GBVGTT) üzerinden il özel idaresi ve belediyelere ayrılan paylar, yerel yönetimlerin özgelirleri ve borçlanmadır. Borçlanma, 1985 yılına kadar ulusal kamu kredilerinden ibaret iken, 1985 yılından bu yana kamu kredileri özel sermaye kredileri ve dış kredi kullanımı ile çeşitlenmiştir. Özel sermaye kaynaklarına ve kış kaynaklara borçlanma asıl olarak belediyeler ile ilgilidir; bu tür kaynaklar özel idareler için çok sınırlı kalmıştır.

gelirleri dizgesinde, belediye gelirleri dört kaynaktan sağlanmaktaydı:

- Devlet vergilerinden alınana belediye payları,
- Belediye öz gelirleri,
- Devlet yardımları,
- Olağanüstü gelirler.

Devlet vergileri toplandıktan sonra alınan paylar İller Bankasında toplanmakta ve %80'i belediyelere nüfuslarına göre dağıtılmaktaydı. Geri kalan %20 ise, İmar ve İskan Bakanlığı emrinde "Belediyeler Ortak Fonu" adıyla biriktirilmekte ve nüfusu 50000den küçük belediyelere, kent hizmetlerini sağlamak ve projelerini gerçekleştirmek üzere borç olarak kullandırılmaktaydı. Yasanın yürürlükte kaldığı sürede belediye gelirlerinin genel bütçe gelirleri içindeki payı sürekli düşme göstererek, 1950'de %10 iken[26], 1970'te%6.2'ye, 1975'te %4.8'e düşmüştür (Keleş; 1994:284-86).

1981 yılında yürürlüğe girerek belediye gelirleri üzerinde düzenleme yapan 2380 Sayılı Yasaya ek olarak 1984 yılında kabul edilen "3004 Sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Yasa" ile, Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatı Toplamının(GBVGTT):

- %6'sı nüfusa göre belediyelere,
- %1.14'ü il özel idarelerine,
- %3'ü Belediyeler Fonu'na,

[26] Yalnız 1960'ta 0.5 puan artarak %11 olarak gerçekleşmiştir.

- %0.25'i Mahalli İdareler Fonu[27]'na,
- %0.28'i İl Özel İdareleri Fonu'na,
- %0.28'i Mahalli İdareler Fonu'na olmak üzere

aktarılan pay %5'ten toplam % 10.95'e çıkarılmıştır. 1985 ve 1994'te tekrar yapılan düzenlemelerle bu pay sırasıyla önce %9.25'e sonra da %8.55'e ve %7.55'e kadar düşürülmüştür.

2464 sayılı Yasa'nın Bakanlar Kurulu'na tanıdığı yetkiyle1984 ve 1985 yıllarında GBVGT üzerinden belediyelere ayrılan payın %30'unun, 1986 ve 1987'de de %35'inin büyükşehir belediyelerine ayrılması; 1985 yılına kadar merkezi yönetime verilen emlak vergisinin 3229 Sayılı Yasa ile belediyelere tahsis edilmesi; 3194 Sayılı Yasa ile Çevre ve Temizlik Vergisinin getirilmesi ile yerel yönetimlerin, özellikle de büyükşehirlerin gelirlerinde önemli artışlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu il merkezlerinde toplanan GBVGT üzerinden %5 oranında büyükşehir belediyelerine ek pay verilmektedir.

Daha önce kamu kesiminin yeniden yapılanmasıyla ilgili bölümde üzerinde durulan Belediye gelirleri (bkz. tablo 3.6 ve 3.7) 1983-1998 yılları arasında önemli oranda artış göstermiştir.

1980 sonrası uygulamaların yerel yönetim gelirleri üzerinde yaptığı artışlar ve 3030 Sayılı Yasa ile büyükşehir belediye başkanlarına tanınan yetkiler, belediyelerin

[27] Mahalli İdareler Fonu'na ayrılan %0.25+%0.28 = %0.53'ün, %0.35'lik kısmı İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Fonu, %0.18'lik kısmı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Mahalli İdareler Fonu'na aktarılmaktadır.

yurtdışı piyasalara açılmalarını teşvik etmiş; büyük kentsel gelişme projelerinin[28](altyapı ve üstyapı) kredilendirilerek uygulanmasında da etkin olmuştur. Böylece, metropoliten ölçekte mekanın dönüşüm/gelişiminde, yerel yönetimlerin artan yetkileri ve finansman olanakları 1984 sonrasının etkin belediyeciliğini "bulabildiğince borçlanma" üzerine kurgulayarak, Büyükşehir Belediyelerinin "Hazine Garantili Dış" borç stoku içinde en büyük payı alması sonucunu yaratmıştır. Yerel yönetimlere yatırım projelerinin finansmanı için 1983-99 Haziran döneminde 6.330 milyon $ "Hazine Garantili Dış Kaynak" sağlanmıştır. 1999 yılı son çeyreğinde yerel yönetimler dış borç stoku 2,0 milyar $ düzeyinde bulunmaktadır.

Tablo 3.30. Hazine Garantili Dış Borç Stoku

	1996	1997	1998	1999 Q1	1999 Q2
Büyükşehir Belediyeleri	1.229	1.342	1.117	979	991
Belediye Bağlı Kuruluşları	873	835	961	882	840
İl Belediyeleri	31	60	118	108	111
İlçe Belediyeleri	4	29	67	78	84
Yerel Yönetim Birlikleri	0	0	0	26	40
YEREL YÖNETİMLER	2.137	2.265	2.262	2.074	2.066

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verileri.

Hazine'nin verilerine göre belediye borçlanmalarının GSMH'ya oranı yıllar içinde artış göstermektedir. Belediyelerin 1983-1999 yılları arasında aldıkları dış kredilerin %54'ü Hazine tarafından üstlenilmiştir. Belli bir planlama ve program dahilinde yapılmayan borçlanmanın Hazinece üstlenilmesi, kaynak dağılımını dış borç kullanmayan belediyeler aleyhine bozmuştur(ÖİK1, 2000).

---

[28] Ankaray, metro ve BAKAP dış kredi ile gerçekleştirilen projelere Ankara kenti örneklerini oluşturmaktadır.

Tablo 3.31. Hazine Tarafından Üstlenilen Borçlar (Bin Dolar)

BELEDİYELER	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	1992-99
ANK. BŞB. (1)	0	0	29.819	181.248	150.725	570.417	189.921	100.023	1.222.154
EGO	0	7.991	40.466	62.465	90.304	83.755	81.443	55.254	421.678
ASKİ - (ANK.)	0	0	0	0	10.733	9.529	9.526	9.966	39.754
İST. BŞB	0	0	17.140	82.491	107.450	20.707	17.939	38.391	284.119
İGDAŞ-(İST.)	44.187	49.901	53.115	68.925	49.633	15.548	16.537	13.972	311.820
İSKİ - (İST.)	0	23.256	47.619	43.353	47.535	43.681	45.419	42.543	293.405
İZGAZ - (İZMİT)	0	0	0	1.234	0	1.121	12.178	27.378	41.911
İZMİT BÜY. BEL.	0	0	0	0	8.728	51.095	200.528	35.612	295.963
G.ANTEP BŞB.	0	0	0	0	64	1.699	3.014	1.546	6.324
GASKİ	0	0	1.682	2.043	6.799	3.887	17.746	5.288	37.445
İZMİR BŞB	0	0	1.646	4.126	9.539	56.734	142.002	76.859	290.905
İZSU - (İZMİR)	0	0	0	21.531	21.066	15.677	13.948	9.429	81.651
ESHOT (IZMIR)	0	0	49	2.139	7.382	6.532	4.357	0	20.458
ALANYA BEL.	0	0	0	0	244	1.207	1.161	1.091	3.703
YOZGAT BEL.	0	0	0	0	826	4.741	6.406	5.380	17.353
ADAPAZARI	0	0	0	0	0	692	2.466	37.840	40.998
ADANA BŞB	0	0	0	0	0	0	4.876	2.769	7.645
BAFRA BEL.	0	0	0	0	0	0	559	825	1.383
İSKENDERUN	0	0	0	0	0	0	811	5.098	5.909
MENEMEN BEL.	0	0	0	0	0	0	0	1.467	1.467
DİDİM BEL.	0	0	0	0	0	0	0	2.734	2.734
DALAMAN BEL.	0	0	0	0	0	0	0	476	476
MARIC-BELBIR	0	0	0	0	0	0	0	1.372	1.372

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı[29].

Görüldüğü gibi, son yıllarda gelirlerinde önemli artışlar gözlenen belediyelerin, etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulmamış olmasından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Belediyelerin küreselleşme sürecinin de etkisiyle kazandıklarını savundukları yeni liberal yaklaşımla mekana yaptıkları büyük yatırımlar, ülke nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı kentsel alanlardaki yaşam çevresi kalitesini yükseltmekten, etkin ve verimli hizmetler olmaktan uzak kalmıştır. Kentler, her ne

[29] Üstlenilen borçların $ karşılıkları, borcun Hazinece üstlenildiği tarihteki çapraz kurlara göre hesaplanmıştır. (1) Garantisiz Japon piyasasında ihraç edilen tahvillerden üstlenilen tutar 787,5 milyon dolardır.

kadar büyük altyapı yatırımları yapılarak hem ekonomik hem de sosyal anlamda yaşayan, yaşam kalitesi yüksek mekanlar olarak yeniden tasarlanmış olsalar da, yeni yapının koşullarına ve beklentilerine cevap vermekten uzak; sosyal, ekonomik, fiziksel ve çevresel açıdan zarar görebilirliği yüksek mekansal birimlere dönüşmektedirler. Değişen üretim teknolojileri bir yandan nitelikli işgücü ihtiyacını körüklerken, öte yandan ikincil işleri yaratmakta, ve bu yolla, iş bulabilme umudunu canlı tutarak kentlere göçün sürmesine neden olmaktadır. 1997 yılında yapılan nüfus sayımında büyük kentlerde yaşanan nüfus artışının doğumdan değil göçten kaynaklanan bir yapı sergilediğinin altı çizilmektedir. Bu durum sosyal güvenceden, eğitimden, konut ve altyapılı yerleşim olanaklarından yoksun bir kesimin sürekli olarak büyük kentlere yöneldiğini göstermektedir. Sosyal açıdan giderek bozulan gelir dağılımı, zenginlik ve fakirliğin hatlarını keskin bir şekilde bir birinden ayırmaktadır. Kıt kaynaklara sahip gelişmekte olan ülkeler için, mevcut altyapı yatırımlarının bakım onarım giderlerinin yanı sıra, yeni yatırım ihtiyacının karşılanması gereği; bu hizmetlerin etkin ve verimli hizmet üretebilmesi ve yönetilebilmesi ile doğrudan ilişkilidir (ÖİK1, 2000).

3.3.1.3. Planlama Sisteminin Değişimi ve Kentsel Mekan Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti imar sürecine, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma, yollar, yangın yerleri ve binalarla ilgili hükümleri kapsayan 1882 tarihli "Ebniye[30] Nizamnamesi" ile başlamıştır. Türkiye'de modern anlamda ilk imar planlaması ise 1927 yılında sınırlı sayıda şehircilik uzmanının davet edildiği imar planı yarışması ile elde edilen Hermann Jansen'e ait "Ankara Planı" olmuştur. 1928 yılında çıkarılan

[30] Türkçe karşılığı "Binalar Tüzüğü"dür.

1351 Sayılı Ankara İmar Müdürlüğü Kuruluş ve Görevini Tayin Eden Yasanın, planlı gelişme çabalarının başlangıcını oluşturduğu söylenebilir. 1930 tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile bütün belediyelerin imar planı yapmaları zorunluluğu getirilmiş, 1933 yılında da her kentte planlama çalışmalarını düzenlemek amacıyla 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Uygulamadaki başarısızlıklar, bu kanunun yetersizliğini göstermiş, çağdaş yeni bir imar kanunun hazırlanmasını gerekli kılmıştır. 1956 tarihinde kabul edilerek, 1957'de yürürlüğe giren 6785 Sayılı İmar Kanunu modern şehircilik alanında kapsamlı düzenlemeler getiren ilk kanundur. Ancak 6785 Sayılı kanun yürürlüğe konulmasından kısa bir süre geçmesine karşın ihtiyaçlara cevap veremez duruma düştüğünden, 1972 yılında yürürlüğe konulan 1605 Sayılı Kanun ile yirmibeş maddesi değiştirilip yeniden düzenlenmiştir (Özkaya, 1997).

1930 tarihli 1580 ve 1956 tarihli 6785 sayılı kentsel gelişimi ağırlıklı olarak merkezi kurum ve kuruluşlar eliyle düzenlenmeyi hedefleyen yasaların, 1980li yılların yeni liberal gelişmelerine uyum sağlayamaması sonucu; temelini ***planlama yetkilerinin büyük ölçüde merkezden alınıp, yerel yönetimlere verilmesini*** oluşturan 1985 tarihli 3194 Sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Bu yasanın amaç ve kapsamını içeren genel hükümler bölümlerinde aşağıdaki ifadelere yer verilmektedir:

"Madde1- Bu kanun, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla düzenlenmiştir.

Madde 2- Belediye ve mücavir alan sınırları içinde ve dışında kalan yerlerde yapılacak planlar ile inşa edilecek resmi ve özel bütün yapılar bu Kanun hükümlerine tabidir.

Madde 3- Herhangi bir saha, her ölçekteki plan esaslarına, bulunduğu bölgenin şartlarına ve yönetmelik hükümlerine aykırı maksatlar için kullanılamaz"

Yukarıdaki genel hükümler çerçevesinde, ülke bütününde düzenli yerleşmeyi sağlamak, bundan böyle imar kargaşasına vermemek, planlı ve sağlıklı yapılaşmayı gerçekleştirmek üzere ülkedeki tüm yerleşmeleri ve tüm yapılaşmayı kapsayacak içerikte düşünüldüğü gerekçesinde açıklanan yasa, günümüzde kentleşmenin en yoğun ve en sorunlu yaşandığı büyük ölçekli yerleşimlere yönelik bir bakış açısına sahip olmamasıyla etkin olmaktan uzaklaşmıştır. Planlamanın başarıya ulaşmasında, üst ölçeklerden başlayan ve ölçeklerarası ilişkileri kurabilen bir yaklaşımın içerilmemesi, 1980 sonrasının ekonomide ve sosyal yapıda yaşanan hızlı dönüşümlerine yanıt verici olamamıştır.

1984 yılından günümüze değin imar mevzuatının temelini oluşturan 3194 Sayılı İmar Yasası, imar planlama sürecinin nazım imar planı ve uygulama imar planına ilişkin görev ve sorumlulukları belediyelere bırakmasıyla, başlangıçta demokratikleşme ve etkin planlama yolunda bir devrim olarak nitelendirilmekle birlikte; uygulamada zamana yayılmış olarak ortaya çıkan sorunlar ve belediyelerin planlama konusunda çalıştırabilecekleri teknik eleman yetersizliklerinin aşılamaması, yetkilerin geri alınması önerilerini içeren tartışmaları beraberinde getirmiştir. Eskişehir Belediyesi İmar Müdürü Koca'nın, 3194 sayılı İmar Yasası'yla ilgili olarak Planlama Dergisi'ne gönderdiği mektupta yer alan son derece olumlu beklentileri şöyledir:

"...imar planı ve değişikliklerinin onay işlemlerinin belediye meclislerince yapılması olumlu olmuştur. Bu karar ile bürokratik işlemlerde oldukça büyük bir kısalma görüleceği şüphesizdir... yalnızca Belediye Meclis Kararı ile onaya hazır hale gelen plan kararları özellikle acil yatırımlarda önemli zaman tasarrufu sağlamaktadır... İmar planı hakkında karar verebilmek için gerçekten şehri tanımak ve sorunlarını bilmek çok önem taşımaktadır...Bilindiği gibi pek çok belediyemiz halen teknik eleman yetersizliği içerisindedir. Özellikle de İmar Yasası'nın uygulamasını gerçekleştirecek olan ve imar müdürlüklerinde görev yapması gereken mimar, şehir plancısı, harita mühendisi ve diğer teknik alt kadro yetersizliği hatta yokluğu büyük sorunlar yaratacak ve yaratmaktadır. Öncelikle kendilerine ağır görev ve sorumluluklar yüklenen belediyelere eleman takviyesi yapılması elzem olmaktadır... Teknik eleman kadrosunun tam bir birim olarak gerçekleştirilmesi uygulamanın yerinde doğru bir biçimde ve kısa sürelerde yapılmasını sağlayabilir. Böylelikle uzun süreler geçmiş olmasına rağmen halen çözüm bekleyen konularda imar uygulamaları sağlanabilir. Ulaşım, konut buna bağlı olarak kaçak yapılaşmalar gibi konularda kısa sürelerde kendi bünyesinde yapılacak planlar ile yörenin sorunlarına uygun çözümler hemen uygulamaya konulabilir...Planların mümkün olduğunca kendi yöresinde yapılmasının çok olumlu olacağı ve şehrin karakteristik özelliklerini yansıtan yerlere daha özel planlamalar ve çözümler aranmasına çalışılmasının olumlu olacağı görüşündeyim."(Koca, 1986:32)

1984-1989 yılları arasında Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanı olarak görev yapan Ö. Ağaçlı ise o yıllarda şu açıklamaları yapmıştır:

"3030 sayılı Kanun, metropoliten sisteme geçişte ilk hukuki düzenleme oldu. Bir kere, merkezi hükümetin imara ilişkin görevleri ve yetkileri belediyelere devredildi. Bu bence bir inkilaptır. Demokratikleşme sürecinin de bir gereğidir. İşler büyük ölçüde süratlenmiştir. Büyük şehirlerde, ilçe belediyelerine bir takım imarla ilgili görevlerin verilmesi de, son derece yararlı olmuştur. Bu durum, yönetim biliminde bahsedilen desentralizasyon ilkesidir... Şimdi örneğin Ankara'da beş ilçe belediyesi işi paylaşarak yürütmektedirler. Çok da faydalı olmaktadırlar. Yani etkinlik ve verimlilik açısından kasdediyorum. Fevkalade olumlu durumla karşılaşılmıştır." (Planlama, 1986)

İmar planı yetkilerinin belediyelere devri, imar affi yasası ile birleşerek, gecekondu dokusu olan tüm kentlerde 1986-1990 yılları arasında ıslah imar planı üretimi açısından Ağaçlı'nın yukarıda belirttiği gibi olumlu(!) gelişmelerin ortaya çıkmasına, kentlerde geri dönüşü olanaksız, her türlü sosyal donatıdan yoksun negatif standartlı, zemin katları ticaret, üst katları konuttan ibaret yaşam çevreleri oluşturulmasına(bkz. fotoğraf 3.1) araç olmuştur:

Fotoğraf 3.1. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
Oğuzlar Mahallesi(Balgat) / Çankaya / Ankara

"İmara aykırı gelişmiş gecekondu alanlarının, bütün kentleşme standartlarına aykırı yapılaşma koşullarıyla yeniden inşasını öngören ıslah imar planları üretim sürecinin baskın planlama eylemi olduğu 1986 -1990 arasına ilişkin ipuçlarını da vermiştir. Büyükşehirlerin ortak özelliklerinden birisi olan ve kentsel arazinin büyük kısmını oluşturan gecekondu bölgelerine ani ve hızlı bir planlama süreci sonunda planlı-imarlı kentsel arazi niteliği kazandırılırken; söz konusu niteliğin kendisi sorgulanmadan mekanik bir işlemle mevcut yasa ve yönetmeliklerin çizdiği sınırlar içinde ıslah imar planları üretilmiştir. Pek çok örnekte bu sınırlar delinmiş ya da yasal boşluklar birileri kayrılacak şekilde doldurulmuştur... Başkan herkese beş kat seçim vaadi nedeniyle kentsel toprakları bir seçim rüşveti haline getirmiş ve bu doğrultuda planlarda gerekli değişikliklerin yapılmasının bizzat yakın takipçisi olmuştur... Yasa'da öngörülen yeşil alanlar, spor sahaları, çocuk bahçeleri gibi yaşamsal kentsel kullanışlar alanları minimumdan eksi değerlere düşürülmüştür. Kısmi yol genişletmelerin, kat artışının yaratacağı trafik sorunlarını gidermeye yetecek düzeyde olmamasının yanısıra, konulan jeolojik etüd şerhinin serbest piyasa ekonomisinin işlerliği sayesinde "kitabına uydurularak" geçersizleştirilmesinin bizzat tanıkları da yine şehir plancıları olmuştur... Plancının memur olması yerel yönetimlerde planlamanın temel çelişkilerinden biri olmuştur. Bir diğer önemli nokta da seçimle işbaşına gelen ve beş yıllık idare etme yetkisini elinde bulunduran 'politik erk'in kentin on, yirmi hatta elli yıllık geleceğini etkileyecek-belirleyecek kararları tek başına alabilmesi ve yetki kullanımını denetleyecek bir mekanizmanın bulunmayışıdır (Doğan, 1996).

Büyük kentsel gelişme projelerinin de ilgi alanını oluşturan gecekondu bölgeleri, ıslah imar planları ile içerik değiştirerek, kentte yaşama olanağı sağlamanın ötesine geçerek spekülatif gelişmenin odakları konumuna getirilmiştir. Kentin prestijli konut ve çalışma alanlarına yakın olan gecekondu sahipleri, katlı yapılaşma hakkıyla birlikte kentsel rantlardan pay almaya başlamış (bkz. fotoğraf 3.2 ve 3.3.); orta ve düşük gelirli konut alanlarına yakın gecekondular ise ya düşük standartlı yapı ve çevre koşullarına sahip apartmanlara dönüşmüş ya da dönüşmeyi bekler duruma gelmişlerdir. Böylece, kaçak yapılaşmaya sağlanan 1983-88 yılları arasında getirilen aflarla, gecekondu kentsel rantların paylaşımın aracı durumuna getirilmiş; planlı ve yasal gelişme bir kez daha anlamsızlaştırılmıştır:

"1980 sonrasında emek pazarına yönelen önlemler ve kısıtlamalar sonucu reel ücretler azalmış sendikal haklar ve kamu sektöründe istihdam kısıtlanmıştı. Ekonomik mekandaki bu kısıtlamalara karşın fiziksel mekanda taviz vermek gerekiyordu. Bu bağlamda Toplu Konut Yasaları ve özellikle de gecekondulara rant

Fotoğraf 3.2. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
Çukurambar Mahallesi / Çankaya / Ankara

Fotoğraf 3.3. Islah İmar Planlarının Mekansal Dönüşüm Etkileri:
1. Çiğdem Mahallesi(Karakusunlar) / Çankaya / Ankara
2. Huzur Mahallesi /Çankaya /Ankara

paylaşım hakkı getiren ıslah imar planı kavramı ve uygulaması getirildi... 1983-88 arasında beş adet birbiri ile amaçta ilişkili af çıkartıldı. Islah imar planı yasa grubu başlığı altında toplayabileceğimiz bu yasalardan her biri, bir öncekinin uygulama alanını genişletiyordu. Bu dışsal müdahale ile yasal statü elde edildikten sonra, bu kez genelde içsel dinamikler ile dönüşüm ve sonra da planlama başlayacak ve uygulanacaktı. İçsel dinamikleri harekete geçirmek için arazi ve emlak rantları ödül olarak sunuluyordu. Arsalarını istenen büyüklüğe ulaştırabilmek için komşuları ve yerel yönetimler ile pazarlık süreci başlatabileceklerdi. Beklenen bu dönüşümün temel aktörleri küçük veya büyük girişimciler olacak, gerekli finans çoğu kez arsa veya kat karşılığı çalışan girişimcilerden sağlanacaktı... Beklenen dönüşüm kent makroformu içinde en avantajlı noktalarda yer alan mahallelerde gerçekleşti... genelde bu tür avantajlı mekansal konumu olan alanlara, Ankara'da Çukurca(Birlik) ve Yıldız mahallelerinde olduğu gibi kat ve arsa karşılığı çalışan tekil girişimciler girdi.... Gecekondu ıslah planlarının "uygulanmasında, Dikmen ve Portakal Çiçeği Vadileri'nin yeniden yapılandırılmasında yönetimler; bir anlamda yerel yönetimlerin yeniden yapılandırma süreçlerini bizzat üstlendiği "Thatcher" modelinde olduğu gibi, neredeyse girişimci rolü oynamışlardır. Bu uygulamaların en önemli aksaklıklarından birisi, bu planlar ile yeni kentsel arsa yerine, yeni konut yaratılması ve kent içi yoğunlukların yükseltilmesidir. Bu olgu Ankara örneğinde desantralizasyonu öneren üst ölçek plan kararlarıyla çeliştiği gibi, sağlıksız çevre koşullarını yeniden üretmektedir. (Şenyapılı, 1999: 312-315)

1980li ve 90lı yılların imar sürecinin önemli özelliklerinden birisini, yetkilerin genelde yerel yönetimlere devrini sağlamasıyla birlikte; merkezi idarenin özel niteliğe sahip alanlarda imar süreci içinde yer alabilmesinin koşullarının altyapısını gerçekleştirmesi oluşturmaktadır. Buna yönelik olarak, plan yapma ve/veya onaylama yetkisiyle donatılmış kurum ve kuruluşların sayısı her geçen gün artırılmıştır: 3194'ün 9. maddesi Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yetkilendirilirken; Kültür Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, GAP İdaresi, Toplu Konut İdaresi, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, vd'ne ait özel yasalar ile, noktasal ve bölge temelinde parçalı bir planlama sistemine geçilmiştir. Bunlardan "planlamanın bütünlüğünü ve üst ölçeklerle ilişkisini bozarak ada/parsel ölçeğinde planlama hedefi"ne yönelik düzenleme kapsamında değerlendirilebilecek olanlar, 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Yasası kapsamında yetkilendirilen Turizm Bakanlığı uygulamaları; 4046 Sayılı Özelleştirme Yasası ile

yetkilendirilen Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Yüksek Kurulu uygulamalarıdır[31].

3194 Sayılı Yasa'nın 9.maddesinin "İmar Planlarında Bakanlığın yetkisi" başlığını taşıyan ilk fıkrasında, Yasa'nın 8.maddesi uyarınca planların ilgili belediye meclislerince onaylanarak başka herhangi bir işleme gerek olmaksızın kesinleşmesi ilkesine aykırılık getirilerek Bakanlığın yetkili olduğu alanlar belirlenmiştir:

"Bakanlık gerekli görülen hallerde kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerini, birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve re'sen onaylamaya yetkilidir."

Maddenin ikinci fıkrasında, kamu hizmetinin görülmesi amacıyla kamu kurum ve kuruluşlarına imar planlarında yer ayrılması veya buna yönelik değişiklik yapılması gerektiğinde; üçüncü fıkrasında da birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarının hazırlanmasında, kabul ve onaylanmasında ortaya çıkabilecek sorunların aşılmasında bakanlığın doğrudan yetkili olduğu kabul edilmiştir.

Aynı maddeye 1987 tarihinde eklenen ve "gerekli görülen hallerde, 3030 Sayılı Kanuna tabi belediyeler dahil, imar planı hususunda belediyelere verilen bütün yetkiler başbakanın onayı ile geçici olarak bayındırlık ve iskan bakanına verilebilir. Bu durumda bakan bölge ve çevre düzeni planları bulunan alanlar dahil, mücavir

[31] Bunların dışında, 3394 Sayılı Yasa ile 3194'ün 9. maddesine yapılan ek ile getirilen Bayındırlık ve İskan Bakanı'na ait yetkilendirme Anayasa Mahkemesi Kararı ile iptal edilmiştir.

alan, belediye ve imar hudutları içindeki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planları ile revizyonlarını, tamamen veya kısmen plan değişiklikleri dahil ada ve parsel bazına kadar re'sen yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve onaylamaya yetkilidir. Belediyeler bu şekilde onanan plan ve değişikliklerine uymak zorunda olup; bunlar üzerinde her türlü revizyon ve değişiklikler de aynı usulle yapılır. " sözcükleriyle nedeni ve sınırları belirsiz bir yetki ile merkezi idarenin yetkilerinin yeniden artırıldığı bir dönem başlatılmıştır. Yasa maddesiyle ilgili olarak, Anayasa Mahkemesine yapılan itiraz sonucunda, ek fıkranın "merkezi yönetimi Anayasa ile kendisine verilen idari vesayeti aşan yetkilerle donattığı", "itiraz konusu kuralla takdire bağlı sınırsız bir yetki verilerek merkezi yönetimin yerel yönetimlere müdahalesine olanak sağlanmış olduğundan hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu" gerekçeleriyle 1991 yılında iptal edilmiştir.

Yerel yönetimlere verilen yetkilerin merkezi idarenin yetkisine alındığı durumları belirleyen 9. maddenin kapsamı 1994 yılında kabul edilen 4046 Sayılı Özelleştirme Yasası'nın 41.maddesi ile tekrar genişletilerek, planlı gelişmenin içeriği, sermayenin özelleştirme kapsamındaki arsa ve araziler üzerindeki hedefleri doğrultusunda daraltılmıştır:

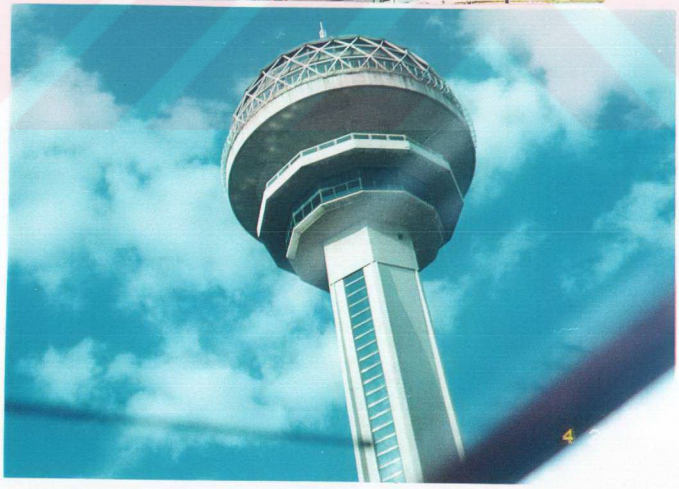
"Belediye hudutları ve mücavir alanlar içinde bulunan ve özelleştirme programına alınmış kuruluşlara ait arsa ve arazilerin, ilgili kuruluşlardan gerekli görüş(İSKİ, ASKİ, Mimarlar Odası),alınarak çevre imar bütünlüğünü bozmayacak mevzii imar planlarının ve buna uygun imar durumlarının Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca hazırlanarak Özelleştirme Yüksek Kurulunca onaylamak suretiyle yürürlüğe girer ve ilgili Belediyeler bu arsa ve arazilerin imar fonksiyonlarını 5 yıl değiştiremezler."

2634 Sayılı Turizmi Teşvik Yasası ile "turizm merkezi olarak ilan edilen bölgelerde mevzii imar planlarını onaylama yetkisi belediyeden alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilmiştir. Böylece, noktasal imar müdahalelerinin olanaklı kılınması, sermayenin ve özellikle de yabancı sermayenin, metropoliten kentlerin merkezi iş alanları içinde yer alan ve kentsel rantın yüksek olduğu bölgelere bu Yasa'nın uygulaması kapsamında çökelmesi sonucunu getirmiştir. Ankara'da Atakule (bkz. fotoğraf 3.4) ile başlayan, HiltonSa (bkz. fotoğraf 3.5) ve Sheraton (bkz. fotoğraf 3.6) otelleriyle süren iş merkezi, otel/kongre merkezi vb. yapılaşma liberal ekonomik yapılanmanın kentin mevcut dokusundaki prestijili yüksek bölgelere olan talebinin ada parsel ölçeğinde alınan kararlarla karşılandığı yatırımlar olmasının yanında, Çankaya ve Kavaklıdere semtlerinde yoğunlaşan prestij iş ve konut alanlarının barındırdığı ekonomik ve sosyal potansiyeli, Turizmi Teşvik Yasası kapsamında değerlendiren/kullanan, planlı gelişmeyi aşan örneklerdir :

"Ankara'da, Kızılay'daki merkezi iş alanı yapı stoku bakımından kendi alanı içinde talebe bağlı yayılması bir sınıra ulaşmış, kat hakları ve ilave inşaat kapasitesi büyük ölçüde kullanılmış olduğundan, Hilton ve Sheraton gibi daha çok ulusal ve uluslararası prestij hizmetlerine yönelik tesisler Gaziosmanpaşa yönüne kaymıştır. Benzer bir gelişme, kentin iş merkezinden güneye doğru Çankaya doğrultusunda olmuş ve Atakule'nin inşaa edilmesiyle farklı bir eşik noktası belirmiştir. Atakule, ülke dışındaki örneklere paralellik gösteren çok katlı bir alışveriş merkezinin Ankara'daki ilk örneğidir... üst gelir konut alanının Köroğlu Caddesi doğrultusunda güneydoğuya doğru gelişmesiyle iş merkezleri ve prestij mağazaları da bu yönde yayılmaya başlamıştır."(Osmay, 1999:149)

Metropoliten kentlerde, merkezi iş alanının gelişmesine ilişkin bu sorunlar, sürecin genelde, mevcut plan kararları ve uygulama kurallarını gözardı ederek, serbest piyasa mekanizmalarına bağlı ve büyük sermayenin çıkarları doğrultusunda gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Kentin ulaşım, otopark ve açık-yeşil alan gibi donatı sorunlarını, mevcut altyapı üzerine plan ile öngörülmeyen boyutlarda ek kapasite yükleyerek

Fotoğraf 3.4. 1980 Sonrası Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden Çok Katlı Alışveriş Merkezlerinin Ankara'daki İlk Örneği : Atakule / Çankaya

Fotoğraf 3.5. 1980 Sonrası Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden Otel / Toplantı Salonları / İş ve Alışveriş Merkezi : Sheraton Oteli / Kavaklıdere

Fotoğraf 3.6. 1980 Sonrasında Kentsel Mekanın Baskın Bileşenlerinden Otel / Toplantı Salonları Kompleksi : HiltonSa Oteli / Kavaklıdere

ağırlaştıran yatırımlar, yeni yatırımlar için de teşvik edici bir ortam hazırlamakta, uzun erimde sorunların artmasına ve yaşam çevresi kalitesinin düşmesine yol açmaktadır. Buna ek olarak, seçtikleri yere bağlı olarak kent formunun plan dışı gelişmesinde ve/veya dönüşmesinde de etkin olan bu gelişmeler, neden oldukları kentsel sorunların çözümünü de yerel yönetimlerden beklemektedirler.

1980 sonrasının kentsel mekanına damgasını vuran yasal gelişmelerinden bir diğeri 1984 yılında yürürlüğe giren ve toplu konut üretim koşullarını düzenleyerek teşvik eden 2985 Sayılı Toplu Konut Yasasıdır:

"1980 sonrası dönemin en önemli olayı, Toplu Konut Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile başlayan toplu konut üretimindeki canlanmaydı. Kooperatifler 1983-1990 arasında önemli bir atılım yapıyorlardı. Büyük inşaat firmaları ve Toplu Konut İdaresi binlerce konutluk yeni yerleşmeleri ve uydu kentleri gerçekleştiriyorlardı. Ancak bu üretim dar gelirlilerin taleplerine cevap vermekten uzaktı. Üst-orta gelir gruplarına hitabeden bu konutların yanısıra, o güne kadar örneği Türkiye'de görülmemiş bir konut sunumu biçimi daha kendini gösteriyordu: Gündelik kullanımda "site"olarak adlandırılan bu toplu konutların (bkz. fotoğraf 3.7) hedef kitlesi üst gelir gruplarıydı...Kendi içine kapalı, özel sosyal tesislerle desteklenmiş bu yerleşmeler, bir prestij aracı olarak bugün de geçerliklerini korumaktalar."(Sey, 1999:38)

Yasa'nın amacının verildiği 1. maddesi ve Toplu Konu Fonu'nun kaynaklarının verildiği 2. maddesi, "Konut ihtiyacının karşılanması, konut inşaatını yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi, memleket şart ve malzemelerine uygun endüstriyel inşaat teknikleri ile araç ve gereçlerin getirilmesi ve kullanılması bu Kanun hükümlerine tabidir. Bu Kanunla öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi maksadıyla Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası nezdinde "Toplu Konut Fonu" kurulmuş" demekte ve kaynakları sıralamaktadır. Toplanacak fonun kullanım alanı, ferdi ve toplu konut kredisi; konut kredisi faiz sübvansiyonu; toplu konuta arsa sağlanması, turizm altyapısı; okul, karakol, ibadethane, sağlık tesisleri; spor tesisleri,

Fotoğraf 3.7. 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası'nın Katkısıyla, 1980 Sonrası Orta ve Orta-üst Gelir Gruplarının Sembolik Sermayelerini Oluşturmada Etkin Girdi Sağlayan "Site" Tarzı Konut Alanlarına Bir Örnek: Çiğdem Mahallesi-Gökkuşağı Sitesi.

postane, çocuk parkları ve benzeri tesisler ile konut sektörü sanayiini teşvik için yatırım ve işletme kredisi olarak tanımlanmıştır.

Toplu konut kredisinden yararlanabilmek için, 1981'de çıkarılan 2487 Sayılı Yasa'da aranan "konutu olmayan", "alt ve orta gelir grubunda yer alan" sınırlamalarının bulunmaması, uygulama alanının genişlemesi sonucunu doğurmuştur. Bireysel, toplu konut veya kooperatif aracılığıyla olmak üzere üç seçenek sunan Yasa; kredilendirmeyi dört kademeli[32] saptayarak, 150 m2'ye kadar konutları toplu konut kapsamına almıştır. Küçük konutları özendirmek üzere alınan önlemler, ortalama aile büyüklüğü ve büyük konuta sahip olma eğiliminin yüksek olması gibi koşullar nedeniyle; 100 m2'nin üzerindeki konutlar için faizin yüksek, geri ödeme yılının az olması, toplu konut kapsamında üretilen konutların bu aralığa yığılmasına engel olamamıştır. Uygulama ile hedeflenen dar gelirlilerin konut sorununu çözme hedefi, orta ve üst gelir gruplarının yararlandığı ve daha çok ikinci, üçüncü konut edinmenin bir yöntemi olarak kullanılmıştır ve kullanılmaktadır[33].

Toplu Konut Fonu'ndan 1984-1999(Ekim) itibariyle bir trilyon liranın üzerinde kredi kullanan iller, açılan kredi miktar ve sayıları aşağıda tablo 3.33'de verilmektedir. Buna göre, Toplu Konut İdaresince ülkenin tümünde açılan toplam 161.7 Trilyon liralık kredinin %92'si; proje sayısının %78'i, konut sayısının da %84'ü bu 29 ilde kullanılmıştır. Kredilendirilen konut sayısı açısından Ankara ile yaklaşık değerlere sahip olan İzmir'in kullandığı kredi miktarının Ankara'nın iki katı olması, İzmir'de

[32] 1. kademe kredi brüt 60 m2'den küçük: 1.750.000 TL, Faiz %20, Geri Ödeme Süresi 15 Yıl.
2. kademe kredi brüt 60 m2'den küçük: İlave 500.000 TL, Faiz %25, Geri Ödeme Süresi 15 Yıl.
3.kademe kredi brüt 60 m2'den küçük: İlave 500.000 TL, Faiz %30, Geri Ödeme Süresi 15 Yıl.
4. kademe kredi brüt 60 m2'den küçük: İlave 500.000 TL, Faiz %40, Geri Ödeme Süresi 10 Yıl.

konut büyüklüğü ve arsa değerlerinin dolayısıyla birim konu maliyetinin Ankara ve İstanbul'dan yüksek olduğunu göstermektedir. Projeler ile üretilen ortalama konut sayısı ise en yüksek değerlerine İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Ankara ve Diyarbakır'da ulaşmıştır.

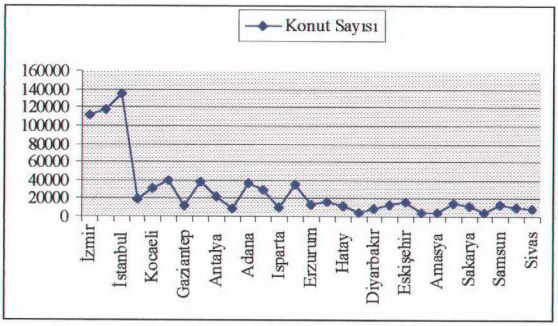
Tablo 3.32. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İller, Kredi Miktarı ve Sayıları, 1984-1999(Ekim)

İl	Proje Sayısı	Konut Sayısı	KonutSayısı/ Proje Sayısı	Biten Konut Sayısı	Açılan Kredi (Trilyon TL)
İzmir	1035	111395	108	89611	38,551
Ankara	1225	117393	96	104849	17,197
İstanbul	1240	134558	109	128199	13,011
Aydın	261	19800	76	14534	9,885
Kocaeli	543	30541	56	26861	9,785
Kayseri	398	39327	99	33600	9,372
Gaziantep	139	11997	86	7874	5,150
İçel	341	38524	113	36314	5,060
Antalya	309	22183	72	19367	4,950
Tekirdağ	122	8280	68	6086	3,389
Adana	538	36721	68	34614	3,192
Bursa	409	28699	70	27653	2,715
Isparta	165	9762	59	8085	2,592
Konya	790	35103	44	33839	2,422
Erzurum	351	13213	38	12079	2,110
Balıkesir	352	16568	47	15004	2,099
Hatay	181	11496	64	10387	1,939
Afyon	79	4187	53	3412	1,666
Diyarbakır	91	8295	91	7560	1,651
Denizli	213	12646	59	11791	1,422
Eskişehir	232	16132	70	15458	1,357
Kırklareli	74	3983	54	3103	1,278
Amasya	79	3868	49	2862	1,256
Malatya	295	14988	51	14472	1,173
Sakarya	228	11319	50	10513	1,171
Yozgat	97	4317	45	3640	1,138
Samsun	195	13161	67	12468	1,086
Manisa	262	9983	38	9416	1,075
Sivas	216	9462	44	8998	1,028
Toplam	10460	797901	76	712649	148,720
Genel Toplam	13330	946585	71	854170	161,785

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Verilerinden Oluşturulmuştur.

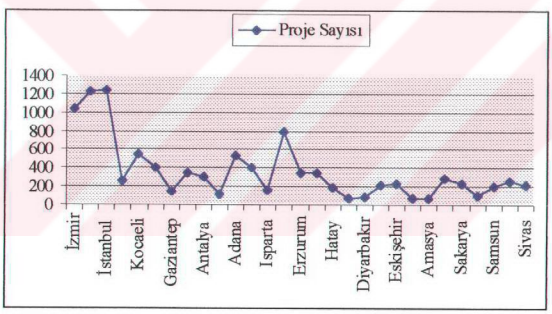
[33] Toplu Konut Müşavirleri ile yapılan görüşmelerde belirtilmiştir.

Grafik 3.15. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İllerde Üretilen Konut Sayıları, 1984-1999(Ekim)

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Verilerinden Oluşturulmuştur.

Grafik 3.16. Toplu Konut Fonu'ndan Bir Trilyon TL'nin Üzerinde Kredi Açılan İllerde Proje Sayısı, 1984-1999(Ekim)

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Verilerinden Oluşturulmuştur.

2985 Sayılı Yasa'nın uygulanabilmesi, hızla artan konut maliyetlerine uyum sağlamak üzere kredi artışını sağlayan yeni düzenlemeler gerektirmiştir. Ancak buna rağmen, kredinin inşaat maliyeti içindeki oranı azalmıştır. İlk yönetmeliklerin toplu konut için sunduğu teşvikler kooperatiflerin ruhsatlı kentsel konut sunumu ve kentsel mekan oluşumu içindeki etkinliklerini artırmışlardır. 1988 yılına gelindiğinde

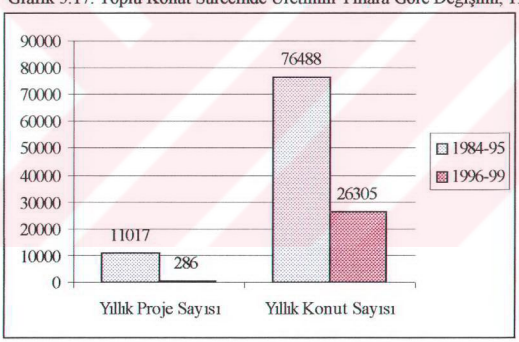
yaşanan finansman sorunları, kredilendirme koşullarını ağırlaştıran(konut büyüklüğünün 100m2'ye indirilmesi, konut büyüklüğüne bağlı alıcı paylarının değiştirilmesi,asgari inşaat seviyesi; büyükşehirlerde 1000, diğerlerinde 400 konutluk alt sınırlama konulması) 1989 yönetmeliğinin hazırlanmasına yol açmıştır. Bu değişikliklerle birlikte kooperatif türü girişimde düşmeler yaşanmıştır. 1984-95

Tablo 3.33. Toplu Konut Sürecinde Üretimin Yıllara Göre Değişimi, 1984-1999

	Proje Sayısı	Yıllık	Konut Sayısı	Yıllık
1984-95	12188	11017	841367	76488
1996-99	1142	286	105218	26305

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Verilerinden Oluşturulmuştur.

Grafik 3.17. Toplu Konut Sürecinde Üretimin Yıllara Göre Değişimi, 1984-1999

Kaynak: Toplu Konut İdaresi Verilerinden Oluşturulmuştur.

arasında toplu konut kredisi kullandırılan konut sayısı 12188 proje ile 841367 iken; 1996-99 arasında 1142 proje ile 105218'dir. Bu 1984-99 arasındaki toplam konut sayısı 946585'in %88.88'ini oluşturmaktadır.

3.3.2. Kanun Hükmünde Kararnameler(KHK)

1980 sonrası dönemin çok başvurulan bir hukuki düzenleme aracı olmasıyla önem kazanan KHKler, ülkemizde 1961 Anayasası'nın 64. maddesi değiştirilerek, TBMM'nin bir yetki kanunu ile, belli konularda Bakanlar Kurulu'na KHK çıkarma yetkisi verebileceği kabul edilerek kullanılmaya başlamıştır. 1982 Anayasası'nın 91.ve 121. maddeleriyle bu yetki genişletilerek benimsenerek hukukun ve mevzuatın önemli bir bölümü haline getirilmiştir. Aşağıda Tablo3.34'den izleneceği gibi, 1980-1999 yılları arasında kentleşme ve yerel yönetimlerle ilgili 36 kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır. Bunların büyük bölümünü (25'ini) değişen koşulların gerektirdiği kurum ve kuruluşların teşkilat ve görevlerinin tanımlanması ya da var olan kurum ve kuruluşların yeniden tanımlanması oluşturmuştur. Burada dikkati çeken, Devlet Planlama Teşkilatı'nın yapısı ve görevleriyle ilgili altı ayrı KHK'nin çıkartılmış olmasıdır. Böylece, yeni liberal politikaların uygulanmasında ortaya çıkabilecek olası karşı çıkışlar, DPT'nin mevcut güçlü yapısı zayıflatılarak engellenmeye çalışılmıştır. Plandan çok serbest piyasa koşullarının geçerli olmasının hedeflendiği sistemin geçerli kılınmasında, 1960lı yılların ve modernitenin ayrılmaz bir parçası olan sosyo-ekonomik üst ölçekli planlama kurumu olan DPT böylece atıl bir konuma getirilerek, kapsamlı planlamanın temelini ve başlangıç noktasını oluşturan ülke ve bölge planlama işlevsizleştirilmiştir.

Özel Çevre Koruma Kurumu; Serbest Bölgeler Teşkilatı, GAP İdaresi, Arsa Ofisi, Toplu Konut İdaresi, vb kuruluşların yoğun olarak bu dönemde ortaya çıkmasıyla birlikte; DPT'nin yetkilerinin azaltılması birbirini tamamlayan gelişmelerdir. Bir taraftan ülkenin tüm mekanı, parça parça farklı kurum ve kuruluşların yetki alanlarına bölünmekte; diğer taraftan da bunların eşgüdümünü sağlayabilecek tek

Tablo 3.34. 1980 Sonrasında Çıkarılan Yerel Yönetimler, Kentleşme ve Planlama İle İlgili Kanun Hükmünde Kararnameler

1982:	Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esasları Hakkında(No 51);
1983:	İller Bankası Kanununun Değiştirilmesi Hakkında(No 57);
1983:	İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu Kuruluşları Hakkında(No 60, 73, 89);
1983:	Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununun Değiştirilmesi Hakkında(No 66, 85);
1983:	Serbest Bölgeler Teşkilatı hakkında(No 151);
1983:	Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında(No 180);
1984:	Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında(No 195)
1984:	Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında(No 209);
1984:	Çevre Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 222);
1984:	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 223);
1984:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında(No 14)
1985:	775 Sayılı Gecekondu Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında(No 247, 250);
1987:	1580 Sayılı Belediye Kanununun Değiştirilmesi Hakkında(No 283);
1987:	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 304);
1988:	Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında(No 308, 347);
1988:	1580 Sayılı Belediye Kanunu ile 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında KHK'nin Değiştirilmesi Hakkında(No 335);
1989:	Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulması Hakkında(No 383);
1989:	Çevre Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 389);
1989:	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 388);
1990:	Arsa Ofisi Kanunu Hakkında(No 392);
1990:	Çevre Müsteşarlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 400);
1990:	Toplu Konut Kanununa Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında(No 412);
1991:	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 437, 470);
1991:	Çevre Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 443);
1991:	Başbakanlık Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Hakkında(No 444);
1993:	Yedi İlde Büyükşehir Kurulması Hakkında(No 504);
1993:	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 511);
1993:	Arsa Ofisi Kanunu Hakkında(No 517);
1994:	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında(No 540);
1994:	Arsa Ofisi Kanunu Hakkında(No 542);

Kaynak: Kanun Hükmünde Kararnameler Fihristi Taranarak Oluşturulmuştur.

kuruluş olan DPT etkisizleştirilmektedir. Sonuç, mekanın sermayenin talepleri doğrultusunda dönüşümünün önünde hiçbir engelin kalmamasıdır. Böylece,

eşgüdümlü olmanın getireceği tüm sınırlamaların kalktığı "serbest mekan" 1980li ve 90lı yılların planlama mevzuatının oluşmasında, en belirgin dinamiği oluşturmuştur.

1978 yılında Çevre Müsteşarlığı olarak kurulduktan sonra, 1984 yılında 222 Sayılı KHK ile Çevre Genel Müdürlüğü'ne, 1989'da Müsteşarlık'a, 1991 yılında 443 Sayılı KHK ile Çevre Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Büyük beklentilerle kurulan Bakanlık, çevre konusunda başarılı proje ve uygulamaları gerçekleştirmekte son derece yetersiz kalmıştır. Uzun tartışmaların arkasından kabul edilen ve uygulamaya giren Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği de beklentilere yanıt verememiş; çevreye zararlı yatırımlar için dahi uygun ÇED raporlarının alınabilmesi[34], Bakanlığa ve ÇED uygulamalarına güveni azaltmıştır.

3.3.3. Anayasa Mahkemesi Kararları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kentleşmenin genel çerçevesini belirleyici kurallar içermekte ve bu genel ilkelere aykırı yasalar ve kanun hükmünde kararnameler, Anayasa'ya uygunlukları incelenmek üzere, Anayasa Mahkemesi'ne götürülebilmektedir:

"Başlangıç kısmında geçen '...Türkiye Cumhuriyetinin ilelebet varlığı, refahı, maddi ve manevi mutluluğu ile çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi... (prg.4), her Türk vatandaşının... medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu (prg.8)... Türk vatandaşlarının... milli varlığa karşı hak ve ödevlerde, nimet ve külfetlerde ve millet hayatının her türlü tecellisinde ortak olduğu, birbirinin hak ve hürriyetine kesin saygı (prg.9)'dan, insana ve kente ilişkin birçok şey bulur. Uygarlık, maddi ve manevi varlık, hak ve ödevler, birbirinin hak ve özgürlüğüne saygı, kent yaşamındaki ilişki, ilgi odaklarını açıklamaktadır..."(Özden, 1988: 52)

[34] Eurogold'un Bergama'da altın çıkarma faaliyetleri için aldığı olumlu ÇED raporları Yönetmelikte önemli bir boşlukların olduğunu göstermektedir.

Anayasa Mahkemesi Kararları, 1980 sonrasının yeni liberal uygulamalarında ve özellikle kentsel topraklarla ilgili kararların alınmasında, uygulanmasında hukuksuzluk ortamının genişlemesi[35] karşısında; yönetim erkini elinde tutanları anayasal çerçeve içine çekme konusunda etkin işlev görmüşlerdir:

"...hukuk devletinin simgesi olan Anayasa Mahkemesi, kent konusunda somut durumlarla değil, soyut kurallarla ilgilidir. Kararların sonuçları ülke düzeyinde etki yarattığından, kentle ilgili bir kuralın yürürlükte kalıp kalmamasını sağladığından üzerinde önemle durulmaktadır...Anayasa mahkemesi, kent konusundaki kararlarıyla ilkeleri belirlemiş, anayasal gerekleri göstermiş, uyulması zorunlu temel dayanakları açıklamıştır."(Özden, 1988:53)

Kentleşmenin içeriğini kimi ilkeler çerçevesinde belirleyen çok sayıda genel hüküm taşıyan Anayasa'da, 23.maddenin ikinci fıkrası yerleşme özgürlüğünün sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla ve kamu mallarını korumaya yönelik olarak yasa ile sınırlanabileceğini öngörmektedir. Benzer biçimde, 35. madde mülkiyet hakkı; 43.madde kıyılardan yararlanma; 46.madde kamulaştırma; 56.madde sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının korunması; 57.madde kentlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde konut hakkının sağlanmasını ve 127. madde de mahalli idarelerin özeklik ve yönetim biçimlerini genel ilkeleriyle belirlemektedir.

Anayasa Mahkemesi, 1980li yılların ikinci yarısından sonra, kentleşme ve imar hukuku alanında verdiği kararlarla, "kamu yararı" kavramını "Anayasa'ya uygunluk denetimi ölçütü" olarak kullanarak, plansız kentleşme ve kentsel rant paylaşımına yönelik yasaların iptalinde önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu yönde verdiği kararlarla,

[35] Çağdaş yerel Yönetimler Dergisi'nde yayınlanan fihriste göre, Anayasa Mahkemesi Kararları 1963-78 arasında 17 adet; 1984-1989 arasında 16 adet; 1990-1995 arasında da 13 adet ile, 1984-95 arasında toplam 29'a ulaşmıştır. 1980 öncesi ve sonrası yıllık ortalama %100 oranında artmıştır.

1982 ve 1961 Anayasası'na göre yeni sayılabilecek bazı sosyal haklar ve devlet görevleriyle ilgili açılımlar sağlamıştır:

"Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 56.maddesinde yer alan "sağlıklı ve dengeli bir çevre" kavramını yalnızca "doğal güzelliklerin korunduğu, kentleşme ve sanayileşmenin getirdiği hava ve su kirlenmesinin önlendiği bir çevre" olarak yorumlamamakta, "belli bir plan ve programa göre düzenlenmiş çevre"nin de bu kavrama girdiğini belirtmektedir... ayrıca, 57. maddede yer alan konut hakkına ilişkin devlet ödevlerinin " şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde yerine getirilmesi" gerektiğini vurgulamaktadır...

ikinci bir ilkesel yaklaşım yeminli bürolarla ilgilidir. Anayasa Mahkemesi'ne göre, ister bağlı yetki, ister takdir yetkisi şeklinde kullanılsın... "ruhsat ve yapı kullanma izni vermenin asli bir kamu görevi olduğunda kuşku yoktur."(Sağlam, 1988:73-74)

Anayasa Mahkemesi yukarıdaki örneklere benzer kararlarıyla (sanayi kuruluşlarına avan projeyle ruhsat verilmemesi; Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi'nin yapılaşmaya açılmaması; Kıyı Kanunu'nun 6. maddesinin iptali; vb) kamu yararı ve planlama konularında ilkeli bir yaklaşımla yasa koyucuya yol gösterme görevini yerine getirirken, plansız ve kamu yararını gözetmeyen yasal düzenlemeyi de yetkileri çerçevesinde sınırlamayı başarmıştır. Anayasa Mahkemesi kentsel yerleşmelere ilişkin bu türden, pek çok yasa maddesini iptal etmesine karşın, verilen süreler içinde yeni düzenlemeler yapılmaması, bazen de küçük değişiklerle aynı yasanın yeniden gelmesi, 1980 sonrasının olumsuz bir tutumuna dönüşmüştür. Mülkiyetin, kamu yararı ile tarih boyunca süregelen olumsuz ilişkisi; kentsel değerlerin 1980li ve 90lı yıllarda yeni liberal anlayışın sınırsız özgürlüğüne terk edilmesiyle; imar hakkı, kazanılmış hak ve kamu yararı kavramlarının tartışmaya açılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, 1980 sonrasında, yargı, kentleşmeye ilişkin verdiği kararlarla, gelişmeyi toplum yararı hedefine yöneltmekte önemli katkıda bulunmuştur:

"Özelikle kamu yararı kavramının Anayasa'ya uygunluk denetimi ölçüsü olarak uygulanışı bakımından ortaya koyduğu, tarihsel yoruma önem veren yaklaşımı ve Kıyı Kanunu'nda Anayasa'ya aykırılığı yasada yer almayan- ama Anayasa uyarınca

yer alması gereken- hükümlere dayandırması, etkili bir yargısal denetimi sağlama bakımından atılmış önemli ve cesur adımlardır." (Sağlam, 1988:76)

Bunun ötesinde Danıştay'ın çevre değerlerinin korunmasına yönelik, Aliağa Termik Santrali ve Bergama'da Eurogold Altın Çıkarma projelerinde örneklerini verdiği duyarlı yaklaşım, imarın her ölçeğinde, hukuki boyutun ve ulusal yargının önemini ortaya koyan gelişmelerdir. Keleş'in yorumları da kentleşmenin hukuka uygunluğunun gereğini vurgulamaktadır:

"...Anayasası'nda bir hukuk devleti olduğu açıkça belirtilmiş olan bir ülkede, kentsel planlar gibi yurttaşı çok yakından ilgilendiren bir konuda, hukuka bağlı devlet düşüncesinin rehber edilmesinden daha doğal bir şey olamazdı. Siyasal kadroları işgal edenlerin, ekonomik, siyasal ve başka düşüncelerle, kamu ve toplum yararı ilkelerine ters düşen tutum, karar ve uygulamaları karşısında, her düzeydeki yargı organlarının, bu değerlere nasıl sahip çıktıklarının türlü örneklerini kamuoyumuz takdirle karşılamaktadır. Bu her zaman böyle olmuştur... Yönetim ve yargı, gerçekte, şehircilik kurallarına hem olumlu, hem de olumsuz nitelikte katkıda bulunma şansına sahiptirler. Yönlendirici, pozitif nitelikteki kurallarla kentsel gelişmeyi toplum yararı hedefine yöneltmekte bunların önemli payları vardır. Bu işlevleriyle yönetim ve yargı kentleşmede toplumsal adaleti gerçekleştirmeye, bir başka deyişle Anayasa'da sözü edilen "sosyal devleti"n kurulmasına katkıda bulunurlar." (Keleş, 1990:3)

3.3.4. Yasa Tasarıları

Yeni liberal politikaların ve küreselleşme sürecinin mekansal tercihini oluşturan "yerel ölçeğe" ilişkin yapısal uyarlama çabaları; demokratikleşme/özerkleştirme ve hizmetlerin yerinden görülmesi söylemleri üzerine kurgulanmış bir "yerel yönetim modeli"ni "reform" taslaklarıyla gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Şubat 2000 itibariyle üzerinde çalışılan tasarı metin sayısı 13'e ulaşmıştır.

Gündemde olan ve 17 Ağustos Depremiyle birlikte hız kazanan imar yasası revizyon tasarısı "yeni yapı kontrol sistemleri üzerinde" yoğunlaşmakta, sorunun çözümünü "kapsamlı planlama"dan uzaklaştırarak, yapı ölçeğine indirgemektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

3.3.4.1. Yerel Yönetimler Yasa Tasarıları

Kamu yönetiminde, yerel yönetim etkinliğinin sağlanması gerekliliği üzerine kurgulanan yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması tartışmaları 1980li yıllardan günümüze, Türkiye'nin gündemindedir. İki Dünya Savaşı sonrasının özel girişim ağırlıklı yapısında kendisini gösteren kapitalizmin krizi, "sosyal devlet", "refah devleti" uzlaşmasıyla, Keynesci yaklaşımların benimsenmesi sonucunu getirmiştir. Girişimci ve refah dağıtıcı devlet anlayışıyla adım adım oluşturulan kamu iktisadi teşebbüsleri ve birçok kentsel alanda somutlaşan kamu hizmetleri, tüketime yönelik talebin yoğunluğuyla da birleşerek önemli ekonomik gelişmelerin temelini oluşturmuştur. 1970li yıllara gelindiğinde, doyma noktasına ulaşan pazarın daralmasının ve petrol krizinin piyasalar üzerindeki olumsuz etkilerinin yol açtığı ikinci buhran dönemi, yerel yönetim yapılarının dönüşmesine kadar ulaşacak bir yeniden yapılanma sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Böylece, 80ler'e kadar süren "büyük ve kapsamlı (dolayısıyla hantal olduğu savunulan) devlet" anlayışı "küçük ve işlevi azaltılmış devlet"e yönlendirilmiştir. 3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yönetimine İlişkin Kanun ve 3194 Sayılı İmar Kanunu ile başlayan süreçte, 1990lı yılların sonlarına gelindiğinde, ciddi bir yönetsel tasarruf gerçekleştirilememiştir.

Düzenlemelerin özünü Türkiye açısından değerlendiren Aksoy'a göre, yeni sağ değerler, ciddi bir yeniden örgütlenmeden çok; bireysel, güncel ve geçici tasarruflar olarak kendini göstermiştir:

"...örgütlerin parçalara ayrılması, her bir parçanın hizmetin belli bir bölümünü yüklenmesi, kendi bütçesini oluşturma ve uygulayabilme serbestisine sahip olması, örgüt yöneticilerinin sadece sonuçlardan sorumlu tutulmaları ve buna göre değerlendirilmeleri, örgüt içi düzenlemeler ve uygulamalarda esneklik ve çeşitlilik

sağlanabilmesi yolunun açılması teşvik edilmektedir... Aslında bu yerinden yönetim ağırlıklı yönetim ve örgütlenme genel olarak özel sektörde görülmeye başlayan ve hizmet sektörünün gelişmesine paralel olarak güncelleşen post-fordist yapılanmanın yaygın ve esnek niteliğinin kamu kurum ve kuruluşlarına uyarlanması girişimidir."(Aksoy, 1998:11)

3.3.4.1.1. Merkezi İdare İle Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahalli İdarelerle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı

Güncel değerler sisteminin temel dinamiklerinin kamu hizmeti alanının daraltılması, pazar alanının yani sivil toplum alanının genişletilmesi olması, yeniden yapılanma tasarılarında da bu ilkeleri etkili kılmaktadır. Bu bağlamda, 1998 yılında hazırlanarak Meclis'in onayına sunulan *"Merkezi İdare İle Mahalli İdareler Arasında Görev Bölüşümü ve Hizmet İlişkilerinin Esaslarının Düzenlenmesi ve Çeşitli Kanunlarda Mahalli İdarelerle İlgili Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı"*, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda küçük değişikliklerle kabul edilmiştir. Ancak araya seçimlerin girmesi ve siyasal koşulların değişmesi nedeniyle yasalaşamamıştır.

Yeni hükümet tarafından bu kez, ilk tasarı kadar iddialı olmayan ve adında reform sözcüğünü de içermeyen *Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı* hazırlanarak Parlamentoya sunulmuştur. Bu tasarı üzerindeki çalışmalar sürmektedir. Ancak, sürekli yapılan değişiklikler yasama sürecinin tamamlanmasını uzatmaktadır.

İlk tasarı, adından da anlaşılacağı gibi, yerel yönetimler konusunda temel nitelikte yapısal değişiklikler öngören bir tasarıyken; ikinci ve sonraki tasarılar, ancak uygulamadaki bazı aksaklıkları gidermeye çalışmakta, yerel yönetimleri serbest

piyasa ekonomisinin kurallarına göre işlemeye yönlendiren önerileriyle dikkati çekmektedir.

On bölümden oluşan ilk Tasarı'nın Birinci bölümde, yasanın değişime yönelik içeriği belirmektedir:

"Mahalli nitelikli kamu hizmetlerinin yerinden yönetim, verimlilik, açıklık ve demokratik katılım ilkelerine uygun olarak yürütülmesini sağlamaktır... Merkezi idare ile mahalli idareler arasındaki görev, hizmet ve kaynak bölüşümüne ilişkin esasları ve bu esaslara göre merkezi idare ile mahalli idarelerin yeniden yapılandırılmasına dair hükümleri kapsar." (Madde 1 ve 2)

İkinci bölümde merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında görev bölüşümü ve hizmet ilişkilerinin esasları düzenlenmiştir. Merkezi yönetimce yerine getirilecek hizmetler, ulusal ve bölgesel nitelikli hizmetlerin yürütülmesi; hizmetlere ilişkin ulusal politikaların, standartların belirlenmesi; kalkınma planları ile ulusal ve bölgesel planların hazırlanması ve uygulanması; hizmetlere ilişkin bilgilerin toplanması, inceleme ve araştırma yapılması, yeniliklerin izlenmesi, koordinasyonun sağlanması; yerel yönetimlerin denetlenmesi, rehberlik edilmesi, teknik ve mali yardımda bulunulması, eğitim desteği verilmesi; doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunması, ormanların yönetilmesi, işletilmesi ve korunması olarak belirlenmiştir(Madde 3-A).

Yerel yönetimlerce yerine getirilecek hizmetler, eğitim, sağlık, sosyal yardım, gençlik ve spor, kültür, turizm, tarım, orman, ağaçlandırma, çevre, bayındırlık ve iskan, ulaştırma, sanayi ve ticaret alanlarında mahalli ve müşterek nitelikli hizmetler; bu hizmetlerin yanı sıra kanunların yasaklamadığı veya başka idarelere vermediği mahalli ve müşterek nitelikli ihtiyaçları karşılamak üzere genel karar organlarının uygun göreceği her türlü faaliyet ve hizmetler olarak önerilmiştir(Madde 3-B).

Yerel yönetimlerin mevzuata, kalkınma planlarına, merkezi idare tarafından belirlenecek politika ve standartlara uygun davranması; merkezi idare ile işbirliği yaparak, yerel nitelikli hizmetler konusunda merkezi idareye arsa temin etmesi; yerel yönetimlerin kendi aralarında işbirliği ve yardımlaşma içinde olması; açıklık, saydamlık ve katılım ilkelerine uygun davranmaları; halkın, meslek kuruluşlarının sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılma, bilgi alma ve görüş oluşturma haklarını gerçekleştirmeye katkı sağlaması amacıyla gönüllü kuruluşlar meclisi oluşturabilmeleri konularında açılımlar sağlayan tasarı mekansal örgütlenmeyle ilgili farklı bir yapı önermiştir.

İl özel idarelerine paralel olarak İlçe Özel İdareleri kurulmasını öngören Tasarı, dört köyü olan ilçelerde de İlçe Köy Birlikleriyle yerel yönetimin etkinliğini artırmayı amaçlamıştır.

Büyükşehir belediyesi ve belediyelere ilişkin düzenlemelerin yer aldığı dördüncü bölüm ile son nüfus sayımında il merkez nüfusu ile merkez belediye sınırlarından en çok 10 km uzaklıktaki yerleşim birimleri nüfusları toplamı 300.000'den fazla olan ve bu sınırlar içinde beş ve daha fazla belediye kurulmuş olan il merkez belediyeleri, fiziki yerleşim alanı ve ekonomik gelişmişlik düzeyi de dikkate alınarak büyükşehir belediyesi kurulabileceği belirtilmiştir.

Kırsal ve kentsel alanlarda arsa üretimi ve dağıtımının da kurallara bağlandığı Tasarı'da, il özel idarelerinin toprak rantının dağıtılmasında etkin hale getirildiği; belediyeler ve il özel idarelerinin mevzuatla kendilerine verilmiş görevlerin

yürütülmesine yardımcı olmak amacıyla ticari şirketler ve kooperatifler kurabilmesi veya ortak olabilmesine olanak tanındığı; hizmetlerin özelleştirilmesi ve kurulacak şirketlere devrinin kolaylaştırıldığı; şirketleşme ve kamu hizmetlerinin ticaret hukukuna göre çalışacak şirketlere devrinin önü açıldığı görülmektedir.

Merkez ile yerel arasındaki işbölümünün sınırlarının muğlak olduğu; belediyelerin ve il özel idarelerinin kamu hizmetini ticari meta anlayışıyla vermesinin önünün açıldığı Tasarı, 1999 yılında yapılan seçimle birlikte, yerini daha farklı bir tasarı çalışmasına bırakmıştır.

3.3.4.1.2. Mahalli İdarelerle İlgili Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı

İlk Tasarı'dan farklı olarak yapısal bir değişim önerisi olmaktan uzak olan bu Tasarı yerel yönetimlere ilişkin çeşitli yasalarda değişiklikler yapılmasını öngörmekte, uygulamadaki sorunları çözmeye çalışmakta, yerel yönetimlerin öz gelirlerini artırmaya yönelik düzenlemeler içermektedir.

Tasarı ile bir yerleşimde belediye kurulabilmesi için gerekli nüfus sayısı 2000'den 5000'e çıkarılmakta ayrıca yeni belediye kurulması sürecinde İl İmar Planlama Kurulunun görüşünün alınması da öngörülmektedir. Böylece yeni belediye kurulması şartları ağırlaştırılmakta, içme ve kullanma suyu havzalarına ve korunması gerekli sit alanlarına, ormanlara ve nüfusu 100.000'den fazla belediye sınırlarına 5 km.' den daha yakın yerleşimlerde belediye kurulamayacağı düzenlenmektedir.

Katılım ve saydamlığın sağlanmasına yönelik olarak, belediyelere, faaliyetleriyle ilgili konularda halkın bilgi alma, görüş oluşturma ve öneride bulunma haklarını kullanabilmelerini sağlayıcı tedbirleri alma yükümlülüğü getirilmektedir.

Belediyelere ek görevler verilmesi çerçevesinde, doğal afetlerde belediyelerin etkin görev üstlenmesi öngörülmekte; kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımı belediyelere bırakılmaktadır. Böylece, merkezi yönetimin kaynaklarıyla korunamayan bu değerlerin, belediye kaynaklarıyla nasıl korunacağı konusundaki soru işaretleri, korumamaya yönelik bir düzenlemeyi çağrıştırmaktadır.

Tasarı ile 3030 Sayılı Yasa, Büyükşehir Belediye Yasası olarak değiştirilmekte "Büyükşehir" ve "Alt kademe belediyesi" yeniden tanımlanmaktadır. Büyükşehir belediyesi sınırları içinde yer alan ve ilçe olmayan beldeler de ilçe belediyeleriyle eşit statüye getirilmektedir. Böylece alt kademe belediyesi, "büyükşehir belediye sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir belediyeleriyle ilişkilerinde ilçe belediyeleri ile aynı hak ve statüde olan belediyeleri" ifade etmektedir. Tasarı büyükşehir belediyesi kurulması şartlarını da yeniden düzenleyerek büyükşehir uygulamasını yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. 3030 sayılı yasada büyükşehir belediyesi kurulması konusunda her hangi bir şehir nüfusu alt sınırı ya da diğer objektif bir sınırlama yoktur. Büyükşehir belediyesinin ne zaman ve hangi ilde kurulacağı Bakanlar Kurulu'nun takdirindedir. Tasarı ile büyükşehir belediyesi kurulması o yerleşimdeki nüfus şartına bağlanmaktadır.

1580 sayılı yasanın ek 2.maddesi değiştirilerek, büyükşehir belediyeleri dahil olmak üzere belediyelerin imarlı ve altyapılı arsa sağlamalarının koşulları kolaylaştırılarak

yeniden düzenlenmektedir. Hedeflendiği takdirde, planlı kentleşmenin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç olarak kullanılabilen "kamu eliyle arsa sağlanması", belediyelere öz gelir kaynağı oluşturmasıyla da önemli bir düzenlemedir. Ancak, imar planlama yetkilerinin belediyelere devriyle yaşanan "kentsel rantlar"ın neden olduğu olumsuz gelişmeler düşünülerek denetim konusunun da etkinleştirilmesi gerekmektedir.

İmar planlama yetkilerinin kullanımı açısından önemli bir değişiklik olarak Tasarı, mücavir alan sınırlarını aşabilen bir *"büyükşehir gelişim alanı"* önermektedir. Buna göre "Büyükşehirlerde; büyükşehir belediye meclisinin kararı ve il imar planlama kurulunun onayı ile büyükşehir gelişim alanı belirlenecek ve bu alandaki imar ve yapılaşma büyükşehir belediyesinin denetiminde olacak, alan içinde yer alan belediyeler kendilerini ilgilendiren konularda büyükşehir belediye meclisinde temsil edileceklerdir. Böylece, büyükşehir modeline, metropoliten alan yönetimi ve planlamasında etkinliği artırmak üzere, mücavir alana göre daha anlamlı bir yetki sınırı tanımı eklenmiş olmaktadır. Büyükşehir belediyesi ve mücavir alan sınırları içinde büyükşehir ilçe ve alt kademe belediyesi dışında belediye kurulamayacağını, bulunan ilçe ve alt kademe belediyeleri büyükşehir belediyesinden ayrılarak müstakil belediye haline dönüştürülemeyeceğini öngören madde ile, mevcut uygulamada önemli sorunlara yol açan "mücavir alan içinde bağımsız belediyeler" sorunu aşılmaya çalışılmıştır.

Mevcut durumda, büyükşehir belediyesi sınırları ve gelişim alanı içinde nazım imar planını yapmak büyükşehir belediyesinin görevidir; ilçe ve alt kademe belediyeleri, uygulama imar planlarını bu plana uygun hazırlamakla sorumludurlar. Tasarı, ilçe ve

alt kademe belediyelerinin uygulama imar planı hazırlama süresini bir yıl olarak sınırlandırmakta, bu süre içinde yapılmayan uygulama imar planlarını büyükşehir belediyesine yapma yetkisi vermektedir. Ayrıca, kendi görev alanlarıyla ilgili konularda büyükşehir belediye yönetimine, uygulama imar planı yapma ve ruhsat verme yetkisi de vermektedir. Bu değişiklikle, büyükşehirlerin imar planı yetki sınırları genişletilmekte; "kendi görev alanları tanımı" ile sınırsız müdahalede bulunmaları olanağı tanınmaktadır.

3030 sayılı yasanın 14/3.maddesine göre büyükşehir belediye meclisinin ve ilçe meclislerinin bütün kararları büyükşehir belediye başkanına gönderilmektedir. Tasarının 19.maddesi ile bu madde değiştirilmekte, ilçe ve alt kademe meclislerinin sadece imara ilişkin kararlarının büyükşehir belediye başkanına gönderilmesi zorunluluğu getirilmekte, böylece büyükşehir belediye başkanının yetkileri imar "faaliyetleri dışında" ilçe belediyeleri lehine daraltılmaktadır. Büyükşehir belediyeleri, ilçe ve alt kademe belediyelerinin imar planı/yapılaşma uygulamalarının imar mevzuatına ve imar planlarına uygunluğunu denetlemeye ve saptanacak aykırılıkların giderilmesi için verilen süre içinde değişiklik yapılmazsa bu düzeltmeyi yapmaya doğrudan yetkilendirilmektedir. Ayrıca, kent ulaşımını koordine etme amacıyla *Büyükşehir Ulaşım Koordinasyon Merkezi* kurulmaktadır.

Büyükşehir belediyelerine, imar faaliyetlerinde mevcut yapıya göre daha çok görev ve sorumluluk yükleyen Tasarı, denetimin önemini artırmaktadır. Tasarı bu haliyle, ilçe belediyelerini imar faaliyetinden uzaklaştırarak, özüne ters düşmekte; yerel

istemlere yanıt verilemediği, yetkinin yerelde kullanılamadığı eleştirilerine çözüm olmaktan uzak bir nitelik taşımaktadır.

Tasarı ile İmar Yasası'nda da değişiklikler yapılmıştır. Tasarının 60.maddesiyle 3194 Sayılı Yasa'ya eklenen ek 3.madde ile "İl İmar Planlama Kurulu" oluşturulması önerilmiş ve "İl Gelişim Planı" tanımlanmıştır:

"İllerde; varsa ülke ve bölge planlarına DPT görüşüyle uygunluğu sağlanarak il genelinde fiziksel gelişimi, doğal,tarihi ve ekolojik çevre değerlerinin korunması da gözetilerek yönlendirmek, yerleşim birimlerinin nüfus ve alan olarak gelişme stratejilerini belirlemek, ildeki kent ve köy gelişim dengelerini koruma / kullanma amaçlı olarak dikkate alarak sosyal,ekonomik ve kültürel gelişme hedeflerini göstermek ve çevre düzeni planları ve nazım imar planlarının hazırlanmasına esas olacak sektörel bilgileri sağlamak üzere İl Gelişim Planı hazırlanır. Çevre düzeni planları ve nazım imar planları il gelişim planlarına uygun olarak hazırlanır. İl gelişim planları katılımcı bir anlayışıyla İl İmar Planlama Kurulunca hazırlanır. Bu planlar herkese açıktır."

Büyükşehirlerin planlama alanı yetkilerinin genişletilmesini ve üst ölçekli il planlarının yapılmasını gerekli gören Tasarı'nın, 1984 sonrasının "plansız gelişmesi"nin neden olduğu çarpıklıkların engellenmesine yönelik olarak bu türden düzenlemelere gitmesi planlamanın kapsamlılığı açısından olumlu gelişmelerin göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak, üzerinde önemle durulması gereken, yetki genişliğinin denetimsizliğin sürdüğü bir ortamda olumsuzlukları artırıcı etkisinin de olabileceğidir. Vali denetimindeki "il özel idareleri"nin yetkileri, yerel hizmetteki ikiliği artırarak sürdürecek bir içerik de taşımaktadır. Hem valilik, hem de belediyeler düzeyinde merkeziyetçi eğilimin baskınlığı sürmektedir. Güçlü belediye başkanı ve valiye dayalı iki kutuplu ve merkeziyetçi eğilim, "işbirliği" yerine, "hizmetlerin paylaşımı" çabası olarak da yorumlanabilir.

Sonuç olarak, yeni yüzyılda nasıl bir yerel yönetime sahip olunacağı konusunda Tasarı'nın işaret ettiği temel açılımlar, sınırlı sayıda görevin yerel yönetimlere devredildiği; belediyelerin "kamu hizmeti" öncelikli yapısının, "kullanan öder" ilkesiyle değiştirildiği[36]; yerel yönetimlerin hizmetlerinin yürütülmesinde açıklık, şeffaflık, halkın denetimi gibi konuların basit bilgi vermeye dönüştürüldüğüdür. Yerel yönetimlere planlama ve arsa sağlama konusunda verilen görevlerin planlı kentleşmeyle ilgili gelişmeleri destekleyebileceği umudu, belki de Tasarı'nın plancılar, kentleşme ve kent açısından en önemli boyutunu oluşturmaktadır.

Küreselleşme sürecinin istemiyle, ülke gündemine giren "yerel ölçek", "hizmetin yerelliği " ve "yetkilerin yeniden dağıtımı" kavramları, yerel yönetim tasarılarında içerikten çok biçime yönelik düzenlemelerdir. Gelinen noktada, on üç kez revizyona uğrayan Tasarı, özünde, değişen kır ve kent dengelerine bağlı olarak, yeni liberal ideolojinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik benimsemeyi yansıtmanın ötesine gidememiştir. Yerel yönetimlerin mali bağımsızlığına kalıcı çözümler getirmekten uzak olan Tasarı, sürekli olarak gündemde olan katılımcılık, saydamlık ve denetim konularında da etkin katılımı sağlayacak bir mekanizma geliştirmekten uzak görünmektedir.

3.3.4.2.İmar Yasa Tasarıları

İmar planlama sürecinin yeniden yapılandırılması konusunda günümüze kadar yapılan çalışmaların en kapsamlısını Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından

[36] Katı atık vergisi, cep telefonu vergisi vb. artan vergi düzenlemeleriyle, "büyük kentte yaşayabilmek", "ödeyebilmek"le eşlenik duruma getirilmekte, özellikle cep telefonu vergisi, 1980 sonrası İngiltere'de Thatcher döneminde uygulamaya konulmaya çalışılan "kafa vergisi" uygulamalarını çağrıştırmaktadır.

ODTÜ'ye hazırlatılan "3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Tasarısı"[37] oluşturmaktadır. Tasarı 17 Ağustos Depremi sonucunda, "Yeni Bir Yapı Kontrolü Sistemi ve Afetlere Karşı Dayanıklılığı Sağlayacak Teknik Önlemleri İçermek Üzere" yeniden düzenlenmiştir. Taslak, imar sürecinin bütününde var olan birçok sorunun çözümünün sorumluluğunu "belediyelerin plan onama,uygulama ve denetim" işlevlerindeki yetersizliğe indirgeyen bir yaklaşımla hareket ederek; merkezi bir "plan kademelenmesi" önermektedir. Uygulamanın denetimi ise "yapı denetim kuruluşları" eliyle sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu ilk bakışta kapsamlı planlamaya yöneliş olarak algılanmakla birlikte, "ülke gelişme strateji planı" ile başlayarak, "afet imar planı"na uzanan sekiz kademeden oluşan planlama aşamalarının tanımının getirilmemiş olması bir eksiklik olarak görünmektedir.

Afet riskli alanları ada/parsel ölçeğine indirgeyen "Afet Riskli Alanlarda Tehlikeli Yapılar" düzenlemesi, %92'si deprem riski ile karşı karşıya olan ülkemiz koşullarına uygun bir çözüm olarak görünmemektedir.

"Yapı Denetim Üst kurulu ve Yapı Denetim Kuruluşları Yönetmeliği Taslağı", asıl olarak bir kamu görevi olması gereken denetim yetkisini, "Yeminli Serbest Mimarlık ve Mühendislik Büroları" örneğinde olduğu gibi özel kuruluşlara devretmeyi öngörmesiyle Anayasa'ya aykırı içerik taşımakta; mevcut planlama yetkisi kullanım karmaşasına "yapı denetimi" boyutu eklenmektedir.

[37] Yasa Tasarısı hazırlık sürecinin, Dünya bankası kredisi ile ihale edilmiş olması, yasama sürecinin dahi ticarileştirilmesiyle, yaşanan dönüşümlerin netleşmesi açısından önemli bir gösterge oluşturmaktadır.

Kapsamlı planlamaya ulaşmayı amaçlayan bir yaklaşım benimsenerek hazırlandığı anlaşılan tasarı, getirdiği bürokratik örgütlülük ile mevcut sorunlu yapıyı tam tersine çevirmekte, planlama işini merkezi bürokrasiye ve özel kuruluşların yetkisine bırakarak, sorunu çözmenin ötesinde başka bir boyuta taşımaktadır. Denetim gibi tam da kamu hizmeti olması gereken bir hizmetin; kamu alanı kapsamı dışına çıkarılması ise, yeni liberal politikaların uygulamada sınır tanımazlığını göstermektedir.

3.3.5. Hükümet Programları[38] ve Yeni Liberal İçerik

1980 sonrasında 44. Ulusu Hükümeti ile başlayan on dört hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin programları, hem kuruldukları dönemin yeni liberal ideolojilerini, hem de bunlarla çelişen genel geçerli söylemleri programlarına aldıklarını, ancak uygulamanın farklı siyasal görüşlere göre değişmeden, liberal politikalar ağırlıklı sürdüğünü göstermektedir.

Aşağıda, hükümetler sürelerini gösteren Tablo 3.35 ve Grafik.3.18'den de izlenebileceği gibi, en uzun ömürlülerinin 3 ve 4 yıl ile 44.Ulusu ve 45. I.Özal Hükümetleri olduğu görülmektedir. Bu dönemler aynı zamanda, 1980-1987 arasında ekonomide ve yasal çerçevede dönüşüme ilişkin yapısal düzenlemelerin yapıldığı dönemlerdir. Dönüşüm ve istikrar programlarının vaat ettiğinin aksine, 1989 sonrası, özellikle 1991-1993 ve 1995 sonrasında hükümet sürelerinin iyice kısalarak, bir aya kadar indiği, istikrarsızlığın ve ekonomik sorunların arttığı görülmektedir. Tablo 3.36 ise, hükümet programlarında yer alan hedeflerin, hükümetlerle

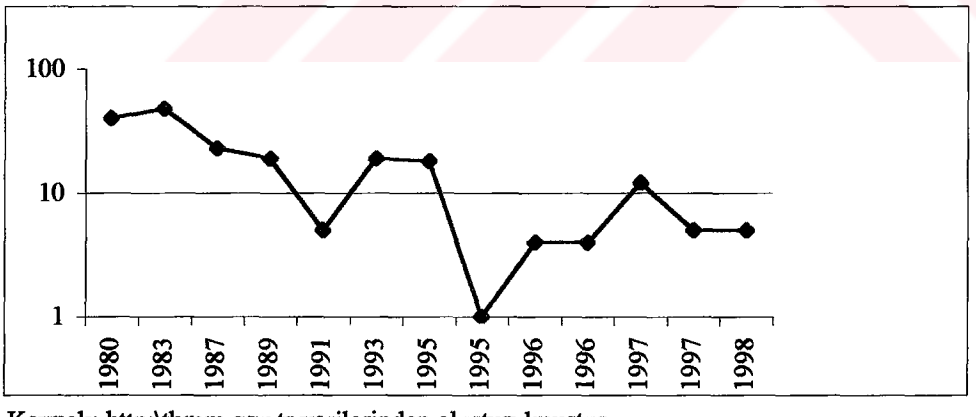
[38] http:\tbmm.gov.tr adresinde yayınlanan hükümet programlarından yararlanılmıştır.

Tablo 3.35. TC Hükümetleri ve Süreleri, 1980-1999

Hükümet No, Adı	Hükümet Süresi	%
44. Ulusu Hükümeti (20.09.1980-13.12.1983)	40	18,8
45. I. Özal Hükümeti (13.12.1983-21.12.1987)	48	22,5
46. II. Özal Hükümeti (21.12.1987-09.11.1989)	23	10,8
47. Akbulut Hükümeti (09.11.1989-23.06.1991)	19	8,9
48. I. Yılmaz Hükümeti (23.06.1991-20.11.1991)	5	2,3
49. VII. Demirel Hükümeti (21.11.1991-25.06.1993)	6	2,8
50. I. Çiller Hükümeti (25.06.1993-05.10.1995)	19	8,9
51. II. Çiller Hükümeti (05.10.1995-30.10.1995)	27	12,7
52. III. Çiller Hükümeti (30.10.1995-06.03.1996)	1	0,5
53. II. Yılmaz Hükümeti (06.03.1996-28.06.1996)	4	1,9
54. Erbakan Hükümeti (28.06.1996-30.06.1997)	4	1,9
55. III. Yılmaz Hükümeti (30.06.1997-11.01.1999)	12	5,6
56. IV. Ecevit Hükümeti (11.01.1999-28.05.1999)	5	2,3
57. Ecevit Hükümeti (28.05.1999- sürüyor)		
Toplam	213	100,0

Kaynak: http:\tbmm.gov.tr verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.18. TC Hükümet Süreleri (logaritmik), 1980-1999

Kaynak: http:\tbmm.gov.tr verilerinden oluşturulmuştur.

ilişkilendirilmesiyle elde edilmiştir. Böylece, 1980 sonrası liberal politikaların hükümet programlarında ve zaman içinde dağılımının karşılaştırmalı olarak incelenmesine çalışılmıştır.

1.Ulusu Hükümeti'nin aşağıdaki saptamalarıyla başlayan programlar, ait oldukları döneme ilişkin belirgin ipuçları vermektedirler:

"Devlet ve millet hayatındaki bu çöküşü, ekonomik ve sosyal alandaki sorunlar ve darboğazlar daha da hızlandırmıştır. Süratle artan nüfus, sıhhatsiz ve hızlı şehirleşme hareketi, gittikçe artan oranda işsizlik, eğitim sisteminin yapısındaki çarpıklık, milli kültür değerlerinin yozlaşması, sosyal yapıdaki dengesizlikleri büyütmüştür... Yatırımlar ve üretim azalmış, planlı dönem uygulamasında ilk defa olarak kalkınma hızımız nüfus artışını karşılayamaz seviyeye düşmüştür."(44. Hükümet Programı, tbmm.gov.tr)

Her programda yer alan hedeflerin yanısıra, hükümetlerin yapısını yansıtan hedeflerin uygulamayı belirledikleri görülmektedir. Programlarda yer alan ve ülke bölge ölçeğinde dengeli gelişmeyi sağlama vaatleri, hemen hemen her hükümet için geçerli vaatleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda, dengesizliklerin ve gelir dağılımının giderek bozulması sonucunu getiren serbest piyasacı yaklaşımlar, sağ-ol hükümet ayrımı olmaksızın tüm hükümet programlarında, hükümete özgü ayrıntılarla yer almaktadır.

Yukarıda Tablo 3.38'den izleneceği gibi, hükümet programlarına yansıyan liberal politikalar, 1.Ulusu Hükümeti ile sınırlı ölçülerde başlamış, 1., 2. Özal ve ve 1. Çiller Hükümeti Programları'nda doruk noktasına ulaşmıştır. 1. Özal Hükümet Programı'nda yer alan "katı ve merkezi planlama yerine, bireysel girişimi teşvik eden denge kurucu planlamanın benimsenmesi" hedefi, kentleşme alanında da yansımasını bularak, parçacı yaklaşımların "kapsamlı planlama"ya tercih edildiği bir dönemin başlamasına yol açmıştır.

"Devletin değil milletin zenginliğinin ortaya çıkarılması", "KİTler'in özelleştirilmesi, özelleştirilemiyorsa piyasa koşullarında çalışmasının sağlanması",

"serbest döviz ve para politikalarına geçilmesi", "yabancı sermaye yatırımlarının teşviki", " serbest bölgelerin kurulması", "imar affının hızla işlemesinin sağlanması", "alt yapı yatırımlarında yap-işlet-devret modelinin teşvik edilmesi", 1980 sonrasında ilk kez 1. ve 2. Özal Hükümetlerinin program hedefleri olarak ortaya konulmuş ve uygulamaya geçirilmiş hedeflerdir.

1991 yılında göreve başlayan 7.Demirel Hükümeti Programı'na kadar kurulan 1.Akbulut ve 1.Yılmaz Hükümetleri, daha önce konulmuş hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik programlar hazırlamışlardır. 7.Hükümet programı ise, daha öncekilerden farklı olarak "KİTler'in özelleştirilmesi yerine özerkleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması", "sanayileşmeye geri dönülmesi için yeni üretim ve ulaşım akslarının kurulması", "kırsal sanayiye önem verilmesi", "hızlı demiryollarının yapımına öncelik verilmesi", "GAP kapsamındaki yatırımların hızlandırılması", "bölgesel kalkınma planlarının etkinleştirilmesi", "kentsel rantların vergilendirilmesi", "metropollere ve turizm alanlarına özel yaklaşımlar getirilmesi" hedeflerini koyarak, planlamaya ve kapsamlı projelere öncelik vererek hazırlanmıştır.

1.Çiller Hükümeti'nin kurulmasıyla, liberal hedefler, yoğunlukla kentsel rantlar üzerine kurgulanarak Program'da yer almıştır. "Kamu arazilerinin envanterinin çıkarılması ve satılması", "özel girişimin eğitim ve sağlık yatırımlarında kamu arsalarıyla desteklenmesi", "İstanbul ve Ankara'da büyük kongre merkezlerinin gerçekleştirilmesi", "vakıfların şehir merkezlerindeki arsalarının imar durumlarının yatırıma uygun hale getirilmesi" hedefleri kentleri büyük spekülatif baskılar altına

alırken, "kullanan öder ilkesinin çöp sorunun çözümünde devreye sokulması", "kamu hizmeti kavramının" ticarileştirilmesini öngören uluslararası finans kuruluşlarının istemlerine yanıt veren hedefleri oluşturmuştur.

3.4. Kentsel Mekan Örüntüsünün Değişimi

Buraya kadar sayılan nedenlerle bağlantılı olarak, kentleşme ve kentsel mekan oluşumunda 1980 sonrası dönem, kendine özgü gelişmeleri barındıran bir dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Sermaye birikiminin mekan üzerinden çok hızlı biçimde gerçekleştirilmesine olanak sağlayan yapısal dönüşüm programıyla öne çıkan bu dönemde, aynı zamanda yaşanan iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, Türkiye'nin planlama, kentleşme ve kentsel yapılaşma içeriklerini de değiştirici etkide bulunmuştur:

"Yeni sağ 4046 Sayılı Özelleştirme Yasası ile en şiddetli saldırısını yapmıştır. Böylece, ***özelleştirme uygulamalarıyla endüstrisizleştirilen, ekonomisi ranta dayalı bir sistem yaratılmaktadır. Gereksinimleri yansıtmayan projeci yaklaşımlarla, gereğinden fazla ticaret alanı, işmerkezi, kapalı rekreasyon merkezleri üreten sistem, kent içi dengeleri alt-üst ederek mekana çökelmektedir.*** Nazım plan, üst ölçekli kararlar vb. ile bağımlı olmak istemeyen mekana ve dolayısıyla emlaka yönelen sermaye, kentsel sistemi bozmakta; sorunların çözümünde kullanılan kaynaklar ise halkın ödediği vergilerle karşılanmaktadır."(Keskinok, 1998)

"...teknolojik gelişmenin mesafenin caydırıcı etkilerini azaltan etkilerine gündelik hayatta her an tanık oluyoruz. Bunlar metropoliten alanların yeniden yapılanma süreçlerine yeni boyutlar kazandırıyor. 1990lar'ın sonuna gelindiğinde, Türkiye'nin büyük şehirlerinde alışveriş, konut, ulaşım, dinlence kalıpları çalışma hayatının ve gündelik yaşamın zaman-mekan patikaları 1990lar'ın başındakilerden çok farklı şekilleniyor.(Güvenç, 1999:134)

"...bu dönemde dünyada yaşanan ekonomik yeniden yapılanma ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler kentlerde etkisini göstermeye başlamıştır. Kentlerin makroformları bu bağlamda iki eğilimin, merkezileşme ve merkez dışına yayılma eğilimlerinin biçimlendiği mekanlar olmaya başlamışlardır."(Osmay, 1999: 147)

Bu bağlamda, 1980 sonrası döneme ait kentleşmenin aşağıda sıralanan temel belirleyicilerinin birlikteliğinin, bugün ulaşılan yaşam çevresinin oluşumunda önemli etkileri olmuştur:

- belediyelere devredilen imar yetkilerinin denetimsizliği;
- kaçak yapıların affı ile "gecekondu"nun içeriğinin değiştirilmesi, kentsel rantlardan pay almanın bir aracı durumuna getirilmesi;
- sermayenin talepleri doğrultusunda gerçekleştirilen özelleştirme;
- Turizmi Teşvik Yasası kapsamında ada/parsel ölçeğinde yoğun yapılaşmanın olanaklı kılınması;
- Yabancı sermayenin teşvik edilmesi kapsamında, kentlerin en yüksek ranta sahip alanlarının yoğun yapılaşmaya açılması;
- Plan değişikliği ve mevzii planlar gibi parçacı planlamayı temsil eden yöntemlerin kapsamlı planlamanın yerini almış olması; vb.

Bu belirlemelerden sonra, mekansal analizlere geçilmiştir. Kentleşmenin ülke çapındaki mekansal içeriğindeki değişimin ortaya konulmasına yönelik olarak, yapılaşma istatistiklerinden yararlanılmış, ***kentsel arazi kullanımının bileşenlerinin zaman içinde gösterdiği dönüşümler*** belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, tez çalışmasının örnek alanını oluşturan Çankaya İlçesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı diğer ilçelerle birlikte ele alınarak, karşılaştırmalı bir kent bütünü analizi yapılmıştır. ***Hizmetler sektöründe yabancı sermaye yatırımları***'nın Çankaya İlçesi'nde mekana ve zamana dağılımının analiziyle, kentsel mekan oluşumunda yeni liberal politikaların etkisinin saptanması hedeflenmiştir.

3.4.1. Türkiye'de Kentleşmenin Yapılaşma Boyutu ve Kentsel Arazi Kullanımındaki Değişimler

Türkiye'de kentleşmenin yapılaşma boyutu DİE Bina İnşaatı İstatistikleri-1996 yılı verilerine dayalı olarak 1956-1996 yılları arasında incelenmiştir. Türkiye verileri incelenirken veriler:

i. yıllara göre,

ii. 1980 öncesi on beş yıl ve sonrası on beş yıl

olarak değerlendirilmiştir. Birinci değerlendirmede, DİE'nin sunduğu tüm veriler kullanılarak geçmişten günümüze değin bütüne ilişkin bir değerlendirmenin yapılması düşünülmüştür. İkinci türden bir değerlendirmeye, DİE verilerinin büyük bölümünün 1966 yılından başlaması; 1966-80 ve 1981-96 olmak üzere, onbeşer yıllık iki döneme ait karşılaştırmaya olanak tanıması üzerine karar verilmiştir. Böylece yeni liberal politikaların kentsel çevre üzerine etkilerinin, ülke çapında 1980'den önceki ve sonraki dönemlerde, ortaya konularak tartışılması amaçlanmıştır.

3.4.1.1. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

DİE Bina İstatistiklerine göre, Türkiye'de 1954-96 yılları arasında toplam 3.491.361 yapı için ruhsat alınmıştır. Bu yapı ruhsatları ile, 1.338.426.885 m2 inşaat alanı üretilmiştir. her ruhsat için ortalama inşaat alanı 383.3 m2'dir. 1980 öncesindeki 15 yılı kapsayan 1966-80 ve 1981-1996 yılları için bu rakamlar sırasıyla, 1.130.410 yapı ruhsatı ve 334220119 m2 inşaat alanı ile; 1.761.203 yapı ruhsatı ve 914452596 m2 inşaat alanı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde ortalama inşaat alanı 295.7 m2 ve 519.2 m2 olarak gerçekleşmiştir. 1980 sonrasında alınan ruhsat sayısında gerçekleşen artış %64'ü; ortalama inşaat alanında ise %56.9'u bulmuştur. Aşağıda Tablo 3.37a-b

ve c'de 1954 yılından sonra verilen ruhsatlarla ilgili sayı, m2 ve arazi kullanım türü bilgileri yer almaktadır.

Tablo 3.37a. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Yapı S.	m2	Daire S.	Ev S.	Ev m2	Ev Daire S.	Apartman S.	Apartman m2	Apartman Daire S.
1954	51374	6964620	54224	34988	3744134		2780	1412742	
1955	54224	6898029	58497	39380	3871433		3275	1446123	
1956	50666	6478936	53402	36843	3578069		2387	1151100	
1957	49284	6940309	52615	34162	3519501		2435	1540346	
1958	50848	7669676	53389	34686	3742935		3649	2143046	
1959	46557	6545684	51091	32040	3236836		2845	1591265	
1960	49133	6602118	56227	32595	3176099		3294	1861227	
1961	45875	6681065	52760	28214	2882921		3543	2322762	
1962	47555	7848488	58748	27917	2924682		4476	3255757	
1963	45031	7718609	57286	26677	2922579		4502	2980094	
1964	48781	8499935	60822	28945	3104675		4436	2975783	
1965	60420	10906701	80461	35363	3690470		6146	4306553	
1966	**67650**	**12559450**	**91151**	**37729**	**3971744**	**45835**	**7474**	**5043209**	**45316**
1967	64433	12728297	99373	39259	4115738	48272	8436	5518073	51101
1968	71364	14380593	110263	40268	4312175	51653	10396	6245186	58610
1969	74600	17158679	132066	40899	4427834	52576	12412	8503968	79490
1970	75503	19741753	154825	40555	4390513	51731	15558	10866833	103094
1971	74473	16909510	150357	43235	4738799	55974	13484	9355743	94383
1972	76149	19230934	165983	42799	4954254	56094	15337	10964373	109889
1973	85730	24494968	194981	44859	5426939	59597	19303	13875176	135384
1974	73207	20347550	161047	38972	4641426	51142	15877	11231056	109905
1975	77852	23337452	181685	40702	5170527	55454	18432	13025446	126231
1976	74988	29618659	224584	41588	5389162	57179	23313	17005545	167405
1977	73192	28972560	216128	39143	5079547	52863	24720	17232598	163265
1978	84319	32237307	237097	48027	6697786	66640	25224	18457461	170457
1979	87371	34080006	251846	49368	7264153	70275	27886	20116331	181571
1980	69579	28422401	203989	39948	5851578	56435	21901	16529380	147554
Top66-80	**1130410**	**334220119**	**2575375**	**627351**	**76432175**	**831720**	**259753**	**183970378**	**1743655**
1981	**58103**	**19884344**	**144394**	**35572**	**5013285**	**49334**	**14120**	**10444279**	**95060**
1982	54361	21728271	160078	31695	4372454	43074	15207	12961726	117004
1983	58968	25554984	169037	32947	4617952	45560	16280	14353155	123477
1984	63153	28887793	189486	33717	5063203	46327	19074	17083513	143159
1985	71844	37251360	259187	34157	5154080	46897	27636	24640404	212290
1986	102888	55624440	392825	52215	7717488	69646	39767	38285050	323179
1987	138155	70912137	497674	78470	10803227	101205	47195	46732046	396469
1988	139995	67861304	473582	84848	10860010	105704	43555	42654291	367878
1989	136015	62923939	413004	83810	11120685	103959	39422	36114155	309045
1990	123304	60083035	381408	69291	10025730	91406	40107	33892831	290002
1991	121486	61447817	393000	67093	10010916	89237	41692	36352673	303763
1992	137990	73062016	472817	79243	11551822	101389	47932	45578620	371428
1993	147033	85080806	548130	80415	12052826	103617	54866	55573449	444513
1994	143281	81715801	523794	78599	11937944	102518	53698	53445634	421276
1995	137905	83956863	518236	73525	11768717	94596	53772	54756033	423640
1996	126722	78477686	454295	65640	10665874	83601	46791	47731364	370694
Top81-96	**1761203**	**914452596**	**5990947**	**981237**	**142736213**	**1278070**	**601114**	**570599223**	**4712877**
TOPLAM	**3491361**	**1338426885**	**9255844**	**2000398**	**259562722**	**2109790**	**904635**	**781556399**	**6456532**

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.37b. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Ticari Yapılar	Ticari m2	Sınai Yapılar	Sınai Yapı m2	Sıhhi Sosyal	Sıhhi Sosyal m2	Kültürel Yapı S	Kültür m2
1954	4947	969707	578	386068	58	73005	50	58470
1955	4931	816909	714	410789	43	27279	54	49739
1956	4836	893087	787	379452	57	89630	58	73825
1957	5701	991251	833	442117	31	50810	69	74176
1958	5468	916870	827	417464	30	61802	66	58706
1959	5436	935962	472	280455	34	89793	63	90492
1960	5493	787301	702	313282	29	59768	59	61864
1961	6487	791031	560	160053	63	44685	100	90005
1962	6900	879487	615	220416	78	64226	117	177474
1963	6341	840442	606	316114	97	82543	138	204488
1964	6717	1081365	622	366605	106	222570	173	253806
1965	9411	1418354	759	492196	137	251638	165	277082
1966	**12816**	**1725632**	**943**	**724704**	**555**	**275849**	**206**	**316637**
1967	8371	1431420	1143	754163	150	140388	222	269773
1968	9322	1645821	1317	902955	281	274156	253	404900
1969	10370	1823283	1927	1217021	205	236704	198	327847
1970	10067	2106300	1777	1191344	171	279231	162	264922
1971	8016	1236621	1700	607027	113	266863	107	151594
1972	9471	1626594	1461	899009	103	111875	108	163441
1973	11620	1933000	2288	2275118	147	158692	145	236722
1974	10753	1803422	1682	1840414	116	121093	152	196536
1975	13224	2286139	1692	1701629	129	158238	200	407646
1976	5112	3472466	2063	2388699	223	228127	304	524173
1977	5158	3208838	1705	2025060	219	251920	223	358255
1978	6296	4000648	1664	1715181	258	269016	225	305884
1979	5371	4069529	1908	1480546	186	211042	187	305345
1980	4247	3882032	1192	1305222	122	223051	133	125909
Top1966-80	**130214**	**36251745**	**24462**	**21028092**	**2978**	**3206245**	**2825**	**4359584**
1981	4365	2678066	1836	940735	182	207354	87	118389
1982	3802	2823819	913	665210	313	167372	68	123164
1983	4280	3439918	1163	1080086	444	447473	211	396232
1984	4225	3082047	2258	1357557	261	444162	214	389966
1985	4865	4134565	1837	1164988	385	558945	216	452511
1986	6215	5728466	1525	1660205	406	522752	299	638510
1987	5952	7794006	1658	2560874	667	600631	269	500320
1988	5631	8692056	1946	2912303	561	674551	244	440839
1989	5659	8813222	2928	4405052	330	554826	303	621323
1990	5513	8278613	3964	4755727	511	767694	357	721393
1991	6619	8454210	2144	3213727	585	896184	346	848286
1992	4189	7693763	2862	5054599	478	754536	351	905969
1993	5230	9472000	2078	4397846	574	781622	306	725617
1994	5191	9144540	2148	3945002	573	931404	370	855154
1995	4782	9000189	2184	5434789	454	731279	309	861312
1996	6571	9615020	4412	7328828	489	855679	353	940301
Top1981-96	**83089**	**108844500**	**35856**	**50877528**	**7213**	**9896464**	**4303**	**9539286**
TOPLAM	**285971**	**156418011**	**68393**	**76090631**	**10954**	**14220458**	**8240**	**15368997**

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

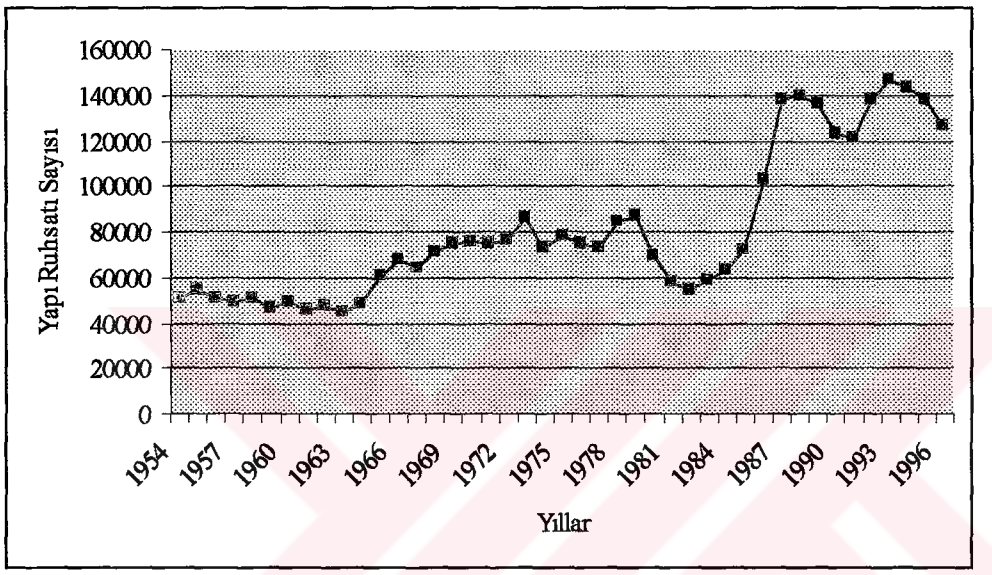
Tablo 3.37c. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Dini Yapılar	Dini m2	İdari Yapılar	İdari m2	Diğer Yapılar	Diğer m2
1954	69	12372	106	69081	7848	238771
1955	124	25524	88	40954	5615	209279
1956	111	21251	73	65068	5514	227454
1957	97	17816	87	80601	5869	223691
1958	108	21755	119	58665	5895	248433
1959	126	23292	146	77391	5395	220198
1960	68	12482	99	88654	6794	241441
1961	59	11861	87	95962	6762	281785
1962	103	19911	105	55501	7244	251034
1963	98	17650	156	108316	6416	246383
1964	87	25563	197	225942	7498	243626
1965	121	27346	167	158095	8151	284967
1966	**127**	**26951**	**196**	**181165**	**7604**	**293559**
1967	103	23591	168	106423	6581	368728
1968	110	27637	255	141382	9162	426381
1969	101	28280	256	174161	8232	419581
1970	160	47755	176	130814	6877	464041
1971	77	19741	159	137337	7582	395785
1972	63	18175	159	145478	6648	347735
1973	88	25655	229	155028	7051	408638
1974	85	22071	154	194117	5416	297415
1975			203	310253	3270	277574
1976	88	25089	293	345305	2004	240093
1977	76	29546	282	456109	1666	330687
1978	144	47815	480	417713	2001	325803
1979	170	59455	186	255724	2109	317881
1980	100	36674	157	214200	1779	254355
Top1966-80	**1492**	**438435**	**3353**	**3365209**	**77982**	**5168256**
1981	52	21762	188	206460	1701	254014
1982	64	19190	189	223392	2110	371944
1983	88	29867	360	511220	3195	679081
1984	68	28650	450	761283	2886	677412
1985	78	35365	354	632455	2316	478047
1986	135	59612	339	495077	1987	517280
1987	137	73481	470	690844	3337	1156708
1988	136	67151	412	771275	2662	788828
1989	174	99837	240	379813	3149	815026
1990	132	71108	273	497100	3156	1072839
1991	145	76376	347	802223	2515	793222
1992	125	66048	242	522772	2568	933887
1993	127	69490	322	693690	3115	1314266
1994	122	58693	205	588030	2375	809400
1995	146	106128	160	387907	2573	910509
1996	113	108136	160	356687	2193	875797
Top1981-96	**1842**	**990894**	**4711**	**8520228**	**41838**	**12448260**
TOPLAM	**4505**	**1666152**	**9494**	**13009667**	**198821**	**20533578**

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.19'dan izleneceği gibi, yapılaşma istemi, daha önceki bölümlerde belirtilen teşvik politikalarıyla, 1983 yılından başlayarak büyük bir artış eğilimi içine girmiştir. Artış eğiliminin 1989 bunalımına kadar sürdüğü, 1989-1994 yıllarında ise bir gerileme dönemi yaşandığı görülmektedir. İnşaat sektörü, Türkiye'de ekonomik krizlere en duyarlı sektörlerden birisi olmasıyla ön plana çıkmaktadır.

Grafik 3.19. Türkiye'de Yapı Ruhsatı Sayılarının Yıllara Dağılımı, 1954-96

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.38a ve 3.38b ile Grafik 3.20a ve 3.20.b'de Türkiye'de kentsel yapılaşmanın arazi kullanım türlerine[38] dağılımı 1966-1980 ve 1981-1996 aralıklarında incelenmiştir. Yapı ruhsatı sayılarına göre yapılan karşılaştırmada, 1980 sonrasında en büyük artışın apartman ve sıhhi-sosyal yapılar grubunda gerçekleştiği görülmektedir. Yapı ruhsatı sayısı bazında en düşük artış, diğer yapılar, dini yapılar ve % -63.8 negatif büyüme ile ticari yapılar grubunda gerçekleşmiştir.

[38] DİE'nin 1996 Bina İnşaatı İstatistikleri'nde kullanılan yapı sınıflaması Ek-3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.38a.Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre), 1966-96

YIL	Toplam Yapı Sa.	Toplam m2	Daire Sa.	Ev Sa.	Ev m2	Ev Daire Sa.	Apartman Sa.	Apartman m2	Apartman Daire Sa.	Ticari Yapı Sa.	Ticari m2	Sınai Yapı Sa.	Sınai Yapı m2
Top 1966-80	1130410	334220119	2575375	627351	76432175	831720	259753	183970378	1743655	130214	36251745	24462	21028092
Toplam İçinde %	39,1	**26,8**	30,1	39,0	**34,9**	**39,4**	**30,2**	**24,4**	27,0	61,0	**25,0**	40,6	**29,2**
Top 1981-96	1761203	914452596	5990947	981237	142736213	1278070	601114	570599223	4712877	83089	108844500	35856	50877528
Toplam İçinde %	60,9	**73,2**	69,9	61,0	**65,1**	60,6	69,8	**75,6**	**73,0**	**39,0**	**75,0**	59,4	**70,8**
Artış Oranı,%	*155,8*	***273,6***	*232,6*	*156,4*	***186,7***	*153,7*	*231,4*	***310,2***	***270,3***	***-63,8***	***300,2***	*146,6*	***242,0***
Top 1966-96	2891613	**1248672715**	8566322	**1608588**	**219168388**	2109790	860867	**754569601**	6456532	**213303**	**145096245**	**60318**	**71905620**

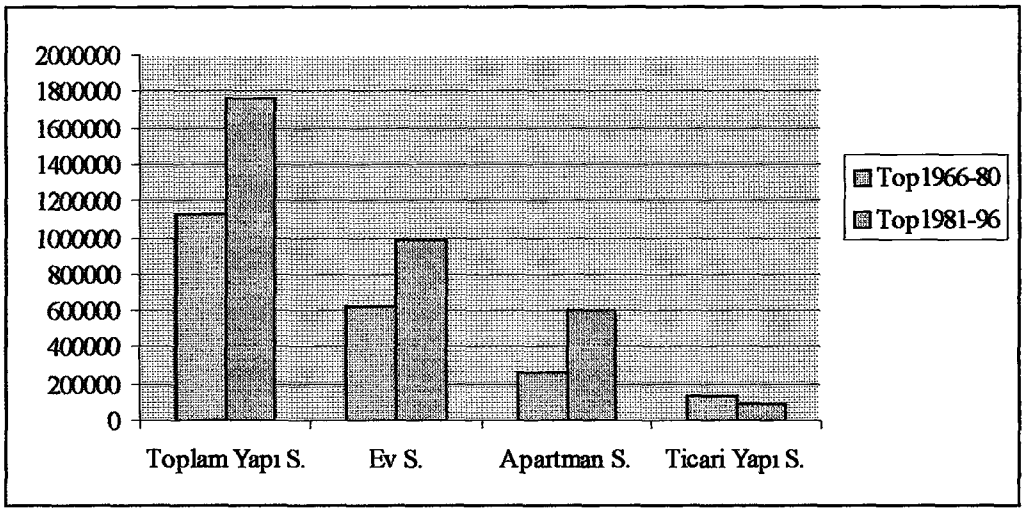
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.38b.Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre), 1966-96

YIL	Sıhhi Sosyal Yapı Sa.	Sıhhi Sosyal m2	Kültürel Yapı Sa.	Kültür m2	Dini Yapı Sa.	Dini m2	İdari Yapı Sa.	İdari m2	Diğer Yapı Sa.	Diğer m2
Top 1966-80	2978	3206245	2825	4359584	1492	438435	3353	3365209	77982	5168256
Toplam İçinde %	29,2	**24,5**	**39,6**	**31,4**	44,8	**30,7**	41,6	**28,3**	65,1	**29,3**
Top 1981-96	7213	9896464	4303	9539286	1842	990894	4711	8520228	41838	12448260
Toplam İçinde %	**70,8**	**75,5**	**60,4**	**68,6**	55,2	**69,3**	58,4	**71,7**	**34,9**	**70,7**
Artış Oranı, %	*242,2*	***308,7***	*152,3*	***218,8***	*123,5*	***226,0***	*140,5*	***253,2***	*53,7*	***240,9***
Top 1966-96	10191	**13102709**	7128	**13898870**	3334	**1429329**	8064	**11885437**	119820	**17616516**

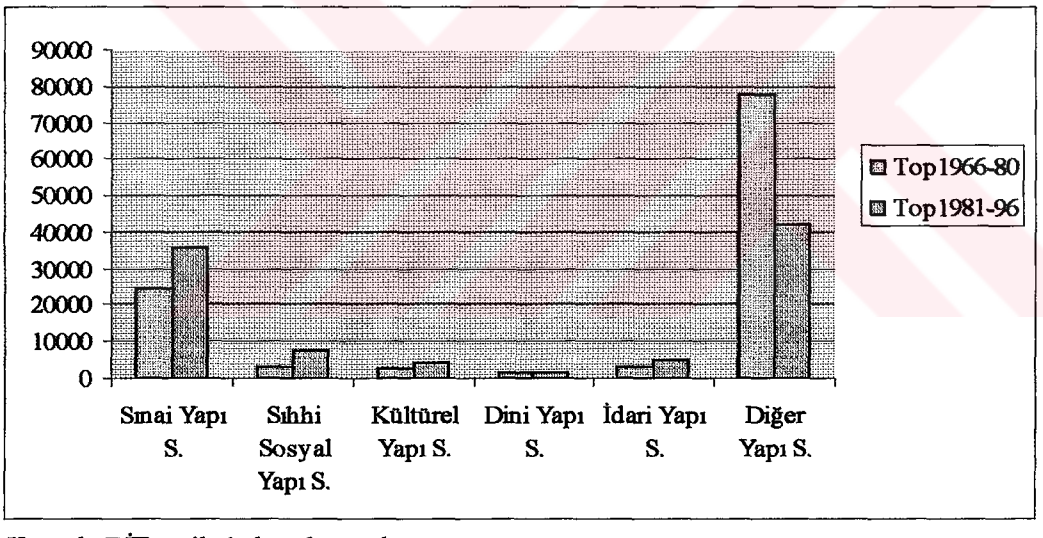
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.20a. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

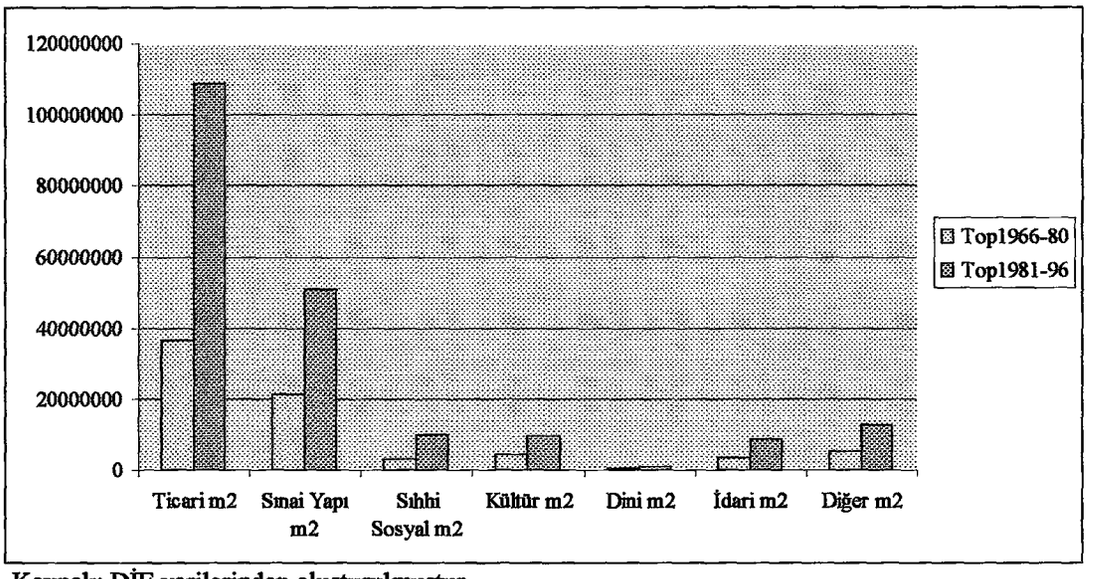
Grafik 3.20b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

İnşaat alanlarına göre en yüksek büyümeyi ise yine apartman, sıhhi-sosyal yapılar ve ek olarak ticari yapılar grubu göstermektedir. Ticari yapılar için alınan ruhsat sayısındaki düşme, inşaat alanında büyük bir artış göstererek, ticari yapılaşmada ortalama inşaat alanının büyüdüğünü göstermektedir. 1980 öncesine göre %63 küçülme gösteren yapı ruhsatı sayısına karşın, toplam inşaat alanı 1966-80 arasında

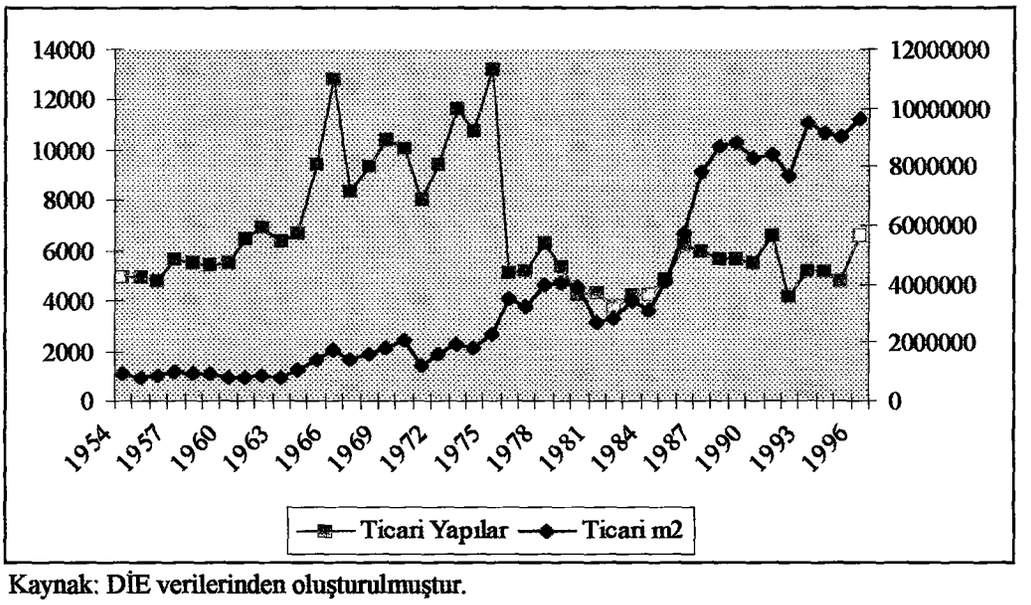
Grafik 3.21. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

36.251.745 m2'den, 1981-1996 arasında 108.844.500 m2'ye yükselmiştir(bkz.grafik 3.21). Artış oranının % 300.2 olarak gerçekleştiği ticari yapılaşmada, ruhsat başına düşen inşaat alanı 278.4 m2'den 1309 m2'ye çıkmıştır. Büyük ölçekli ticari yapılaşmanın metropoliten kentlerde yoğunlaşmasının yanısıra, ülke genelinde de

Grafik 3.22. Türkiye'de Ticari Amaçlı Yapıların Sayı ve İnşaat Alanlarının Yıllara Göre Değişimi, 1954-1996

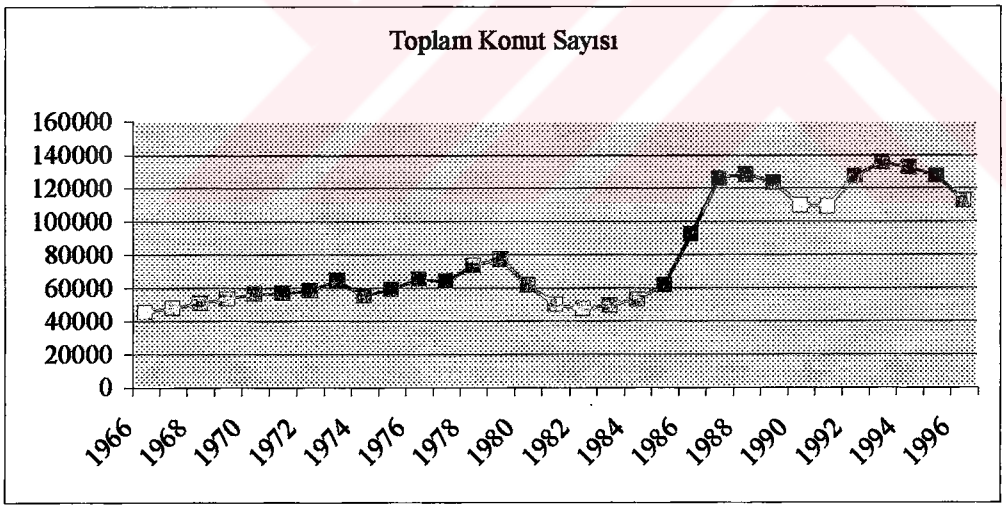

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

yayılmakta olduğunu gösteren bu sonuçlara göre; 1987 yılı ticari yapı sayısı ve inşaat alanı arasındaki negatif korelasyonun açık olarak ortaya çıktığı bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (bkz. grafik 3.22). Bu gelişme, ***yeni liberal politikaların ekonominin genel yapısında neden olduğu "hizmetler ağırlıklı kentsel ekonomik yapıya dönüşüm"***ün, mekansal yansıması olarak yorumlanabilir görünmektedir.

Konut sektörünün gelişimi incelendiğinde ise, konut türü yapılaşma isteminde, 1984 yılında çıkarılan 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası'nın etkisiyle, 1985-1986 arasında %48lik bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Sektör, 1989 ekonomik bunalımının arkasından 1990'da %21'lik ve 1991'de %3'lük daralma göstermiş; 1992, 93 ve 94'te inşaat sektörünün canlanmasına paralel, yeniden büyüme eğilimine girmiştir.

Grafik 3.23. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

1985 yılındaki büyük sıçrama, hem "ev" türü konutlarda; hem de çok katlı "apartman" türü konutlarda ortaya çıkarak, sırasıyla %44 ve %53'lük bir artış göstermiştir(bkz. tablo 3.39 ve grafik 3.24). 1984 sonrasında devlet politikası olarak

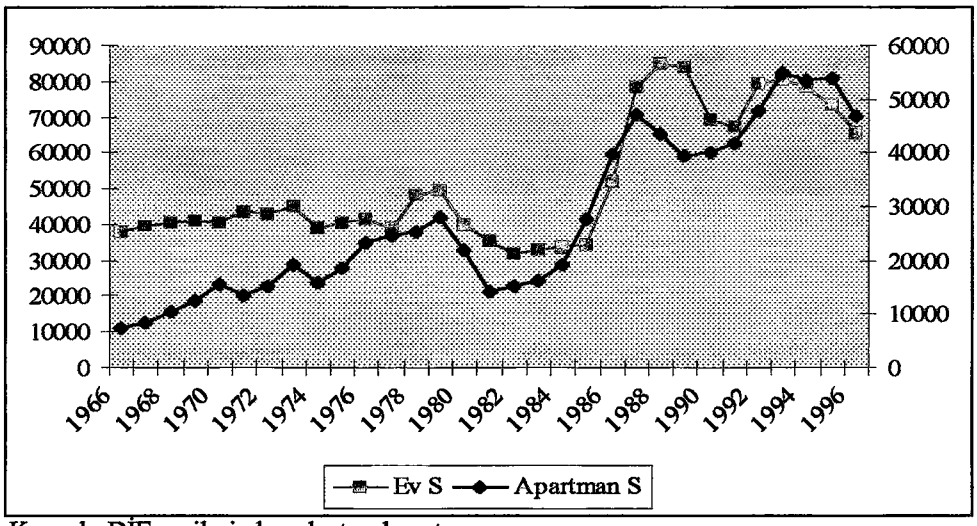
benimsenen konut üretimini teşvik kredileri, düşük gelirli toplumsal kesimlerin konut açığı sorununa yanıt olamamış; konutu "barınak" olma işlevinden uzaklaştırarak, spekülatif ve sembolik olmak üzere iki türden sermayenin de yeniden üretim aracına dönüştürülmüştür. Böylece hedefle örtüşmeyen krediler, orta ve yüksek gelir gruplarının, hem kentsel değer artışına el koyması sonucunu doğuran spekülatif ve gereksinim dışı konut yatırımlarını desteklemiş; hem de sembolik sermayelerini, kent

Tablo 3.39. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısı, 1966-1996

YIL	Ev S	Apartman S	Toplam Konut Sayısı
1966	37729	7474	45203
1967	39259	8436	47695
1968	40268	10396	50664
1969	40899	12412	53311
1970	40555	15558	56113
1971	43235	13484	56719
1972	42799	15337	58136
1973	44859	19303	64162
1974	38972	15877	54849
1975	40702	18432	59134
1976	41588	23313	64901
1977	39143	24720	63863
1978	48027	25224	73251
1979	49368	27886	77254
1980	39948	21901	61849
1981	35572	14120	49692
1982	31695	15207	46902
1983	32947	16280	49227
1984	33717	19074	52791
1985	34157	27636	61793
1986	52215	39767	91982
1987	78470	47195	125665
1988	84848	43555	128403
1989	83810	39422	123232
1990	69291	40107	109398
1991	67093	41692	108785
1992	79243	47932	127175
1993	80415	54866	135281
1994	78599	53698	132297
1995	73525	53772	127297
1996	65640	46791	112431
TOPLAM	**2000398**	**904635**	**2905033**

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.24. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

dışında "site" adı altındaki yüksek katlı veya bahçeli, dışa kapalı yaşam çevrelerinde yeniden üretmelerine yardımcı olarak, kent üstbiçimlerinin[39] oluşumunda etkin bir girdi oluşturmuştur.

Tablo 3.40. Türkiye'de Konutların Daire Sayıları ve Oranları, 1966-1996

	1966-1980		1981-1995		1966-1995	
Ruhsatlı Konut Daire S.	Sayı	%	Sayı	%		
1Daireli Konut S.	431382	48	652230	45	1083612	46
2Daireli Konut S.	218839	24	311881	21	530720	23
3Daireli Konut S.	64653	7	124439	8	189092	8
4Daireli Konut S.	51472	6	89689	6	141161	6
5Daireli Konut S.	14638	2	25359	2	39997	2
6Daireli Konut S.	24227	3	45772	3	69999	3
7Daireli Konut S.	5847	1	11620	1	17467	3
8Daireli Konut S.	16421	2	42798	3	59219	1
9Daireli Konut S.	6071	1	15557	1	21628	1
10Daireli Konut S.	11359	1	35942	2	47301	2
11+Daireli Konut S.	42195	5	114633	8	156828	7
Toplam	887104	100	1469920	100	2357024	100

Kaynak: DİE

[39] "Makroform"un karşılığı olarak kullanılmıştır.

Toplam konutlar içinde, onbir ve daha fazla daireli konut türü yapılaşma isteminin, 1966-1980 dönemdeki payının %5'ten, 1981-1996 arasında %8'e yükselmiş olması, çok katlı yapılaşma yönünde kullanılan yaşam çevresi tercihinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki fotoğrafta geri planda görülen yüksek katlı bloklar, Bilkent Üniversitesi'nin çevresinde 1990 sonrasında gelişen "site"lere bir örnek oluşturmaktadır.

Fotoğraf 3.8. "Site" Türü Yapılaşma, Ankara/Çankaya/Evren(Bilkent) Mah.

1980 sonrasının yapılaşma verilerinin ortaya koyduğu resim, konut ve ticaret türü yapılaşmanın geçirdiği değişimlerin, dönemin siyasal tercihlerine göre biçimlenen yapısal dönüşümlerin mekansal yansımaları olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Ticari amaçlı faaliyetlerin süper/hiper içerikli büyüme eğilimi, ticari yapılaşmanın mekana "yüksek yoğunluklu çökelme"si sonucunu getirirken; konutun spekülatif yatırım aracı olma özelliği ön plana çıkarak, gereksinime yönelik konut üretimi hedefi yakalanamamıştır.

3.4.1.2. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı

Girişim türlerinin özel, kooperatif ve kamu olmak üzere üç grupta ele alındığı 1970 sonrası kentsel yapılaşma verileri, Tablo 3.41 ve Grafik 3.25'ten de izleneceği gibi, Türkiye genelinde 1984 sonrası yapılaşma içinde kooperatif türü girişimin payının önemli ölçülerde arttığını göstermektedir. 1984-85 arasında %34 artan kooperatif türü yapılaşma istemi, 1985-86 ve 1986-87 yıllarında da %51 ve %24 artmıştır. Kooperatiflerin 1984'te toplam yapı sektörünün içinde aldığı %14'lük payın, 1988 yılında %30'a kadar çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1987-88'de %10'a kadar gerileyen artış oranı, 1989'daki ekonomik krizle birlikte azalan konut kredileriyle, 1989 ve 1990'da %-10 ve %-61 oranına düşmüştür. Toplam yapı

Tablo 3.41. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı, 1954-1996,[40] Sayı ve İnşaat Alanı(m2)

	Yapı Ruhsatı Sayısı			Yapı Ruhsatı İnşaat Alanı(m2)		
	ÖZEL	KOOP	KAMU	ÖZEL	KOOP	KAMU
1954	49602		1772	6556876		407744
1955	53178		1046	6557996		340033
1956	49618		1048	5813110		665826
1957	48521		763	6322518		617791
1958	50135		713	7366711		302965
1959	44944		1613	5933334		612350
1960	48342		791	6203819		398299
1961	45276		599	6157876		523189
1962	46708		847	7250869		597619
1963	44063		968	6936396		782213
1964	47484		1297	7380284		1119651
1965	58888		1532	9628724		1277977
1966	66092		1558	11269804		1289646
1967	63337		1096	11824327		903970
1968	69944		1420	13043660		1336933
1969	73085		1515	15502233		1656446
1970	70418	3666	1419	16877909	1681355	1182489
1971	69880	3601	992	14294120	1709934	905456
1972	71075	3621	1453	16786165	1664021	780748
1973	76845	6229	2656	19825071	3027607	1642290
1974	67306	4564	1337	17259194	1961345	1127011

[40] DİE'nin kooperatif türü yapılaşma verileri, 1966-1969 arasında özel sektörde kapsanmıştır. Kooperatif başlığında veri 1970 yılından başlamaktadır.

1975	74138	2539	1175	20031335	1778247	1527870
1976	70548	2168	2272	25253191	2039522	2325946
1977	66229	4714	2249	23565854	3154275	2252431
1978	76167	4672	3480	26038399	3517432	2681476
1979	80971	4981	1419	28323953	4208474	1547579
1980	63308	5156	1115	23056130	4055121	1311150
1981	50720	5913	1470	14839260	3486780	1558304
1982	44812	7983	1566	14582200	5813383	1332688
1983	47935	7785	3248	17738861	4689278	3126845
1984	51258	9105	2790	20162548	5170039	3555206
1985	55459	13740	2645	25067431	9148983	3034946
1986	71500	28240	3148	34388223	18011234	3224983
1987	96198	37303	4654	45864197	20216653	4831287
1988	94870	41671	3454	43617605	20396364	3847335
1989	95519	37724	2772	42816078	17000637	3107224
1990	95795	23477	4032	45063901	9880778	5138356
1991	95819	23066	2601	45612475	11018045	4817297
1992	103115	30709	4166	49847428	18832200	4382388
1993	110858	31200	4975	60267323	19267486	5545997
1994	111579	28153	3549	57019423	19109142	5587236
1995	114232	21761	1912	63572276	16269210	4115377
1996	98093	26572	2057	58255658	15615211	4606817

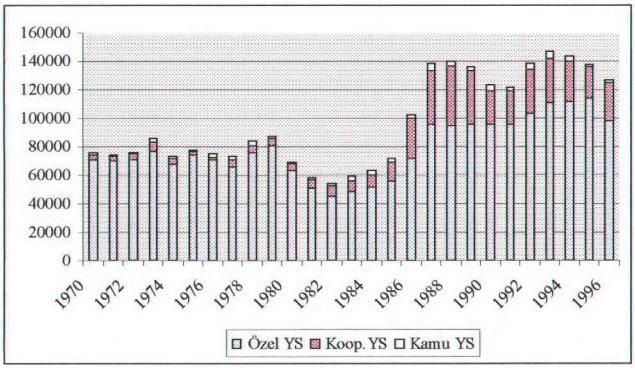
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.42. Türkiye'de Yapı Sunumunda Girişim Türlerinin Yıl İçi Payları (Yapı Ruhsatı Sayılarına ve İnşaat Alanına Göre), 1980-1996

	Özel Girişim %		Kooperatif Girişimi %		Kamu Girişimi %	
	Sayı	m2	Sayı	m2	Sayı	m2
1980	91	81	7	14	2	5
1981	87	75	10	17	3	8
1982	82	67	15	27	3	6
1983	81	69	13	19	6	12
1984	81	70	14	18	4	12
1985	77	67	19	25	4	8
1986	69	62	27	32	3	6
1987	70	65	27	28	3	7
1988	68	64	30	30	2	6
1989	70	68	28	27	2	5
1990	78	75	19	16	3	9
1991	79	74	19	18	2	8
1992	75	68	22	26	3	6
1993	75	71	21	22	3	7
1994	78	70	20	23	2	7
1995	83	76	16	19	1	5
1996	77	74	21	20	2	6
Toplam	77	70	21	23	3	7

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.25. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı[41], %, (Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre), 1970-1996,

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3.43.Türkiye'de1984 Sonrasında Kooperatiflerce Üretilen Yapıların Sayısının Yıllık Artış Oranları

	Kooperatif Girişimi ile Üretilen Yapı Sayısının Yıllık Artış Oranları,%
1984-85	34
1985-86	51
1986-87	24
1987-88	10
1988-89	-10
1989-90	-61
1990-91	-2
1991-92	25
1992-93	2
1993-94	-11
1994-95	-29
1995-96	18

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

sunumunda ortaya çıkan gerilemeyle birlikte yaşanan bu daralma, yapı sektörü içindeki kooperatif payının %30lar'dan, 1984'teki oranlara yaklaşarak, 1995'te %16'ya kadar düşmesi sonucunu getirmiştir. Bu durum, kooperatif sektöründeki

[41] Kooperatif türü sunum biçimine ilişkin DİE verileri 1970 yılından başlamaktadır.

genişlemeye paralel sektördeki payı azalan özel girişimcilerin, kooperatiflerdeki daralmayla birlikte yeniden konut sunumundaki yerlerini almakta olduğunu göstermektedir. Bu pay değişiminin en açık örneğini, 1989-90 aralığındaki özel girişim ve kooperatif girişiminin paylarındaki değişme göstermektedir. Bu aralıkta, kooperatiflerin payı %28'den 19'a düşerken; özel sektörün payı, %70'den 79'a çıkmıştır (bkz. tablo3.42).

1980ler'in ilk yarısı, kamunun kentsel yapılaşma içindeki payının en yüksek (sayı olarak %4-6; inşaat alanı olarak %12) olduğu dönemdir. Kamunun payı takip eden yıllarda düşme göstererek sayı bazında 1995 yılında %1'e, inşaat alanında ise %5'e kadar düşmüştür. Ortalaması yapı ruhsatı sayısında %3'e kadar düşen kamu girişiminin payı, inşaat alanında % 7'ye ulaşmaktadır. Bu durum kamu tarafından gerçekleştirilen yapılaşmanın büyük ölçekli yapılardan oluştuğunu göstermektedir. 1984 yılındaki %12ler'den 1995'te %5'e gerileyen kamu payları, genel ekonomik izlenceye uygun olarak "daraltılan kamu" faaliyetlerinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

3.4.2. Ankara'da Planlama Sürecinin Gelişimi ve Kentsel Mekan Çözümlemesi

Bu bölümde, Ankara kentinde kentsel arazi kullanımının çözümlemesine geçmeden önce, kentin geçirdiği planlama evrelerinin tarihsel bir çerçevede kısaca irdelenmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür:

"Ankara Cumhuriyet ile birlikte modernleşme projesinin uygulanmaya başladığı ilk Anadolu kentidir... 1920ler başında 20.000 nüfuslu küçük bir yerleşme olan Ankara, 1927'deki ilk nüfus sayımında 75.000lik bir büyüklüğe ulaşmıştı. Ankara'daki inşaat faaliyetini hızlandırmak,yeni konut ve resmi yapıları bir an evvel gerçekleştirmek için yeni bir yönetsel örgütlenme gerekiyordu. 1924 yılında İstanbul'dan esinlenilerek Şehremaneti kuruldu...Cumhuriyet yönetimi 1923-33 arasındaki on yıl içinde, Ankara ve Anadolu'da kent mekanını planlı olarak yeniden düzenlemek için

çok önemli yasal ve yönetsel yapılanmalara girişmiştir. Başkent Ankara'nın imarı için ikinci önemli adım, 1928 yılında,1351 Sayılı Yasa ile Ankara Şehri İmar Müdürlüğü'nün kurulmasıdır. İmar Müdürlüğü doğrudan Dahiliye Vekaleti[42]'ne bağlanmakta ve Ankara'nın yaratılması merkezi yönetimin görevi olmaktadır. üçüncü aşama kapsamlı bir imar planı elde edilmesidir."(Altaban, 1998:42-44).

3.4.2.1. Kentsel Gelişim Planları

Kentin bugünkü üstbiçiminin oluşmasında etkisi olan onaylı planlar 1932 tarihli Jansen Planı olarak anılan "Ankara Şehri Umumi Planı"; 1957 tarihli Yücel-Uybadin Planı olarak anılan "Ankara Şehri İmar Planı", 1982 tarihli "Ankara 1990 Metropoliten Alan Nazım Planı" ve 1994 tarihli "Ankara 2015 Ulaşım Ana Planı"dır. "Ankara 2015 Yapısal Plan Önerisi" ve "Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Planı Önerisi" onaylanmamış olmakla birlikte, kentin planlama sürecinin önemli parçalarını oluşturmaktadır.

*1. **Hermann Jansen Planı(1932):*** Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte başkent ilan edilerek, hızlı bir büyüme gösteren Ankara kentinin gelişimini yönlendirecek bir planın elde edilmesi için 1927 yılında, sınırlı sayıda mimar/plancının davet edildiği imar planı yarışması açılmıştır:

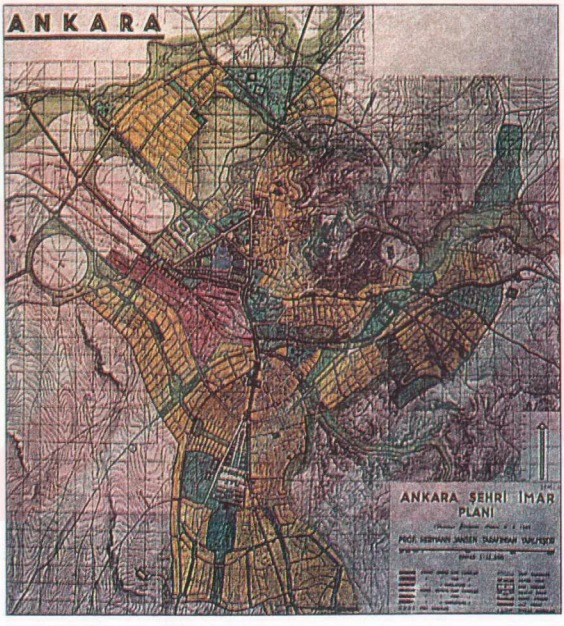
"Ankara kent planı yarışmasına sadece üç yarışmacı katılmıştır. Katılma çağrısı alan üç yabancı mimarın seçimindeki kriterlerin ne olduğu sorusu bugüne dek yanıt beklemektedir... Gerçi Ankara kısıtlı imar planı yarışmasına davet edilen mimarlar Avrupa'da egemen planlama yaklaşımlarının sözcüleridir ama, Ankara gibi yeni bir başkent için, yeni fikirleri de yoktur."(Tankut, 1993: 66-67)

1928 yılında sonuçlanan yarışmayı kazanan Hermann Jansen'in planı, yarışma şartnamesinde öngörülen 50 yıl sonrası için 300.000 kişi hedefine yaklaşan 271.000 nüfusu, ortalama yoğunluğu 116 kişi/ha. olan toplam 1475 ha. konut alanı üzerine yerleştirmiştir. Toplam 2000 ha. üzerinde, kentsel estetik, ekonomi, sağlık ve yedek

[42] İçişleri Bakanlığı.

büyüme alanları üzerine kurgulanan plan, konutlar için en çok 3 katlı yapılaşma tasarlayarak, motorlu taşıt yollarını en azda tutarak, yeşil kuşaklar içinden geçen yaya aksları önermiştir. Kent üstbiçiminin oluşmasında, ileride kuvvetli bir girdi oluşturacak olan kuzey-güney aksı, Jansen Planı'nın en belirgin özelliğidir.

Plan 3.1. Ankara Şehri İmar Planı, Jansen, 1932.

Kaynak:Altaban, 1998:43

50 yıllık plan hedefi 0lan 300.000 nüfusa 1950ler'in başında ulaşılması, daha 1935li yıllarda başlayan plan dışı gelişme baskılarını artırmış; "spekülasyon odaklı imar süreci"nin Ankara'da sorunların sonucu değil, sebebi olmasına yol açmıştır:

"Ankara planı hem Cumhuriyet'in çağdaşlık konusundaki amaçlarını gerçekleştirmek hem de nüfusu yılda %6 hızla büyüyen bir kentin sorunlarını çözmek zorundaydı. İstenilen sonuçların elde edilmesinin kolay olmadığı kısa sürede görüldü. Türkiye spekülatif bir arsa piyasasının bulunduğu, hızla büyüyen bir kentte,

plan uygulamanın zorluklarını ilk kez Ankara örneği üzerinden kavramaya başladı."(Tekeli, 1998a:8).

"1939 yılı Ocak ayında Prof. Jansen'in işine son verildi. gerekçe olarak, "şehrin anahatlarının silinmez bir surette tespit ettirildiği" ve "yabancı danışmana gerek kalmadığı" yazıldı. Fakat Prof. Jansen'in işine son verilmesine sebep olan en büyük etkenin, Ankara'nın hızla artan nüfusu ve konut sıkıntısının yanı sıra kentte imarlı alanda aşırı ölçülere varan arsa spekülasyonu ya da arsa sahiplerinin dayanılmaz baskıları olduğu söylenebilir. Çünkü başta Falih Rıfkı Atay olmak üzere bazı yazarlar, Jansen planının başarısızlığını, Cumhuriyet yönetiminin bir arsa politikası olmaması sonucu spekülasyonun baskın çıkışına bağlamaktadırlar."(Altaban, 1998:46)

1950li yılların ortalarında kent içindeki imarlı alanda arsa fiyatlarının aşırı yükselmesi sonucu, imar parsellerinin ¾'ü boş durduğu halde, inşaat faaliyetlerinin durması; gecekonduların kentin çevresini hızla sarıyor olması, Ankara'ya yeni bir imar planı yapılmasını gerekli kılmıştır.

2. Yücel-Uybadin Planı(1957): 1955 yılında uluslararası bir yarışma ile elde edilen ikinci Ankara İmar Planı yarışmasını, Nihat Yücel ile Raşit Uybadin tarafından hazırlanan plan kazanmıştır. Plan sınırlarının belediye sınırları içinde kalması koşulu, eğilimlerin planlanmasını başlangıçta kabul etmiş ve yaratıcı çözümlerin planlama sürecine katılmasını engellemiştir. Yücel-Uybadin Planı da kentin varolan kuzey-güney gelişme eğilimini kabul eden, tek merkezli büyümeyi öngören yapısıyla; alt merkez gelişimi, gecekondulaşma gibi gelecekte kent üstbiçiminin oluşmasında çok önemli girdiler olacak oluşumları değerlendirmekten uzak bir plan olmaktan kaçınamamıştır. Planın 30 yıl için önerdiği 750.000 kişilik nüfus 1965 yılında aşılmıştır. Daha, planın hazırlık sürecinde başlayan yoğunluk artış kararları ile Ankara'da imar sürecinin piyasa mekanizması koşullarına teslim edilmesi, planın

Plan 3.2. Ankara Şehri İmar Planı, Yücel-Uybadin, 1957.

Kaynak: Bademli, 1990:46

geçerli olduğu alanda teknik ve sosyal altyapı sorunlarını artırmıştır:

"...İlk önemli plan değişikliği önerisi 1957 planı daha hazırlanırken bütün kentte inşaat emsali uygulamasını başlatan 1955 tarih ve 650 Sayılı İmar İdare Heyeti Kararı çıkmıştı... 1960 yılında Etlik, Keçiören, Yenimahalle, Dikmen ve Çankaya'daki 2 ve 3 katlı konut alanları dışında tüm Ankara'daki yapılara bir kat ilavesi getiren "Bölge Kat Nizamı Tadilat Planı" İmar ve İskan Bakanlığı'na sunuldu... Plancı ve imar danışmanı Yücel'in karşı görüşlerine[43] rağmen İmar ve İskan Bakanlığı, Bölge Kat Nizamı Planı'nı bazı düzeltmeler ve ayarlamalarla birlikte 1960'ta onayladı... 1968 yılında imar yönetmeliğinde bir madde değişikliği yapıp Kat Nizamı Planı'na üç maddelik bir plan notu eklenerek, sözde çekme ve çatı kartları yasaklanarak tüm kentte bir kat artışı daha getirildi... 1970'te Bölge kat

[43] "Ankara'da imarlı alanlarda oluşmuş yoğunluklar, şehircilikte geçerli olan yoğunluk ölçülerini fazlasıyla aşmıştır... Ankara'da tüm sosyal ve kültürel tesisler, çocuk bahçeleri, trafik problemi, altyapı tesisleri esasen yetersiz olduğundan, mevcut bölge kat planı(1955 tarihli) ile şehre verilen imkanlar konut yoğunluklarını maksimumun üstüne çıkarmıştır... Bu duruma göre bir apartmanlar şehri haline getirilen Ankara'nın yeni kat ilaveleriyle daha da feci şartlara maruz bırakılacağına kani bulunuyorum."(Altaban. 1998:54)

Nizamı Planı değişikliklerle tekrar onandı. Son olarak 1973'te yeni bir değişiklik kararıyla kente tekrar nüfus yüklendi.[44]"(Altaban, 1998:54-55)

Varolan sorunları eğilimler doğrultusunda çözmeyi hedefleyen bu planın da 1960lı yılların başlarında Ankara'nın hızlı büyüme sorununa çözüm olamayacağı anlaşılmıştır. Ülke yönetiminde 27.Mayıs.1960 İhtilali ile başlayan yeni dönem, fiziki planlamada da farklı yaklaşımların benimseneceği bir dönemi başlatmıştır.

3. 1990 Ankara Metropoliten Alan Nazım Planı(1982): Ülke ölçeğinde ekonomik gelişmenin yönlendirilmesinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla, merkezi yönetimin ve planlı gelişme isteminin yoğunluk kazandığı 1960lı yıllar; fiziki planlamada değişimin büyük kentlerin planlamasına yansıdığı yıllar olmuştur. Bu değişimin bir göstergesi olarak, 29.Ocak.1969'da İmar ve İskan Bakanlığı'na bağlı Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB) kurulmuştur.

AMANPB'nun görevi Ankara kenti imar gelişimini baskı altında tutan spekülatif hareketleri denetim altına alarak, kentin sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlamaktı. Buna yönelik olarak oluşturulan ekip, 1970-75 yılları arasında yaptığı kapsamlı kent araştırmalarına dayanarak 1/50.000 ölçekli 1990 yılını hedefleyen bir nazım plan şeması[45] geliştirmiştir. Plan, kentin yeni gelişiminin topografik çanak dışında, batı koridoruna bağlı olarak gerçekleşmesini önermiştir. Bu şemanın onay tarihi 1982

[44]Nihat Yücel 1990 yılında, 1957 Ankara İmar Planı'nı anlattığı yazısında, yoğunluk artışıyla ilgili karar ve uygulamalarda, Ankara İmar Müdürlüğü'nün sorumluluğuna değinmektedir: "Kat bölge düzenini ve şehir estetiğini bozan yoğunluğu artıran bu uygulamalar, Ankara Belediyesi İmar Talimatnamesi'nin yoğunluk artırıcı açıkları suistimal edilerek çok kötü örnekler meydana getirilmiştir. Bu tip uygulamalar, 1970 ve 71'de İmar Müdürlüğünce başlatılıp, sorumsuzca devam ettirilen uygulamalardır."(Yücel, 1990:24)

[45] Bu plan bir uygulama imar planı değildir. Planın Onaylanmasından sonra da yürürlükte olan uygulama imar planı, Yüce-Uybadin Planı'dır.

Plan 3.3. Ankara Nazım Planı, AMANPB, 1982.

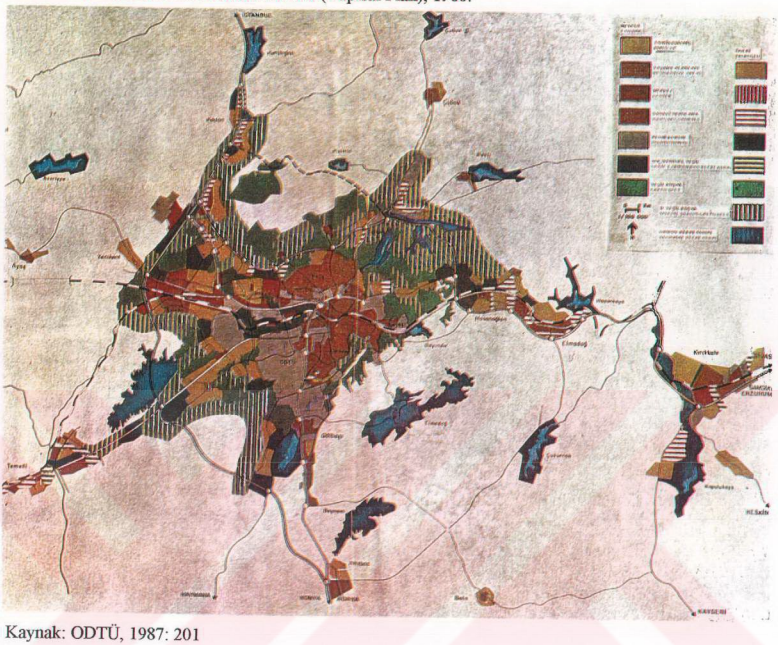

Kaynak: Bademli, 1990:46

olmakla beraber, bu zamana kadar ki gelişmeleri yönlendirmekte başarılı olduğu genel kanıdır. 1975 yılında Batıkent yerleşme alanının kamulaştırılmasıyla kamu arsa stoku oluşturulması ve uygulamanın gerçekleştirilmesi bu bağlamda önemli adımlardır. Ancak halen yerine yeni bir onaylı planın konulmadığı bu şema, 1984 sonrasında yapılan parçacı nazım plan değişiklikleri ve ilaveleriyle; özellikle de ıslah imar planlarının uygulamaya girmesiyle tamamen işlevsiz kalmış durumdadır.

4. Ankara 2015 Yapısal Plan Önerisi (1986): Plansız gelişmelerin dönemin en belirgin özelliği olduğu 1980 sonrasında, her seçim döneminde olmak üzere üç plan

Plan 3.4. Ankara 2015 Makroform Önerisi (Yapısal Plan), 1986.

Kaynak: ODTÜ, 1987: 201

çalışması girişimi gerçekleştirilmiştir. Ankara kentsel ulaşım çalışmasında kullanılmak üzere kentin 2015 yılında alacağı biçimin belirlenmesine yönelik ODTÜ tarafından hazırlanan "2015 Yapısal Plan" önerisi; "kent formunu belirleyen faktörler"i nüfus, işgücü, istihdam, kamu yapıları, sanayi yapıları, konut yapım süreçleri, ulaşım hizmetlerinin örgütlenmesi, altyapı sağlama, kent toprağında mülkiyet ve el değiştirme süreçleri başlıkları altında inceleyen "Ankara 1985'den-2015'e" araştırmaya dayalı olarak oluşturulmuştur. Önerilen 1/100.000 ölçekli metropoliten plana bir nazım plan olarak bakılmaması gerektiği, bir politikalar demeti ya da yapısal plan olduğu ve bu niteliğiyle metropoliten alanın gelişmesini yönlendirmekte, yeni uygulama projeleri tanımlamakta kullanılabileceği belirtilen

plan açıklamasında, metropoliten alanın gelişimini yönlendiren temel yaklaşım ilkeleri:

1. Ankara'nın hava kirliliği sorunun çözümüne yönelik, yerleşim alanlarının topografik çanak dışında önerilmesi,
2. Yeni yerleşme lekelerinin 300.000 nüfusun altında belirlenmesi,
3. Ankara'nın işgücü çekim alanı sınırı olan 35-40 km. çapında yer alan yerleşmelerin, desantralizasyona yönelik güçlendirilmesi,
4. Güçlendirilecek yerleşmelerin iş ve konut olanaklarıyla desteklenmesi ve yeni iş olanaklarının bu yerlerde sağlanması,
5. Kamu ulaşımı ilkesine bağlı olarak, kenti çevresine bağlayan yollar üzerinde yıldız biçiminde bir metropoliten makroformunun oluşturulması,
6. Yeşil kuşağa derinlik kazandırılarak ve vadileri izleyen yeşil akslarla kent merkezine kadar uzanılarak hava kirliliğinin engellenmesinde etkin olmasının sağlanması,

olarak belirlenmiştir (ODTÜ, 1987:182-185).

Nüfus-istihdam ilişkileri kurularak yapılan projeksiyonlar ile 2015 yılı nüfusunun 5 milyon olarak belirlendiği çalışma, onaylı bir plan olmamasına rağmen, kentin yağ lekesi biçimindeki gelişiminin, koridorlara yönlendirilmesinde, özellikle de batı koridorundaki gelişiminin hızlanmasında etkili olmuştur.

1990lı yıllara gelindiğinde, Yapısal Plan çalışmasının öngörüleri dışında gerçekleşen ve makroformu önemli ölçülerde değiştirici etkilere sahip gelişmeler Büyükşehir

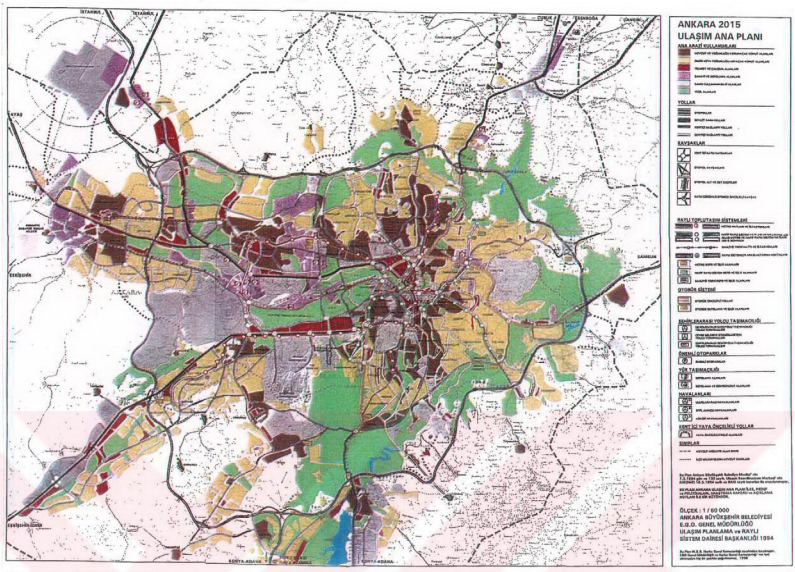
Belediyesi bünyesinde 2025 yılını hedefleyen yeni çalışmalar yapılmasını gerekli kılmıştır:

"1985-1990 arasında gerek Ankara Büyükşehir Belediyesi mücavir alan sınırı içinde belediyelerin, gerekse mücavir alan sınırı dışında başta Ankara Valiliği olmak üzere çeşitli kamu kuruluşlarının yaptığı planlama ve uygulama çalışmaları Ankara'nın ODTÜ çalışmasında öngörülen makroformunu önemli oranda değiştirmiştir. Çayyolu/Beytepe ve Gölbaşı yöresinde parça parça planlarla oluşturulan konut alanları ve Macun/İvedik yöresinde uygulaması başlayan organize küçük sanayi bölgesi 2015 için oluşturulabilecek sağlıklı konut/işyeri dengesini alt-üst etmiştir. Bunun dışında Karayolları Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü Ankara Çevre Otoyolu ve erişim kontrollü devlet yolu projeleri, kent makroformunu beklenmedik biçimlerde etkilemiş; hesapta olmayan yeni sorun ve olanaklar yaratmışlardır."(Bademli, 1990:43)

5. Ankara Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Plan Çalışmaları(1990-1999): 1984 yılından sonra kentin yeni olumsuzluklarla büyümesine yol açan plan dışı gelişmelerin(ıslah imar planlarıyla varolan dokudaki yoğunlukların 3-4 kat artırılması, vadilerin gelişmeye açılarak açık-yeşil alan niteliklerinin yok edilmesi, çevre yolu uygulaması, merkez fonksiyonlarının sermayenin istemleri doğrultusunda yerseçmesi vb.) önüne geçecek bir nazım plan çalışması, 1989-1994 döneminde Prof.Dr. Raci Bademli'nin Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanı olarak görev yaptığı dönemde başlatılmış ancak plan onay aşamasına gelememiştir. Daha sonra, bu çalışmanın verilerinin temel alındığı ve il bütününe genişletildiği 2025 yılı hedefli bir plan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından hazırlanarak onaylanmıştır. 6.5 milyon nüfusa göre hazırlanan plan, il genelinde altı gelişme aksı belirleyerek, 2015 Yapısal Plan'a benzer bir yaklaşımla iş ve konut alanlarını merkezden farklı noktalara yaymayı hedeflemiştir.

Bu arada, Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 07.03.1994 tarihli ve 130 sayılı kararı ile yerel seçimlerin hemen öncesinde kabul edilerek onaylanan Ankara 2015

Plan 3.5. Ankara 2015 Ulaşım Ana Planı, 1994.

Kaynak: ABB, EGO

Ulaşım Ana Planı, Ankara'yı saran çevre yolu bağlantı önerileriyle üzerinde çok tartışılan planlardan birisi olmuştur. Çevre yolu civarındaki spekülatif gelişmeleri de beraberinde getiren yeni yol, doğal yapı üzerindeki olumsuz etkileriyle hala gündemde olan bir sorun alanı oluşturmaktadır.

1994 seçimlerinden sonra, İmar Daire Başkanlığı görevini Bademli'den devralan Ö.Faruk Erciyes başkanlığında yeniden başlanan 1/50.000 ölçekli nazım plan çalışmaları 1999 yılında tamamlanarak "Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı" ve "Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım İmar Planı

Raporu 1995-2025" görüş alınmak üzere ilgili kurum ve kuruluşlara iletilmiştir.

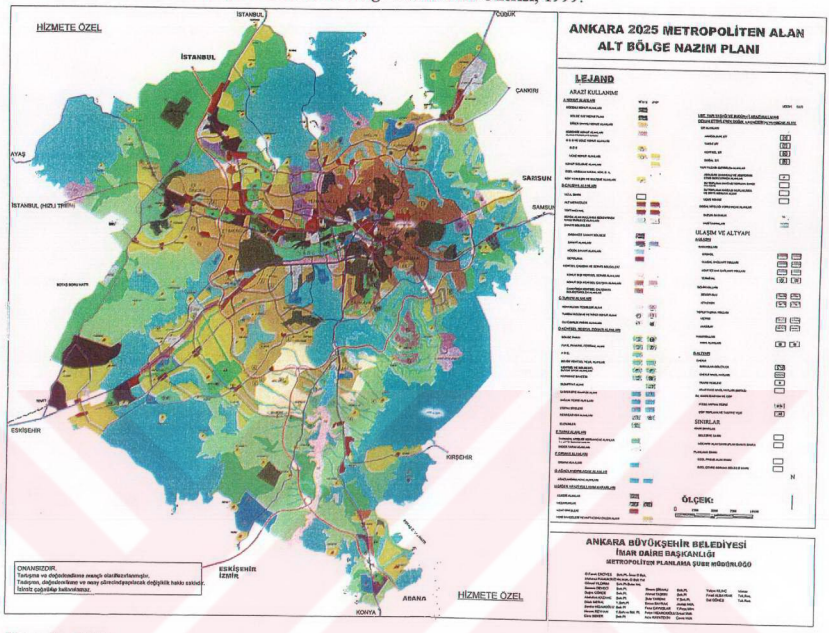
Amacın:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkenti Ankara'nın sahip olduğu kaynak, değer ve potansiyelleri koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirerek, yaşanabilir, sürdürülebilir kentsel çevreler kazanması yanında, başkentlik kimliğini vurgulayarak, bölgesel ve ülkesel platformda bilim, teknoloji, kültür, hizmet metropolü ve daha yaşanabilir bir başkent konumunda gelişimini sağlamak"(ABB, 1999)

olarak belirlendiği plan çalışması 14 temel kabul üzerine kurgulanmıştır:

1. Doğal Yapıya İlişkin Kabuller: 1. ve 2. derece tarım topraklarının korunması; su kaynaklarının ve koruma kuşaklarının korunması, 1250 metre kotu üzerinin yeşil kuşak kapsamında değerlendirilmesi;
2. Nüfus Kabulleri: 2025 yılında Ankara Metropoliten Alt Bölge içinde 7.2 milyon kişinin yaşayacağı; ıslah planı ile dönüşen alanlarda yaşayan nüfusun 768.000 kişiden 1.4 milyon kişiye çıkacağı;
3. İşgücü Kabulleri: Aktif nüfus oranının %35 olarak kalacağı ve çalışan sayısının 2.5. milyon kişi olacağı; varolan hizmetler sektörü ağırlıklı yapının süreceği ve sanayi sektörünün payının artıp, tarım ve madenciliğin payının azalacağı;
4. Sanayi ve Depolama Alanlarına İlişkin Kabuller: Yüksek teknolojiye dayalı sanayi yatırımlarının özendirilmesi; Konya ve İstanbul yolundaki sanayilerin taşınarak, konut dışı kentsel çalışma alanlarına dönüştürülmesi; desantralizasyona yönelik organize sanayi bölgelerinin Kazan ve Ahiboz koridorlarında oluşturulması;
5. Merkezi İş Alanı ve Hizmet Alanlarına İlişkin Kabuller: Hizmetler sektöründeki yoğunlaşmanın artarak süreceği; birbirinden kopuk iki ayrı merkez biçiminde gelişen merkezin, tek bir "özel proje alanı" olarak projelendirilerek, güneye merkez gelişiminin durdurularak, kuzeyde Ulus çevresindeki potansiyellerin

Plan 3.6. Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Plan Önerisi, 1999.

Kaynak: ABB

etkin değerlendirilmesi; gelişme odak ve koridorlarında alt merkez gelişmelerinin oluşturulması;

6. Konut Alanlarına İlişkin Kabuller: Düzenli konut dokusundaki yapı düzeni ve yoğunlukların korunması; dönüşüm potansiyeli yüksek ıslah planlı alanların tamamen, kalan kısmının %40 oranında dönüşeceği; Eskişehir aksının konut gelişimi yönünde destekleneceği; farklı gelişme akslarında, farklı gelir gruplarına uygun konut alanları tasarlanacağı;
7. Kamu Kurumlarına İlişkin Kabuller: Kamu kurum ve kuruluşlarının yerlerinin halkla ilişkilerinin yoğun veya kısıtlı olmasına bağlı olarak belirleneceği;

8. Eğitim Kurumlarına İlişkin Kabuller: Zorunlu temel eğitim gereksinimine uygun mekan organizasyonunun sağlanması; temel ve orta özel eğitim kurumlarının ve üniversitelerin metropoliten alt bölge gelişme alanlarında oluşturulacak kampüs alanlarına taşınmalarının desteklenmesi;
9. Sağlık Kurumlarına İlişkin Kabuller: Özel ve kamuya ait organize sağlık tesislerinin alt bölge içinde kampüsler oluşturacak şekilde sağlanması;
10. Kültür ve Turizm Alanlarına İlişkin Kabuller: Ulus Kızılay arasında potansiyeller değerlendirilerek bir kültür zonu oluşturulması; kongre turizminin gelişiminin desteklenip, yönlendirilmesi; kentsel, tarihi, doğal, kültürel ve turistik değerlerin korunması;
11. Açık Yeşil Alanlar ve Rekreasyon Alanlarına İlişkin kabuller: Vadilerin, kamusal açık ve yeşil alanların yeşil kuşak kapsamında etkin değerlendirilmesi; kent bütünü içindeki vadilerin(Çubuk, Hatip Çayı, Zir, İmrahor, Nenek, Dikmen, Portakal Çiçeği; Kalaba, Büyükesat) özel proje alanları olarak kente açık-yeşil alanlar olarak kazandırılması; AOÇ'nin potansiyellerinin etkin değerlendirilip kente yeniden kazandırılmasını sağlayacak "özel proje alanı" olarak ele alınması;
12. Ulaşım Sektörüne İlişkin Kabuller: Raylı toplu taşım sistemlerinin yaygınlaştırılması; ikincil terminal alanlarının belirlenmesi; Eskişehir yoluna paralel alternatif yolların raylı sistem dikkate alınarak önerilmesi;
13. Teknik Altyapıya İlişkin Kabuller: 1250 metre kotunun yerleşime açılmayacağı; mevcut BAKAP ve İçme suyu Projelerinin 7.2 milyon kişiye göre gözden geçirilmesi;

14. Kent Girişlerine İlişkin Kabuller: Ankara kent girişlerinin simgelenmesinin yanı sıra, her girişin gelişme potansiyelleri ile uyumlu arazi kullanım kararlarının alınacağı;

şeklinde özetlenebilir.

1980 sonrası dönemin genel bir değerlendirmesi yapıldığında:

1. 3030 ve 3194 Sayılı Yasalar ile getirilen düzenlemeler sonucu, Ankara'nın planlama ve uygulamada sahip olduğu özel yapı(Nazım Plan Bürosu ve Ankara İmar Müdürlüğü) kaldırılarak; valilik, büyükşehir, ilçe ve belde belediyesi kademelerinden oluşan üçlü bir yapı oluşturulmuştur. Bu yetki dağınıklığının neden olduğu eşgüdümsüzlük ve denetimsizlik, kenti parçacı yaklaşımlarla özel girişimciliğin ve özel projelerin uygulama alanına dönüştürmüştür.
2. Ankara'da ilçe belediyelerince üretilen ıslah imar planlarıyla mevcut kent lekesi üzerine fazladan 2 milyon nüfus yüklemesi yapılarak; plansızlık, planlama adı altında yasallaştırılmıştır.
3. 1989-1994'de projeci yönetim örneği sergilendiği savunulan Karayalçın döneminde[46], Ankara'da yeşil kuşağın kent içine girdiği yegane alanlar olan vadiler (Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği Vadisi, İmrahor Vadisi), İngiltere'deki Thatcher Dönemi örneklerine benzer şekilde "kentsel gelişme projeleri" adı altında betonlaştırılarak, yeşil sistemin parçası olmaktan çıkarılmışlardır. 1994-1999 Melih Gökçek döneminde gerçekleştirilen ek yapılaşmalarla birlikte, Dikmen Vadisi (bkz.fotograf 3.9), 1984 sonrasının yasal ve yönetsel yapısının metropoliten kentlerde planlama ve uygulaması adına en olumsuz örneklerinden

[46] Onaylı bir nazım planın olmamasının sağladığı esneklikten yararlanma adına, sosyal demokrat bir belediye yönetiminin Türkiye'nin başkenti ve planlı gelişmenin simgesi Ankara'yı plansız bırakması da üzerinde önemle durulması gereken bir noktayı oluşturmaktadır.

Fotoğraf 3.9.Dikmen Vadisi Uygulaması ve Gökçek Döneminde Eklenen Üç Blok.

Fotoğraf 3.10. Portakal Çiçeği Vadisi Uygulaması.

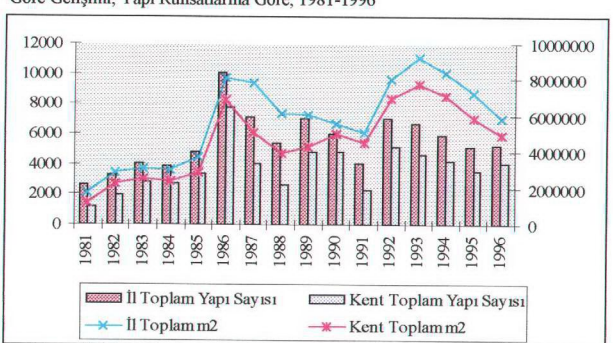
birisini oluşturmaktadır. Portakal Çiçeği Vadisi Projesi de (bkz. fotoğraf 3.10), benzer içeriğiyle, mevcut kent dokusu üzerinde sonradan oluşan "urumsu" gelişme örneklerinden birini sergilemektedir ve her iki örnek de, "planlamanın geleceğe yönelik çok boyutlu düzenlenmesi" yerine, kısa erimli hedeflerin ön plana çıkarıldığı yeni liberal dönemi yansıtmaktadır.

3.4.2.2. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

Ankara'da kentsel yapılaşmanın mekansal çözümlemesinde, il, kent ve ilçeler bazında çalışılmıştır. İlçelere yönelik DİE verilerinin 1990 yılından başlaması nedeniyle, ilçe çalışmalarında bu tarihten sonrasına ilişkin çözümleme olanaklı olmuştur. Bu bölümde kullanılan veriler bir tablo haline getirilerek Ek 3.3'de verilmiş ve grafik ağırlıklı bir sunum tercih edilmiştir.

Ankara'da il ve kent ölçeğinde yapılan çözümlemeler, yapılaşmanın her iki ölçekte de aynı gelişme eğilimlerine sahip olunduğunu göstermektedir. Toplam yapı sayısı ve toplam inşaat alanına göre (bkz. grafik 3.26); toplam ev, apartman sayısı ve

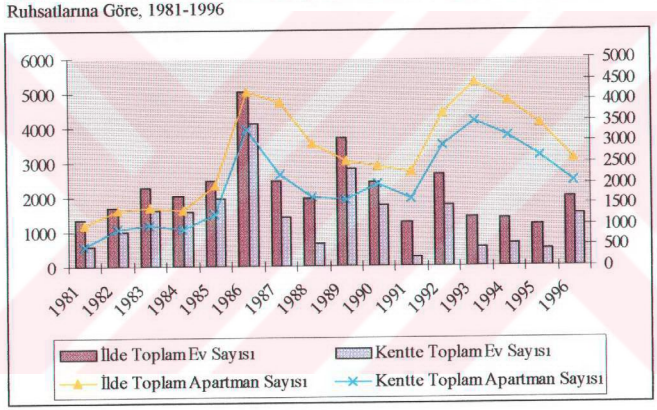
Grafik 3. 26. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın, Toplam Yapı Sayısı ve Toplam İnşaat Alanına Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

inşaat alanına göre(bkz. grafik 3.27); ve toplam ticari amaçlı yapı sayısı ve inşaat alnına göre (bkz. grafik 3.28) yapılan çözümlemeler, ülke genelindeki dalgalanmaların Ankara'da da etkili olduğunu ve il/kent ayrımı olmaksızın, bu etkinin dağılımının eşit olduğunu göstermektedir. 1985 yılı, toplam yapılaşma isteminde Toplu Konut uygulamasının etkisiyle önemli artışların olduğu bir dönemdir. Konut isteminin döviz bazında kredilerle canlandırıldığı 1994 krizi öncesi de grafikte açık olarak hissedilen ikinci artış dönemini işaret etmektedir.

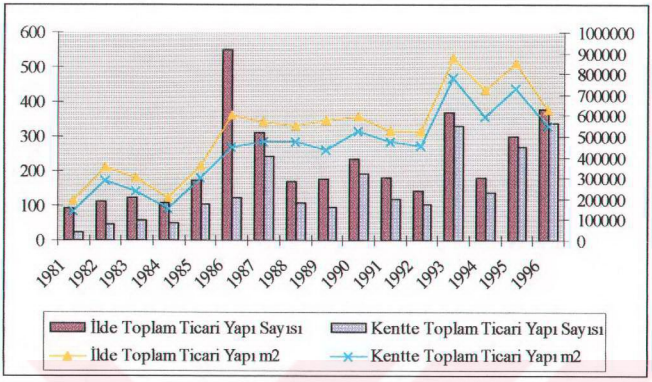
Grafik 3. 27. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın Ev ve Apartman Türlerine Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

1986 yılı yapılaşmanın konut ve ticaret alt sektörleri açısından önemli sıçramaların gerçekleştiği bir yıl olmuştur. Özellikle ticari amaçlı yapılaşma isteminin il ölçeğinde sıradışı bir artış gösterdiği 1986 yılında, Ankara genelinde 550 adet ticari amaçlı yapı ruhsatı alınmış, bunların 522 adedini dükkan/mağaza/pasaj grubu oluşturmuştur. Kentsel alanların bu rakam içindeki payının 124 adet ile %22'de kalması, hizmetler

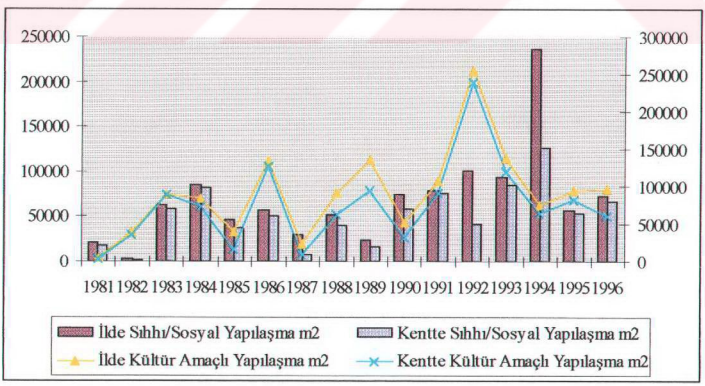
Grafik 3. 28. Ankara'da İl ve Kentte Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

sektörü içinde ticari amaçlı yapılaşmaların kırsal gelişme içinde de önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Grafik 3. 29. Ankara'da İl ve Kentte Sıhhı, Sosyal ve Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996

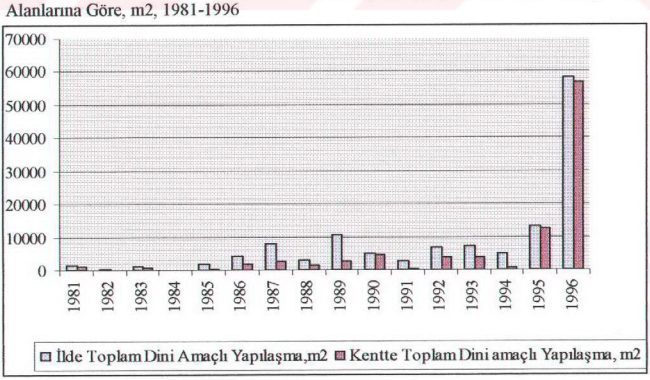
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Yaşam çevresinin kalitesini belirlemede önemli bir girdi oluşturan sosyal donatılara ilişkin yapılaşma isteminin, özellikle 1990lı yıllarla birlikte önemli ölçülerde artığı görülmektedir(bkz. grafik 3.29). 1994 yılında görülen artışın %77'sini vakıf, dernek vb kuruluşlar, bunun %78'ini kentsel alanlar oluşturmaktadır. 1990 sonrasında sivil toplumculuk altında desteklenen bu türden oluşumların, mekana net bir şekilde yansımaları, mekansal değişimin toplumsal değişim süreçlerinden bağımsız açıklanmayacağının anlamlı bir göstergesini oluşturmaktadır.

Sıhhi ve sosyal yapılaşma isteminin, il düzeyinde kentten daha yoğun olarak ortaya çıkmasının arkasında yatan neden, valiliğin kırsal alandaki yatırım etkinliklerinin kentsel alandakinden daha yüksek olmasıyla açıklanabilir görünmektedir.

Sosyal donatılar açısından ortaya çıkan bir diğer ilginç gelişme de, dini amaçlı yapılaşmanın 1984 sonrasında, özellikle kentsel alanlarda girdiği artış eğiliminin, Çiller Hükümetleri Döneminde gösterdiği sıçramadır. 1994 yılına kadar ortalama

Grafik 3. 30. Ankara'da İl ve Kentte Dini Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996

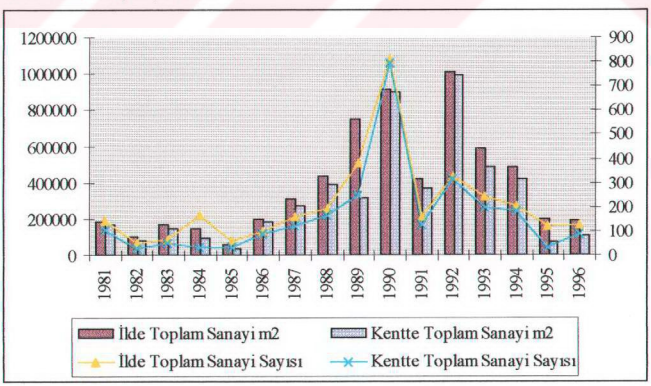

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

3 civarında oluşan yapılaşma sayısı 1995 ve 96 yıllarında sırasıyla 11 ve 13'e çıkmış; inşaat alanı da 1995-96 arasında 4.5 kat artmıştır.

Ankara'nın 1986 yılından başlayarak, artan oranda sanayi türü yatırımlara ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Yatırımların kent ve il göstergelerinde hemen hemen eşit durumda olması, sanayi türü yatırımların daha çok kentsel alanı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Toplam sanayi içinde en büyük payı atölye tipi tipi üretim almakta bu pay sanayi türü yapılaşmanın en baskın olduğu 1990 ve 92 yıllarında %72.8 ve %53.2'ye ulaşmaktadır. 1990 yılında atölye türü yatırımı, %15 ile imalathane, %11.6 ile fabrika yapıları izlemektedir.1992'de ise, imalathaneler %42; fabrikalar %3.7 pay almışlardır. 1994 yılındaki ekonomik bunalımdan sanayi yatırımlarının sıhhi ve sosyal yatırımlarla birlikte, toplamda en çok etkilenen sektör olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 1994, 95 ve 96 yıllarında fabrika türü girişim sayısı düzenli bir artış göstererek, toplam sanayi yatırımları içindeki payını,

Grafik 3. 31. Ankara'da İl ve Kentte Sanayi Yapılaşmasının Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996

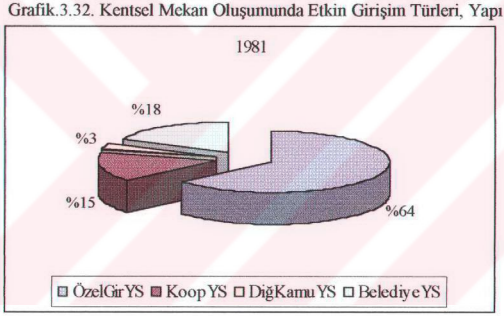
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

küçük ölçekliler aleyhine artırmıştır. 1994 yılında %7.6 olan payını, 1995'te 15.9'a, 1996'da da %24'e çıkarmıştır.

3.4.2.2.1.Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı

Bu bölümde, kentsel mekan oluşumunda etkin olan girişim türleri DİE'nin istatistiklerinden yararlanılarak, özel girişim, kooperatif girişimi, belediye ve diğer kamu girişimi olmak üzere dört alt grupta incelenmiştir. 1981 yılı verileriyle başlayan ve 1985, 1990, 1995 olmak üzere dört farklı zaman diliminde girişim türlerinin aldıkları payların değişimleri değerlendirilerek, 1980 sonrası gelişmelere yorum getirmeye çalışılmıştır.

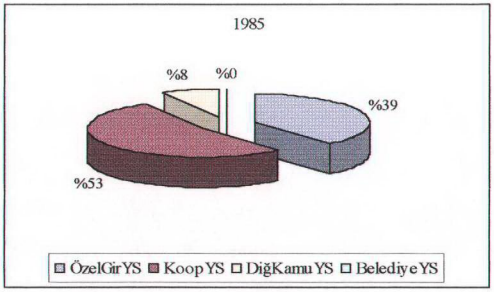
Grafik.3.32. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1981

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

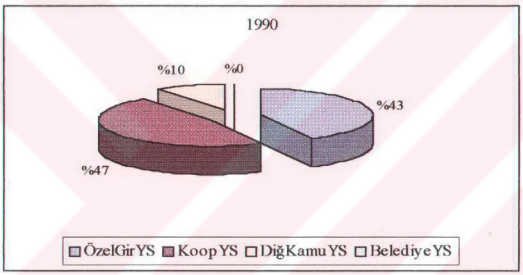
Girişim türlerinde, 1981 ve 1985 arasında en önemli değişim özel girişim ile kooperatif türü girişim arasındaki pay değiştirmede olduğu görülmektedir. Toplam içindeki payı %15'ten %53'e çıkan kooperatif girişiminin payı, 1990'ta %43'e 1995'te de %20'ye kadar düşmüştür. Diğer önemli değişiklik ise, 1980 sonrasında artan belediye gelirlerine karşın, kentsel yapılaşmada %18ler'den %0 ile %1 arasında oranlara düşen belediye girişimleridir. Bu gösterge belediyelerin kentsel mekan

Grafik.3.33. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1985

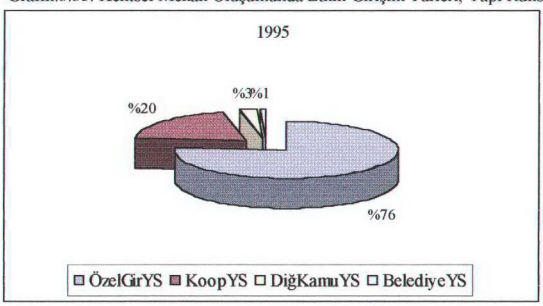
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik.3.34. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik.3.35. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre,1995

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

oluşumunda söz sahibi olmalarının, gelirleriyle mutlak bağlantılı olmadığını göstermesi bakımından da ilginçtir.

Özel girişimin %64 pay ile başladığı 1980li yıllar, aslında dönemin genel geçerli liberal politikalarının aksine bir tutumun benimsenmesini, devlet teşviki ile ekonominin canlandırılmasında konut ve dolayısıyla inşaat sektörünün kullanılmasını gerektirmişse de, sunum yavaş yavaş olması gerektiği biçimde piyasa koşullarına bırakılmış ve özel sektörün payı 1995 yılında, büyük ölçüde belediye girişiminin bıraktığı alana kayarak, daha yüksek bir oran olan %76 oranını yakalamıştır. Gelinen noktada, ***Ankara'da artık liberal söylemin istemleri doğrultusunda oluşmuş bir kentsel aktörler tablosu vardır: belediye bu tablonun içinde neredeyse hiç yoktur; diğer kamu kurum ve kuruluşları da %3ler civarında dolaşan bir paya sahiptir. Kooperatifler azalan devlet desteğine oranla küçülen paylarıyla düşük gelir gruplarından çok orta ve üst gelir gruplarının konut edinmelerinin aracına dönüşerek amacından uzaklaşmıştır. Özel sektör "görünmez el"in de yardımıyla kentsel alanın tek hakimi konumundadır. Kent de ancak ona sahip olabileceklerin güncel istemleri doğrultusunda hızla büyümekte(bkz.fotoğraf 3.11), "planlama" kentsel yaşam kalitesinin "ada/parsel" ve/veya "site" ölçeğinde değil, "kent bütünü"nde aranacağı bir zamanın özlemiyle, bırakıldığı yerde beklemektedir.***

3.4.2.2.2. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın İlçelere Dağılımı

Buraya kadar yapılan incelemeler, ülke ve Ankara genelinde yapılaşma ile ilgili bir görüş sahibi olmayı sağlamıştır. Bu noktada, Ankara'nın ilçeleri arasındaki farklılıkların ortaya konulmasıyla, Çankaya İlçesi'nde yapılacak çözümleme

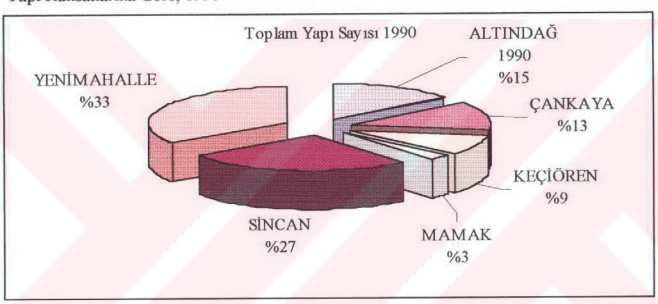

Fotoğraf 3.11. Karakusunlar Civarında "Site" Türü Yoğun Yapılaşmanın Oluşturduğu Yaşam Çevresi.

çalışmasına yönelik açılımlar sağlanması hedeflenmiştir. Aşağıdaki grafikler ile 1990-1996[47] arasında ilçelerin farklı kentsel kullanımlar açısından geçirdikleri dönüşümler gösterilmektedir. Karşılaştırmanın yapıldığı, 1990 yılında Büyükşehir'e bağlı ilçe belediye sayısı altı iken, daha sonra Gölbaşı ve Etimesgut'un da bağlanmasıyla sayı sekize ulaşmıştır.

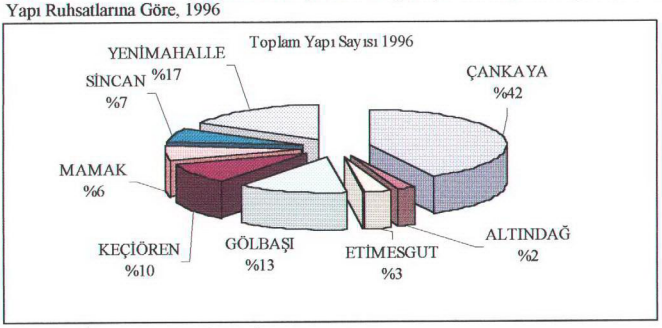
Toplam yapı sunumunda, 1990 yılında %33 ile Yenimahalle ve %27 ile Sincan önde

Grafik 3.36. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Yapı Sayısının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.37. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Yapı Sayısının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

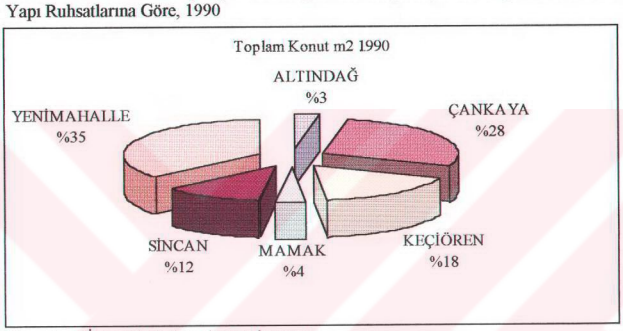
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

[47] İlçelere ait DİE verileri 1990 yılından başlamaktadır.

gelirken, 1996'da Çankaya % 42 ile bütün ilçelerin önüne geçmiştir. Yenimahalle ve Gölbaşı, Çankaya'yı oldukça geriden izleyen ilçelerdir.

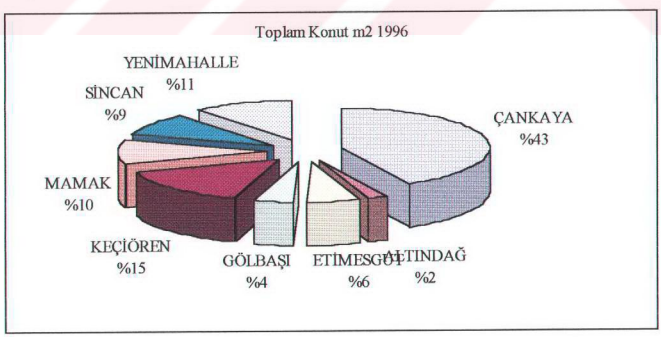
Konut türü yapılaşma için alınan yapı ruhsatlarının dağılımında, 1990 yılında %35 ile Yenimahalle ve %28 ile onu izleyen Çankaya'ya ait oranlar; 1996 yılında

Grafik 3.38. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Konut Alanının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

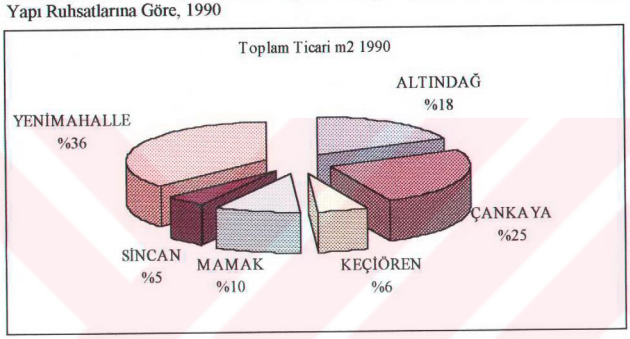
Grafik 3.39. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Konut Alanının Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

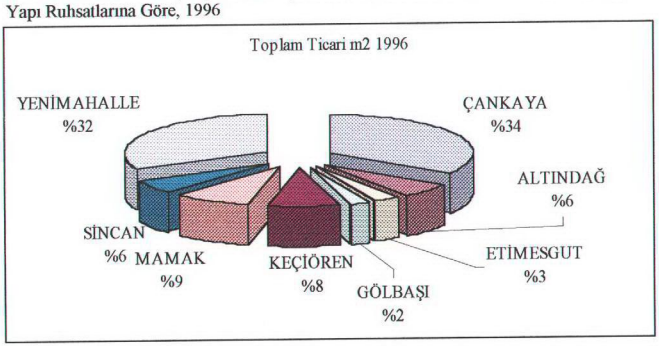
Çankaya İlçesi'nin %43 oranına yükselerek, diğer ilçelerin önüne geçtiği bir yapıya dönüşmüştür. Aynı dönüşüm ticari amaçlı yapılaşmalar için de geçerli olmuştur. 1990 yılında %36'a paya sahip olan Yenimahalle ile onu izleyen Çankaya İlçesi, 1996 yılında yer değiştirerek % 34 ve %32 ile en büyük paylara sahip olmuştur. Böylece iki ilçe, toplamda %66 ile kentin "gelişme merkezi iş alanları"nı da

Grafik 3.40. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

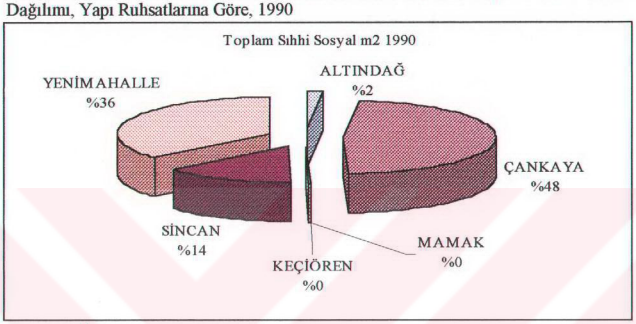
Grafik 3.41. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

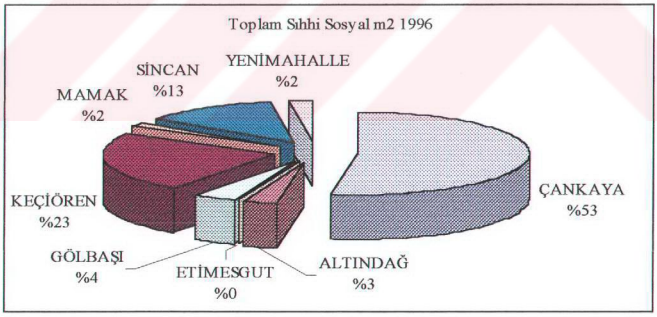
bünyelerinde toplamıştır. 1990 sonrası gelişmelerin Çankaya İlçesi'ne yönlendirdiği yoğun ticari yapılaşma istemi, kent bütününe yönelik mekansal/fonksiyonel dengelerin bozulması açısından da üzerinde durulması gereken önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır.

Grafik 3.42. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Sıhhi Sosyal Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.43. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Toplam Sıhhi Sosyal Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

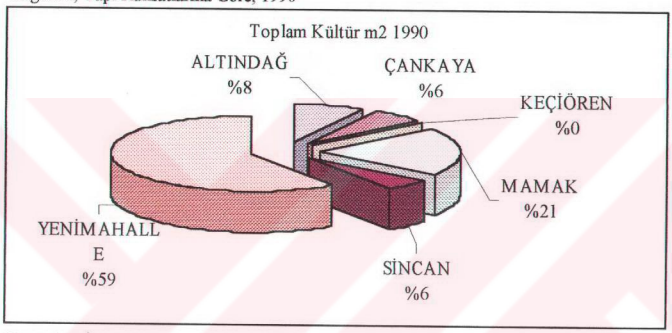

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Sıhhi ve sosyal yapıların dağılımında, Çankaya İlçesi her iki yılda da en yüksek paya sahipken; Yenimahalle İlçesi'nde 1990-96 arasındaki düşüşe karşılık, Keçiören İlçesi'nde önemli bir artış olmuştur. Bu tür yapıların içinde yeralan vakıf, dernek vb

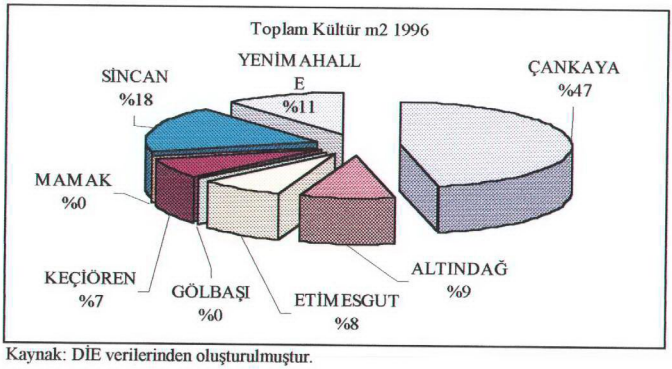
kuruluşların yer seçim tercihleri bu dönüşümün yaşanmasında en önemli rolü oynamaktadır. Mamak ve Etimesgut İlçeleri sıhhi ve sosyal amaçlı yapılaşma açısından en zayıf ilçeler durumunda görünmektedirler. Kültürel faaliyetlerin yer aldığı yapılaşma boyutunda, 1990 yılında gerilerde olan Çankaya İlçesi, 1996 yılında %47 ile birinci sıraya yükselmiştir.

Grafik.3.44. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

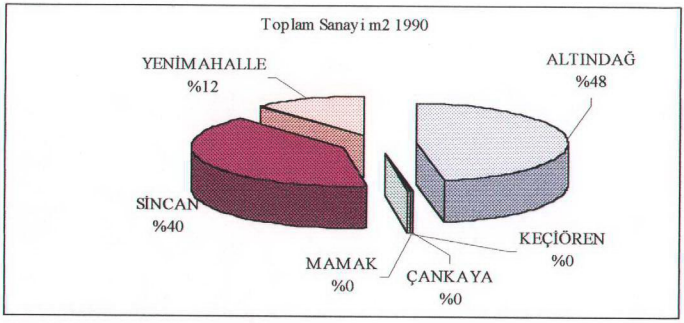
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik.3.45. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

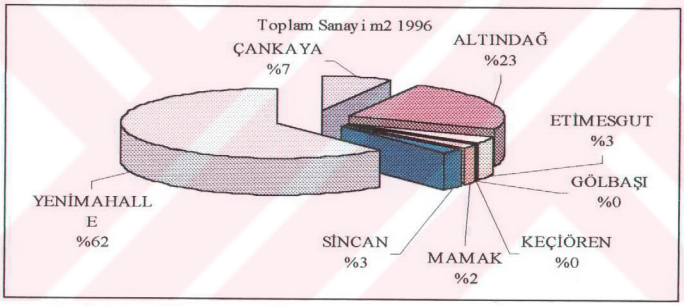
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.46. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Sanayi Türü Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 3.47. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne Bağlı İlçelerde Sanayi Türü Yapılaşmaların Dağılımı, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Buraya kadar incelenen kentsel kullanımlarda, en yoğun yapılaşma isteminin oluştuğu Çankaya İlçesi'nin, 1990 yılıyla karşılaştırıldığında, sanayi türü yapılaşmalar bazında da giderek artan yatırım baskısıyla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Her türden yapılaşma istemine yanıt vermeye çalışılan İlçe'de spekülasyona ve ranta dayalı plan dışı gelişme ortamı sürdükçe, "Çankaya" mekansal gelişmelerin odağında olmayı sürdürecek görünmektedir. Bu odaklanmanın getirdiği

kent bütünündeki dengesiz gelişmeler, kentsel kırılganlıkları artırarak, "planlama" disiplininin acil ve kapsamlı müdahale gerektiren alanlarından birisini oluşturmaktadır.

Tablo 3.44 ve Harita 3.1 ile 3.2'den izleneceği gibi, Ankara Büyükşehir sınırları içinde toplam yapılaşma isteminin 1991-96[48] toplamı ve 1996 yılındaki ilçelere dağılımı da, Çankaya İlçesi'nin sürekliliğini koruyan bir yapılaşma baskısıyla karşı

Tablo 3.44. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin İlçelere Dağılımı, 1991-96 ve 1996.

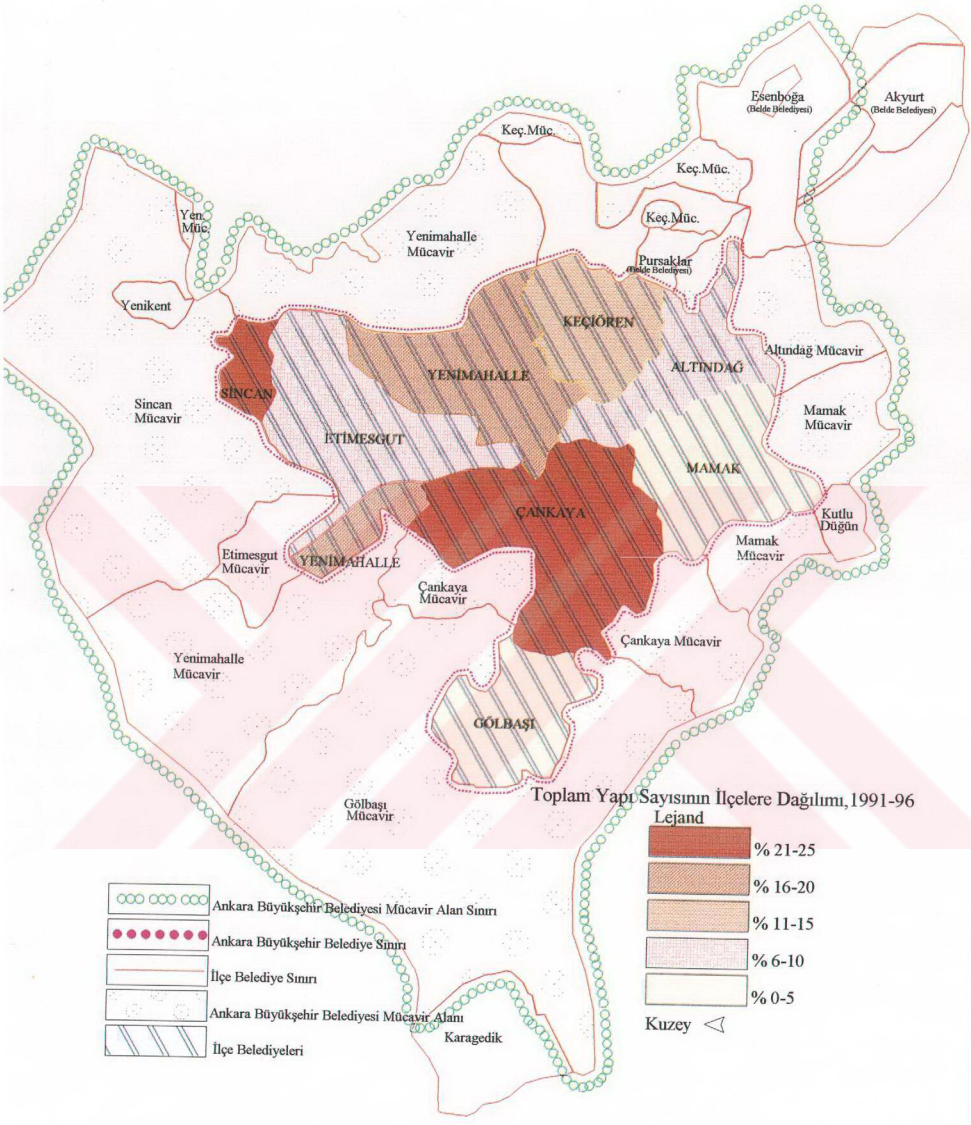
	Toplam Yapı Sayısı 1991-1996	%	Yapı Sayısı 1996	%
Altındağ	1612	7	98	2
Çankaya	**5728**	**24**	**1713**	**42**
Etimesgut	1799	7	127	3
Gölbaşı	1077	4	534	13
Keçiören	2787	12	389	10
Mamak	1117	5	251	6
Sincan	5942	25	275	7
Yenimahalle	3932	16	678	17
Toplam	23994	100	4065	100

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

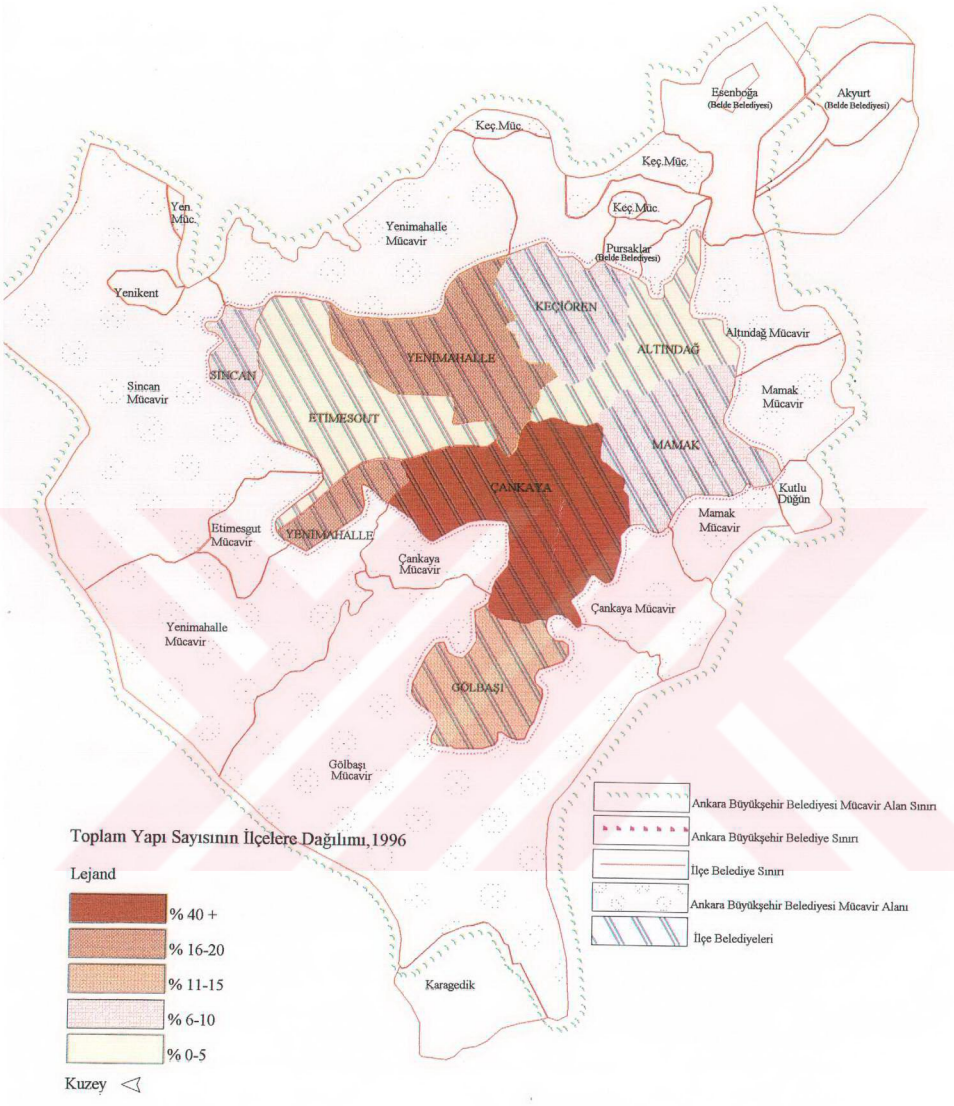
karşıya olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, 1984 yılı sonrasında Çankaya İlçesi'nde yoğunlaşan yapılaşma isteminin etkenlerinden birisi olan ve neden/sonuç ilişkisini içinde barındıran "hizmetler sektörüne yönelik yabancı sermaye yatırımları", kent planlama açısından üzerinde önemle durulması gereken bir yapı sergilemektedir.

[48] Ankara Büyükşehir'e bağlı sekiz ilçe için DİE verileri 1991 yılından başlamaktadır.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Harita 3.1. Ankara Büyükşehir Sınırları İçinde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin 1991-96 Yılları Arasında İlçelere Dağılımı, (DİE 1998 verilerinden oluşturulmuştur).

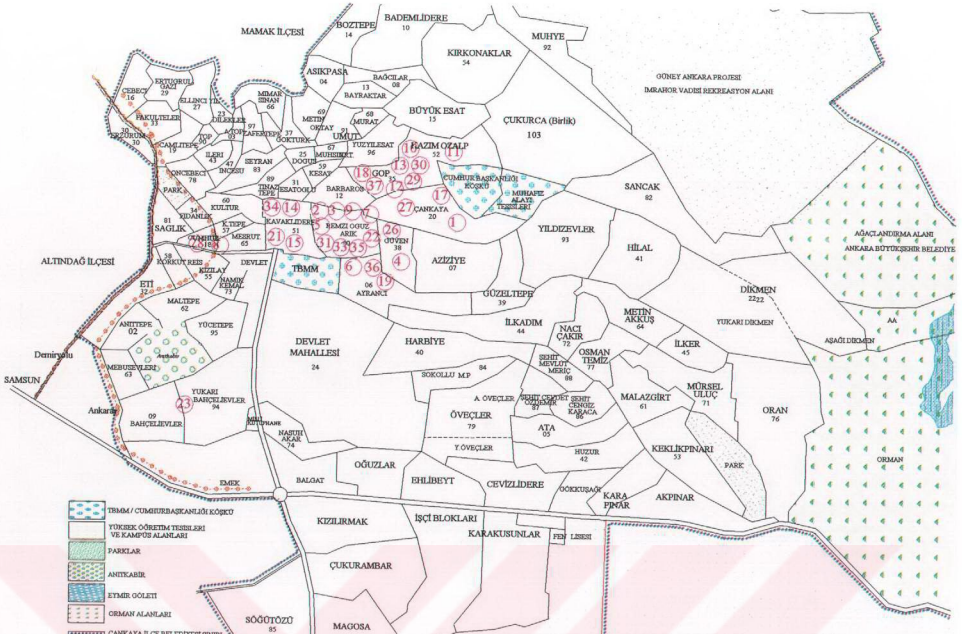
Harita 3.2. Ankara Büyükşehir Sınırları İçinde Toplam Kentsel Yapılaşma İsteminin 1996 Yılında İlçelere Dağılımı, (DİE 1998 verilerinden oluşturulmuştur).

3.4.2.3. Ankara'da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Hizmetler Sektöründe Gelişimi

Konut, ticaret, kültür vb kentsel kullanımlar açısından yukarıdaki dengesiz gelişme tablosunu destekleyen plansız gelişme eğilimlerine ek bir diğer yeni liberal gelişme olgusunu da doğrudan yabancı yatırımlar oluşturmaktadır. 1980 sonrasının bu türden yatırımları teşvik etmek üzere yeniden yapılandırılan yasal ve ekonomik ortamı, "dünya kenti" yapılma iddiasındaki İstanbul'un yanısıra, sermayenin çökelmesine uygun ortamı ve potansiyeli bulunan diğer kentleri de yabancı yatırımlar için çekici duruma getirmiştir. Ankara kenti de bu kapsamda, planlı ve plansız çabalarla, mevcut yapısının dışına çekilerek, yeniden biçimlendirilmeye çalışılmıştır:

"Bugün Ankara'nın kimliğini belirleyen temel faktör başkentlik işlevidir. Ankara'nın 70 yıl önce yüklendiği bu işlev gelecekte de sürecektir, sürmelidir. Ama, acaba bu işlev Ankara'nın kimliğini belirleyen temel faktör olarak kalmalı mıdır, kalabilir mi? Kuşkusuz "başkent kalmak" Ankara gibi hızla büyüyen ve gelişen bir kent için yeterli bir hedef olamaz... başkentlik kimliğini etkileyecek oranda önemli yeni işlevleri olmak gerekir. Bu bakımdan, Ankara'nın bir kent olarak sadece Ankaralılara ve Türkiye'ye değil, Ankara'nın giderek önem kazandığı uluslararası bölgeye(Doğu Avrupa-Orta Doğu-Orta Asya), ve giderek dünyaya hangi hizmetleri sunabileceği ortaya konmalıdır...Ankara'nın yeni çevre otoyolları, hızlı tren bağlantıları, yeni uluslararası hava alanı, yeni merkezi iş alanı, uluslararası ticaret merkezi...Kuşkusuz Ankara'yı bir "dünya şehri" yapabilecek bu projeler sadece kentin değil, Türkiye'nin projeleridir...Ankara'nın ulusal başkent olarak planlanması ve planların hayata geçirilmesi nasıl bir heyecan yaratabildiyse; Ankara'nın başkent olarak kalmasının ötesinde bir dünya kenti, bir uluslararası bölge merkezi haline getirilmesi de benzer bir heyecan yaratacaktır."(Bademli, 1994:15-16)

Ankara'da 1980-1999 yılları arasında, etki alanı doğrudan kentsel mekan olan "hizmetler sektörü"nde, toplam yatırım miktarı 846 milyon 203 bin dolar olan 49 adet doğrudan dış yatırım yapılmıştır (Ocak 2000 itibariyle) (bkz. tablo 3.45). Bu

	Yatırım Türü	Yıl	Yatırım Yeri
1	Prefabrike Yapı Elemanları Üretimi	1981	Çankaya
2	5 Yıldızlı Otel	1985	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
3	5 Yıldızlı Otel	1986	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
4	Kollektör İnşaatı	1987	Güven/Çankaya
5	Otel Pansiyon Kamping	1987	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
6	Bankacılık ve Diğer Finans Hizmetleri	1988	Ayrancı
7	5 Yıldızlı Otel Kong-Konf.Sal.	1989	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
8	Restorant Zinciri	1989	Cumhuriyet/Kızılay
9	Proje-Etüd	1989	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
10	Otel Pansiyon Kamping	1989	Kazım Özalp/GOP
11	5 Yıldızlı Otel Kong-Konf-Balo Sal.	1990	Kazım Özalp/GOP
12	Elektronik Cihazlar Servis Eğitimi	1990	GOP
13	Restorant, Yeme-içOrg.	1991	GOP
14	Hastane	1992	Kavaklıdere
15	Atık Arıtma	1993	Kavaklıdere
16	Çok Amaçlı Spor Tes.	1994	Evren Mah/Bilkent
17	Sinema Filmi	1994	Çankaya
18	Mevcut Otel Tevsii	1995	GOP
19	Bilim Parkı, Okul, Imax,Palneter	1996	Ayrancı
20	Hipermarket ve Otopark	1997	Evren/Bilkent
21	Havacılık Uzay San AR-GE	1997	Kavaklıdere
22	Kuru Güç Üretimi	1997	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
23	Sağlık Malzemesi Üretimi	1997	Bahçelievler
24	Elektrik Enerjisi Üretimi	1998	Evren/Bilkent
25	Alçıpan ve Çimento Gereç Üretimi	1998	Evren/Bilkent
26	Sağlık Ar-Ge	1998	Güven
27	Sağlık Gereçleri	1998	Çankaya
28	Toner Dolumu	1998	Cumhuriyet/Kızılay
29	Sayaç Kalibrasyonu	1998	GOP
30	Tedavi Hizmeti	1998	GOP
31	Taşıma Araçları Temini	1999	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
32	Uydu Yer İst.	1999	Evren/Bilkent
33	Taşıma Araçları Temini	1999	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
34	Hastane Modernizasyonu	1999	Kavaklıdere
35	Taşıma Araçları Temini	1999	Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere
36	Restorant	1999	Ayrancı
37	Sağlık Malzemesi	1999	GOP

Harita 3.3.Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde Dağılımı /Hizmetler Sektörü, 1980-1999, (Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur).

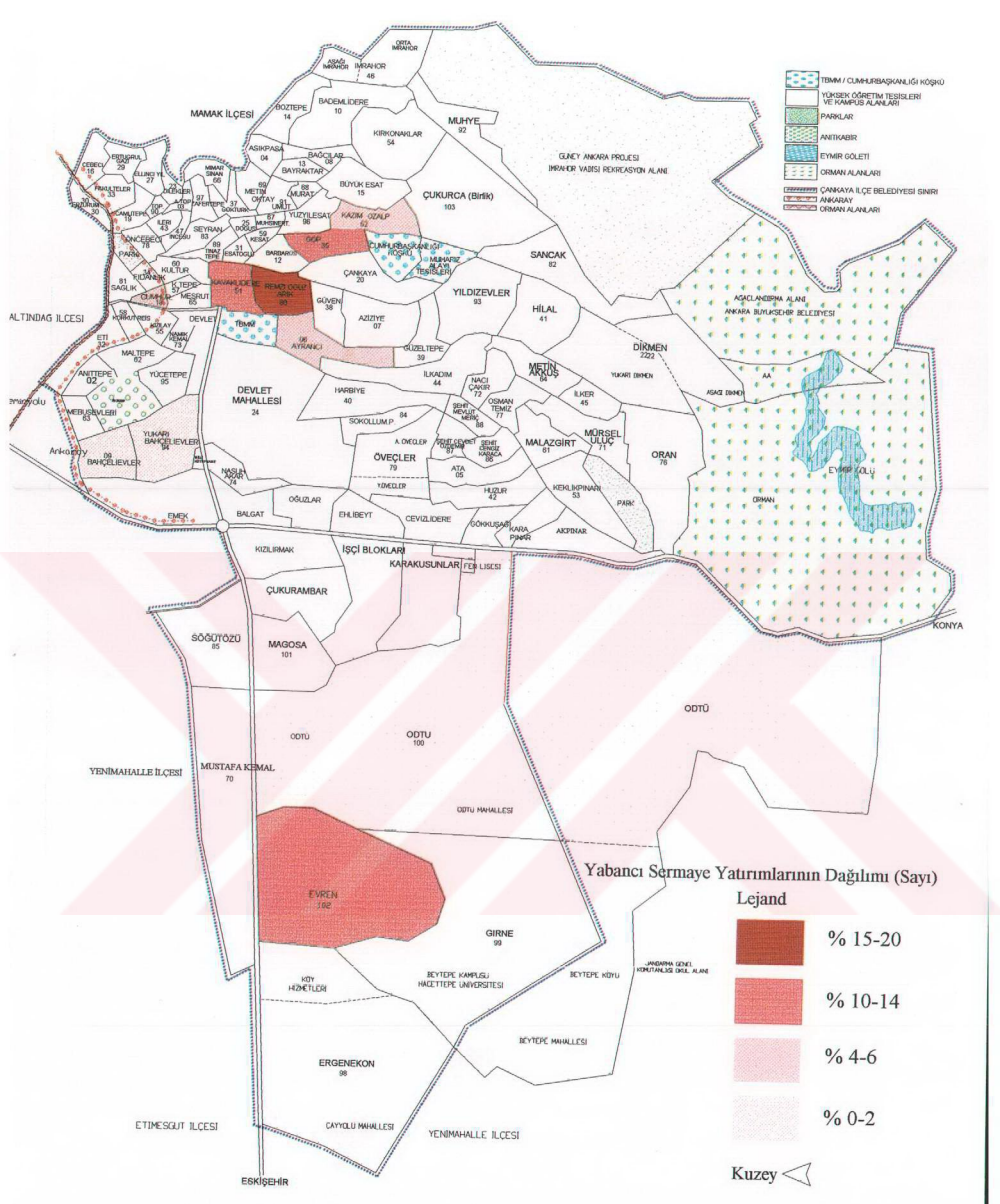
yatırımlardan yeri belirli olanların ikisi hariç[49] 37 adet yatırımın yer seçimi Çankaya İlçesi olmuştur (bkz. harita 3.3). Böylece, yabancı yatırımların yerleşik kentsel doku üzerinde sermaye birikimi için rantı en yüksek alanları seçmesiyle; Çankaya İlçesi'nde, mevcut yoğunlukların neden olduğu sorunlu yaşam çevresi koşulları, daha da olumsuzlaşmıştır. Bu tür yatırımların ilk örneklerini oluşturan Hilton ve Sheraton otel / işmerkezi kompleksleri noktasal plan değişiklikleriyle gerçekleştirilmiş

Tablo 3.46. Ankara'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Mekan Tercihleri/Hizmetler Sektörü, 1980-99

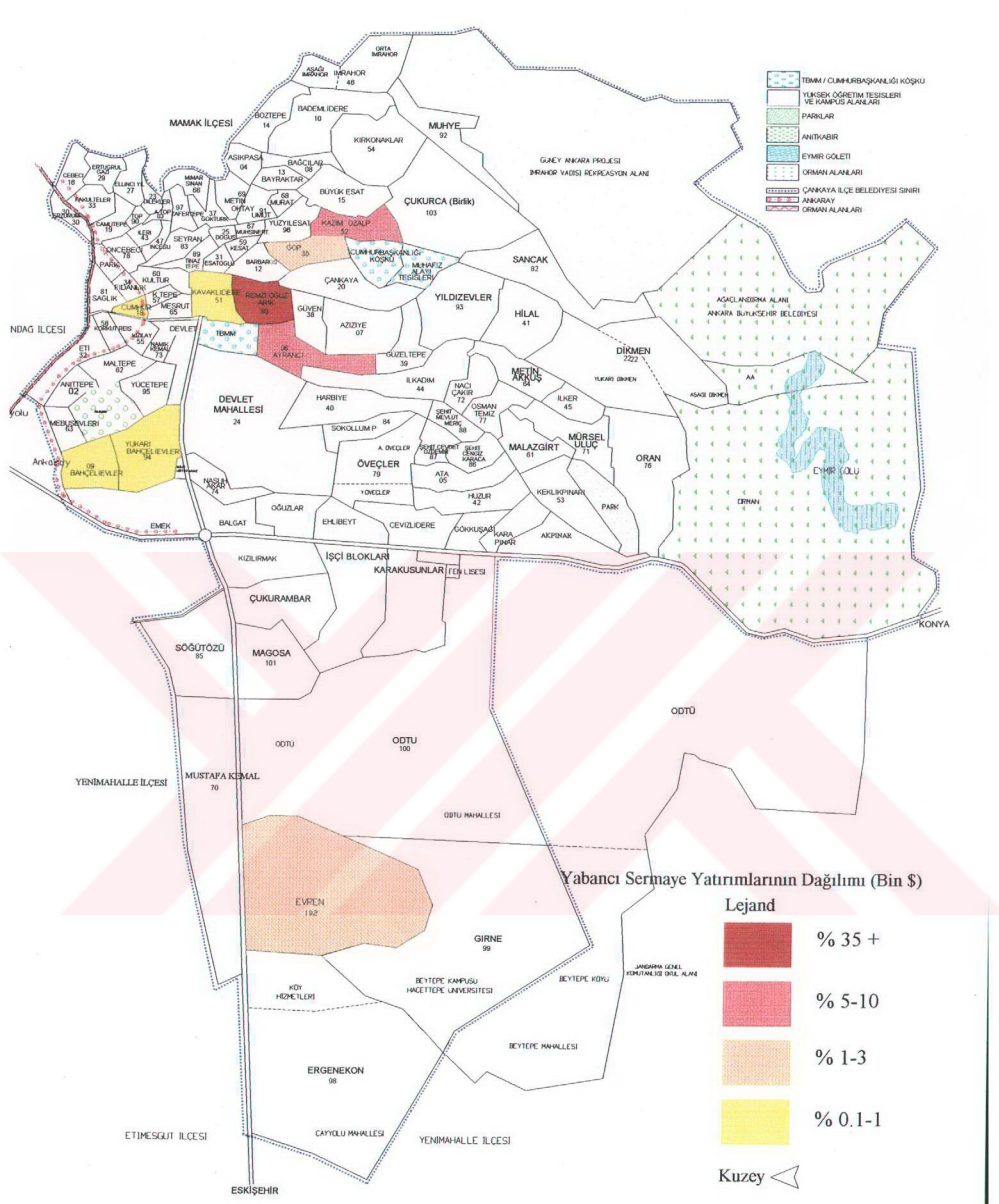
Mahalle	KMOE Yatırım Sayısı	%	KMOE Yatırım Miktarı(Bin $)	KMOE Yatırımların Toplam Yatırımlar İçindeki %	KMOE Yatırımların Mekan Tercihleri
Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere	9	18,4	297929	35,2	57,9
Kazım Özalp/GOP	2	4,1	49419	5,8	9,6
Ayrancı	3	6,1	43644	5,2	8,5
Evren/Bilkent/Çankaya	5	10,2	24731	2,9	4,8
GOP	6	12,2	9580	1,1	1,9
Kavaklıdere	4	8,2	4711	0,6	0,9
Cumhuriyet/Kızılay	2	4,1	2430	0,3	0,5
Yenimahalle	1	2,0	677	0,1	0,1
Yenikent/Ankara	1	2,0	0	0,0	0,0
Çankaya	3	6,1	0	0,0	0,0
Güven/Çankaya	2	4,1	0	0,0	0,0
Bahçelievler	1	2,0	0	0,0	0,0
					0,0
Yeri Bilinen Yatırımlar	39	79,6	433121	51,2	84,2
Yeri Bilinmeyen Yatırımlar	10	20,4	81142	9,6	15,8
Mekanla İlişkili Yatırımlar	*20*	*40,8*	*514263*	*60,8*	*100,0*
Diğer Yatırımlar	*29*	*59,2*	*331940*	*39,2*	
TOPLAM	49	100,0	846203	100,0	

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur.

[49] 1981 yılında gerçekleştirilen "prefabrik yapı elemanları üretimi" Yenikent'te; 1995 yılında gerçekleştirilen hipermarket ise Yenimahalle'de yer seçmiştir.

Harita 3.4. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Sayı) /Hizmetler Sektörü, 1980-1999, (Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur).

Harita 3.5. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Bin $)/Hizmetler Sektörü,1980-1999, (Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur).

yoğunluk artırıcı yapılaşma kararları olmalarının yanısıra; benzer yatırımlar için çekici bir ortam oluşturmalarıyla da ek olumsuzlukların başlatıcıları olmuşlardır.

Harita 3.4 ve 3.5'ten izleneceği gibi, bu yatırımların yığıldığı kentsel alanların ortak özelliğini, yüksek gelir gruplarına yakınlık ve yüksek ranta sahip bölgeler olmaları oluşturmaktadır. Kavaklıdere ve yakın çevresindeki Remzi Oğuz Arık, Gaziosmanpaşa, Ayrancı, Güven, Çankaya, Kazım Özalp mahalleleri; Batı Koridoru üzerinde Bilkent Üniversitesi'nin ve konutlarının yer aldığı Evren mahallesi, yabancı sermaye yatırımlarının tercih alanlarını oluşturmaktadır.

Yatırım sayısı ve büyüklüğü açısından ilk sırada Kuğulu Park ve çevresini içine alan Remzi Oğuz Arık mahallesi gelmektedir. Doğrudan dış yatırımların kentsel mekan üzerindeki dağılımı, Ankara kentinin mevcut merkezi iş alanlarının ve alt merkezlerinin gelişim alanlarını da işaret etmektedir. Yatırımların ancak %0.1lik dilimini kendine çekebilen Kızılay'ın yiten cazibesi böylece ortaya çıkmakta; Kavaklıdere ve çevresinin çekiciliğini sürdürdüğü; yeni gelişen alt merkezlerden Evren/Bilkent mahallesinin ise yeni yatırımcıların tercih alanı olduğu görülmektedir.

Bir değerlendirme yapmak gerekirse, Ankara kentinde 1984 sonrasında kentleşmenin içeriğinde ve biçiminde gözlenen değişmelerden olan yabancı sermaye yatırımları, kentin prestijli merkezi iş alanını ve yüksek gelir gruplarını içinde bulundurmasıyla öne çıkan ekonomik yapısıyla Çankaya İlçesi'ni tercih etmiştir. Bu yatırımların iş ve alışveriş merkezleri üzerine yoğunlaşması, İlçe'de nüfus artışının gereksinim duyduğu standartların çok üzerinde ticaret ve konut alanı üretilmesine; Çankaya'nın,

spekülasyon ve kentsel rantlar açısından kentin en zengin ilçesi durumuna gelmesine yol açmıştır. Ülke/bölge ve kent ölçeğinde hizmet veren idari, ticari, sosyal, sıhhi ve kültürel amaçlı yoğun yapılaşmanın gerektirdiği teknik ve sosyal altyapının yetersizliği, mevcut dokuya eklenen doğrudan ve dolaylı yükler ile artmıştır. Serbest piyasa koşullarına bırakılan kentsel gelişmede, üst ölçekli planlarla çelişen uygulamaların neden olduğu sorunların çözümüne yönelik, bütünden kopuk çalışmalar, belediyelerin temel görev/etkinlik alanı haline getirilmiştir. Böylece, kentsel yapılaşma alanından çekildiği açık olan "kamu"nun, mekansal eşitsizlikleri dengeleyici olma yönünde bir kaygısının olması da olanaksızlaşmıştır.

Toplumsal gerçekliğin bir yönünün doğurduğu sonuçları -işlevlerini- belirleyebilmek çoğu zaman olumlu ve olumsuz net bir bilançosonu yapabilmeyi gerektirmektedir. Tabii eğer sistemlerin mükemmel bir tümleşme düzeyine eriştikleri-ya da rastlantısal sapmalar istisna edildiğinde mükemmel sayılabilecek bir tümleşme gösterdikleri-varsayımı, hiç tartışmasız kabul ediliyorsa, böyle bir bilanço gerekmeyebilir. (Tom Bottomore ve Robert Nisbet)[1]

Dördüncü Bölüm

ÇANKAYA İLÇESİ DENEYİMİ

Bu bölümde çalışma iki yönlü olarak yürütülmüştür: birinci yön, arazi kullanımını oluşturan bileşenlerin değişiminin istatistik verilere dayalı olarak mekan üzerinde incelenmesidir. İkinci yön ise, 1985-1998 arasında kentleşmenin değişim/dönüşüm eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çalışmanın izlediği dönem, Türkiye'de ekonomide ve siyasette yeni liberal ideolojinin benimsenmeye başladığı ve gelinen noktada da arayışların hala sürdüğünü göstermesiyle de ilginçtir. Pazar ekonomisine geçişin başlangıcı olarak niteleyebileceğimiz 1980li yıllar ve pazar ekonomisinin egemenliğinde geçen 1990lı yıllar, kentleşme ve planlama açısından farklılıklaşmanın ortaya konulabileceği bir zaman dilimi oluşturmaktadır.

4.1. Çalışma Yöntemi

Daha önce giriş bölümünde de belirtildiği gibi, çalışmada kullanılan verilerin kaynağı DİE[2] ve Çankaya İlçe Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşividir. DİE'den alınan

---

[1] Bottomore, T., Nisbet, R., Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, s.347, 1990, Ankara:V Yayınları.
[2] DİE, 1996, Bina İnşaaatı İstatistikleri, Ankara:DİE

ve üçüncü bölümde Türkiye analizinde kullanılan veriler 1954 yılı başlangıçlıdır ve 1980 öncesi ve sonrası onbeşer yıllık iki dönemde ele alınmıştır. Ankara Kenti 1980 yılı; Ankara Büyükşehir Belediyesi ilçelerine ait veriler ise 1990 yılından başlamıştır. Bu bölüme kadar yapılan Türkiye, Ankara ve ilçeleri bazında yapılan karşılaştırmalı çözümlemelerle, ülke ve kent genelindeki kentsel yapılaşmaya ilişkin değişim ve dönüşümlerin genel çerçevesinin çizilmesi amaçlanmıştır.

DİE'nin Bina İnşaatı İstatistikleri, inşaata başlama iznini veren "yapı ruhsatı" ve inşaat bittiğinde kullanım iznini veren "yapı kullanma izin belgesi" olmak üzere iki kaynağa dayanmaktadır. Bu çalışma kapsamında, birisi zorunlu, ikincisi ise çalışmanın içeriğiyle ilgili olmak üzere, iki gerekçeye dayanılarak "yapı ruhsatları" kullanılmıştır:

1. Çankaya İlçe Belediyesi Arşivi'nde "yapı ruhsatları" 1985 tarihine kadar olduğu halde, "yapı kullanma izin belgeleri"nin 1990 öncesi yıllara ait olanlarının taşınma esnasında kaybolduğu belirtilmiştir.
2. "Yapı ruhsatı" aşaması yapılaşma isteminin gelişim ve eğilimlerinin başlangıcını göstermektedirler. Yapı ruhsatları, "coğrafi mekan oluşumu"nu temsil etmeleriyle arazi kullanım örüntüsünün anlamlı parçalarıdır. Bu bağlamda, yapılaşmış çevrenin bu en küçük temsilcileri; arazi kullanım türlerine dağılımları, zaman içindeki dönüşümleri, sahiplik vb verileriyle, "kentleşmenin anlam haritası"nın oluşturulmasına uygun bir veri tabanı sunmaktadır.

4.1.1. Arazi Kullanım Türlerinin Sınıflandırılması

Verilerin analizinde önemli bir sorun, sınıflandırmanın nasıl yapılacağı olmuştur. Çankaya İlçesi'ne ait yapı ruhsatları, DİE'nin sınıflandırılmasına göre ele

alındığında, karma kentsel kullanımların içeriklerini ve mekan tercihlerini ortaya çıkarma olasılığı ortadan kalkmaktaydı. Çünkü, DİE'nin sınıflandırması sekiz ana başlık altında on yedi alt başlıktan oluşmakta ve ülkemizde yapılaşmış kentsel çevrenin en belirgin özelliklerinden olan karma kullanımları göstermemekteydi. Bu durumda, iki yöntem izlenebilirdi:

1. DİE'nin verilerine uyarak, Çankaya İlçe verilerinin sunduğu ayrıntıyı dikkate almayan bir analize yönelmek;
2. Türkiye ve kent ölçeğinde DİE'nin sınıflandırmasını, Çankaya İlçesi'nde ise, yapı ruhsatlarının içeriğine göre belirlenecek daha hassas bir sınıflandırmayı kullanmak ve bu ikili yapıyı fiziki planlamada ölçek değişimlerinin sunduğu ayrıntılandırma olanağı olarak kabul etmek.

Tez çalışmasının amacını oluşturan "kentsel çevrenin bileşenlerinin hassas analizi"ne yönelik olarak, ikinci yolun izlenmesine karar verilmiştir. Buna uygun olarak, 1985[3]-1998 yılları arasındaki 14 yıllık dönemde Çankaya İlçe Belediyesince verilen toplam 8784 yapı ruhsatı, dokuz ana başlık altında altmış dokuz alt başlığa göre sınıflandırılmıştır[4]. Sınıflandırmaya esas olarak ruhsatlarda belirtilen kullanım türleri esas alınmış, farklı kullanım türlerinin mekansal açılımlarını yakalamaya yönelik alt başlıklar belirlenmiştir. DİE'nin sınıflamasına ek olarak karma kullanımlar ayrı bir kategori olarak alınmıştır. Arazi kullanım analizine yönelik sınıflandırma aşağıda Tablo 4.1'de verilmektedir:

[3] Çankaya İlçe Belediyesi'nin kuruluş yılı olan 1984 yılına ait ruhsatlar tam yılı kapsamadığı ve düzenli olmadığı için değerlendirmeye alınamamıştır.
[4] Ek 4.1.'de sınıflamaya ilişkin kodlama verilerek, alt başlıkların oluşumu gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Kentsel Arazi Kullanım Türleri Çözümlemesi Sınıflaması

1. KONUTLAR - KK
1.1. Konut
1.2. Lojman
2. TİCARİ KULLANIMLAR - TYK
2.1. Ticaret(içeriği belirsiz)
2.2. Sinema/Tiyatro
2.3. Otel/Motel/Hostel
2.4. Lokanta/Kafeterya/Kantin
2.5. Finansman/Banka/Sigorta
2.6. Otopark
2.7. Depo
2.8. Akaryakıt ve Servis İstasyonu
2.9. Terminal/Ulaşım Hizmetleri
2.10. İşmerkezi
2.11. Teşhir/Satış Galerisi(oto,vb)
2.12. Gazino/Gece Klubü
2.13. Tanzim Satış Binası
3. KARMA KULLANIMLAR – KKK
3.1. Konut+Ticaret
3.2. Banka+Büro+Ticaret
3.3. Otel+İşmerkezi
3.4. Gazino+Ticaret
3.5. Akaryakıt İstasyonu+Alışveriş Merkezi
3.6. Sosyal Tesis+Ticaret
3.7. Lokanta/Oyun Salonu/Düğün Salonu vb.+Konut
3.8. Depolama+Ticaret
3.9. Lokal+Ticaret
3.10. Poliklinik+Konut+Ticaret
3.11. Yurt+Spor+Ticaret
3.12. Cami+Konut+Ticaret
3.13. Rekreasyon(Spor+Çocuk Parkı+Yeşil Alan)+Ticaret
3.14. Kreş+Spor Salonu
3.15. Kreş+Lojman
3.16. Orta Eğitim+Lojman
3.17. Karakol+Lojman
3.18. Kültür Merkezi+Dini Tesis
3.19. Cami+Yurt
4. SANAYİ KULLANIMLARI - SKK
4.1. Fabrika
4.2. İmalathane
5. İDARİ KULLANIMLAR - IKK
5.1. Resmi Kurum(içeriği belirsiz)
5.2. Genel Müdürlük Tesisi
5.3. Hizmet Binası
5.4. İletişim Hizmetleri(PTT,TELEKOM vd.)

5.5. Bakanlık
5.6. Parti Genel Merkezi
5.7. Elçilik ve İlgili Kullanımları
6. SOSYAL VE SAĞLIK K. – SDKK
6.1. SAĞLIK KULLANIMLARI
6.1.1. Hastane
6.1.2. Sağlık Ocağı
6.1.3. Rehabilitasyon Merkezi
6.1.4. Dispanser
6.1.5. Halk Sağlığı Laboratuarı
6.2. SOSYAL KULLANIMLAR
6.2.1. Mesleki Eğitim ve Dinlenme Merkezi
6.2.2. Öğrenci Yurdu
6.2.3. Lokal
6.2.4. Kıraathane
6.2.5. Sosyal Tesis/Misafirhane
6.2.6. Orduevi
6.2.7. Ticaret Odası Sarayı
6.2.8. Hamam
7. DİNİ KULLANIMLAR - DKK
7.1. Cami
7.2. Mescit
8. EĞİTİM KÜLTÜR -EKK
8.1. EĞİTİM ve İLGİLİ KULLANIMLAR
8.1.1. Temel/Orta Öğretim
8.1.2. Anaokulu/Kreş
8.1.3 Zihinsel Engelliler Okulu
8.1.4. Üniversite/Akademi/Yüksek Okul
8.1.5. Kütüphane/Dokümantasyon Merkezi
8.1.6. Bilgi İşlem Merkezi
8.2. KÜLTÜR ve İLGİLİ KULLANIMLAR
8.2.1. Kültür ve Sanat Merkezi
8.2.2. Sanat Galerisi
9. SPOR KULLANIMLARI – SPKK
9.1. Spor Tesisi
9.2. Yüzme Havuzu ve Diğer Tesisler
9.3. Rekreasyon Tesisleri

Kaynak: Çankaya İlçe Belediyesi(ÇİB) yapı ruhsatlarından oluşturulmuştur, 1984-1998.

Analizin bir diğer belirlemesi ise on dört yıllık zaman diliminin

1. 1985-1988
2. 1989-1993
3. 1994-1998

olmak üzere üç dönemde ele alınması olmuştur. Bu dönemler Çankaya İlçesi'nin belediye olmasından sonraki üç yerel seçim dönemini kapsamaktadır. 1. Dönem 1984 yılından 26 Mart 1989'a kadar Büyükşehir'de Mehmet Altınsoy ve Çankaya İlçesi'nde Erdoğan Yavuzlar'ın başkanlık yaptıkları dönemdir. Bu dönemin en belirgin özelliği, Anavatan Partisi'nin ülke genelinde, merkezi ve yerel iktidarı elinde bulundurmasıdır. 2.Dönem ise sosyal demokratların Türkiye genelinde, yerel yönetimlerde seçimleri kazandığı dönemdir. Büyükşehir'de Murat Karayalçın[5], Çankaya İlçesi'nde ise Doğan Taşdelen Sosyal Demokrat Halkçı Parti'den belediye başkanı olmuşlardır. Bu dönem, merkezi yönetimin Anavatan Partisi'nden Doğru Yol Partisi'ne geçtiği dönemdir.[6] Analizin 3.Dönemini oluşturan 1994-1998 yılları hem yerelde hem de ülkenin merkezi yönetiminde istikrarsızlıkların, krizlerin, merkez-yerel çelişkilerinin arttığı bir dönemi simgelemektedir. Büyükşehir Belediyesi'nde Refah Partisi'nden Melih Gökçek, Çankaya İlçe Belediyesi'nde ise Cumhuriyet Halk Partisinden[7] Doğan Taşdelen bulunmaktadır. Böylece, bu sınıflama ile, özellikle merkezi yönetim ve Büyükşehir Belediyesi bazında farklılaşan ideolojilerin mekan oluşumuna etkilerinin sınaması da amaçlanmıştır.

---

[5]Murat Karayalçın 20 Ekim 1991'de yapılan erken genel milletvekili seçimlerinde milletvekili olmak üzere Belediye Başkanlığını bıraktı. Bu dönem yine de Karayalçın dönemi olarak bilinir.
[6] Bu konudaki gelişmelerin ayrıntıları için bkz. 2.3. Bölüm.
[7] CHP'nin 9 Eylül 1992'de açılmasından sonra, 18.Şubat 1995'te SHP-CHP birleşti ve CHP olarak devam edildi.

Çankaya İlçesi'ndeki gelişme/değişmelerin coğrafi izdüşüm ölçeği "mahalle" dir. Belediye Arşivi'nde yapılan çalışma ile 100 mahalleye ait sınırlar[8] biraraya getirilerek mahalle sınırları haritası elde edilmiştir. Böylece, veri analiziyle elde edilecek sonuçların coğrafi izdüşümlerinin mahalle ölçeğine indirilmesi sağlanmıştır. Çalışma kapsamında Çankaya İlçesi'nde mahallelere göre (toplam ve dönemsel) aşağıdaki analizler yapılmıştır:

- Yapı sayısı ve inşaat alanı dağılımı
- Yapıların arazi kullanım sınıflarına dağılımı
- Girişim türlerine dağılım (kamu, özel, koop.)
- Yapı sahipliğine dağılım (kentsel aktörler: kamu, özel, vakıf, dernek, vd)
- Belediye yatırımlarının türü ve mekansal dağılımı

4.2. Çankaya İlçesi'nde Nüfus Gelişimi

Çankaya İlçe Belediyesi, Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında 3030 Sayılı Kanun'un[9] 1984 yılında yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur. Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı sekiz ilçe belediyesi içinde özel bir sosyo- ekonomik yapıya ve "yapılaşmış kentsel çevre"ye sahiptir. Ankara'nın başkentlik işleviyle ilgili kullanımların (TBMM, Cumhurbaşkanlığı Köşkü, bakanlıklar, elçilikler vb) Çankaya İlçesi sınırları içinde yer alıyor olması; bürokrasiye ve yüksek gelir gruplarına ait konut alanlarının, ticari, sosyal ve kültürel kullanımların da zaman içinde Çankaya'da gelişmesini sağlamıştır. Hızlı nüfus artışıyla birlikte ruhsatlı konut alanlarının

[8] İlçe'nin 1995 sonrası Batı yönündeki gelişme alanlarını oluşturan mahallelere (örneğin Girne Mahallesi) ait sınırlar İmar Müdürlüğü'nün önerisi olan ancak arşiv çalışmasının yapıldığı 1999 Ocak itibari ile kesinleşmemiş sınırlardır.

etrafını saran gecekondu mahalleleri de(Yıldız, Dikmen, Çukurca, vd) İlçe'nin 1980 sonrası mekansal dönüşümünde önemli yeri olan gelişmelerdir.

Sosyo-ekonomik yapının nüfus bileşeni Çankaya'da, Ankara'dan farklı ancak Türkiye ile paralel gelişme eğilimi göstermiştir. 1985-1997 arasında Türkiye nüfusu toplam ve kentsel nüfus olarak artarken, yıllık artış hızları her ikisinde de önemli oranlarda düşmüştür.

Tablo 4.2. Türkiye, Ankara ve Çankaya'da Nüfus Gelişimi (1985-1997)

	Toplam Nüfus			Kent Nüfusları ve Toplam Nüfus İçindeki Oranları					
	1985	1990	1997	1985		1990		1997	
				Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Türkiye	50 664 458	56 473 035	62 865 574[10]	26 865 757	53.0	33 326 351	59.0	40 882 357	65.0
Ankara	2 909 946	3 236 626	3 693 390	2 512 036	86.3	2 836 719	87.6	3 294 220	89.2
Çankaya	667 351	714 330	765 354	665 128	99.7	712 304	99.7	759 167	99.2

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 4.3. Yıllık Nüfus Artış Hızları (‰) (1985-1997)

	Toplam Nüfus'a Göre			Kent Nüfusu'na Göre		
	1985-1990	1990-1997	1985-1997	1985-1990	1990-1997	1985-1997
Türkiye	21.95	15.43	18.14	44.04	29.62	35.60
Ankara	21.50	19.03	20.06	24.60	21.59	22.84
Çankaya	13.69	9.90	11.48	13.80	9.14	11.08

Kaynak: DİE nüfus verilerinden (r ={antilog(log(Pn/Po)/n} -1) formülü ile hesaplanmıştır.

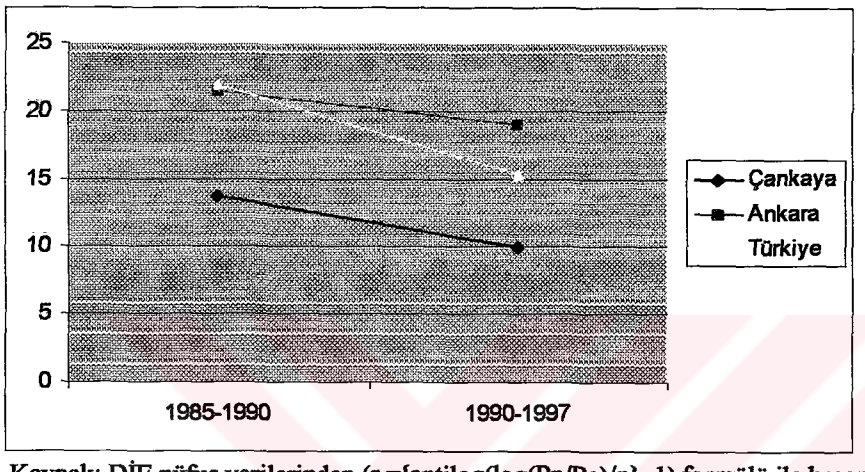
1985-1990 arasında, Ankara ve Çankaya İlçesi'ndeki toplam yıllık nüfus artış hızı Türkiye geneline ait binde 21.95 ile karşılaştırıldığında, Ankara'nın(binde 21.5)

[9]Bu Kanun 9.7.1984 Gün ve 18453 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 15.7.1984 Gün ve 18459 Sayılı Resmi Gazete'de düzeltmesi vardır.

[10]Nüfus tespit gününde Türkiye'de 62865574 nüfus sayılmıştır. Bu nüfusun 62810111'inin daimi ikametgahı Türkiye olarak belirlenmiştir. Türkiye'de sayılan nüfus ile ikamet eden nüfus arasındaki 55463 sayılık fark, ikametgahı yurtdışı olan nüfustan kaynaklanmaktadır(die.gov.tr)

Türkiye ortalamasına çok yakın olduğu; Çankaya İlçesi'nde ise nüfusun yıllık artış hızının 1985'den günümüze kadar geçen sürede Türkiye ve Ankara ortalamasının oldukça altında(binde 13.69), ancak Türkiye'ye paralel seyrettiği görülmektedir(bkz. tablo 4.3 ve Grafik.4.1). 1990-1997 arasında ise Ankara, Türkiye ve Çankaya'ya oranla daha hızlı büyüyen bir nüfus gelişimi sergilemiştir.

Grafik 4.1. Toplam Nüfus Yıllık Artış Hızları (1985-1997)

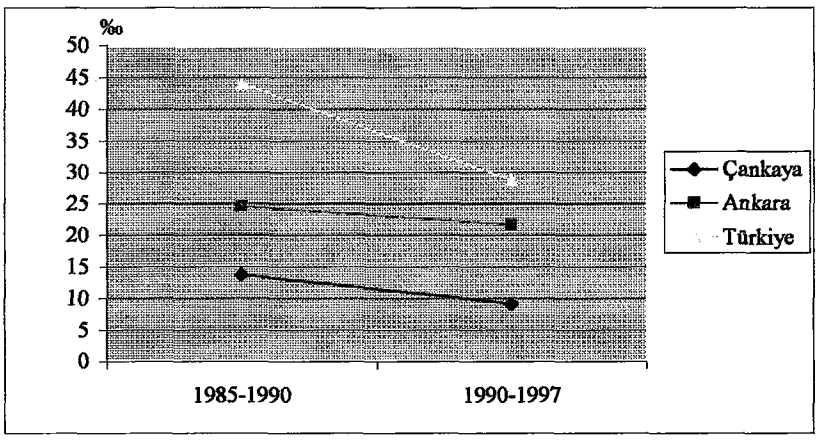
Kaynak: DİE nüfus verilerinden (r ={antilog(log(Pn/Po)/n} -1) formülü ile hesaplanmıştır.

Türkiye'de yıllık kentsel nüfus artış hızı, 1985-90 arasındaki binde 44.04'ten, 1990-97 arasında yüzde 67lik bir düşüş göstererek, binde 29.62'ye düşmüştür. Aynı dönemde, Ankara'da kentsel nüfus artış hızı küçük bir düşme gösterirken; Çankaya İlçe, Türkiye ile paralel bir gelişme içine girerek yıllık kentsel nüfus artış hızının yüzde 66 düştüğü bir gelişime sahne olmuştur.

"Ankara ili sayımlar arası toplam yıllık nüfus artışı, 1950 ve 1955 yılları arasında en yüksek değer olan binde 62.59'dur. 1955-1990 yılları arasında artış hızında azalma olmuş ve 1975 ve 1980 yılları arasında en düşük değer olan binde 19.82 değerini

almıştır"(DİE,1998a:11). Tablo 4.3.'de görüldüğü gibi bu oran 1985-1990 arasında binde 21.50'ye yükselmişse de 1990-1997 arasında 19.03'e gerilemiştir.

Grafik 4.2. Kentsel Nüfus Yıllık Artış Hızları (1985-1997)

Kaynak: DİE nüfus verilerinden (r ={antilog(log(Pn/Po)/n} -1) formülü ile hesaplanmıştır.

Çankaya İlçesi 1997 Genel Nüfus Sayımı'na göre toplam 765 354 nüfusa sahiptir. Nüfusun 1990'da yüzde 99.7si, 1997'de ise yüzde 99.2'si kentsel nüfustur. Kentsel

Tablo 4.4. 1990 Sonrası Kentsel Nüfus Oranlarının Değişimi

	Kentsel Nüfus Oranı (yüzde)		Kentsel Nüfus Oranın Yıllık Artış Hızı (binde)
	1990	1997	
Türkiye	59.01	65	13.93
Ankara	87.6	89.2	2.59
Çankaya	99.7	99.2	-0.72

Kaynak: DİE nüfus verilerinden (r ={antilog(log(Pn/Po)/n} -1) formülü ile hesaplanmıştır.

nüfus oranı Ankara için 1990'da yüzde 87.6, 1997'de yüzde 89.2; Türkiye için 1990'da yüzde 59.01, 1997'de ise yüzde 65'tir. Kentsel nüfus oranının yıllık artış mücavir alanı içinde yer alan Beytepe, Karataş, Yakupaptal köylerinin çevresinde, 1990-97 arasında gerçekleşen kentsel konut gelişmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu

zaman aralığında, Çankaya ilçesine bağlı bucak ve köylerin nüfus toplamı 1990'da 2026'dan, 1997'de 6187'ye çıkmıştır.

4.3. Mekansal Gelişme ve Dönüşümler

Kentsel arazi kullanımının nüfus ve fiziksel yapı verileriyle uyumlu ve ekonomik dengeleri gözeten gelişimi kent planlamanın en önde gelen hedeflerindendir. Ancak, kent planlama disiplini, çoğu zaman kentsel gelişme ve değişmelerin hızına ayak uydurmakta güçlük çekmiştir. Kimi zaman da, uzun erimli köklü çözümlerin, kısa erimli popülist çözümlere feda edildiği olmuştur. Çankaya'da son on beş yılda yaşanan mekansal gelişmeler, farklı siyasal söylemlere sahip yerel yönetimler tarafından planlanmış ve yönlendirilmiştir. 1984-1989 Mart arasında ANAP'tan Erdoğan Yavuzlar'ın, 1989 Mart ve sonrasındaki dönemde ise SHP ve CHP'den Doğan Taşdelen'in Belediye Başkanlığı döneminde planlamaya farklı içerikler yüklenirken, mekanın analizi, söylemlerin uygulamaya yansımadığını göstermiştir. Yapılan analizler, yereldeki iyimser çabalara karşın, dünyada ve ülkede baskın yeni liberal ideolojinin söylemleriyle biçimlenmiş projelerle üretilen kentsel mekanın, aslında tüketildiğini göstermesi açısından da anlamlı sonuçlar vermektedir.

4.3.1. Çankaya'da Kentsel Mekan Çözümlemesi

Bu bölümde, Çankaya İlçe Belediyesi'nin 1984 yılında kuruluşundan günümüze kadar, sınırları içinde gerçekleşen yapılaşmaya ilişkin değişim ve dönüşümleri, 1985[11]-1998 yılları arasındaki on dört yıla ait yapılaşma ruhsatları yıllık, dönemsel ve toplam olmak üzere üçlü yaklaşımla incelenerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

---

[11] 1984 yılına ait ruhsatlar eksik olduğu için değerlendirmeye alınamamıştır.

Çankaya İlçe Belediyesi'nin 1985-1997 yılları arasındaki nüfus artışı 12 yılda 94 039 kişidir. Kentleşmeye ilişkin değerlendirmelerde, yapılaşma, gereksinim ve standartlar arasında karşılaştırmalar yapabilmek için on dört yıllık nüfus, yıllık nüfus artış hızı oranlarıyla hesaplanmıştır. Buna yönelik olarak, eksik olan 1984-1985 nüfusu, 1980-1985 arasındaki; 1997-1998 nüfusu ise 1990-1997 arasındaki yıllık artış hızlarına göre toplama katılmıştır. Bu durumda, 1985-1998 yılları arasındaki nüfus artışı 110 029 kişi olmaktadır. on iki yılın ortalama artışı ile yapılan hesapta da 109 712 rakamı bulunmaktadır. Böylece, on dört yıllık nüfus artışının 110 000 kişi olarak alınmasının ve değerlendirmelerde kullanılmasının yanlış olmayacağı ortaya çıkmaktadır.

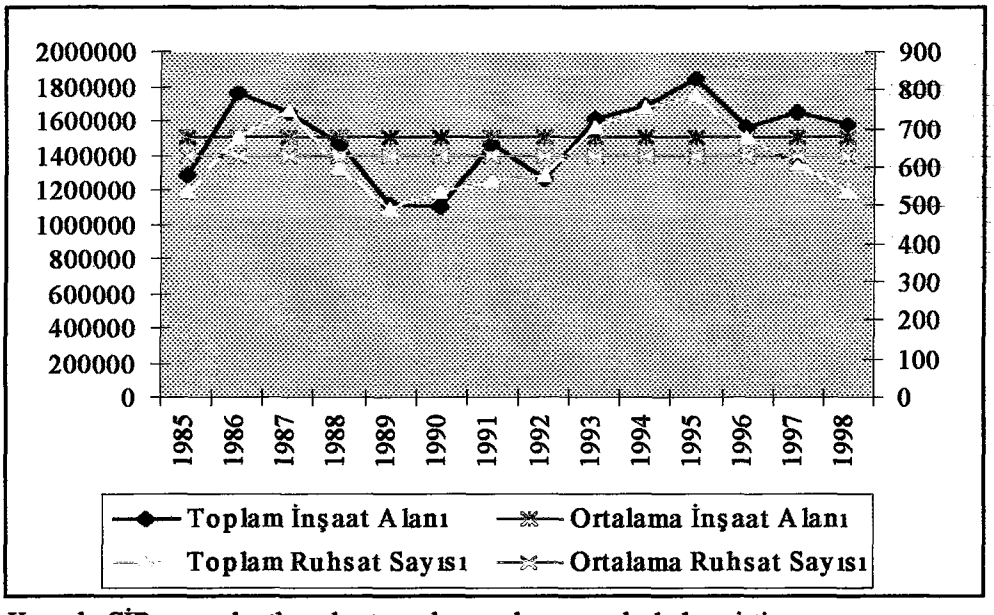
Çankaya İlçe Belediyesi sınırları içinde 1985-1998 yılları arasında on dört yılda toplam 8784 adet yapı ruhsatı alınmıştır. Yıllık ortalama 627 ruhsatın alındığı Çankaya'da, bu ruhsatlar ile yapılaşma izni verilen toplam inşaat alanı ise 21 milyon 047 bin 435 metrekaredir. Aşağıda Grafik 4.3.'te de görüldüğü gibi Çankaya İlçesi'nde yapılaşma istemleri yıllara göre istikrarlı bir dağılıma sahip değildir. 14 yıllık süreçte, 1987, 1993, 1994 ve 1995 yılları kentsel yapılaşma talebinin, ortalamanın üstüne çıktığı yıllar olarak dikkati çekmektedir. Yapı sektörünün makro ekonomik ve politik kararlara/gelişmelere duyarlılığı bu artış-azalışların ortaya çıkmasında en önemli etkendir. Bu ilişkinin yanısıra; planlama bürokrasisinin farklı yaklaşımlarının da değişimde etkili olduğu Çankaya Belediyesi'nde yetkililerle yapılan görüşmelerde belirtilmiştir. Bu türden bir etkiye verilebilecek en belirgin örneğin, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Murat Karayalçın döneminde İmar Dairesi Başkanlığı yapan Raci Bademli'nin (1989-1993) Ankara Nazım

Tablo 4.5. ÇİB Yapı Ruhsatı Sayıları ve Toplam İnşaat Alanları (1985-98)

Yıllar	Yıllık Yapı Ruhsatı Sayısı ve Toplam İçindeki Yüzdesi		Yıllık Toplam İnşaat Alanı(m^2) ve Toplam İçindeki Yüzdesi		Ortalama Ruhsat m^2
1985	535	% 6.1	1 289 487	6,1	2410
1986	679	% 7.7	1 762 005	8,4	2595
1987	748	% 8.5	1 653 455	7,9	2211
1988	595	% 6.8	1 468 136	7,0	2467
1989	493	% 5.6	1 110 673	5,3	2253
1990	537	% 6.1	1 104 959	5,2	2057
1991	561	% 6.4	1 469 409	7,0	2619
1992	577	% 6.6	1 258 941	6,0	2181
1993	703	% 8.0	1 608 666	7,6	2288
1994	754	% 8.6	1 684 813	8,0	2235
1995	788	% 9.0	1 848 151	8,8	2345
1996	674	% 7.7	1 569 616	7,5	2329
1997	607	% 6.9	1 648 022	7,8	2715
1998	533	% 6.0	1 571 102	7,5	2948
Toplam	**8784**	**% 100**	**21 047 435**	**100**	-
Ortalama	627	% 7.1	1503388	7,1	2396

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

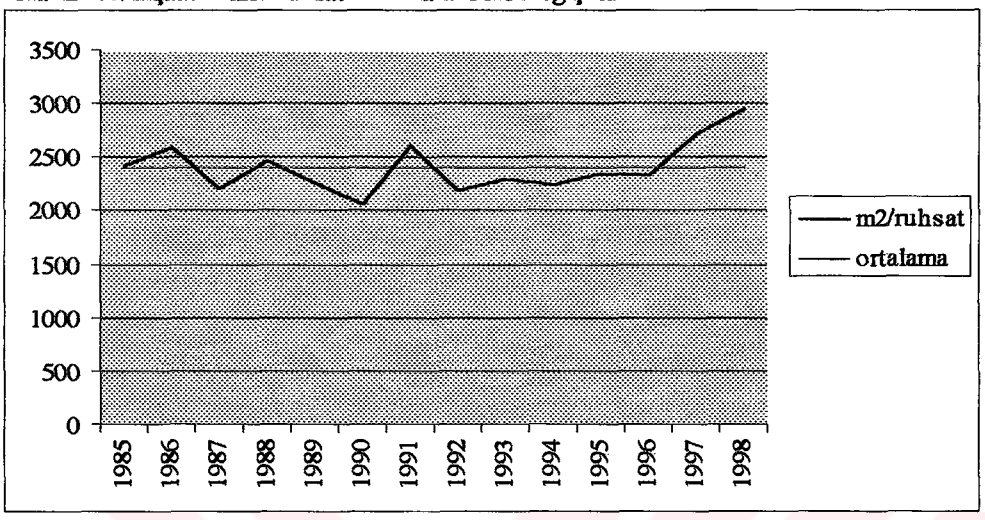
Grafik 4.3. ÇİB Yıllık Toplam İnşaat Alanları ve Yapı Ruhsatı Sayıları (1985-1998)

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Planı çalışmaları sırasında, parçacı gelişmeleri önlemek amacıyla uyguladığı mevzii plan denetimleri olduğu belirtilmiştir.

Grafik 4.4. İnşaat Alanı/Ruhsat'ın Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: ÇİB yapılaşma ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

1985-1998 yılları arasında Çankaya İlçesi'nde yapılaşmanın genel eğilimleri şöyledir:

- Yıllık ortalama 627 yapı ruhsatının alındığı Çankaya İlçesi'nde, 14 yılda 8724 adet ruhsat alınmış ve toplam 21 milyon m^2 inşaat alanı üretilmiştir.
- 1985-88 ve 1993-96 yıllarında ortalamanın üzerinde olan yapılaşma eğilimi 1989-92 yılları arasında ortalamanın altında gerçekleşmiştir. Bu aralıktaki genel gerileme Türkiye ve Ankara'daki yapılaşma eğilimleri ile örtüşmekle birlikte, düşüşte Ankara'da planlamayı yönlendiren çekirdek yapının etkisi de önemlidir.
- 1997 ve 1998 yıllarında yapılaşma ruhsatı sayısı belirgin olarak düşerken, inşaat alanının artması, büyük ölçekli yapılaşma eğilimlerinin (hipermarketler, showroomlar, kongre/toplantı merkezleri, işmerkezleri, kondominyumlar, tekno parklar vb) arttığını göstermektedir(bkz. fotoğraf 4.1).

Fotoğraf 4.1. Çankaya İlçesi'nde 1990lı yıllarda gerçekleştirilen büyük ölçekli iş merkezleri ve kondominyum türü yapılaşma örnekleri: Akman Kondominyum(Çiğdem Mah.), FTZ Plaza(Balgat).

4.3.1.1. Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

Analize yönelik arazi kullanımı sınıflaması, yukarıdaki açıklamalarla ilişkili olarak, kentsel yapılaşmaya yönelik mekansal tercihlerin ortaya konulabilmesi için, 9 üst başlığın altında 69 farklı kullanım türüne göre düzenlenmiştir (bkz. yukarıda tablo 4.1). Üst başlıkları konutlar, ticari kullanımlar, sanayi kullanımları, idari kullanımlar, sosyal ve sağlık kullanımları, dini kullanımlar, eğitim kültür kullanımları, spor kullanımları ve karma kullanımlar oluşturmaktadır. Çankaya İlçesi yapılaşma ruhsatlarının arazi kullanım sınıflaması yapılırken karma kullanım içeren ruhsatların nasıl sınıflanabileceğinin hem bir sorun hem de olanak alanı oluşturduğu daha önce belirtilmişti. Yapılaşma ruhsatı istemlerinin büyük bölümü, başta ticaret olmak üzere, ikili ve üçlü kullanımı(konut, banka, yurt vb.) içermekteydi. Çözüm olarak, 'karma kullanımlar' üst başlığı altında yeni bir sınıflama yapılmasının mekansal alt açılımları incelemek açısından da yararlı olacağı düşünülerek karma kullanımlar başlığı altında 19 adet alt kullanım türü saptanmıştır. Aşağıdaki tabloda arazi kullanım türlerine dağılımın yapı ruhsatı sayısı, inşaat alanı ve bunların oranları ile verilmektedir.

Tablo 4.6. Yapı Ruhsatlarının Kullanım Türüne Dağılımı (1985-98)

Arazi Kul. Türü	Toplam Sayı	Toplam m^2
1. KK	4504	10241131
%	51,3	48,7
2. TYK	419	1797065
%	4,8	8,5
3. KKK	3631	7291681
%	41,3	34,6
4. SKK	10	45222
%	0,1	0,2
5. İKK	70	947789
%	0,8	4,5
6. SDKK	43	200322
%	0,5	1,0
7. DKK	10	7012
%	0,1	0,0

8. EKK	57	346345
%	0,6	1,6
9. SPKK	14	110500
%	0,2	0,5
Bilinmeyen	26	60368
%	0,3	0,3
Toplam Yapı Ruhsatı Sayısı ve m^2	8784	21047435
%	100	100

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Ruhsatlar ile elde edilen bağımsız birim konut sayısı toplam 101 557 ve bağımsız ticari birim sayısı 14 531'dir[12]. Konut ve ticaret içerikli toplam 116 088 bağımsız birimin %12.52'sini ticari amaçlı yapılaşma istemi oluşturmaktadır. Bu oran toplam inşaat alanı (21 047 435 m2) içinde 2 635 138 m2'ye denk düşmektedir.

14 yıl içinde üretilen toplam inşaat alanı ile, artan nüfus oranlandığında kişi başına 191 m2 yapı alanı üretildiği ortaya çıkmaktadır. Yine kişi başına 0.92 birim konut ve 0.13 birim ticari yapı üretilmek üzere ruhsat alınmıştır. Ticari alan üretimi nüfus artışı ile değerlendirildiğinde Çankaya'da 24 m2/kişi, Ankara kent bütününde ise 3m2/kişi ticaret alanının, Çankaya İlçesi sınırları içinde üretildiği; mekana katıldığı ortaya çıkmaktadır. Ticari yapılaşmaya ilişkin istemin, kent bütünü tarafından kullanılan merkezi iş alanlarının büyük bölümünün Çankaya İlçesi sınırları içinde yer aldığı için yüksek olduğu düşünüldüğünde dahi; planlı gelişmenin hedefi olan, dengeli dağılım-gereksinim ilişkisiyle çelişen bir ticaret alanı yoğunlaşmasının Çankaya'da oluştuğu açıktır.

[12] Bu toplam sayılara konut ve ticari kullanım dışındaki sağlık, eğitim, cami vb. kullanımların sayısı dahil değildir.

Tablo 4.7. Konut ve Ticaret Birimlerinin Sayıları ve Toplam İçindeki Payları

	Sayı	%
Konut	101 557	87.48
Ticaret	14 531	12.52
Toplam	116 088	100.00

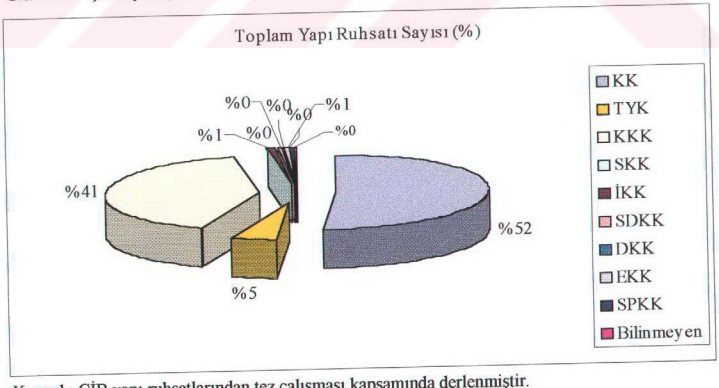
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.8. Yapı Ruhsatlarına Göre Arazi Kullanımı 1985-1998

Arazi Kul. Türü	Sayı	%	m2	%
KK (Konut)	4504	51,3	10 241 131	48,7
TYK (Ticaret)	419	4,8	1 797 065	8,5
KKK (Karma)	3631	41,3	7 291 681	34,6
SKK (Sanayi)	10	0,1	45 222	0,2
IKK (İdari)	70	0,8	947 789	4,5
SDKK (Sosyal-Sağlık)	43	0,5	200 322	1,0
DKK (Dini)	10	0,1	7 012	0,0
EKK (Eğitim-Kültür)	57	0,6	346 345	1,6
SPKK (Spor)	14	0,2	110 500	0,5
Bilinmeyen	26	0,3	60 368	0,3
Toplam	8784	100,0	21 047 435	100,0

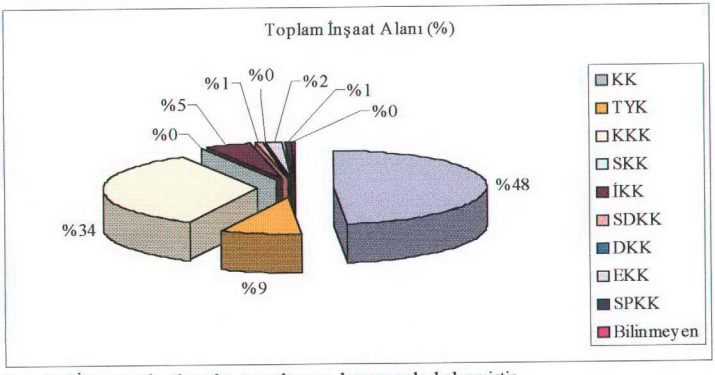
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.5. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Arazi Kullanımı Dağılımı (Ruhsat Sayılarının Oranı)

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.6. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Arazi Kullanımı Dağılımı (İnşaat Alanları Oranı)

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

İlçe'de 1985-98 yılları arasını kapsayan yapılaşmanın, arazi kullanım türlerine dağılımının verildiği Tablo.4.8, Grafik 4.5 ve 4.6 değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1. 1985-98 yılları arasında alınan 8784 yapı ruhsatı ile toplam 21 milyon 047 bin 435 metrekare inşaat alanı üretilmiştir.
2. Toplam inşaat alanının %48.'si konut; %34.6'sı karma kullanımlar; %8.5'i ticaret; %4.5'i idari; %1'i sosyal ve kültürel; %1.6'sı eğitim; %0.5'i spor amaçlı yapılaşmaya yönelik üretilmiştir. Bu durum, Çankaya'da kentsel yapılaşmanın %91.8 oranıyla konut, ticaret ve bir bileşeni ticaret olan karma kullanımlarca oluşturulduğunu göstermektedir. Ankara'nın başkentlik işleviyle ilgili olarak %4.5 oranını yakalayan idari kullanımlar dışında; sosyal donatı kapsamında değerlendirebileceğimiz ve kentsel yaşam kalitesinin oluşmasında en önemli girdileri oluşturan sosyal, kültürel ve eğitim amaçlı yapılaşmanın sadece %3.1 oranında gerçekleşmiş olması üzerinde düşünülmesi gereken bir sorundur.

3. Kullanımlara ilişkin yapı ruhsatı sayısı ve inşaat alanının toplam içindeki oranları da ilginç sonuçlar göstermektedir:
   - Ticari kullanımla ilgili ruhsat sayısının toplam içindeki oranı %4.8 iken inşaat alanı için bu değer %8.5'tir. Ticaretin büyük ölçekli yapılaştığının göstergesi olan bu farkın büyüklüğü, sermayenin tercihlerinin kenti nasıl biçimlendirdiğini ortaya koyması açısından ilginçtir.[13]
   - İdari kullanımlara ait %0.8 ruhsat sayısı ve %4.5 inşaat alanı oranları, Ankara'nın başkentlik işlevinin, Çankaya İlçesi'nde az sayıda proje kapsamında, "yoğun yapılaşma"ya yol açtığını göstermektedir. 1980 sonrasında Eskişehir Yolu üzerinde gerçekleştirilen büyük ölçekli projeler, özellikle yeni liberalizmin Türkiye'deki savunucularınca[14] devletin büyütüldüğü gerekçesiyle eleştirilmektedir. Planlama açısından eleştirilmesi gereken boyut ise, bu türden büyük ölçekli yatırımların kente etkilerinin, özellikle ulaşım ve altyapıyla ilgili sorunların, geniş kapsamlı planlamanın gözardı edilmesiyle çözüm alanı dışına itilmiş olmalarıdır.
   - 1980 sonrasının eğitimde özel sektörün desteklenmesinin bir sonucu olan özel ilköğretim, özel lise ve üniversitelerin büyük ölçekli girişimleri[15] de eğitim kullanımlarına ait %0.6 ve %1.6 arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.
4. Karma kullanımların giderek artan oranda kentsel yapılaşmada yer almaya başlaması, yeni liberalizm ve postmodernizmin planlamayı saf dışı bırakmak üzere geliştirdiği "bölgeleme" karşıtı söylemlerinin, mekanda uygulama/yayılma olanağı bulduğunu işaret etmektedir. "Esneklik" üst başlığı altında desteklenen planlamada karma kullanımlar, kentsel fonksiyonların birbiri içine geçmesine;

[13] Ankara'yı seçen yabancı sermaye yatırımlarının tüketim hizmetleri üzerine yoğunlaşmaları da bu yapıyı beslemektedir.
[14] Taha Akyol, Kazım Berzeg, Besim Tibuk vd.

planlamada karma kullanımlar, kentsel fonksiyonların birbiri içine geçmesine; kentlerin dengeli ve kaynakları tüketmeyen yaklaşımlarla gelişmesine engel olmaktadır. Ana caddelerin yanısıra ara sokakların dahi ticari amaçlı kullanımlara açılmasıyla; merkez ortak yaşamın simgesi olmaktan uzaklaşmakta, farklı gelir ve sosyal grupları biraraya getiren, toplumsal bölünmüşlüğü kentsel mekan oluşumuyla da teşvik eden bir süreç etkinleşmektedir. Böylece, ortak kullanımlar-kamusal alan ve planlama arasındaki sıkı ilişki, önemli ölçüde yıpranmakta, "kâr maksimizasyonu hedefli mekansal gelişmeler", kentleşmeyi negatif etkileyen bir sorun alanı oluşturmaktadır.

4.3.1.1.1. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

Yukarıda 1980 sonrası gelişmeler bir bütün olarak değerlendirilirken ortaya çıkan sonuçlar, dönemlere göre yapılan ayrımda kendisini daha vurgulu olarak hissettirmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, üç seçim dönemine göre yapılan çözümleme, kentsel mekanın oluşumunda yerel yönetimdeki siyasal görüş farklılıklarının kentsel yaşam kalitesiyle ilgili belirgin farklılaşmalara yol açmadığını göstermesi açısından ilginçtir. İnceleme alanının kentsel rantların yüksek olduğu bir kent parçasını içermesi sonucu, kamu yararından çok tüketim hedefli bir yapılaşmanın mekana yansımış olması; dünya ölçeğinde baskın yeni liberal ideolojinin yerel yönetimleri, sağ-sol ayrımı olmaksızın söylemde ve uygulamada aynılaşmaya ittiğini göstermektedir.

Ticaret ve ticaret bileşimli karma kullanımların 1985 ile 1998 arasında sergiledikleri artış oranları üretimden uzaklaşan sermayenin, kentsel alanda yöneldiği yeri

Tablo 4.9. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

	Arazi Kul.Türü	1985-1988	%	1989-1993	%	1994-1998	%	Toplam
Toplam Sayı	KK (Konut)	1439	31,9	1349	30,0	1716	38,1	4504
Top. İnş. m^2		3392847	33,1	3049721	29,8	3798563	37,1	10241131
Toplam Sayı	TYK(Ticaret)	107	25,5	136	32,5	176	42,0	419
Top. İnş. m^2		571176	31,8	495434	27,6	730455	40,6	1797065
Toplam Sayı	KKK(Karma)	961	26,5	1309	36,1	1361	37,5	3631
Top. İnş. m^2		1730174	23,7	2509251	34,4	3052256	41,9	7291681
Toplam Sayı	IKK(İdari)	22	31,4	21	30,0	27	38,6	70
Top. İnş. m^2		357027	37,7	195426	20,6	395336	41,7	947789
Toplam Sayı	SKK(Sanayi)	1	10,0	5	50,0	4	40,0	10
Top. İnş. m^2		4029	8,9	28361	62,7	12832	28,4	45222
Toplam Sayı	SDKK(Sosy. Sağ.)	7	16,3	14	32,6	22	51,2	43
Top. İnş. m^2		23267	11,6	70534	35,2	106521	53,2	200322
Toplam Sayı	DKK(Dini)	1	10,0	3	30,0	6	60,0	10
Top. İnş. m^2		312	4,4	3568	50,9	3132	44,7	7012
Toplam Sayı	EKK(Eğitim-Kült.)	8	14,0	20	35,1	29	50,9	57
Top. İnş. m^2		53925	15,6	174720	50,4	117700	34,0	346345
Toplam Sayı	SPKK(Spor)	2	14,3	2	14,3	10	71,4	14
Top. İnş. m^2		18134	16,4	4698	4,3	87668	79,3	110500
Toplam Sayı	Bilinmeyen	9	34,6	12	46,2	5	19,2	26
Top. İnş. m^2		22192	36,8	20935	34,7	17241	28,6	60368
Toplam Sayı	Toplam	2557	29,1	2871	32,7	3356	38,2	8784
Top. İnş. m^2		6173083	29,3	6552648	31,1	8321704	39,5	21047435

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

göstermektedir. Ticari amaçlı yapılaşma 14 yıllık gelişmesinin, %25.5'ini ilk dönemde, %42lik gelişimini ise son dönemde gerçekleştirmiştir. Aynı şekilde toplam inşaat alanında ilk dönem payı % 31.8 iken, son dönemde %40.6'ya çıkmıştır. Dönemlere göre değerlendirme, toplam içindeki payları itibarı ile yapıldığında (tablo 4.9), en çarpıcı büyümeyi yine karma kullanımlar ve ticaret gerçekleştirmektedir. İlk dönemin %2.7 lik oranı üçüncü dönemde %3.5'e yükselmektedir. Karma kullanımlar ise, sırasıyla %8.2, %11.9 ve %14.5 oranlarıyla

hızlı bir artış eğilimi göstermektedir.

Tablo 4.10. Kentsel Yapılaşmanın Dönemlere Göre Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı ve Toplam İçindeki Payları

		1985-1988	%	1989-1993	%	1994-1998	%	TOPLAM	%
KK	Toplam Sayı	1439	16,4	1349	15,4	1716	19,5	4504	51,3
	Top. İnş. m^2	3392847	16,1	3049721	14,5	3798563	18,0	10241131	48,7
TYK	Toplam Sayı	107	1,2	136	1,5	176	2,0	419	4,8
	Top. İnş. m^2	571176	2,7	495434	2,4	730455	3,5	1797065	8,5
KKK	Toplam Sayı	961	10,9	1309	14,9	1361	15,5	3631	41,3
	Top. İnş. m^2	1730174	8,2	2509251	11,9	3052256	14,5	7291681	34,6
SKK	Toplam Sayı	1	0,0	5	0,1	4	0,0	10	0,1
	Top. İnş. m^2	4029	0,0	28361	0,1	12832	0,1	45222	0,2
IKK	Toplam Sayı	22	0,3	21	0,2	27	0,3	70	0,8
	Top. İnş. m^2	357027	1,7	195426	0,9	395336	1,9	947789	4,5
SDKK	Toplam Sayı	7	0,1	14	0,2	22	0,3	43	0,5
	Top. İnş. m^2	23267	0,1	70534	0,3	106521	0,5	200322	1,0
DKK	Toplam Sayı	1	0,0	3	0,0	6	0,1	10	
	Top. İnş. m^2	312	0,0	3568	0,0	3132	0,0	7012	0,0
EKK	Toplam Sayı	8	0,1	20	0,2	29	0,3	57	0,6
	Top. İnş. m^2	53925	0,3	174720	0,8	117700	0,6	346345	1,6
SPKK	Toplam Sayı	2	0,0	2	0,0	10	0,1	14	0,2
	Top. İnş. m^2	18134	0,1	4698	0,0	87668	0,4	110500	0,5
bilinme-yen	Toplam Sayı	9	0,1	12	0,1	5	0,1	26	0,3
	Top. İnş. m^2	22192	0,1	20935	0,1	17241	0,1	60368	0,3
TOPL.	Toplam Sayı	2557	29,1	2871	32,7	3356	38,2	8784	100,0
	Top. İnş. m^2	6173083	29,3	6552648	31,1	8321704	39,5	21047435	100,0

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

4.3.1.2. Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı

Çankaya İlçesi'nde yapılaşmanın 1985-1998 yılları arasında girişim türlerine göre dağılımı 14 yıllık toplama ve dönemlere göre yapı ruhsatı sayıları ve inşaat alanları ile incelenmiştir. Girişim türleri:

1. kamu girişimi
2. kooperatif girişimi

3. özel sektör

4. kamu yararına kurum ve kuruluşlar

olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Kamu yararına kurum ve kuruluşlar kapsamında, kar amacı gütmeyen vakıf, dernek, birlik, oda, vb kuruluşlar içerilmiştir.

Bu gruptaki inceleme, yapı sektöründe özel girişimin mutlak üstünlüğünü gösterirken; tüm girişim türleri açısından geçerli olan sayı ve inşaat alanı oranları arasındaki açıklık, girişim ölçeklerine ilişkin ip uçları vermektedir. Özel sektörün yapılaşma girişimi sayısında %92.7 olan payı; inşaat alanında %78.4'e düşmektedir. Bu ise özel sektörün genel yapısının, inşaat firmalarının büyüme ve uluslararasılaşma iddialarına rağmen, küçük ölçekli girişimcilere ve küçük ölçekli girişimlere dayalı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, kamunun, kooperatiflerin ve kamu yararına kurum ve kuruluşların yapılaşma sayısı ile inşaat alanı ilişkileri özel sektördekinin tersine bir yapı sergilemektedir. Özellikle toplam içinde küçük bir paya sahip olmasına karşın, %2.7lik ruhsat sayısı oranı ile toplam yapılaşma talebinin %7.2'sini oluşturan; yerele yapılan vurgu kapsamında desteklenerek geliştirilen vakıf ve derneklerin büyük çoğunluğunu oluşturdukları bu girişim türü, kentsel rantlardan pay isteyen bir içeriği de içlerinde barındırmaktadır. Küreselleşmenin yerel kültürlere, küçük grup ve cemaatlara vurgusuyla beslenen bu kurum ve kuruluşların büyük bölümünün, 1990 sonrasında ortaya çıkmış olması da kendiliğinden gelişmenin ötesinde sosyal ve ekonomik boyutu olan bir gelişmedir ve mekana da yansımıştır.

Tablo 4.11. Yapı Ruhsatı Sayı ve İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Toplam: 1984-1998

1985-98	Kamu	%	Koop.	%	Özel	%	KYK	%	Bilinmeyen	%	Toplam
Yapı Ruh.Say.	220	2,5	217	2,5	8144	92,7	202	2,3	1	0,0	8784
İnşaat m^2	1790266	8,5	1199606	5,7	16502897	78,4	1511521	7,2	43145	0,2	21047435

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.12. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre(m2) Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Yıllık

Yıllar	Kamu	Koop.	Özel	Kamu Yar.Kur.	Bilinmeyen	Toplam
1985	260188	98747	909946	20606	-	1289487
1986	209388	283901	1192156	76560	-	1762005
1987	60950	213623	1266401	69336	43145	1653455
1988	24904	115150	1305082	23000	-	1468136
1989	70956	109727	917482	12508	-	1110673
1990	26417	87433	962610	28499	-	1104959
1991	275971	23153	989264	181021	-	1469409
1992	135611	-	1010711	112619	-	1258941
1993	68686	57785	1285781	196414	-	1608666
1994	188397	25863	1319087	151466	-	1684813
1995	108357	59411	1351224	329159	-	1848151
1996	91491	15450	1319561	143114	-	1569616
1997	155536	22608	1340163	129715	-	1648022
1998	113414	86755	1333429	37504	-	1571102
1985-98	1790266	1199606	16502897	1511521	43145	21047435

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Yapı ruhsatı inşaat alanlarına ve sayılarına göre kentsel yapılaşmanın girişim türlerine dağılımının yıllara göre verildiği tablo 4.12.ve 4.13. ile grafik 4.7 ve 4.8 incelendiğinde, 1989-93 yıllarında özel sektöre ait yapılaşma talebinde keskin bir düşüş ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemin ortalarında ise kamunun ve kamu yararına kurum ve kuruluşların yapılaşma talebinde artış gerçekleşmiştir. Yapı ruhsatı sayılarında da yaklaşık bir eğilimin sergilendiği bu dönem, ülke genelinde

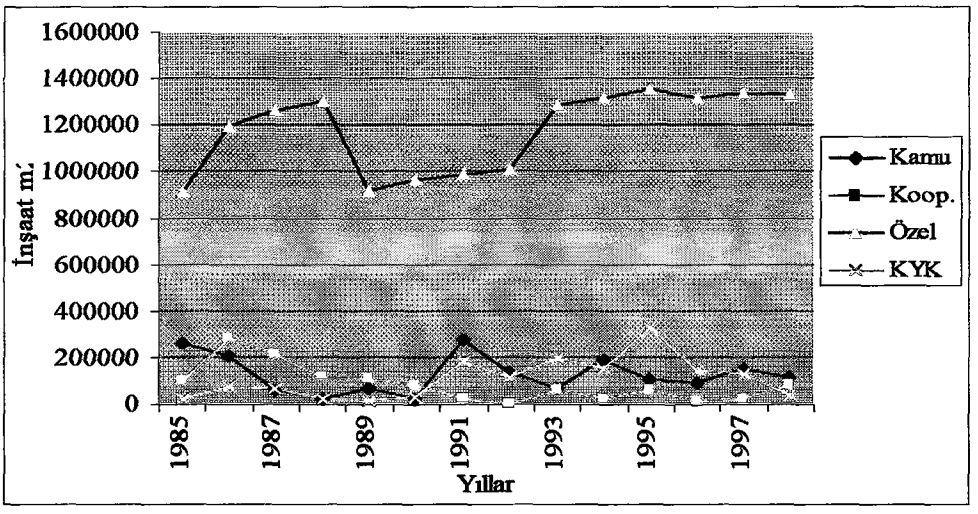
1980li yılların sonlarında ortaya çıkan genel ekonomik durgunluğun aşılmaya çalışıldığı yılları işaret etmektedir. Kamunun inşaat sektörüne verdiği destekle ve1990lı yılların ikinci yarısına doğru genişlemeye başlayan ekonomik ivmeyle ilintili olarak yeniden yükselme içine giren yapılaşma eğilimi; 1998 yılında genel ekonomik daralmayla paralel çizgi izlemiştir. Bu döneme ilişkin yapı ruhsatı sayısı ve inşaat alanı karşılaştırması; inşaat alanı göstergelerinin yükselme eğilimini sürdürmesiyle, küçük girişimcilerin genel ekonomik durgunluktan en çok etkilenen kesim olduğunu göstermekte, büyük ölçekli yapılaşma eğiliminin sürdüğünü göstermektedir.

Tablo 4.13. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-Yıllık

	Kamu	Koop.	Özel	Kamu Yar.Kur.	Bilinme.	Toplam
1985	22	14	496	3	1	535
1986	18	19	636	6	-	679
1987	10	24	700	13	-	747
1988	3	11	576	5	-	595
1989	12	12	461	8	-	493
1990	10	7	512	8	-	537
1991	28	3	514	16	-	561
1992	24	-	540	13	-	577
1993	17	13	644	29	-	703
1994	29	18	688	19	-	754
1995	15	29	709	35	-	788
1996	11	25	618	20	-	674
1997	5	20	567	15	-	607
1998	16	22	483	12	-	533
1985-98	220	217	8144	202	1	8784

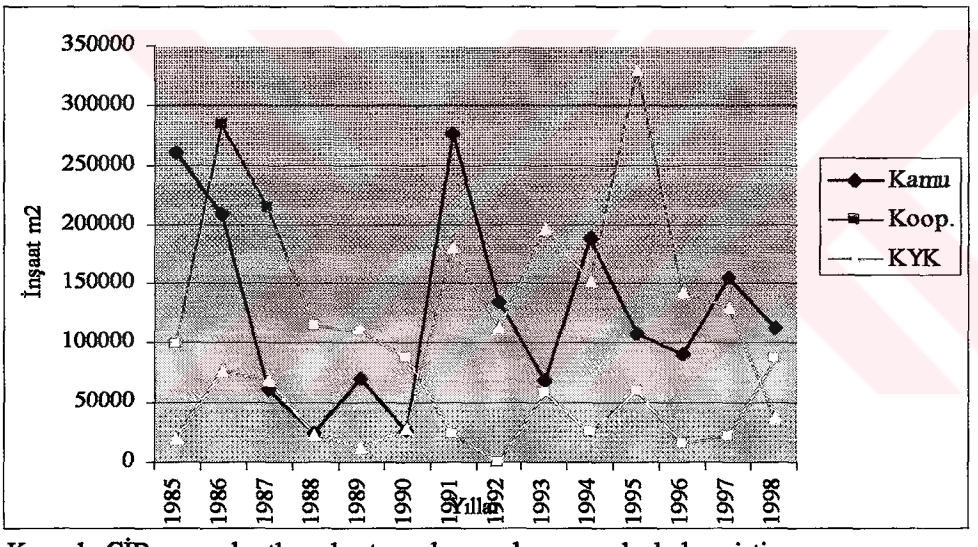
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.7. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-a

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

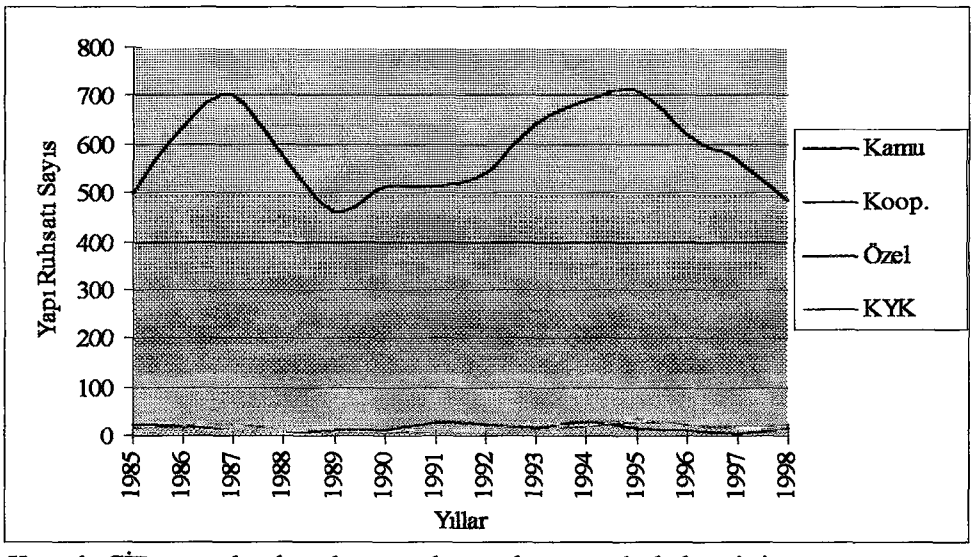
Grafik 4.8. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-b

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

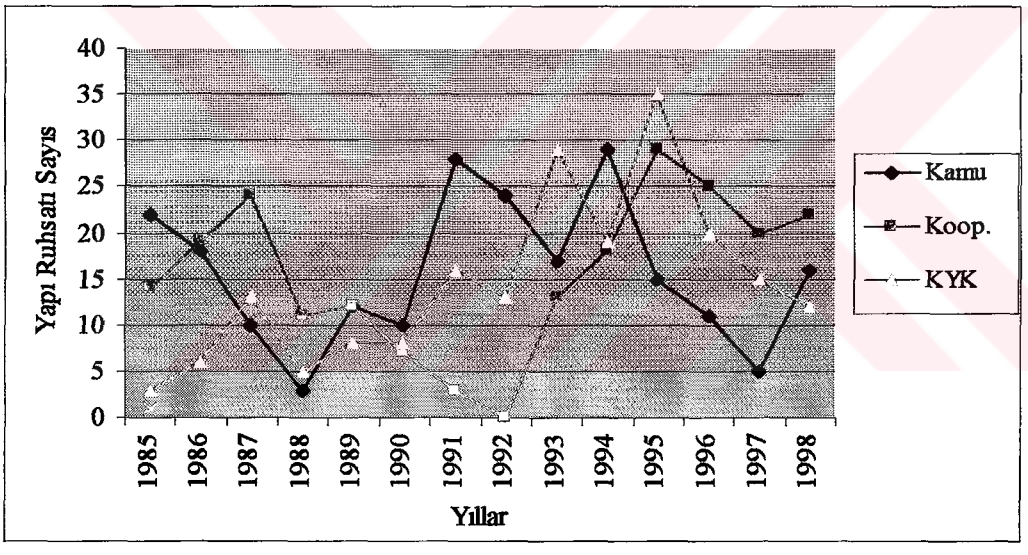
1990-95 arasında toplam yapılaşma içinde önemli bir yer tutan kâr amacı gütmeyen kuruluşların genel ekonomik dalgalanmalardan çok, siyasi ilişkilere dayalı bir performansa sahip oldukları görülmektedir. Toplam inşaat alanı içindeki %0.9luk ilk dönem paylarını, üçüncü dönemde %3.8'e çıkararak (bkz. tablo 4.16b), toplumsal ve siyasal yaşamdaki varlıklarını, kentsel mekanın aktörleri içine katılarak

Grafik 4.9. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-a

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.10. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı-b

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

somutlaştıran bu kurum ve kuruluşlar; yeni liberalizmin devletin küçültülmesine yönelik devlet dışı oluşumları destekleyen sivil toplumcu görüşünü işaret etmeleriyle önemlidirler.

Özel sektör dışında üç sektörün yapılaşma eğilimleri yapı ruhsatı sayılarına göre aynı salınımlara (zamanlama farkı ile) sahip iken (bkz. grafik 4.10), inşaat alanına göre, kamu ve kamu yararına kuruluşlardan farklı olarak, kooperatif türü girişimin yapılaşmış çevreye katkısının sürekli azaldığı görülmektedir (bkz. grafik 4.8). 1986 yılında 19 adet girişim ile 283 bin 901 m2 inşaat alanı üreten kooperatif girişimi; 90lı yılları 15bin ile 86 bin aralığında değişen değerler ile geçirmiştir. Aşağıdaki tabloda kooperatif girişiminin zaman içindeki performansının nasıl düştüğü izlenmektedir. Özellikle 1990, 91 ve 92 yılları kooperatiflerin kentsel yapılaşma alanında hemen hiç görünmedikleri yıllar olmuştur. Bu gelişmede, ekonomik bunalımın yanında, planlama bürokrasisinin rolü de göz ardı edilemeyecek kadar

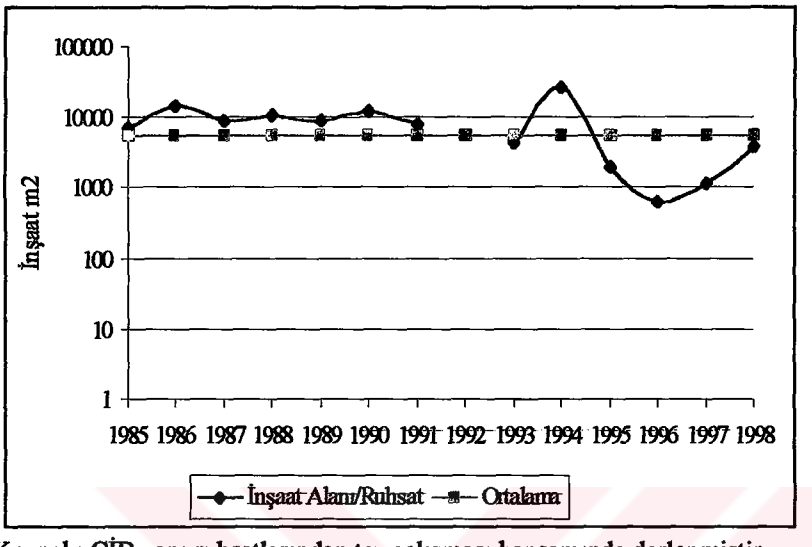
Tablo 4.14. İnşaatAlanı/Ruhsat'ın Kooperatif Girişiminde Yıllara Göre Değişimi

	Yapı Ruhsatı Sayısı	İnşaat Alanı	İnş.Al/Ruhsat m2
1985	14	98747	7053
1986	19	283901	14942
1987	24	213623	8901
1988	11	115150	10468
1989	12	109727	9144
1990	7	87433	12490
1991	3	23153	7718
1992	0	0	-
1993	13	57785	4445
1994	18	25863	25863
1995	29	59411	2049
1996	25	15450	618
1997	20	22608	1130
1998	22	86755	3943
Toplam	217	1199606	5528

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

büyüktür. Parçacı "mevzii imar planları"na getirilen sınırlar[16], kooperatif türü girişimlerde, önemli ölçüde gerilemeye yol açmıştır.

Grafik 4.11. "İnşaat Alanı/Ruhsat" Oranının Kooperatif Girişiminde Yıllara Göre Değişimi

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Yukarıdaki grafikte kooperatiflerce alınan ruhsatlar ile üretilen inşaat alanlarının yıllık ortalamaları verilmektedir. Buna göre, 1992 senesinde hiç ruhsat alınmaması ve 1993-98 yılları arasında sayı artarken, inşaat alanlarının düşmesi, kooperatif ölçeklerinde belirgin bir küçülme olduğunu göstermektedir. Kooperatif içeriği gereği orta ve düşük gruplarının konut finansmanına bir çözüm olarak düşünülmüşken, devletin 90lı yıllarla birlikte kooperatiflere verdiği desteği azaltması sonucu; kurulan kooperatif sayılarında ciddi düşmeler olmuştur. Kooperatif girişimi sayısının aşağı

[16]"Planlama bir süreçtir ve plancı bu süreç içinde çok değişik şapkalar giyerek çok değişik pozisyonlarda ama her defasında çok değişik teknikler ve beceriler kullanarak hareket etmesini bilen kişidir. Yani plancı ürün çıkartan değil, süreci yönlendiren, biçimlendiren kişidir. Uzun vade ile kısa vade arasında bir denge gerekliliğini kabul ettirmede sıkıntılarla karşı karşıyayız. Alt yapı ve üst yapı, yani görünmeyen büyük masraflarla, görünen küçük gösterişli harcamalar arasında dengeler kurmak zorundayız. Şehri anlama ile planlama arasında fark vardır diyorum. Üniversitede şehri anlamaya çalışıyorduk, çıktık şehri planlayıp müdahale etmeye çalıştık. Gördüm ki benim yaptırmadığım şeyler önemli. Ama onlar gözükmüyor, çünkü yapılmadı. Dolayısıyla şehir plancısının gözükmesi diye bir şey yok..." (Bademli, 1995:39).

Tablo 4.15. Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı

	Kamu	Dönem ve Toplam %	Koop.	Dönem ve Toplam %	Özel	Dönem ve Toplam %	Kamu Yarar. Kur.	Dönem ve Toplam %	Bilin-me-yen	Toplam ve %
1985-88	53	2,1 - 0,6	68	2,7 – 0,8	2408	94,2 – 27,4	27	1,1 – 0,3	1	2556 – 29,1
1989-93	91	3,2 - 1,0	35	1,2 – 0,4	2671	93,0 – 30,4	74	2,6 – 0,8	-	2871 – 32,7
1994-98	76	2,3 – 0,9	114	3,4 – 1,3	3065	91,3 – 34,9	101	3,0 – 1,1	-	3356 – 38,2
1985-98	220	2,5	217	2,5	8144	92,7	202	2,3	1	8784

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.16.a. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı ve Dönem İçindeki Payları.

	Kamu m2	Dö-nem %	Koop. m2	Dö-nem %	Özel m2	Dö-nem %	Kamu Yarar. Kur.m2	Dö-nem %	Bilinmeyen m2	Dö-nem %	Toplam m2
1985-88	555430	9,0	711421	11,5	4673585	75,7	189502	3,1	43145	0,7	6173083
1989-93	577641	8,8	278098	4,2	5165848	78,8	531061	8,1	-	-	6552648
1994-98	657195	7,9	210087	2,5	6663464	80,1	790958	9,5	-	-	8321704
1985-98	1790266	8,5	1199606	5,7	16502897	78,4	1511521	7,2	43145	0,2	21047435

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.16.b. Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dönemsel Dağılımı ve Toplam Yapılaşma İçindeki Payları.

	Kamu m2	Top. İçinde %	Koop. m2	Top. İçinde %	Özel m2	Top. İçinde %	Kamu Yar. Kur.m2	Top İçin. %	Bilin-meyen m2	Top İçin. %	Toplam m2	Top. İçin. %
1985-88	555430	2,6	711421	3,4	4673585	22,2	189502	0,9	43145	0,2	6173083	29,3
1989-93	577641	2,7	278098	1,3	5165848	24,5	531061	2,5	-	0,0	6552648	31,1
1994-98	657195	3,1	210087	1,0	6663464	31,7	790958	3,8	-	0,0	8321704	39,5
1985-98	1790266	8,5	1199606	5,7	16502897	78,4	1511521	7,2	43145	0,2	21047435	100,0

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

yukarı aynı kalmakla birlikte; kooperatiflerce gerçekleştirilen inşaat alanının azalması, kooperatif girişiminin Çankaya ölçeğinde küçülen bir yapıya dönüştüğünü; çok üyeli kooperatiflerin yerini az üyeli kooperatiflere bıraktığını göstermektedir. Kooperatiflerce üretilen birim konut inşaat alanın büyümesi de, kooperatifin, konut

sahibi olamayanlardan uzaklaşarak, amacının tersine bir işleyişe, spekülatif niteliğe büründüğünü göstermektedir.

4.3.1.2.1. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar

Bu bölümde, Çankaya İlçesi'nde 1985-98 yılları arasında kentsel yapılaşmanın sahipleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Buna yönelik olarak, Çankaya İlçe Belediyesince 1985-98 arasında verilen yapı ruhsatlarındaki sahipliğe ilişkin veriler Tablo 4.17'de verilen dokuz ana ve 16 alt başlık altında sınıflanmıştır[17].

Tablo 4.17. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar

1. İdari Kurum ve Kuruluşlar (İKK)
1.1. Genel, Katma ve Özel Bütçeli Kamu Kurumları
1.2. Belediyeler
1.2.1. Belediyelere Bağlı Kuruluşlar
1.3. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları
2.Yarı Kamu Nitelikli ve Kamu Yararına Kurum ve Kuruluşlar (YKNK)
3. Üniversiteler (UNIV)
3.1. Kamu Üniversiteleri
3.2. Özel Üniversiteler
4. Mali Kuruluşlar (MAL)
4.1. Kamu Banka ve Mali Kurumları
4.2. Özel Bankalar
5. Elçilikler (ELÇ)
6.Dernekler/Kooperatifler/Birlikler/Klüpler (DKBK)
7. Vakıflar (VAKF)
8. Sendikalar (SEND)
9. İktisadi Teşebbüsler (İKTEŞ)
9.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri
9.2. Özel İktisadi Teşebbüsler
9.2.1. Eğitim Grubu
9.2.2. İnşaat Grubu
9.2.3. Konaklama/Ulaştırma Grubu
9.2.4. Sağlık Grubu
9.2.5. Sanayi/Depolama Grubu
9.2.6. Diğerleri

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

[17] Bu başlıkların altında içerilen girişimcilerin tam listesi Ek 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.18. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Etkinliklerinin Dönemsel Değişimi (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998.

	İKK	YKNK	UNİV	MAL	ELÇ	DKBK	VAKF	SEND	IKTEŞ	Toplam
1985-1988	36	7	-	18	3	5	9	-	21	99
%	**21,2**	**31,8**	**0,0**	**38,3**	**42,9**	**22,7**	**14,5**	**0,0**	**26,3**	**19,8**
1989-1993	71	4	31	16	3	10	25	1	39	200
%	**41,8**	**18,2**	**37,8**	**34,0**	**42,9**	**45,5**	**40,3**	**11,1**	**48,8**	**39,9**
1994-1998	63	11	51	13	1	7	28	8	20	202
%	**37,1**	**50,0**	**62,2**	**27,7**	**14,3**	**31,8**	**45,2**	**88,9**	**25,0**	**40,3**
1985-1998	170	22	82	47	7	22	62	9	80	501

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.19. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Etkinliklerinin Dönemsel Değişimi (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.

	İKK	YKNK	UNİV	MAL	ELÇ	DKBK	VAKF	SEND	IKTEŞ	Toplam
1985-1988	390561	109704	-	175000	11937	7860	24846	-	308913	1028821
%	**29,1**	**40,1**	**0,0**	**46,4**	**52,4**	**18,6**	**6,0**	**0,0**	**53,9**	**26,7**
1989-1993	460103	58483	276049	54053	5962	20632	205698	1028	143333	1225341
%	**34,2**	**21,4**	**35,5**	**14,3**	**26,2**	**48,9**	**49,7**	**4,5**	**25,0**	**31,8**
1994-1998	493477	105417	502482	148040	4898	13660	183035	21730	120612	1593351
%	**36,7**	**38,5**	**64,5**	**39,3**	**21,5**	**32,4**	**44,3**	**95,5**	**21,1**	**41,4**
1985-1998	1344141	273604	778531	377093	22797	42152	413579	22758	572858	3847513

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

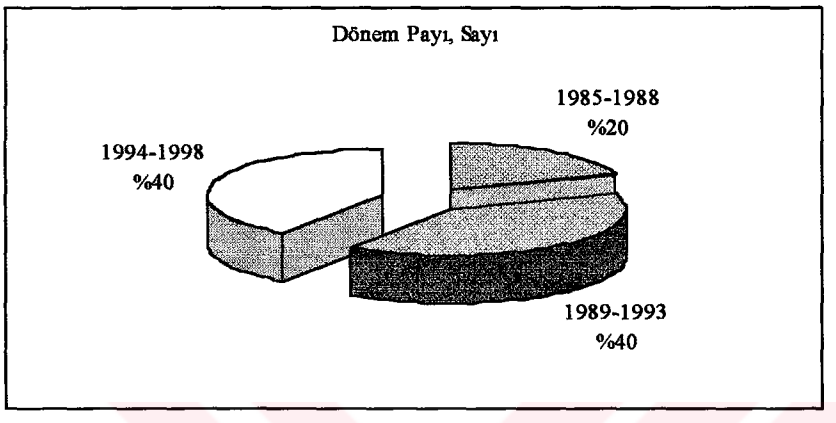
Tablo 4.20. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların (KMYKK) Toplam İnşaat Alanı İçindeki Paylarının Dönemlere Göre Değişimi (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.

	Toplam İnşaat Alanı	KMYKKca Gerçekleştirilen Yapılaşma (m2)	%
1985-1988	6173083	1028821	16.7
1989-1993	6552648	1225341	18.7
1994-1998	8321704	1593351	19.1
1985-1998	21047435	3847513	18.2

Yukarıdaki Tablolar 4.18, 4.19 ve 4.20 ile kentsel mekan oluşumunda etkin olan, özellikle de merkezi iş alanının bileşenlerini oluşturan bu kurum ve kuruluşların 1984 sonrasında geçirdikleri değişimler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dokuz ana başlık altında sınıflanan bu sahipler, 1985-1998 yılları arasında toplam inşaat alanı içinde %16.7 ile başlayan paylarını, 1994-98 döneminde %19.1'e çıkarmıştır. Bu kurum ve kuruluşların kentsel mekan üzerindeki etkinliklerinin dönemlere dağılım

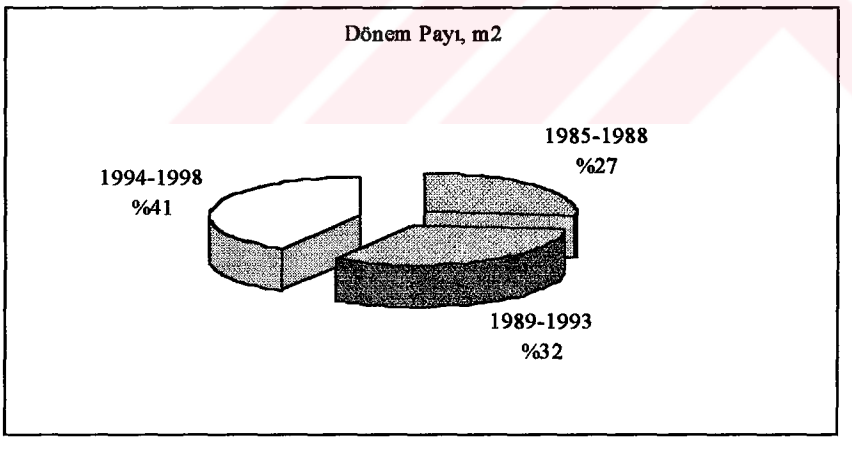
oranları ise, %20 olan ilk dönem payının, üçüncü dönemde yapı ruhsatı sayısı açısından iki kat; inşaat alanı açısından da %52 arttığını göstermektedir (bkz. grafik 4.12 ve 4.13).

Grafik 4.12. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönemsel Payları, (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998.

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

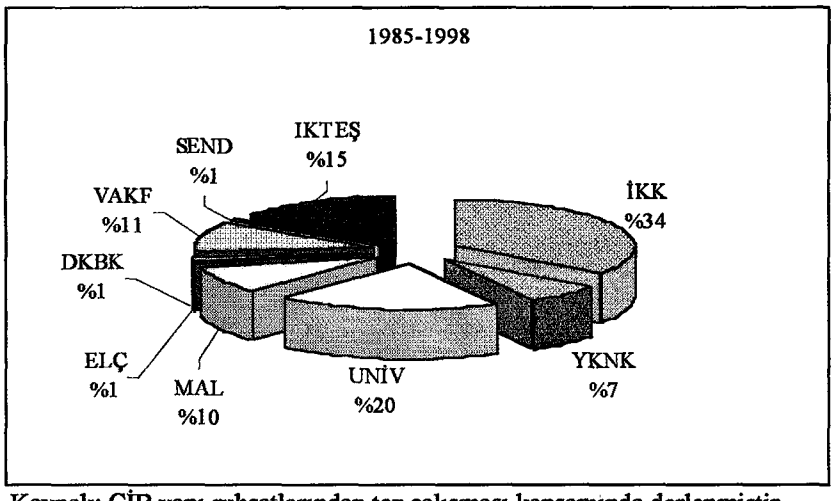
Grafik 4.13. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönemsel Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

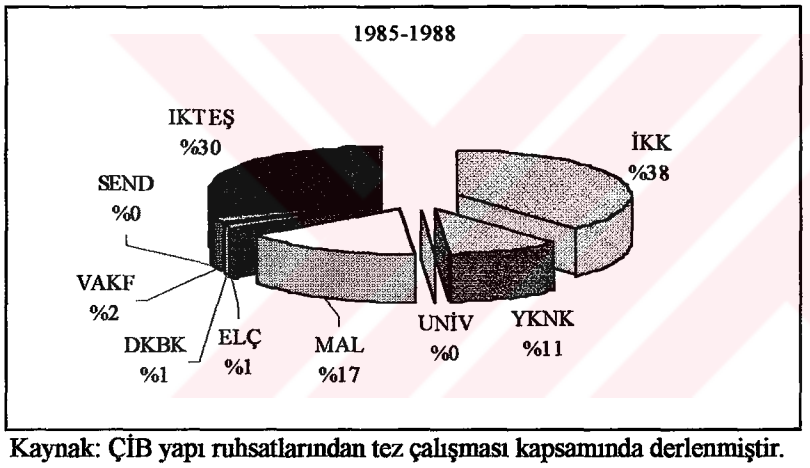
Kentsel mekanı yapılaştıran kurum ve kuruluşların 1985-98 arasında artan mekansal etkinliklerinde en büyük payı; ilk dönemde %0'dan, toplamda %20'ye yükselen üniversiteler ile %2'den %11'e yükselen vakıflar almıştır (bkz. grafik 4.14-4.15).

Grafik 4.14. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1985-1988.

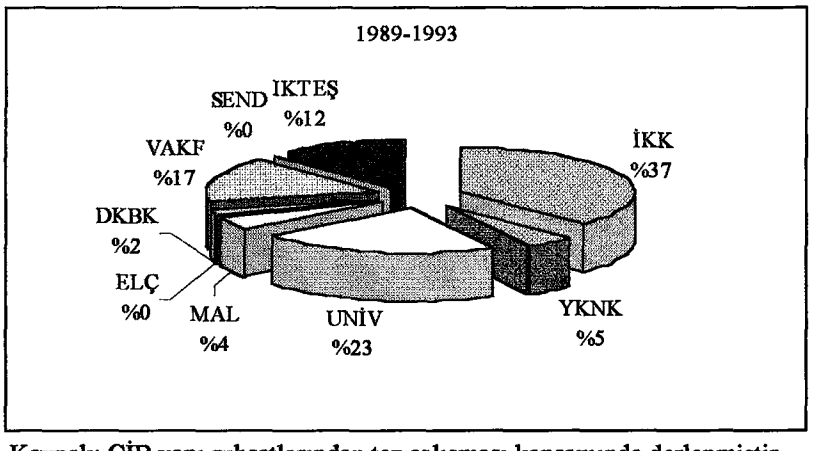
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.15. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1985-1988.

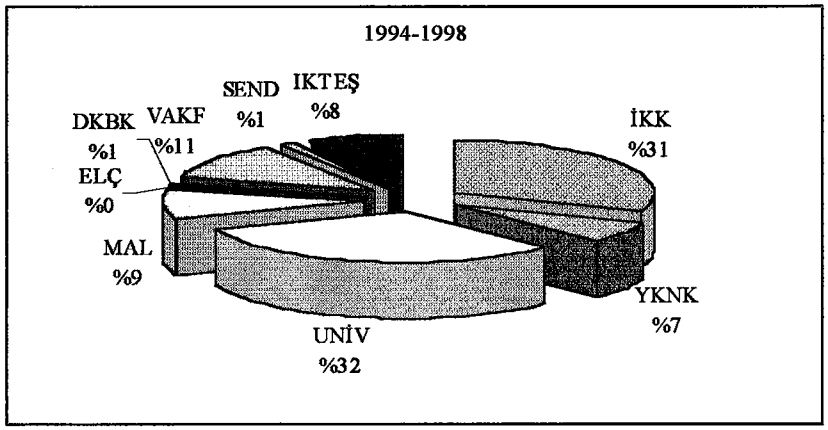
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.16. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1989-1993.

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.17. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşların Dönem İçi Payları, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre) 1994-1998.

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Üniversitelerin kentsel mekan oluşumunda rolü olan kurum ve kuruluşlar içindeki payı üç dönem için, %0, %23 ve %32 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta, 1980 sonrasının devleti küçültme anlayışına paralel, eğitimi liberalleştirerek serbest piyasa koşullarına bırakma sürecinde, özel üniversitelere sağlanan teşvikler önemli rol oynamıştır. Kamu ve özel üniversite paylarının toplamda %0.5 ve %99.5lik (bkz. tablo 4.21) dağılımı da liberal eğilimlerin yüksek eğitim boyutundaki etkilerini ve mekansal yansımalarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.21. Kamu ve Özel Üniversitelerin Kentsel Mekan Oluşumunda Payları, 1985-1998.

	Kamu Üniv.	%	Özel Üniv.	%	Toplam
1985-1988	0	-	0	-	0
1989-1993	2820	1,0	273229	99,0	276049
1994-1998	1010	0,2	501472	99,8	502482
1985-1998	3830	0,5	774701	99,5	778531

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Vakıflar, 1989-1993 döneminde daha önce %2 olan paylarını %17'ye yükselten bir girişim grubunu oluşturmaktadır. Aynı dönemde, dernek, klüp vb sahipli yapılaşma girişimleri de bir önceki döneme göre hem sayısal hem de inşaat alanı olarak %250 oranında bir artış göstermiştir. Cemaatleri, yerel grupları ve buna bağlı olarak sivil toplum örgütlerini ön plana çıkaran parçacı/post-modern eğilimlerin, toplumsal yapıya yansımalarının bir sonucu olarak yorumlanabilecek bu tür gelişmeler kentsel mekanda da varlığını hissettirmektedir.

Yine, 1980 sonrasının kamuyu yeniden yapılandırma politikalarının bir sonucu olarak, kamu(İKK) ve yarı kamu nitelikli(YKNK) sahiplerin mekandaki payları ilk dönemde %49'dan son dönemde %38'e düşmüştür. Genel, katma ve özel bütçeli kamu kurumlarının payı toplam kamu içinde %92.5'ten %83.8'e inmiş, belediyelerin payı ise en yüksek değerine %10.9 ile 1989-1993 döneminde ulaşmış, son dönemde %7.4'e gerilemiştir. Belediyelere bağlı kuruluşlar, 1985-98 arasında mekanın yapılaşmasına etkisi en az kamu girişimi oluşturmuştur.

Tablo 4.22. İdari Kurum ve Kuruluşlar, Yarı Kamu Nitelikli Kurum ve Kuruluşların Yapılaşma Etkinliklerinin Gelişimi(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre), 1985-1998.

	İKK	1.1	%	1.2	%	1.2.1	%	1.3	%	YKNK
1985-1988	390561	361421	92,5	23972	6,1	5168	1,3	0	0	109704
1989-1993	460103	374749	81,4	49944	10,9	3583	0,8	31827	6,9	58483
1994-1998	493477	390034	79,0	36551	7,4	0	0,0	66892	13,6	105417
1985-1998	1344141	1126204	83,8	110467	8,2	8751	0,7	98719	7,3	273604

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Belediyeler tarafından Çankaya İlçesi'nde gerçekleştirilen kentsel yapılaşma girişimlerinin, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Çankaya İlçe belediyesi ve diğer belediyelere göre yapılan çözümlemesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin sayı

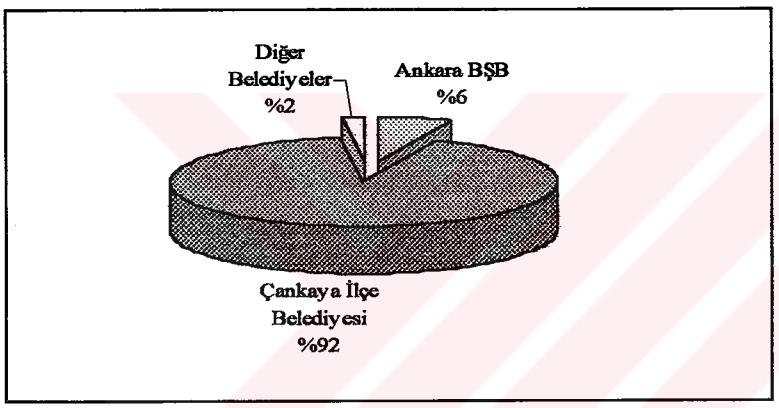
olarak az ancak büyük ölçekli girişimlerde bulunduğunu; Çankaya Belediyesi'nin ise %78.2 ile en büyük paya sahip belediye olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.23. Toplam Belediye Yapılaşması İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin Payları, (yapı ruhsatı sayı ve inşaat alanına göre), 1985-1998

	Ankara BŞB	%	Çankaya İlçe Belediyesi	%	Diğer Belediyeler	%	Toplam
Sayı	3	%6,1	45	%91,8	1	%2,0	49
Toplam İnşaat Alanı	22170	%20,2	85802	%78,2	1802	%1,6	109774

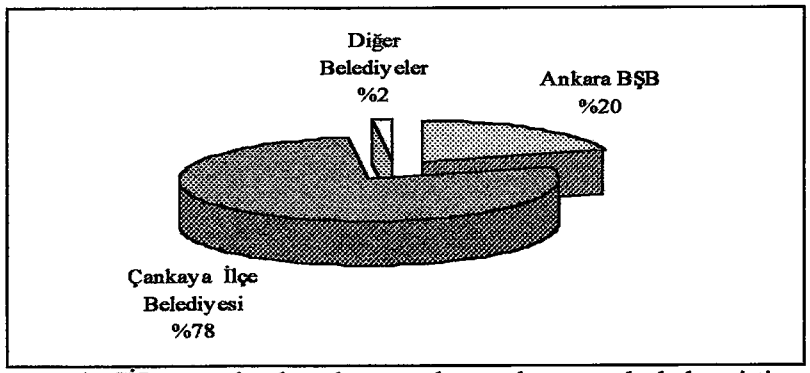
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.18. Belediye Girişimiyle Gerçekleştirilen Kentsel Yapılaşma İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin Payları, sayı, 1985-1998

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Grafik 4.19. Belediye Girişimiyle Gerçekleştirilen Kentsel Yapılaşma İçinde Büyükşehir, Çankaya ve Diğer Belediyelerin Payları, inşaat alanı, 1985-1998

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.24. Çankaya İlçe Belediyesi'nin Kentsel Yapılaşma Etkinliklerinin Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, 1985-1998

	Dini K.	Eğit.Kült.	İdari K.	Konut K.	Karma K	Sosyal D.	Ticari K.	Toplam
Yapı Ruh.Say.	1	4	1	18	14	5	2	45

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

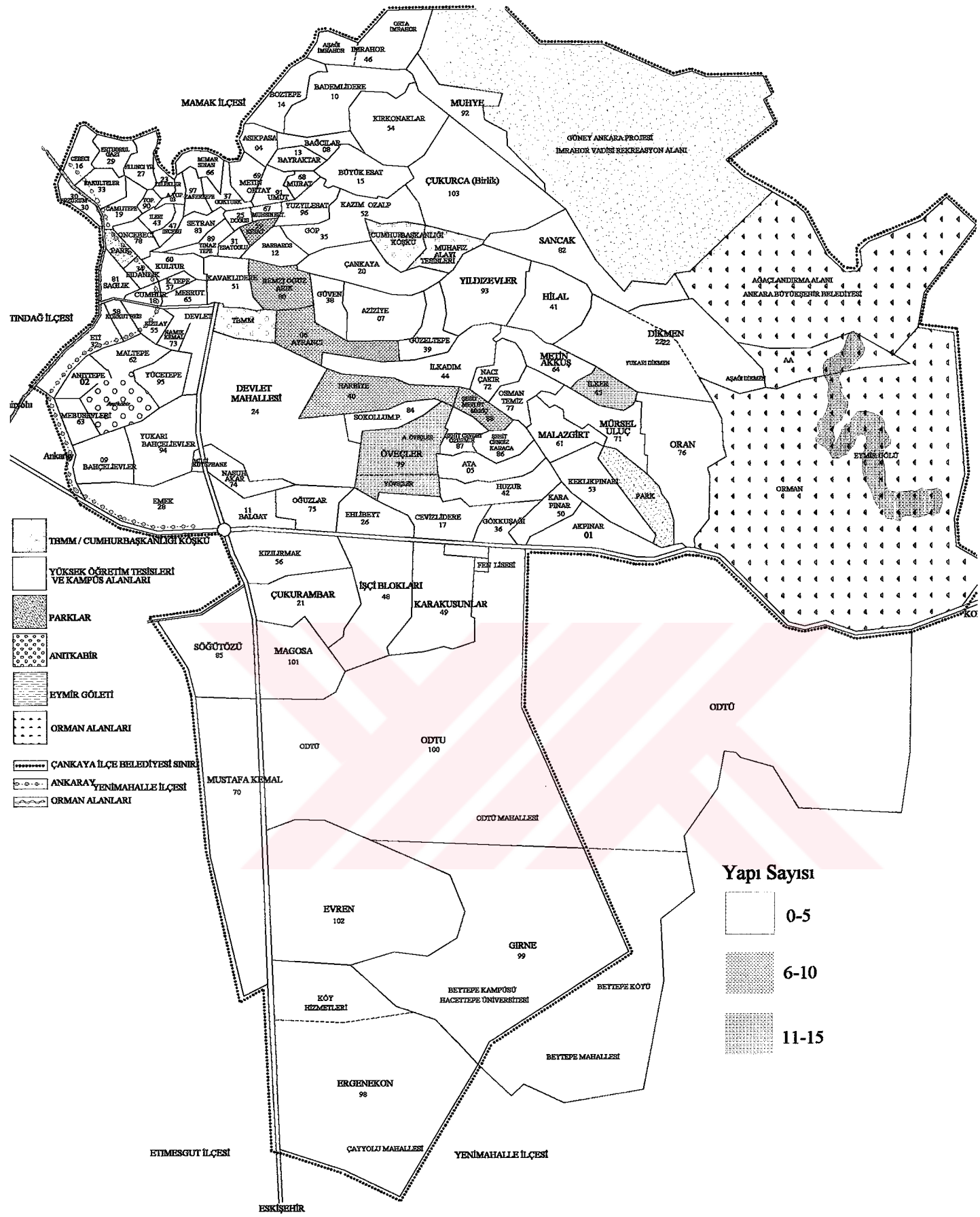
Çankaya Belediyesi'nce gerçekleştirilen yapılaşmanın arazi kullanım türlerine dağılımı, %40'ı konut, %31'i karma, %5'i ticari kullanım olmak üzere toplamın %71'inin konut ve ticaret ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Oysa belediyenin asıl etkinlik alanını oluşturması gereken sosyal donatıların oranı %11'de, eğitim ve kültür amaçlı yapılar %9'da kalmıştır.

Harita 4.1 ile belediyenin yapılaşma yatırımlarının mahallelere dağılımı verilmiştir. Böylece, Çankaya İlçesi'nde yapılaşma eğilimleri, izleyen bölümde irdelenecek olan toplam yapılaşmanın mahallelere dağılımı ile karşılaştırılabilecek; kamu hizmeti kapsamında, özel sektörden farklı olması beklenen belediyeye ait yapılaşma yatırımlarının değerlendirilmesinde yorum yapılmasına olanak sağlayıcı olacaktır.

4.3.1.3. Çankaya İlçesi'nde Kentsel Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı

Bu bölümde Çankaya'da 1985-98 yılları arasında konut[18], ticaret ve karma kullanıma göre yapılaşmanın mekansal dağılımı toplam olarak ve dönemlere göre incelenmiştir. Kentsel arazi kullanım örüntüsü içinde en büyük payları oluşturan konut ile ticari kullanımların ilişkileri ve merkezi iş alanı gelişme eğilimleri çözümlenmeye

[18] Konut başlığı altında daha önce Tablo 4.1'de belirtildiği gibi lojman türü yapılaşma da içerilmektedir.

Harita 4.1. Çankaya İlçesi'nde Belediyelerin Yapılaşma Yatırımlarının Mekansal Dağılımı, (yapı ruhsatı sayılarına göre), 1985-1998

çalışılmıştır. İlçe'de 1985-98 yılları arasında 10 241 131 m2 konut, 1 797 065 m2 ticaret; 7 291 681 m2 karma kullanım içerikli inşaat alanı ruhsatı alınmıştır.

4.3.1.3.1. Çankaya İlçesi'nde Konut, Ticaret ve Karma Kullanımlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı

Aşağıdaki tabloda, Çankaya'da 1985-98 arasında yapılaşmanın konut, ticaret ve karma kullanımlar için mahallelere dağılımı verilmiştir. Her kullanım türü için anlamlı bir büyüklükten sonrası sınıflanarak, mahallelere göre mekansal dağılım haritaları üretilmiştir. Toplam yapılaşma, konut türü yapılaşma ve karma kullanımlar için alt sınır 100 000 m2; ticari amaçlı yapılaşma içinse 10 000 m2 alınmış ve her kademede son değerin iki katını içeren aralıklara göre bir sınıflama yapılmıştır. Toplamda, konut ve karma kullanımlarda Dikmen mahallesi birinci sırayı alırken, ticari amaçlı yapılaşmada Gaziosmanpaşa mahallesi ilk sıradadır. 1990 sonrasında, ıslah imar planlarının uygulamaya girmesiyle hızla apartmanlaşan alanları içine alan Dikmen, Çukurca(Birlik), Yıldız, Sancak, Öveçler, Huzur, İlker, Mürsel Uluç, Balgat; Batı koridorunda yeni bir çekim merkezi oluşturan Bilkent Üniversitesi ve Çayyolu çevresindeki gelişmeleri içine alan Girne(Evren, Beytepe, Karataş, Lodumlu, Yakup Abdal) ve Ergenekon(Çayyolu, Hekimköy, Ümitköy) ; Konya Yolu ile Eskişehir yolu arasında kalan Karakusunlar mahalleleri, 1985-98 arasında üç tür kullanım açısından da en yoğun yapılaşmaya maruz kalan kent parçaları olmuştur(bkz.tablo 4.25 ve haritalar 4.2, 4.3, 4.4, 4.5).

Islah imar planları ile gelişen mahallelerde yoğunlaşan ve bir tarafı çoğunlukla ticaret(konut altı ticaret) olan karma kullanımlar, kentte plansız gelişmenin bir simgesi olan yol boyu ticaret alanlarını ortaya koymasıyla önem kazanmaktadır.

Tablo 4.25. Konut, Ticaret ve Karma Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı, (yapı ruhsatı inşaat alanlarına (m2) göre), 1985-1998

	Mahalle	Konut K.	Mahalle	TYK	Mahalle	Karma K.	Mahalle	Genel Toplam
1	***DIK***	***1790269***	***GOP***	***220680***	DIK	966433	DIK	3018993
2	GIR	754055	***GIR***	***197837***	BLG	609417	***BLG***	***1462431***
3	KKS	724117	***BLG***	***169045***	***SAN***	***521771***	***GIR***	***1315723***
4	CKR	622243	KKS	127366	***OVC***	***462561***	***KKS***	***1223951***
5	***SAN***	***485980***	YIL	111820	***CKR***	***414652***	CKR	1104241
6	***BES***	***413540***	KIZ	102380	HUZ	294906	SAN	1009645
7	***OVC***	***404571***	KDR	92897	KKS	270016	OVC	914518
8	***BLG***	***351780***	***DIK***	***76197***	YIL	242563	***YIL***	***561161***
9	ERN	297479	***KOR***	***66553***	MSL	193592	***HUZ***	***540156***
10	UMU	251890	***CKR***	***57808***	ILK	166422	***BES***	***510578***
11	CAN	236664	***BAR***	***51625***	UMU	162956	***UMU***	***423790***
12	ILK	234114	***BES***	***42777***	KIR	158364	***GOP***	***405423***
13	HUZ	227441	OVC	34986	BAH	151462	***ILK***	***404008***
14	YKT	209815	MAL	31409	***EME***	***132744***	***BAH***	***398640***
15	YIL	195402	MES	29805	***SMM***	***132602***	***CAN***	***360051***
16	AYR	183213	ETI	25659	***IMR***	***126994***	***MSL***	***325886***
17	MUR	180970	KCT	24389	***MAG***	***123559***	***ERN***	***320634***
18	***BAH***	***143819***	AYR	20669	***MUR***	***100261***	***EME***	***319825***
19	***EME***	***140299***	***BAH***	***19645***	ZFT	96515	AYR	295645
20	***GOP***	***137044***	***CAN***	***19485***	KLT	86479	MUR	290704
21	***MSL***	***132294***	***CUM***	***18176***	CAN	82058	KDR	257136
22	***SMM***	***119478***	***HUZ***	***17809***	YBE	78240	SMM	255267
23	***MAG***	***114126***	***MLT***	***17170***	AYR	76543	KIR	253735
24	***KAZ***	***107118***	***ANT***	***16653***	MAL	76006	MAG	237685
25	MEV	90260	***KLT***	***14368***	KOR	75575	KIZ	234850
26	MAL	88541	***YES***	***13523***	KDR	73506	YKT	226031
27	YBE	86898	***MUS***	***13400***	HIL	71957	MAL	217377
28	YES	79630	***FID***	***13055***	KIZ	68721	IMR	205890
29	IMR	76964	***GUV***	***12224***	ATA	66769	DEV	185842
30	HIL	74901	***HAR***	***11915***	KES	60742	KAZ	177286
31	KIR	74488	***KAZ***	***11420***	GIR	59237	YBE	165138
32	ATA	73144	HIS	8732	HAR	58075	HIL	155758
33	ORN	70446	EME	8702	ANT	54523	YES	155747
34	AZZ	61005	YCT	8238	ETI	51973	***KOR***	***147842***
35	KEK	56963	KIR	8183	BES	50880	***ATA***	***144071***
36	KES	55921	MUR	7935	YES	45031	***MEV***	***131206***
37	ERG	49929	HIL	6714	KAZ	44427	***ZFT***	***130584***
38	CEB	48248	CEB	6587	ERZ	42705	***KES***	***120039***
39	CAT	47998	ONC	5817	CEB	42495	***KLT***	***114116***
40	HIS	46718	MEV	5723	SEB	39423	***BAR***	***103392***
41	GTP	46183	FAK	5246	GOP	37411	***HAR***	***101041***
42	KDR	41147	BAG	4693	MEV	34357	CEB	99540
43	BAG	40064	CAT	4081	FAK	33372	ANT	95893
44	GUV	34731	GTP	3546	GUV	30889	ORN	95468
45	ZFT	33869	ORN	3469	BAR	29460	HIS	84905
46	MUS	33238	KES	3376	FID	28946	MUS	83914
47	AKP	32888	ROG	2640	HIS	28667	KEK	80276

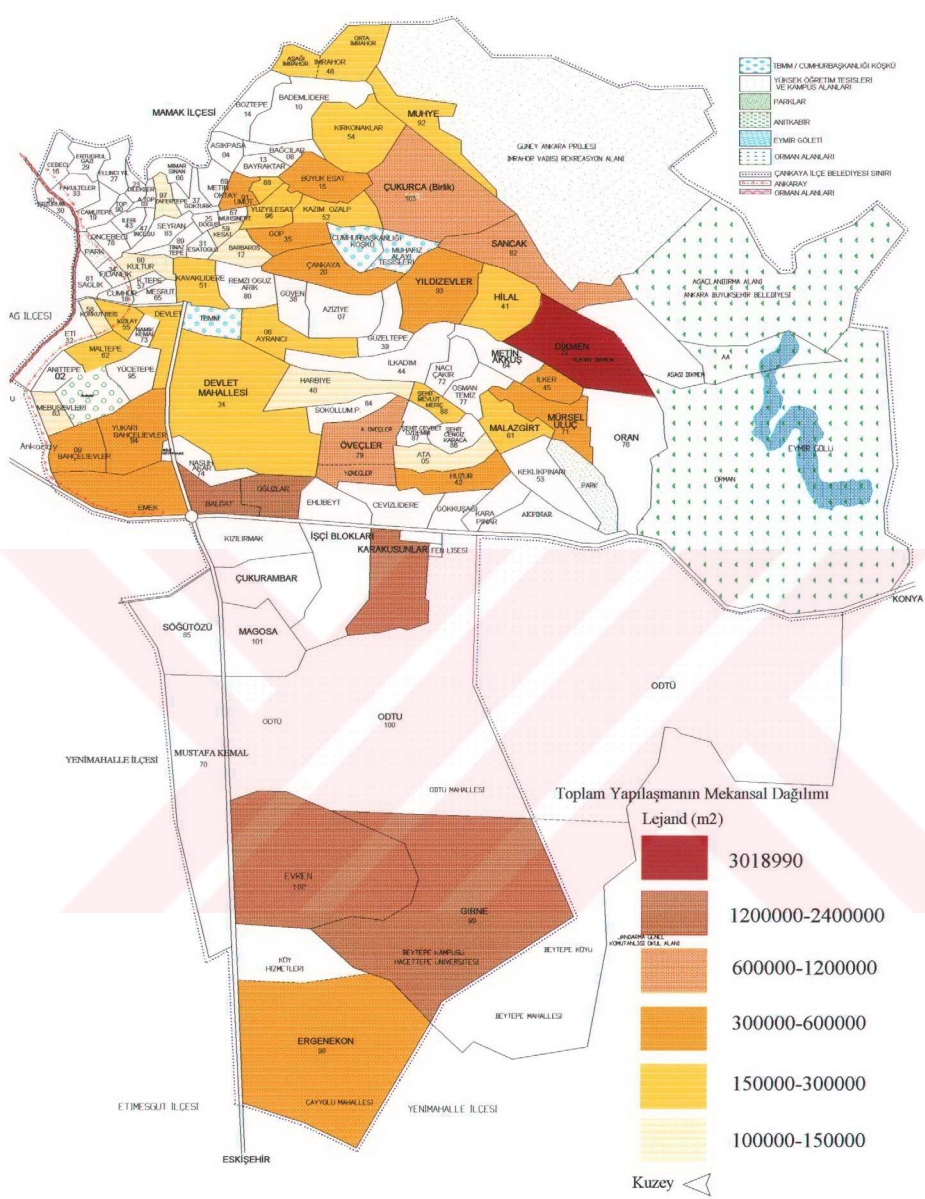
48	HAR	31051	AZZ	2598	TTP	27297	KZL	79529
49	TTP	29574	ERN	2487	CAT	25491	ETI	79259
50	ILA	29458	YAY	1805	ONC	24382	AZZ	78059
51	FAK	29385	KZL	1749	KEK	20633	GUV	77844
52	SEB	27650	EHL	1700	SAG	19911	CAT	77570
53	ATO	27190	KAR	1236	KCT	19607	FAK	69794
54	KIZ	22721	SAG	1013	ERN	19381	SEB	67073
55	ANT	21956	ILK	953	YUC	19065	BAG	63874
56	TOP	21673	CEV	792	MUS	18611	ERG	62296
57	KAR	17670	YUC	694	INC	18388	GTP	58861
58	INC	16665	ATA	628	AKP	18158	TTP	56871
59	CEV	12684	SGT	498	MES	17500	AKP	51046
60	ONC	12365	ZFT	200	ATO	17353	MES	50910
61	BAR	12278	SAN		BAG	15817	ERZ	50026
62	ILR	9381	UMU		AZZ	13282	KCT	45657
63	EHL	8171	YKT		ERG	12367	ATO	44543
64	YUC	7805	MSL		ILA	11471	ONC	44168
65	KZL	7632	SMM		ORN	11337	FID	42001
66	OSM	7191	MAG		YKT	10764	YUC	41385
67	YAY	6071	YBE		TOP	10142	ILA	40929
68	KLT	6041	IMR		ILR	10110	INC	36625
69	ERZ	5348	KEK		GTP	8522	ROG	33098
70	ROG	5158	ERG		ROG	7713	TOP	31815
71	APS	4595	AKP		BEV	5999	CKA	25689
72	ESO	4307	TTP		APS	4900	SAG	25672
73	KOR	3471	ILA		ESO	3931	CUM	21819
74	MED	3369	SEB		CUM	3643	MLT	20218
75	MEB	2982	ATO		DIL	3124	ILR	19491
76	SMP	2800	TOP		ROK	3088	KAR	18906
77	SCK	2326	INC		YEB	2476	CEV	13476
78	NCA	2160	ILR		EHL	2393	EHL	12264
79	SAG	1967	OSM		AHLAT	1715	APS	9495
80	LIK	1904	ERZ		MER	1588	YCT	8238
81	KNR	1850	APS		MLT	1465	ESO	8238
82	HUV	1759	ESO		CKA	1455	YAY	7876
83	ULR	1720	MED		ILC	1304	OSM	7191
84	MLT	1583	MEB		BAL	1292	BEV	5999
85	SSM	1414	SMP		IMC	1137	DIL	4055
86	ABD	1377	SCK		SSM	1058	MED	3369
87	MET	1354	NCA		KAR		ROK	3088
88	IMC	1351	LIK		CEV		MEB	2982
89	OGU	1160	KNR		KZL		SMP	2800
90	DIL	931	HUV		OSM		IMC	2488
91	UMT	354	ULR		YAY		YEB	2476
92	CKA	99	SSM		MED		SSM	2472
93	ETI		ABD		MEB		SCK	2326
94	FID		MET		SMP		NCA	2160
95	KCT		IMC		SCK		LIK	1904
96	MES		OGU		NCA		KNR	1850
97	BEV		DIL		LIK		HUV	1759

98	CUM		UMT		KNR		ULR	1720
99	ROK		CKA		HUV		AHLAT	1715
100	YEB		BEV		ULR		MER	1588
101	AHLAT		ROK		ABD		ABD	1377
102	MER		YEB		MET		MET	1354
103	ILC		AHLAT		OGU		ILC	1304
104	BAL		MER		UMT		BAL	1292
105	YCT		ILC		YCT		OGU	1160
106	SGT		BAL		SGT		SGT	498
107	DEV		DEV		DEV		UMT	354
	Toplam	10241131	Toplam	1797065	Toplam	7291681	Toplam	21047435

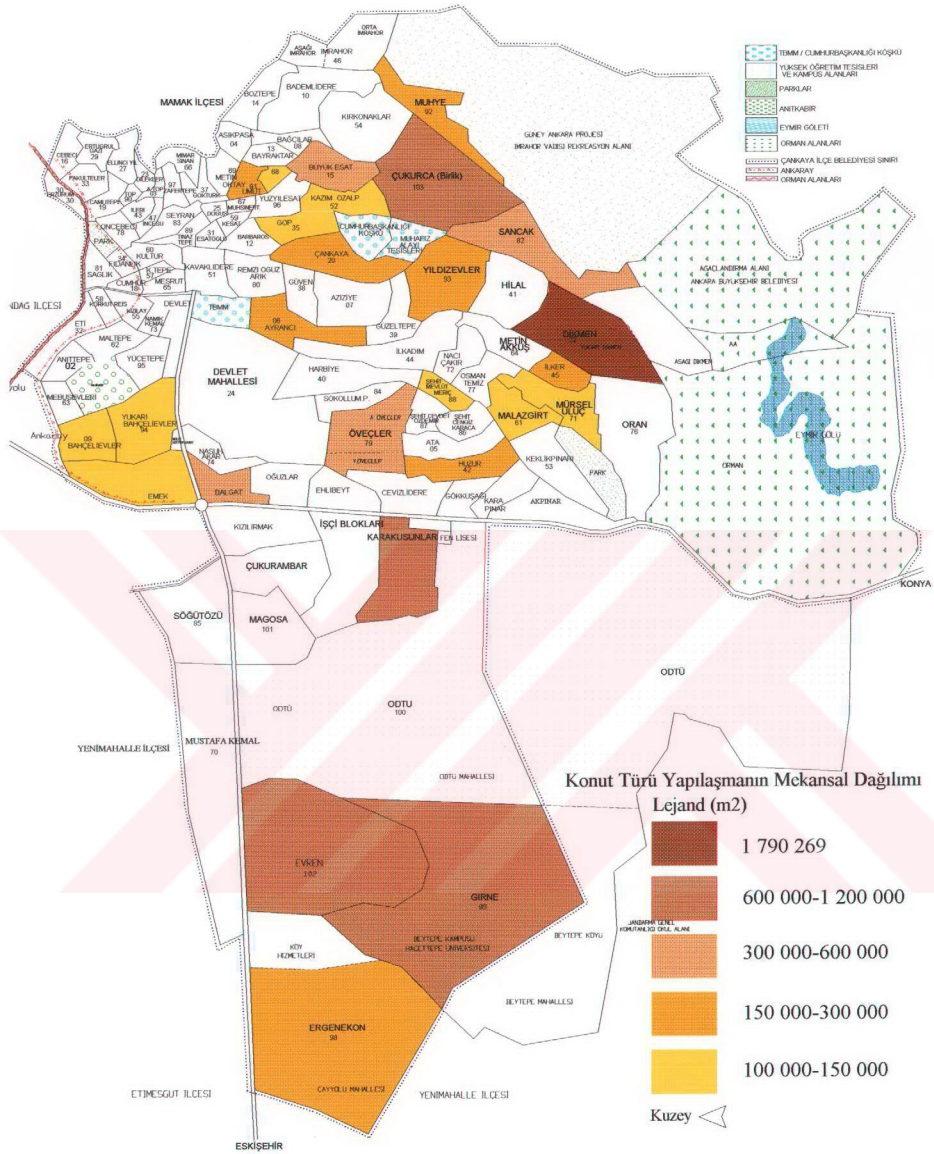
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Konut türü ve ticari amaçlı yapılaşmada önde gelen Gaziosmanpaşa ve Girne mahallelerinin karma kullanımlarda geri planda kalmaları; toplu girişimle üretilen çevrelerin yoğunluk kazandığı kent parçalarında, planlı gelişmeye dayalı olarak, konut ve ticaret alanlarının bir ölçüde de olsa birbirinden ayrıldığını; buna bağlı olarak kentsel yaşam çevresi kalitesinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

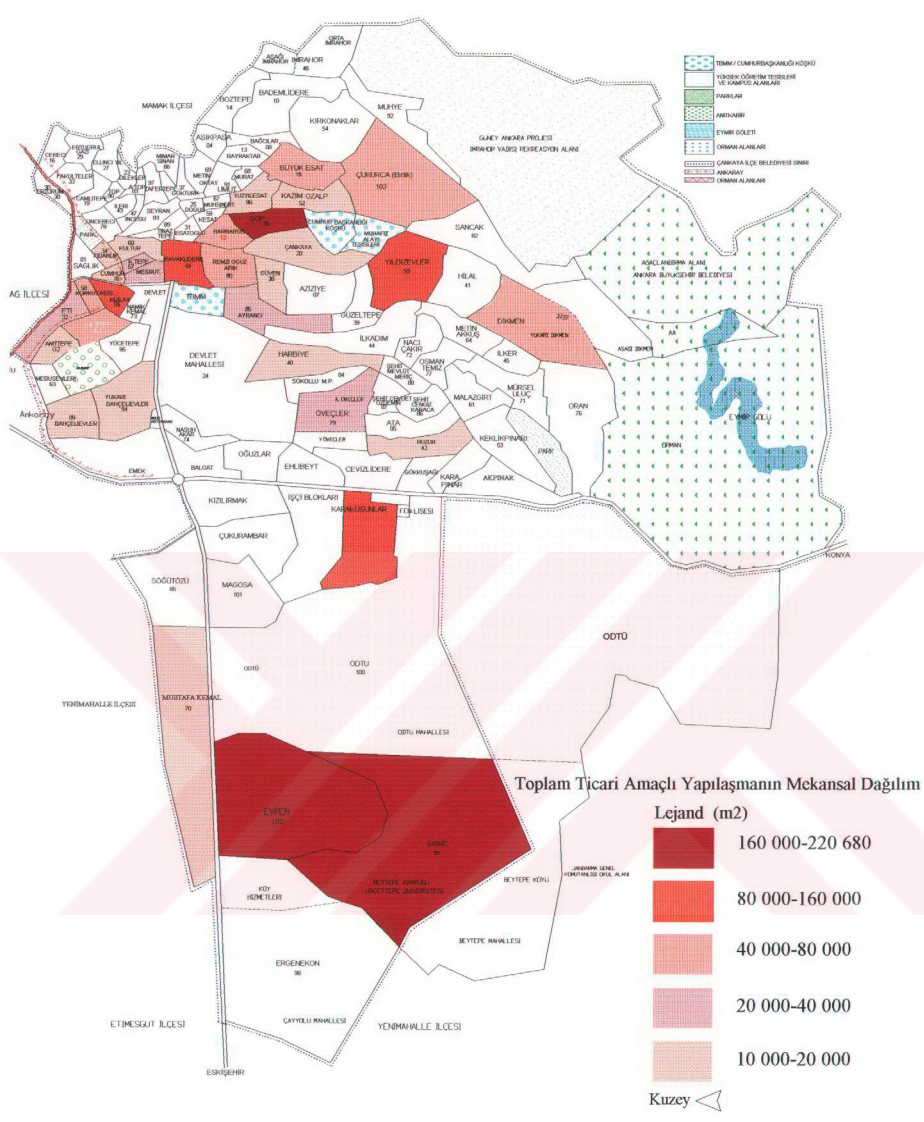
Ankara kentinin merkezi iş alanının ve alt merkezlerinin gelişmesinin büyük bölümünü içinde barındıran Çankaya İlçesi(hem yabancı, hem de yerli yatırımların tercih alanı olmasıyla) mahalleler bazında 1985-98 arasında, değişik mekanların ön plana çıktığı bir yapı sergilemiştir. İş ve alışveriş merkezi türü ticari oluşumlar 1985-98 arasındaki üç dönemde, hem sayısal hem de inşaat alanı bazında %100'e yakın bir gelişme göstermiş, yüksek gelir gruplarının konut tercihlerine paralel tercihleriyle, kentsel mekan oluşumunda önemli rol oynamıştır. İnceleme döneminde alınan 164 yapı ruhsatının %23'ü ilk; %31'i ikinci; %46'sı son döneme aittir(bkz. tablo 4.26). 1985-88 arasında, Gaziosmanpaşa; 1989-93 döneminde Yıldız; 1994-98 döneminde ise Girne ve Balgat mahalleleri iş merkezlerinin en yoğun tercih ettikleri alanları

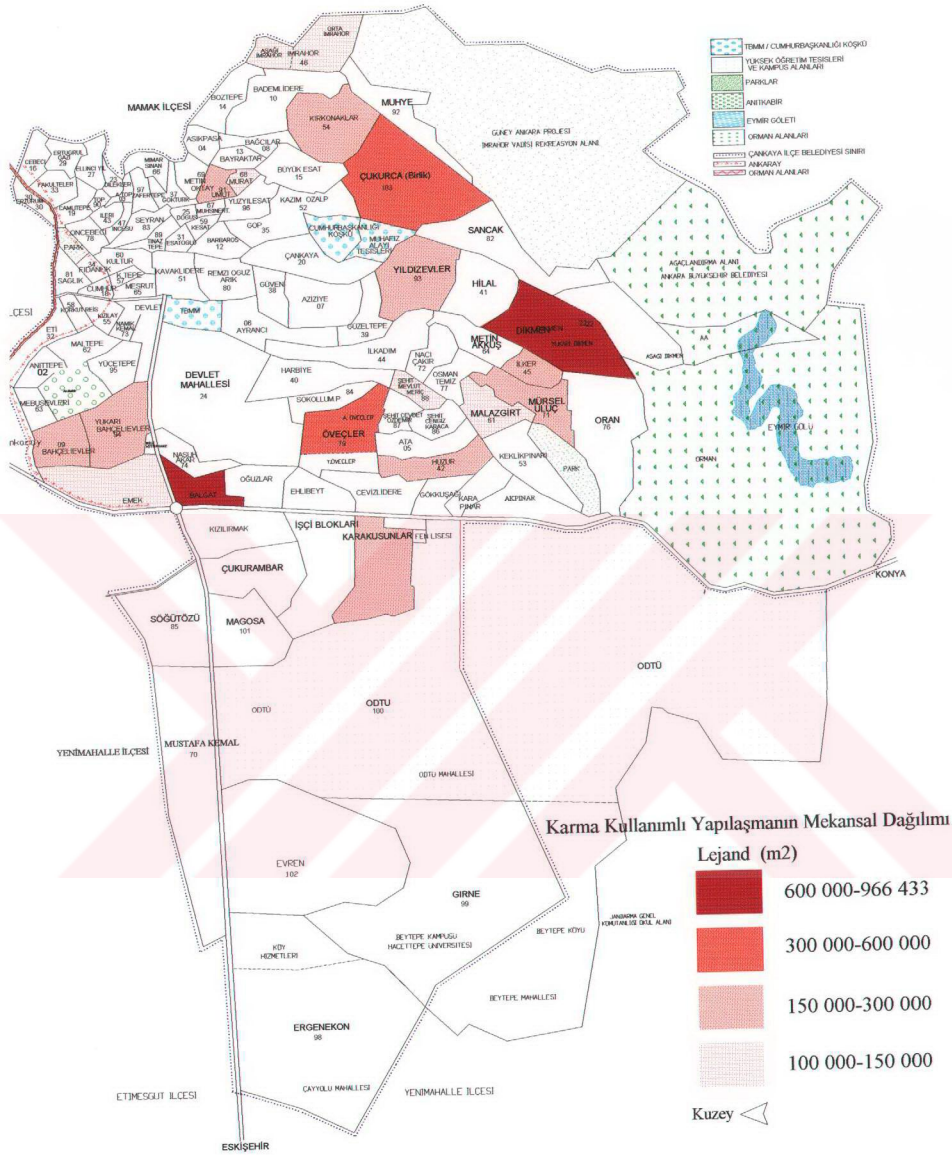
Harita 4.2. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Toplam Kentsel Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Harita 4.3. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Konut Türü Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Harita 4.4. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Harita 4.5. Çankaya İlçesi'nde 1985-98 Döneminde Karma Kullanımlı Yapılaşmanın Mahallelere Dağılımı(yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Tablo 4.26. İş ve Alışveriş Merkezlerinin Dönemsel Gelişimi, 1985-1998

	İş-Alışveriş Merkezleri			Top.
	1985-88	1989-93	1994-98	
Sayı	38	51	75	164
İnş.Al.	203383	203931	391178	798492

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

oluştururken; aynı dönemlere ait ağırlıklı konut tercih alanlarını da işaret etmektedirler. Tablo 4.27, 4.28 ve 4.29'da iş ve alışveriş merkezi türü ticari yapıların yoğunlaştığı mahalleler, dönemler itibariyle verilen yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre verilmektedir. İlk sıranın her üç dönemde de farklılaştığı gelişme sürecinde, yeni alanlar ön plana çıkmakla birlikte; kentin mevcut merkezi iş alanını ve onun uzantısını oluşturan Kızılay ve Kavaklıdere'nin göreli önemlerini ikinci dönemde de sürdürdüğü; ancak son dönemde ticari yapılaşma eğilimlerinin belirgin olarak Girne, Yıldız ve Balgat mahallerini içine alan alt merkez gelişme akslarına kaydığı görülmektedir (bkz. haritalar 4.6, 4.7, 4.8).

Tablo 4.27. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1985-1988 Döneminde Mekansal Tercihleri

Mahalle	İnşaat Alanı m2
GOP	64649
KDR	26621
KIZ	24558
KOR	20634
KCT	11052
BAR	7605
MAL	7415
ETI	6241
CUM	5812
AYR	4883

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Tablo 4.28. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1989-1993 Döneminde Mekansal Tercihleri

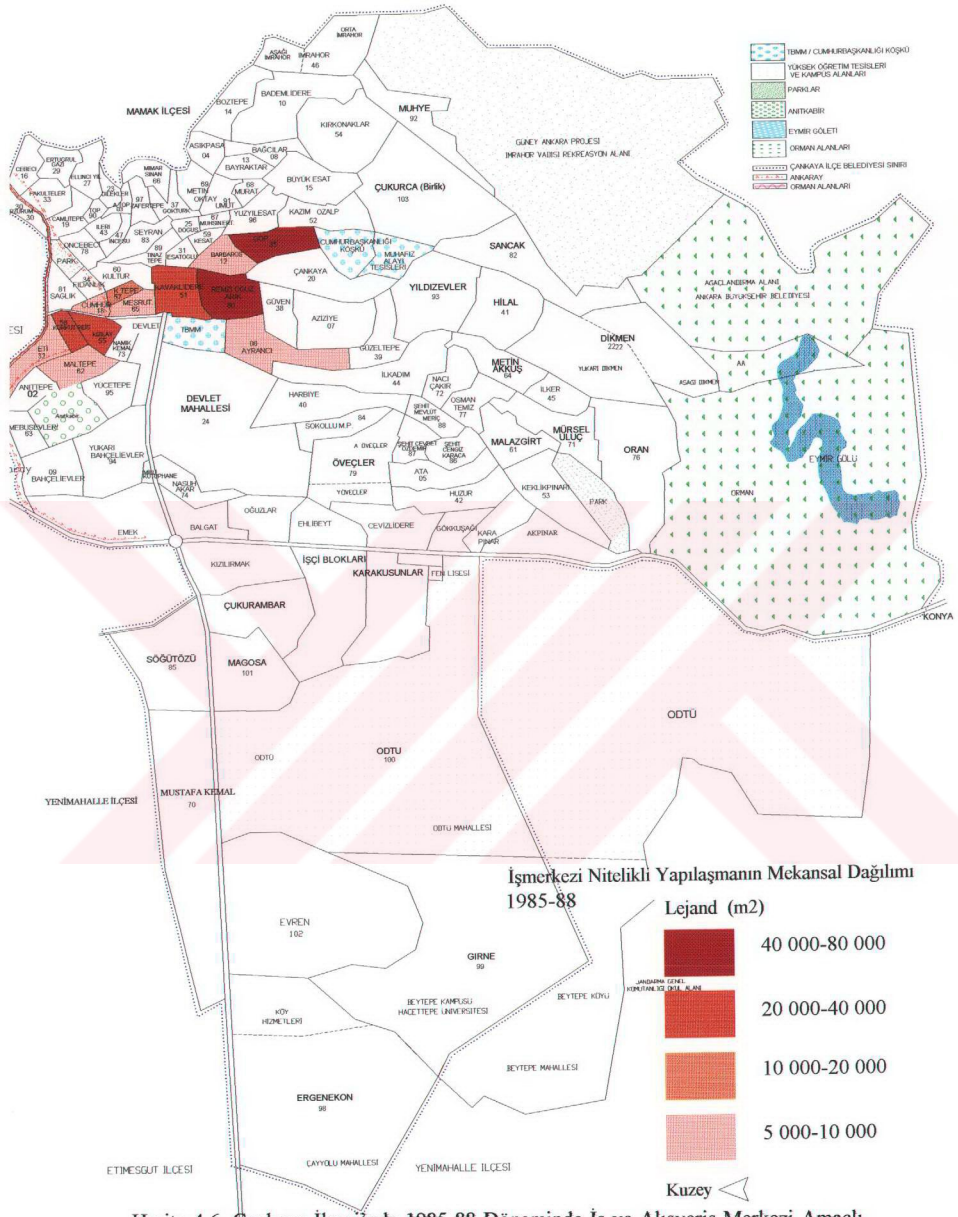
Mahalle	İnşaat Alanı m2
YIL	32564
KIZ	20141
GIR	20118
MES	19751
KDR	16662
BAR	13734
KOR	13292
HUZ	11555
DIK	9671
KLT	6904
KKS	6571
FID	5462
CUM	5394
BES	5092

Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

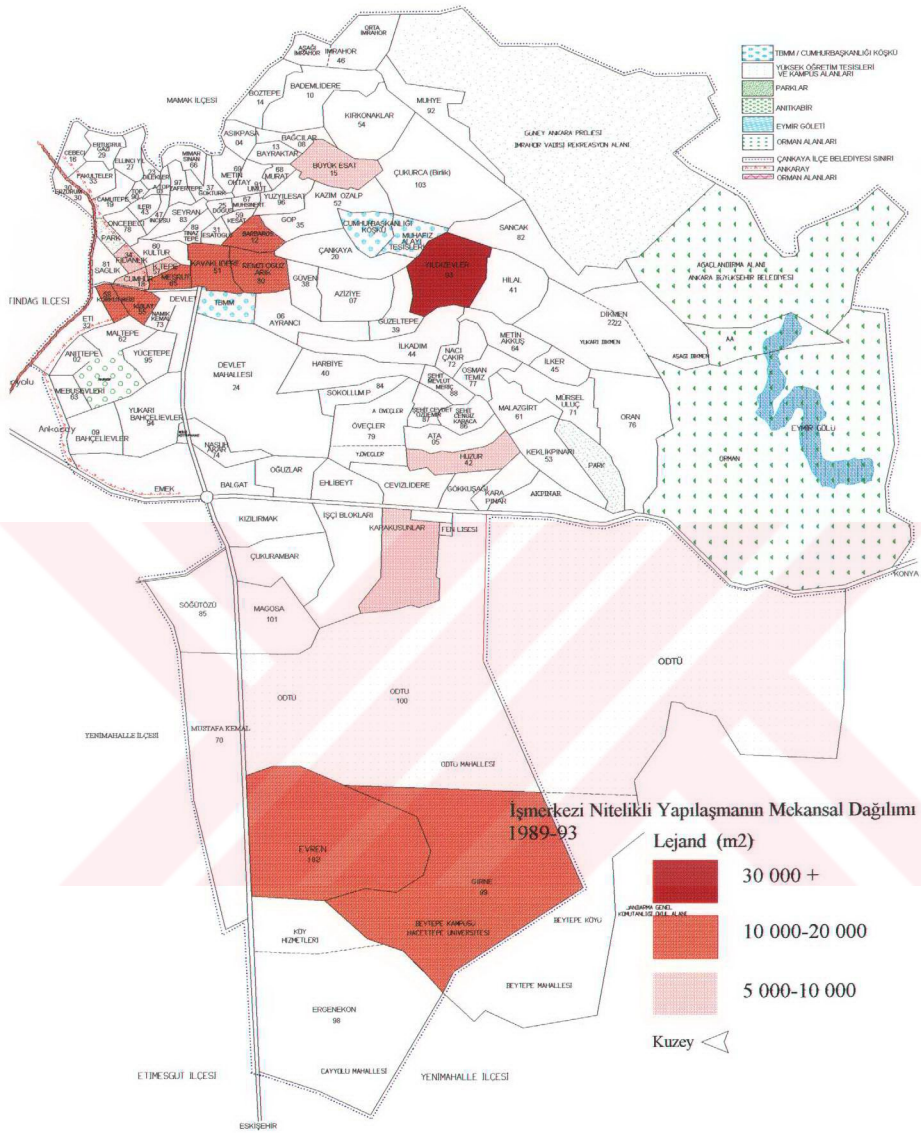
Tablo 4.29. İş ve Alışveriş Merkezlerinin 1994-1998 Döneminde Mekansal Tercihleri

Mahalle	İnşaat Alanı m2
GIR	90564
BLG	76145
YIL	53438
CKR	39647
KKS	26677
KIZ	20691
CAN	12983
MAL	8937
KIR	8183
KDR	7298
BAR	6164

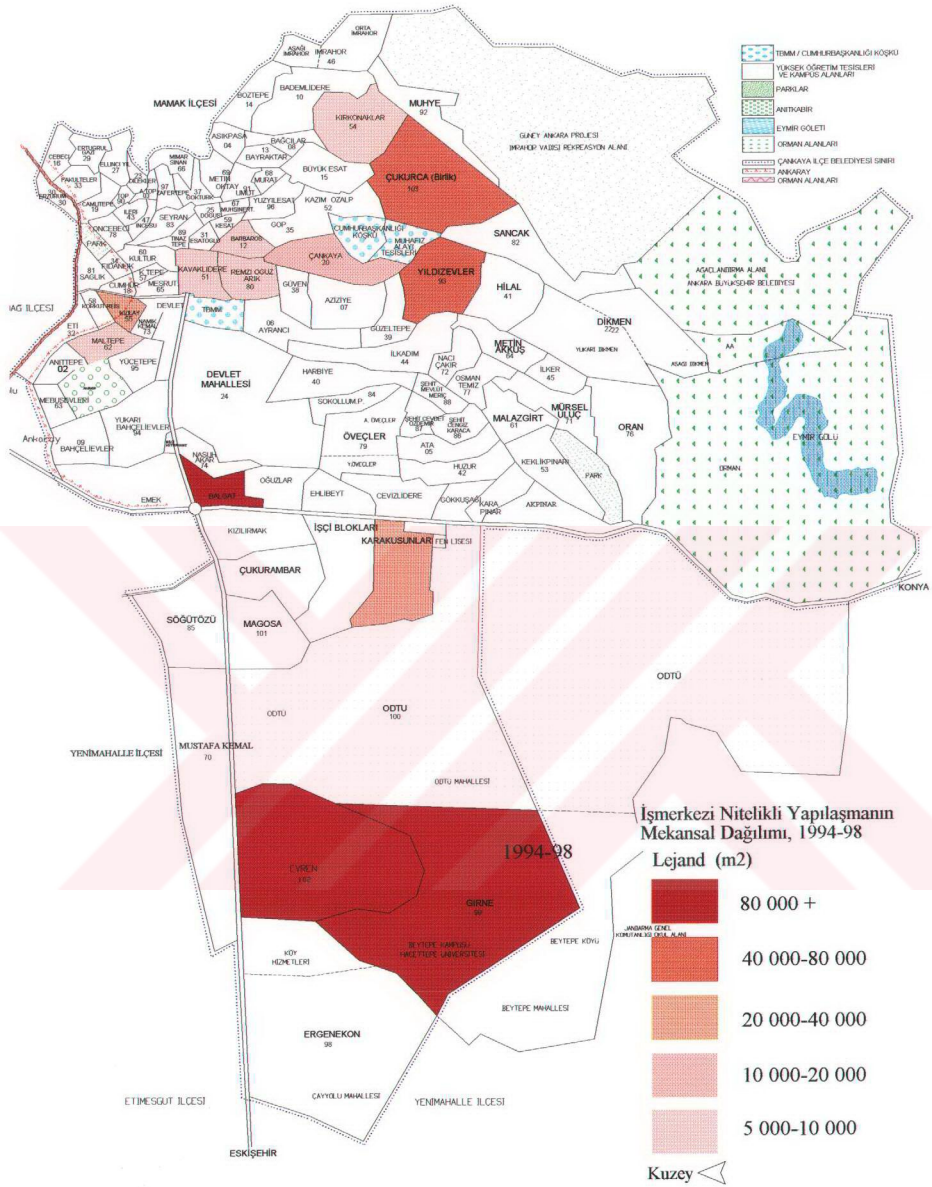
Kaynak: ÇİB yapı ruhsatlarından tez çalışması kapsamında derlenmiştir.

Harita 4.6 Çankaya İlçesi'nde 1985-88 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Harita 4.7. Çankaya İlçesi'nde 1989-93 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

Harita 4.8. Çankaya İlçesi'nde 1994-98 Döneminde İş ve Alışveriş Merkezi Amaçlı Ticari Yapılaşmanın Mekansal Dağılımı (yapı ruhsatı inşaat alanlarına göre).

4.3.1.4. Değerlendirme

Gelinen noktada, "planlama"yı coğrafya, sosyoloji, ekonomi ve mekan kanalından çekerek, parçaların ölçekli düzenlemesine indirgeyen 1980 sonrasındaki ideolojik yeniden yapılanmanın ekonomik ve siyasi politikaları, kentsel alanın sahip olduğu rant potansiyeline oranlı olarak, yapılaşma baskısı altında kalması sonucunu yaratmıştır. Yüksek faizlerin üretime yönelik yatırımları olanaksızlaştırmasıyla, kentsel mekan, tarihinde olmadığı kadar önemli hale gelmiş; kente yönelen ve kente çöken sermaye, varolan dengesizlikleri ve eşitsizlikleri artırıcı etkide bulunmuştur.

Çankaya'da kentsel mekan oluşumu çözümlemesinin sonuçları, mekan oluşumunun yaşama ilişkin politikalardan bağımsız olmadığını; ekonomi-politiğin elle tutulur, gözle görülebilir boyutu olduğunu göstermektedir. Islah imar planlarıyla hızla dönüşen gecekondu bölgeleri, Çankaya İlçesi'nde kentsel yapılaşmanın önemli girdilerinden birisini oluşturarak, konut ve ticari amaçlı yapılaşmanın yanında, karma kullanımların(bir bileşeninin çoğunlukla ticaret olduğu) oluşumunda önemli bir altyapı oluşturmuştur. Yıldız, Birlik, Kırkkonaklar. Huzur, Karakusunlar ve Balgat'ın, 1990 sonrasında geçirdikleri dönüşüm süreci, işmerkezi ağırlıklı ticari mekanların analizinde açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Özel sektörün ve yabancı sermaye yatırımlarının "kâr amaçlı" mekansal tercihleri; kent bütününe hizmet etmesi gereken ticaret, sosyal, kültürel vb kullanımların Çankaya İlçesi'nde yığılması sonucunu beraberinde getirdiği gibi; ilçe içi dağılımların dengesizliği de önemli bir sorundur. Kendi haline bırakılmış bir biçimde

gelişen kentin, altyapı ve üstyapı sorunlarının çözümü de yine kamudan beklenmektedir.

"Günümüzde geçerli olan ideolojiler para ideolojileri, bugün ekonomik ilişkiler ideolojileri belirleyen tek unsur. Ekonomik ilişkileri belirleyen insanlar ise bizim ortak yanlarımızı öne çıkarıp bizi birbirimize yaklaştırmak yerine bizim hayatımızı zorlaştıracak farklılıkları ortaya çıkarmakla meşguller. Durum böyle olunca bireyler tek başına kendilerini kurtarmaya çalışıyorlar; günümüz dünya düzeninden hepimizi birlikte kurtarıp düze çıkaracak bir formül beklemek imkansız. Bence bir uygarlık etabının sonuna gelmiş bulunmaktayız, şu anda bir mentalite değişimi yaşıyoruz. Bilemiyorum bu değişim gerçekleştiğinde, mesela 2050 yılında dünyanın hali ne olacak, ben umutsuzum ama yanılıyor olabilirim, belki de cennet olur. Eğer buradakilerden o günleri yaşayan olursa bana anlatsın öbür tarafta olur mu?" (José Saramago)[1]

"Bilindiği gibi yeni dünya düzeninin söylemi küreselleşmenin iki ayağı var: siyasal ve ekonomik. Ekonominin vahşi kapitalizme bırakıldığı bu düzen, "neo" ile makyajlanarak öne sürülmüş liberalizmden başka birşey değildir aslında. Yeni dünya düzeninin siyasal ayağı, yeni demokrasi olarak isimlendirilen ve alt kimlikleri ve yerel güçleri ön plana çıkartan, ulus devletin zayıflatılması üzerine kurulu bir demokrasi. Böyle bir yapı, özellikle az gelişmiş ülkelerin hızlı kentleşme süreçlerinde büyük bir rant kaynağı oluşturan "imar"ın (planlamanın da gündemden düşürüldüğü bir dönemde) her türden suistimala açık hale gelmesine yol açmıştır. Yerelde oluşturulup, daha iyi çalışması umut edilen demokrasi, dar çıkar çevrelerinin elinde tutsak kalmıştır. Planlamanın yanlışları, bina ölçeğindeki hatalarla (tasarım, inşaat kalitesi vd) birleşmiş ve Türkiye ölçeğinde sağlıksız kentsel çevreler ve bina stoku oluşturulmuştur."(İsimsiz)

Beşinci Bölüm

SONUÇ

Bu tez çalışması, "dünya kenti iddiasında" olmasa dahi kentlerin ve kentsel yaşam çevresinin, yeni liberal politikalardan ve küreselleşmenin yaptırımlarından dolaylı ya da dolaysız etkilendikleri, bu etkilenmenin toplumun geniş kesimleri, kentin ise bütünü için olumsuz olduğu" hipotezi üzerine kurgulanmıştır.

---

[1] Saramago, J.,1999, Çağdaş Portekiz Edebiyatı ve Nobel Ödüllü Yazarıdır.

Yeni liberal politikaların, ekonomik, siyasal ve hukuki altyapıyı yeniden tanımladığı 1980 sonrasındaki dönem, küreselleşmenin, sermaye birikim sürecine katkısı olabilecek tüm kentleri biçimlendirmesini kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda, gelir dağılımının da sermaye gelirleri yararına olmasının neden olduğu ekonomideki dengesizlikler ve üretime yöneltilemeyen sermaye, kentsel mekan örüntüsü üzerindeki olumsuz etkileri kaçınılmaz olarak ortaya çıkarmıştır.

Yeni liberal ideolojinin baskın anlayışa dönüştüğü 1980 sonrası dönemde, küreselleşen sermaye, kentleşme ve planlama üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olan bir içeriğe bürünmüştür:

1. Sermaye uluslararası nitelik kazanmış ve "yer" e yoğunlaşmıştır.

2. Yerel politikalar önem kazanmış ve politikanın desantralize olma eğilimi ortaya çıkmıştır.

3. Ekonominin aşırı ölçüde uluslararası nitelik kazanmasının (sermayenin mekan ve sektörler arasındaki hareket olanaklarının artmasının) başlangıçta "yerel politika"nın önemini azalttığı düşünülürken; uygulamada daha önemli duruma gelerek, merkezi hükümetin kontrol kapasitesinin azalmasına paralel olarak, kentler yatırımları çekebilme rekabeti içine girmiştir.

4. Yerel mekansal ussallık ve küresel ussallık arasındaki çelişki, kent ve bölge politikacılarının gündemine girmiş; kentlerde ekonomik yeniden yapılanma, arazi

kullanımı, çevre, konut, kamu hizmetleri üzerine etkinlik gösteren yeni sosyal gruplar, sivil toplum örgütleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

5. Yeni liberal ekonomik gelişme bütün kentin yararına olarak sunulmuş; bu uygulamalardan kaybedenlerin, genele yansıyacak refah artışı ile tazmin edileceği savlanmıştır.

"Yeni politikaların başarısızlıkları gözle görülebilir olmadıkları için atfetmek zorken, başarı tüm ihtişamı ve prestijiyle gözler önündeydi. Gelişmeye yapılan vurgu, kent yöneticilerinin, özel sektörün desteğinde girişimlerde bulunmalarını destekler, hatta seçim desteğine varan doğrudan ilişkilere dönüşmesini sağlar duruma geldi. Yeni liberalizmin baskın ideoloji olmasıyla, "yerel avantajlara dayalı gelişme" politik meşruiyetin temel elemanı olurken, yeniden dağıtım ve sosyal adalet sol tarafından dahi savunulmaz duruma geldi." (Keating 1993; Wolman 1988; Savitch 1988).

Küreselleşmenin kentleşme söylemini (giderek berraklaşan bir çerçevede) yeni liberal politikalar aracılığıyla, özellikle gelişmekte olan ülkeler için üç temel alan üzerine kurguladığı söylenebilir:

1.Dünya kentleri (global cities[2]) kapsamında uluslararası sermayenin, küresel ilişkilerini sürdürebilmesinin kontrolüne yönelik, çökelme mekanlarını talep etmesi; bu altyapıyı sağlayan kentsel kullanımların, kentlerin mevcut merkezi iş alanları üzerinde doğrudan dış yatırımlar aracılığıyla gerçekleştirilmesi.

2. Kentsel hizmetlerde özelleştirme ve şirketleşme yoluyla kamu alanının (ulusötesi

---

[2] Ulus devlet dönemindeki ekonomik gelişmelerden farklı olarak, küreselleşerek yeniden yapılanan sermaye, kentlerin ekonomik gelişmenin belirleyicisi olmasını talep etmektedir. Son yirmi yılın ekonomik eğilimleri ve yerel politik baskılar kentleri çökelmeye uygun yer arayan sermayeyi, kendine çekmeye yönelik bir yarışma ortamına itmektedir. Yerel politika, gelişmiş ülkelerde kamu sektörü ile özel sektör üzerine kurgulanan gelişme ortaklıklarının ortaya çıkmasıyla yeniden oluşturulmaktadır ve bu ortaklıklar, yerel gelişme politikaları içinde önemli yer tutmaya başlamıştır. Ülkeler bazında ortak özellikler gösteren bu olgu, ulusal politikalara bağlı olarak farklılık göstermektedir.

sermayenin hareket alanının genişletilmesine yönelik) daraltılmasını; ve ortaya çıkan alanda, küçük ölçekli bağımsız yapının(denetlenmeyen, parçalı) sunduğu/sunacağı sınırsız olanakları değerlendirmek üzere yerelleşmeyi talep etmesi.

3. Az gelişmiş ülke ekonomilerinin, uluslararası yardım kuruluşları aracılığıyla; kendi kendini finanse eder yapıdan giderek uzaklaştırılarak, "para yönetimi" üzerine kurulmuş kırılgan bir yapıya dönüşmeleriyle:

i. gelir dağılımındaki yapısal bozukluğun artmasına paralel, kentleşme boyutunda, gecekondu ve düşük standartlı yapılaşma azgelişmiş ülkeler için olabilir/uygun yaşam çevreleri olarak desteklenmekte; mekanda başlayan olumsuzluklar, kentlerdeki toplumsal yapıyı da bozuma uğratmaktadır. Ülkemiz kentlerindeki toplumsal gerilim ve kırılganlığı artıran keskin sosyal ayrımlar, 90lı yıllarla birlikte kentsel sorunlar içinde önemli yer tutmaya başlamıştır.

ii. kentin yarattığı her türden değere el koyma çabasındaki, üretimden uzaklaşan sermaye(yerli ve yabancı) kentin mevcut veya yeni gelişen, özellikle merkezi iş alanlarına; kentsel rantlardan en çok faydalanabileceği biçimiyle (iş/alışveriş merkezi, otel, akaryakıt kompleksi, kondominyum, ve diğerleri) çökelmektedir. Bu içerikteki mekan kurgusu, fiziksel mekanın oluşumunun sosyal boyutunda önemli eşitsiz gelişmelere neden olurken, bir taraftan da "yer"e ait değerleri tüketmektedir. Bu anlamda Ankara, İstanbul'daki kadar keskin olmamakla birlikte, fiziksel mekandaki eşitsiz gelişmeleri artıran kentsel yapılaşmanın kentin güney ve batı akslarına yığıldığı bir yapı sergilemektedir.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Başkent Ankara'nın yüksek gelir gruplarının tercih ettiği yerleşim alanlarını içinde toplayan Çankaya İlçesi, 1980 sonrasında bu türden etkilerin yoğun olarak ortaya çıktığı "yer" olmuştur. Çankaya'da mevcut doku üzerine 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Yasası ile monte edilen, Sheraton ve HiltonSa otel/iş/alışveriş merkezleri; "katılımcı kentsel gelişme projeleri" örtüsü altında betonlaşmaya ve aşırı yoğunlaşmaya yol açan Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi uygulamaları; üniversite tahsisli orman alanlarının mega konut ve alışveriş merkezlerine dönüşmesi; kentsel mekanı yapılaştıran farklı aktörler arasında kurulan uzlaşmaların fiziksel mekana yansımalarıdır.

Çankaya İlçesi'nde 1985-98 yıllarını kapsayan bir dönem için gerçekleştirilen kentsel yapılaşmanın çözümlemesi, konut ve ticari kullanımların gereksinimlerin ötesinde, spekülasyona yönelik olarak üretildiğini; kentsel arazi kullanım örüntüsünün bu iki kullanımın dışında karma kullanımlarla belirlendiğini göstermiştir. Karma kullanımların kentsel yapılaşma içinde payını sürekli artırıyor olması, "planlama"nın kapsamlı eylemsizliğe itilmesinin ve ada parsel ölçeğinde verilen kararların bütünü oluşturduğu bir sürecin sonuçlarından birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Planlama böylece, serbest pazar mekanizması koşullarında noktasal kararları bütüne uyarlamaya çalışan, biçimlendirme yapan bir şablona dönüştürülmüştür.

1980 sonrasında kentlerle ve kentleşmeyle ilgili olarak yapılan yasal düzenlemelerin sonuçları, yeni liberalizmin mekan boyutundaki istemlerinin önünü kapayan, "kapsamlı planlama"nın az da olsa varolan sınırlamalarını kaldırmak üzere kurgulandığını ortaya koymaktadır. Gelinen bu noktada, yerel demokrasi, özerklik,

yerinden yönetim/yönetişim, katılım gibi normal koşullarda kimsenin karşı çıkmayacağı olguların da küreselleşme sürecinin destekleri olduğu ortaya çıkmaktadır:

"Yeni sağın özel sektörleşmiş kamu yönetimi modeli, azgelişmiş ülkelerde toplumsal eşitsizlik ve küresel sömürgeciliğe teslimiyet açısından üzerinde durulması gereken bir modeldir. Özelleştirme, özel sektörleştirme ve yerelleştirme , bu modelin oluşum sürecinde kullanılan temel araçlardır. Yeni sağın demokratikleşme anlayışının açılımı yapıldığında da aynı üç araçla karşılaşılmaktadır. Reaganizm ile açılan "kalkınma ve demokratikleşme çağı", yerelleşme ile merkezi yönetimden, özelleştirme ve özel sektörleşme ile her düzeydeki devletten kurtulma ve kamu gücünü devlet dışına taşıma çağı olarak tanımlanabilir"(Güler, 1996:78) .

Son yirmi yılın geçerli ideolojik yapılanmasına uygun olarak kentsel mekandaki hareket alanını genişleten serbest girişimin, serbest rekabet koşullarında ürettiği varsayılan kentsel alt ve üst yapı hizmetleri ne yazık ki bekleneni vermekten çok uzak kalmıştır. Yoksulluk sınırında yaşayan alt gelir gruplarını sağlıksız ve azgelişmiş/kalitesiz yaşam çevresine mecbur eden baskın ideolojik yaklaşım, çaresizliği başka bir boyutuyla yüksek gelir grupları için de yaratmaktadır. Dış dünyadan yüksek koruma duvarları ile ayrılan ve kendi içine kapanmış yaşam çevreleriyle yetinmeye mecbur olduğunun farkına dahi varamayan bu kesim de toplumsallaşmadan giderek uzaklaşmakta, böylece kamusal ve ortak olan kentsel hizmetlere ilişkin talep de kalmamaktadır. Sermayenin yeniden üretim sürecinde önemli bir işlev üstlenen hiper ve mega alışveriş merkezleri, rekreasyona yönelik yoğun kullanımlarının yanında, sosyalleşmenin ve toplumsallaşmanın kapalı ve sınırlı mekanlara taşınmasının da öncülüğünü etmektedirler.

Kentsel yaşamı, postmodernist özgürlük anlayışıyla, kuralı olmayan bir sisteme indirgeyen günümüz koşulları, planlamayı da üst ölçekle ilişkisinden koparark,

uygulamadaki sorunları parça parça çözmeye çabalamanın ötesine geçemeyen projeci yaklaşımlara itmektedir.

Sonuçta; planlamayı olması gereken asıl kanalından (coğrafya, sosyoloji, ekonomi, politika ve mekandan çıkarıp), ya parçaların ve "kentin işletilmesi"nin ön plana çıktığı kentsel tasarım boyutuna; ya da sürdürülebilir kalkınma adı altında, yine kolayca itiraz edilemeyecek sürdürülebilirlik, çevre koruma kanalına sokarak; plansızlığın koşullarını hazırlayan küreselleşme ve "post" önekli yaklaşımlar devletin küçültülmesi, kuralsızlaştırılmasını (deregülasyon) istemektedirler. Planlamanın ilgi alanının, planlamada yeni yaklaşımlar adı altında, dar kapsamlı fiziki plan - örgütlenme modeli - finansman boyutuna indirgenmiş olması, kentsel tasarım projelerinin planlamaya tercih edilmesi sonucunu getirmiş; toplumun bütününü gözeten, sosyal, kültürel ve ekonomik ve coğrafi planlamanın plancılarca da ihmali; planlamanın ve plancının meşruiyetinin tartışmalı duruma gelmesine yol açmıştır. Kent yönetimlerinin, politika ve işi bir araya getiren yaklaşımları benimsemeleri ise sosyal ve kamusal içerikli proje geliştirme yeteneklerinin azalması sonucunu ortaya koymakla birlikte; gelişmiş ülkelerde kentsel rantların gelişme üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve yönetilmesine yönelik çabalar da ortaya çıkmaktadır:

"Bu gelişmeler planlamanın pazar mekanizmasınca yerinin alındığını göstermemektedir. Çünkü kamu müdahalesi ve finansmanı hem Amerika'da hem de Avrupa örneklerinde, gelişme projelerinde sosyal projelerden kısılarak aktarılan kaynaklar hala önemli yer tutmaktadır. Küresel ve ulusal eğilimler her ne kadar yerel yönetimleri ve yerel politikaları yapıbozumuna uğratsa da, kentleşmeye ilişkin kararların sadece yerelde ve sermayenin eğilimleri doğrultusunda verilemeyeceği açıktır. Bu türden tüm toplumu ilgilendiren kararlara çok aşamalı müdahale ve denetimin gerekliliği son yirmi yılın uygulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Amerika'da, yapılaşma/rant yönetimi ağırlıklı yerel politik yapının baskınlığını kırılmasına yönelik, ulusal kentleşme politikasına dönülmesi için çok sayıda çaba bulunmaktadır (Kantor 1991).

Gelinen noktada, planlamanın ve plancılarının rollerinin, gelişmeler dikkate alınarak yeniden tanımlanması önem kazanmaktadır. Kamusal planlamanın araçlarının geliştirilmesi konusunda geri kalındıkça, toplumsal ve kentsel yaşam kalitesinin olumsuza doğru yönelimi ivmelenmektedir.

ÖZET

YENİ LİBERAL POLİTİKALARIN KENTSEL ARAZİ KULLANIM YAPISINA ETKİLERİ: ÇANKAYA (Ankara) İLÇESİ'NDE YAPILAŞMANIN ÇÖZÜMLEMESİ, 1985-98

Çamur Cihangir, Küpra
Doktora
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı
(Kent ve Çevre Bilimleri Programı)
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Can Hamamcı

Ankara, 2000, 357 sayfa

Bu tez çalışmasında, 1985-1998 yıllarını kapsayan 14 yıllık sürede, kentsel arazi kullanım yapısındaki değişimler; ekonomik, siyasal ve sosyal yapıdaki değişim/dönüşümlerin etkileri, Ankara'nın Çankaya İlçesi'nde 14 yıla ait 8784 yapı ruhsatına ait 149328 verinin ve Doğrudan Yabancı Sermaye yatırımlarının analizi ile incelenmiştir. Yapı sektörü, hem ekonomik hem de politik değişimlere yüksek duyarlılığıyla, arazi kullanım yapısının bütününe ve bileşenlerine ait değişim/ dönüşümlerin göstergesi olarak seçilmiştir. Çalışma ile, 1980 sonrası dünyada ve Türkiye'de yeni liberal içerikli kapitalist yeniden yapılanma sürecinde planlamanın; modernizm, refah devleti, kamu/toplum yararı kavramlarıyla birlikte maruz kaldığı aşınma ve bu aşınmanın yapı sektörü üzerindeki spekülatif / rant etkileri mekan boyutuyla gösterilmiştir. Yeni liberal politikalar ve küreselleşme, yatırımların mekana dengesiz dağılımının alt yapısını oluşturarak ve meşruiyetini tüzel düzenleme ve hükümet programlarıyla sağlayarak, kentleşme ve kentsel yaşam kalitesini toplumun tüm kesimleri için olumsuz etkilemiştir.

Anahtar Sözcükler: *Yapılaşmanın Bileşenlerinin Analizi, Kentsel Arazi Kullanım Peyzajı, Yeni Liberal Politikalar, Küreselleşme, Yabancı Sermaye Yatırımları, Yerelleşme, Postmodernizm ve Planlama, Kentsel Aktörler.*

ABSTRACT

THE IMPACT OF THE NEO LIBERAL POLICIES ON THE URBAN LAND USE STRUCTURE: AN ANALYSIS OF THE BUILT ENVIRONMENT IN ÇANKAYA (Ankara) BETWEEN 1985-98

Çamur Cihangir, Küpra
PhD
Public Administration and Political Science
(Urban and Environment Programme)
Supervisor : Prof. Dr. Can Hamamcı

Ankara, 2000, 357 pages

This thesis analyzes the transformations behind the urban land use structure in relation to the environment generating impacts of socio-economic and political changes at Çankaya District of Ankara in the period of 1985-98, based on the building construction statistics (8784 construction permits and 149 328 data) and Foreign Direct Investments. Due to its high sensitivity to either economical or political changes, construction sector is treated as an indicator of the changes/transformations of land use structure wholly or partially. The study points out that, after 1980s, in Turkey and in the world, during the restructuring period of capitalizm, drastic changes have occured in the processes shaping the built environment. Neo liberal politics and policies have had demonstrably negative effects on urbanization and urban life quality and planning due to elimination of modernizm, welfare state and public sector from planning process. At the same time, inequal distribution of the investmets forms the main criticts of urbanization process under neo liberal policies.

Keywords *: Analysis of the Urban Built Environment, Urban Land Use Landscape, Neo Liberal Urban Policies, Globalization, Localization, Foreign Direct Investments, Postmodernizm and Planning, City Builders.*

KAYNAKLAR

ABB, 1999, Ankara 2025 Metropoliten Alan Alt Bölge Nazım Plan Çalışmaları, Basılmamış Rapor, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İmar Daire Başkanlığı.

Akgüç, Ö., 1987, Müteahhit Firmaların Analizi ve Kredilendirilmesi, No.139, Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Akgüç, Ö., 1998, "İnşaat Sektöründe Gerileyiş", Cumhuriyet, 18.Aralık, s.2, Ankara.

Akgüç, Ö., 1998, "Ekonomik Bunalımdan Alınacak Dersler", Cumhuriyet, 25.Aralık, s.2, Ankara.

Aksoy, A. Ş., 1998, "Yeni Sağ, Kamu Yönetimi ve Yerel Yönetim: Eleştirel Bir Yaklaşım", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 7, Sayı 1, s.3-13, Ankara: TODAİE.

Albert, M., 1992, Kapitalizme Karşı Kapitalizm, çev.Cemil Oktay ve Hüseyin Dilli, İstanbul: Afa Yayınları.

Albrechts, L., 1991, "Changing Roles and Position of Planners", Urban Studies, vol.28, no.1.

Altaban, Ö., 1998, Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.41-64, İstanbul: Tarih Vakfı.

Ambrose, P., 1986, Whatever Happened to Planning?, London: Methuen.

Ambrose, P., 1994, Urban Process and Power, London: Routledge.

Amin, A., Thrift, N., (1992), "Neo-Marshallian Nodes in Global Networks", International Journal of Urban and Regional Research, Vol.16, s.571-587.

Amin, S. Andre G.F., 1994, Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Yeni Dünya Düzeni ve Yeni politik Güçler, çev.Ahmet Fethi, İstanbul: Alan Yayıncılık.

Amin, S., 1999, Küreselleşme Çağında Kapitalizm, çev.V. Erenus, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Arseven, C.E., 1937, Şehircilik (Urbanizm), İstanbul: Devlet Basımevi.

Ashworth, G., Voogd, H., 1990, Selling The City, London: Belhaven.

Aslan, O.E., 1998, "Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm", Amme İdaresi Dergisi, 31/1 Mart, Ankara:TODAİE.

Ateş, T., 1999, "Laiklik ve Aydınlanma" (Bilanço '98,1999, 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar içinde s.175-182.)

Avrupa Kentsel Şartı, 1994, Avrupa Konseyi'nin 1992'de Strazburg'da yapılan Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda kabul edilen orjinal metinden çev. Z.Yener ve K.Arapkirlioğlu, Ankara:MİGM Yayını.

Aydın, A., 1995, "Şehir Plancıları Odası'nın 25.Yılında Şehir Planlama", Planlama, 95/1-2, s.37-44, Ankara: ŞPO Yayını.

Bademli, R., 1990, "1990'dan 2000li Yılların Ankarası'na Bir Bakış", Ankara Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.35-54, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Bademli, R., 1994, Bir Başkentin Oluşumu:Ankara 1923-1950, s.15-17, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.

Bademli, R., 1995, "Şehir Plancıları Odası'nın 25.Yılında Şehir Planlama", Planlama, 95/1-2, s.37-44, Ankara: ŞPO Yayını.

Bailey, J., 1975, Social Theory for Planning, London.: Routledge and Kegan Paul.

Barnekov, T., Boyle R., Rich, D., 1989, Privatism and Urban Policy in Britain and the United States. Oxford: Oxford University Press.

Barry, N., tarihsiz, Yeni Sağ, çev.C.Aykan, Tisamat.

Başsoy, A., 1998, "Mahalli İdareler Reformu Kanun Taslakları Üzerinde Düşünceler", Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 7, Sayı 1, s.110-115, Ankara: TODAİE.

Beauregard, R.A., 1996, Between Modernity and Postmodernity: The Ambiguous Position of U.S. Planning, Readings in Planning Theory, eds. Campbell S., Fainstain,S., s.213-233, Oxford: Blackwell

Bennet, R.J., (ed.), 1993, Local Government in the New Europe, London: Belhaven.

Berktay, H., Tekeli, İ.,1992, "Uluslararası Yeni Düzen, A.T. ve Milliyetçilik,", Marksizm ve Gelecek, Sayı 5, s.83-105, İstanbul:Özyurt.

Berzeg, K., 1996, Liberalizm ve Türkiye, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu.

Bilanço '98, 1999, 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Brindley, T., Rydin, Y., Stoker, G., 1989, Remaking Planning: The Politics of Urban Change in Thatcher Years, London: Unwin Hyman.

Bora, T., 1993, "İstanbul'un Seçimi", Birikim, Sayı:56, Aralık 1993.

Boratav, K., 1983, "Türkiye'de Populizm: 1962-76 Dönemi Üzerine Notlar", Yapıt, n.46.

Boratav, 1989, İktisat ve Siyaset Üzerine Aykırı Yazılar, İstanbul: BDS.

Boratav, K., 1996, "Emperyalizmin Yeni Masalı-2", Yazı Dizisi, I.Kansu, 27 Şubat, Cumhuriyet: Ankara.

Brotchie, J., ve diğerleri, 1995, Cities in Competition, Australia: Longman.

Campbell, S., Fainstain, S., (ed.), 1996, Readings in Planning Theory, Oxford: Blackwell.

Can, Z., 1998, "1950-80 Arası Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22.Kolokyumu, 5-7 Kasım, Ankara: Kolokyum Notları.

Castells, M., 1977, The Urban Question: a Marxist Approach, London: EA.

Castells, M., 1983, The City and The Grassroots, London: Edward Arnold.

Castells, M., 1989, The Informational City, Oxford: Blackwell.

Cevizoğlu, M. H., 1994, Türkiye'nin Gündemindeki Özelleştirme, Ankara: İlgi Yayınları.

Challaye, F., 1994, Mülkiyetin Tarihi, çev.Arif Kızgıntuğ, İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.

Chapin, S. F., Kaiser, E. J., 1979, Urban Land Use Planning, 3rd ed., Urbana: Univ. Illinois Press.

CHP,1992, "Cumhuriyet Halk Partisi Programı: Yeni Hedefler Yeni Türkiye", Modern Türkiye'de Değişimin Gücü CHP, Ankara.

Cihangir Ç., K., 1996, "İmar Islah Planlarının Ankara Kent Makroformu Üzerindeki Yoğunluk Etkileri", Planlama, 96/1-4, s.15-19, Ankara.:ŞPO.

Cooke, P., 1983, Theories of Planning and Spatial Development, London: Hutchinson.

Copleston, F., 1990, Hume, çev. A.Yardımlı, İstanbul: Idea.

Curran, J.M., Wood, C., Hilton, M., 1998, "Environmental Appraisal of UK Development Plans: Current Practice and Future Directions", Environment and Planning B:Planning and Design, volume 25, p.411-433.

Çelik, S., 1999, "Ödül Töreninden İzlenimler: José Saramago", Cumhuriyet Kitap, Sayı 478.

Davies, H.W.E., 1993, "Europe and the Future of Planning", Town Planning Review, 64, 3.

Dağdemir, Ö., 1993, "Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı", DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu'na sunulan rapor.

Dağdemir, Ö., 1999, "Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi: 1987-1994", DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu'na sunulan rapor.

Demirer, G., vd., 1999, "YDD Kıskacında Çevre ve Kent", Ankara: Ütopya Yayınevi.

DİE, 1991, Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş, Ankara:DİE.

DİE, 1998a, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler : Ankara, Ankara:DİE Basımevi.

DİE, 1998b, Bina İnşaatı İstatistikleri 1996, Ankara:DİE.

DİE, 1998c, İstatistiklerle Türkiye, 1999, Ankara:DİE.

DİE, 1999, İnternet web: http://www.die.gov.tr

Doğan, A., "Bir Şehir Plancısının İmar Affı Sonrasındaki Kişisel Deneyimleri", Planlama, 96/1-4, s.27-30, Ankara: ŞPO.

Doltaş, D., 1999, Postmodernizm: Tartışmalar ve Uygulamalar, İstanbul: Telos.

DPT, 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. Kalkınma Planları, Ankara.

DPT, 1998, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü , No.2466, Ankara:DPT.

DPT, 1999, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı, Ankara:DPT Basımevi.

DPT, 1999, İnternet web: http://www.dpt.gov.tr

DPT ÖİK1, 2000, "Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005), Şubat, Ankara.

DPT ÖİK2, 2000, Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Taslak Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005), Ocak, Ankara.

Eagleton, T., 1999, Postmodernizmin Yanılsamaları, çev.M.Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ecevit, B., 19.., "Ortanın Solu" ve "Yön Bildirisi" (Bilanço '98,1999, 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar içinde s.92-100.)

Eken, M., Eryılmaz, B., (1990), "Mahalli İdarelerde Özelleştirme Politika ve Uygulamaları", Türk İdare Dergisi, No.387, Ankara.

Ekinci, O., 1994, İstanbul'u Sarsan On Yıl, İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Emrealp, S., 1992, "Yerel Yönetimde Proje Yönetimi ve Özelleştirme Sorunu", Birlik, Maramara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yayın Organı, Şubat, İstanbul.

Emrealp, S., Horgan, D., 1993, Belediyelerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri, Yerel Yönetimin Geliştirilmesi Programı El Kitapları Dizisi, T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve IULA EMME, Kent Basımevi, İstanbul.

Engin, A., 1999, "Şimdi Pariste Olmak Vardı", Cumhuriyet, 30 Kasım, Ankara.

Eraydın, A., 1992, Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler, Ankara: ODTÜ.

Erdoğan, G., 1997, "Türkiye'de Yoksulluk: Boyutu ve Profili" DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı(2001-2005) Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu'na sunulan rapor.

Ersoy, M., 1993, Yeni Liberal Politikalar ve Kentsel Sanayi, Ankara: ODTÜ.

Ersel, H., 1999, "1980 Sonrası Serbestleşme Deneyimi", Bilanço 1923-1998: Ekonomi Toplum Çevre, s.117-130, İstanbul: Tarih Vakfı.

Fainstain, S., Fainstain, N., Hill, R., Judd, D., Smith, M., 1986, Restructuring the City, New York: Longman.

Fainstain, S., Fainstain, N., 1986, "Regime Strategies, Communal resistance and Economic Forces", ed. Fainstain, S., Fainstain, N., Hill, R., Judd, D., Smith, M., içinde, s.245-282.

Fainstain, S., Fainstain, N., 1996, "City Planning and Political Values: An Updated View", ed. Fainstain,S., Campbell,S. içinde, s.265-287

Fişekçi, T., 1998, "Defne Gölgesi:Kent ve Köy", Cumhuriyet, 16.Aralık, Ankara.

Fişekçi, T., 1999, "Defne Gölgesi: İflas Eden Okullar", Cumhuriyet, Bölüm 2, Ankara.

Friedman, J., 1988, Life Space and Economic Space: Essays in Third World Planning, New Bruswick:Transaction Books.

Friedman, M., 1988, Kapitalizm ve Özgürlük, 1962'den çev.D.Erberk ve N.Himmetoğlu, İstanbul: Altın Kitaplar.

Fukuyama, F., 1994, Tarihin Sonu ve Son İnsan, çev.Z.Dicleli, İstanbul: Simavi Yayınları.

Geray, H., 1996, "Emperyalizmin Yeni Masalı-3", Yazı Dizisi, I.Kansu, Cumhuriyet, 28 Şubat, Ankara.

Gold, V., Ward, S., 1994, Place and Promotion, Chichester: Wiley and Sons.

Goldsmith, M., 1994, "Birleşik Avrupa'nın Oluşturulması Yolunda Yerel Yönetimler ve Yeni Eğilimler", Türk Belediyecilik Derneği Uluslararası Yerel Yönetimler Semineri Kitabı içinde, s.40-55.

Gregory, D., Urry, J., (ed), 1985, Social Relations and Spatial Structures, London: Mcmillan.

Görmez, K., 1989, Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği, Ankara: Hizmet İş Yayını.

Gram, J., Teague, P., 1991, "Neo Liberal Avrupa'nın Bedeli, Birikim, no:28, s.9-19, İstanbul: Birikim Yayınları.

Güler, B.A., 1998, Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım, Ankara:TODAİE.

Güler, B.A., 1996, Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlama Politikaları, Ankara: TODAİE.

Günay, B., 1995, The Role of Property Relations in the Evolution of Urban Space and Urban Design Approaches, Basılmamış Doktora Tezi, ODTÜ.

Güriz, A., 1985, Hukuk Felsefesi, Ankara: AÜ Hukuk Fakültesi Yayınları.

Güvenç, M., 1999, Beş Büyükşehirde Statü-Gelir Temelinde Mekansal Farklılaşma; İlişkisel Çözümlemeler, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.115-138, İstanbul: Tarih Vakfı.

Habermas, J., 1997, Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, çev. 1962'den,Bora,T., ve Sancar,M., İstanbul: İletişim Yayınları.

Hall, P.,1988, "The Industrial Revolution in Reverse?", The Planner, vol.74, s.15-19.

Hall, P., 1974, Urban and Regional Planning, London: Penguin.

Hall, T., (ed), 1991, Planning and Urban Growth in The Nordic Countries, London: E and FN.

Hall, P., 1995, "The Turbulent Eight Decade: Challanges to American City Planning(JAPA 55-3)" ve "Editorials On... The Turbulent Eighth Decade(JAPA 56-1)", J.M. Stein(ed.) içinde, s.13.

Harvey, D., 1973, Social Justice and the City, Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.

Harvey, D., 1982, The Limits to Capital, Oxford: Blackwell.

Harvey, D., 1985, The Urbanization of Capital, Oxford: Blackwell.

Harvey, D., 1989a, "From Managerialism to Entepreneuralism" "The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism", Geographisca Annaler, 71 B.

Harvey, D., 1989b, The Urban Experience, Baltimore: Johns Hopkins Univ. Press.

Harvey, D., 1996a, Postmodernliğin Durumu, The Condition of Postmodernity, 1990'dan çev.S.Savran, İstanbul: Metis Yayınları.

Harvey, D., 1996b, "On Planning the Ideology of Planning", Readings in Planning Theory, eds. Campbell S., Fainstain,S., s.176-197, Oxford: Blackwell.

Harvey, D., 1996c, "Social Justice, Posmodernism and The City", Readings in Planning Theory, eds. Campbell S., Fainstain,S., s.415-435, Oxford: Blackwell.

Hayek, A.F., 1995, Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Sosyal Adalet Serabı, çev. M.Erdoğan, No.345, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hayek, A.F., 1996, Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Kurallar ve Düzen, çev. Atilla Yayla, No.331, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hayek, A.F., 1997, Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük: Özgür Bir Toplumun Siyasi Düzeni, çev. M.Öz, No.357, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Healey,P., 1996, Planning Through Debate: the Communicative Turn in Planning Theory, Readings in Planning Theory, eds. Campbell S., Fainstain,S., s.234-257, Oxford: Blackwell

Holton, R.J., 1986, Kentler Kapitalizm ve Uygarlık, çev.R.Keleş(1999), Ankara: İmge Kitabevi.

Hurst, M.E., "Geography Has Neither Existence Nor Future", The Future of Geography içinde,

Isard, W., 1956, Location and Space-Economy, Cambridge, MA: MIT Press.

İller Bankası, 1999, Belediyelerin İmar Plan Bilgileri, İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı, Ankara: İller Bankası.

İncediken, D., 1999-a, "Küreselleşmenin İflası", Cumhuriyet, 11.Haziran, s.1, Ankara.

İncediken, D., 1999-b, "Yoksullar Kandırılıyor", Cumhuriyet, 11.Haziran, s.1, Ankara.

İnönü, İ., 1933, "Fırkamızın Devletçilik Vasfi", Kadro, Sayı 22, (Bilanço '98,1999, 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar içinde s.40-41.)

Johnston, R.J., Gregory, D., Smith, D.M.,(eds.), 1994, The Dictionary of Human Geography, 3rd ed., Oxford: Blackwell.

Kansu, I., 1998, "Masaldan Bunalımın Yalın Gerçeğine: Yeni Dünya Düzeni-3", Cumhuriyet, 25.Aralık, s.4. Ankara.

Kantor, P., 1991, "A Case for a National Urban Policy", Urban Affairs Quarterly, Vol.26, s.394-415.

Kanun Hükmünde Kararnameler Fihristi, 1997 Ağustos, TC Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kanunlar Külliyatı Fihristi, 1999, F1, TC Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kazgan, G., 1988, Ekonomide Dışa Açık Büyüme, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G., 1995, Yeni Ekonomik Düzende Türkiye'nin Yeri, 2. Basım, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G.,1997, Yeni Ekonomik Düzen: Ne Getiriyor?, Ne Götürüyor?, Nereye Gidiyor?, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Kazgan, G., 1998, "Yeni Ekonomik Düzen", Cumhuriyet, 04.Nisan, Ankara.

Kazgan, 1999, "Türkiye'de Ulus Devlet ve Küreselleşme: Stratejik Yönetimde Vizyon ve Amaçlar Açısından Bir Karşılaştırma", Bilanço 1923-1998: Ekonomi Toplum Çevre, s.105-116, İstanbul: Tarih Vakfı.

Keane, J., 1994, Demokrasi ve Sivil Toplum, çev. N. Erdoğan, İstanbul:Ayrıntı.

Keating, M., 1993, "The Politics of Economic Development: Political Change and Local Development Policies in the United States, Britain and France", Urban Affairs Quarterly, Vol.28, No.3, s.373-396.

Keating, M., Hainsworth P., 1986, Decentralisation and Change in Contemporary France, Aldershot, England: Gover.

Keleş, R., 1984, Kentleşme ve Konut Politikası, Ankara: AÜ SBF Yayını.

Keleş, R., 1990, "Dünya Şehircilik Günü'nün Ardından", s.3, Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1988, ed.Çubuk,M. içinde, Ankara:SBF.

Keleş, R, 1993, Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar :1975-1992, İstanbul: Kent Basımevi.

Keleş, R., 1994a, "Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, Avrupa ve Türkiye", Türk Belediyecilik Derneği Uluslararası Yerel Yönetimler Semineri Kitabı içinde, s.23-35.

Keleş, R., 1994b, Yerinden Yönetim ve Siyaset, 2. Basım, İstanbul: Cem Yayınevi.

Keleş, R., 1995, Yerel Yönetimlerde Özelleştirme, Türk Belediyecilik Derneği, 1995 içinde yer alan açılış konuşması, s.11-23.

Keleş, R., 1998, Kentbilim Terimleri Sözlüğü, 2.Baskı, Ankara:İmge.

Kepenek, Y., 1999, "Küçülen Ekonomi", Cumhuriyet, 03.Mayıs, Ankara.

Keskinok, Ç., 1988, Demokratikleşen Belediyeler mi? Yoksa "Merkezileşen Yönetim mi"?", Planlama, 88/1, s.3-5, Ankara.

Keskinok, Ç., 1998, Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu , Atölye Çalışması Notları.

Keyder, Ç., 1993, Ulusal Kalkınmacılığın İflası, İstanbul: Metis Yayınları.

Keyder, Ç, Öncü, A., 1993, İstanbul and the World Concept of Cities, İstanbul: Frederich Ebert Vakfı.

Keyder, Ç., Öncü, A., 1993, "İstanbul Yol Ayrımında", İstanbul, Sayı:7, İstanbul.

Kılıçbay, A., 1992, Türk Ekonomisi : Modeller, Politikalar, Stratejiler, İş Bankası Kültür Yayınları, no.263, Ankara:Ofset Repromat.

Kifner, J., 1989, No Miracles in The Park: Homeless New Yorkers Amid Drug Lords and Slumlords, International Herald Tribune, 1 Agustos, s.6.

Kilci, M., Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, http:\\dpt.gov.tr.

King, A.D., Global Cities: Post-Imperialism and the Internalization of Londan, London and New York:Routledge.

Klosterman, R.E., 1996, "Argument for and Against Planning", Readings in Planning Theory, eds. Campbell S., Fainstain,S., Oxford: Blackwell.

Koca, G., 1986, "Belediyelerden", Planlama, 86/1, s.32, Ankara: ŞPO.

Koç, Y., Türkiye'de İnşaat Sektörü, tarihsiz, Ankara:Yol-İş Federasyonu Yayınları.

Kongar, E., 1998, 21.Yüzyılda Türkiye: 2000li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kozlu, C., 1996, Türkiye Mucizesi İçin: Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri, Ankara:İş Bankası Yayını.

Küçük, Y., 1985, Planlama Kalkınma ve Türkiye, İstanbul.

Küçük, Y., 1986, Türkiye Üzerine Tezler 3:1908-1998, İstanbul: Tekin.

Larrain, J., 1995, İdeoloji ve Kültürel Kimlik, çev.N.N.Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınları.

Lefebvre, H., 1991, The Production of Space, Oxford: Blackwell.

Lopate, P., 1989, "The Planner's Dilemma", Seven Days, February 15.

Lyotard, J., 1984, Postmodern Durum, İstanbul: Ara.

Mandelson, P., Liddle, R., 1996, The Blair Revolution: Can New Labour Deliver?, London, Boston: Faber and Faber.

Marcou, G., 1993, "New Tendencies of Local Government Development in Europe, ed.R.J. Bennet içinde, s.43-57.

Martin, B., 1994, "İngiltere'de Özelleştirme" üzerine verilen konferans notları, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Şubat sayısı, Ankara.

Marinsz, M.D., 1993, "Privatization as a Political Priority: The British Experience", Political Theory, vol.21, no.3.

Mitchell, D.G.(ed.), 1979, A New Dictionary of Sociolgy, London: Routledge and Kegan Paul.

Montgomery J. ve Thornley A.,(ed.), 1990, Radical Planning Initiatives, Aldershot, England: Gower.

National Audit Office, 1990, Regenerating the Inner Cities, v.169, London: Her Majesty's Stationery Office.

Newman, P., Thornley, A., 1996, Urban Planning In Europe: International Competition, National Systems and Planning Projects, London., New York: Routledge.

ODTÜ, 1987, Ankara 1985'ten 2015'e, EGO Genel Müdürlüğü, Ankara.

ODTÜ, 1997, Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı 1997 Yılı Stüdyo Çalışması, Cilt 1, Ankara.

Ortaylı, İ., 1998, "1950 Öncesi Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22.Kolokyumu, 5-7 Kasım, Ankara: Kolokyum Notları.

Osmay, S., 1999, "1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.139-154, İstanbul: Tarih Vakfı.

Oyan, O., 1998, Türkiye Ekonomisi: Nereden Nereye?, Ankara:İmaj.

Ölçen, A.N., 1998, "1950-80 Arası Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22.Kolokyumu, 5-7 Kasım, Ankara: Kolokyum Notları.

Öncü, A., 1999, "İdealinizdeki Ev Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı", Birikim: Kentte Yarılma, s.123, s.26-27, İstanbul: Birikim Yayıncılık.

Özden, G.Y., 1988, "Kente İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları", s.52-55, Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1988, ed.M.Çubuk içinde, Ankara:SBF.

Özdeş, G., 1987, "İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi", R.Keleş(der.) Türkiye'de Kentbilim Eğitimi, Ankara: SBF.

Özkaya, E., 1997, Açıklamalı ve uygulamalı İmar Kanunu Şerhi ve Mevzuatı, Ankara: Seçkin Yayınevi.

Özmucur, S., 1995, Gelirin Fonksiyonel Dağılımı: 1948-1993, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Pickvance, C., Preteceille, E., ed., 1991, State Restructuring and Local Power, New York: Pinter.

Pickvance, C., Preteceille, E., 1991, "Conclusion", ed. Pickvance ve C., Preteceille, E., 1991 içinde s.197-224.

Planlama, 1986, "Söyleşi : Konuğumuz Ömer Ağaçlı", 86/1, s.31-32, Ankara:ŞPO.

Raban, J., 1974, Soft City, London.

Rawls, J., 1995, "Justice and Fairness : A Theory of Justice", J.M. Stein(ed.) içinde, s.63-73.

Sağlam, F., 1988, "Anayasa Mahkemesi'nin İmar Hukuku ve Şehirciliğe İlişkin Kararları", s.73-76, Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1988, ed.M.Çubuk içinde, Ankara:SBF.

Saramago, J., 1999, Çelik, S., 1999 içinde.

Sassen, 1991, The Global City: New York, London, Tokyo, New Jersey: Princeton Univ.Press.

Sassen, S., 1995, "Urban Impacts of Economic Globalization", Cities in Competition içinde, ed.Brotchie, J., Australia: Longman.

Savaş, E.,S., 1994, Özelleştirme: Daha İyi Devlet Yönetiminin Anahtarları, Ankara: MPM Yayınları.

Savitch, H.V., 1988, Post Industrial Cities: Politics and Planning in New York, Paris, and London, Princeton: Princeton University Press.

Saybaşılı, K., 1985, Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Scott, A.J., 1980, The Urban Land Nexus and the State, London: Pion.

Selik, M., 1988, 100 Soruda İktisadi Doktrinler Tarihi, 4. Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Sey, Y., 1999, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.25-39, İstanbul: Tarih Vakfı.

Seyd, P., 1990, "Radical Sheffield: From Socialism to Enterpreneuralism", Political Studies, Vol 38, s.335-344.

Sheppard, E., Barnes, T., 1990, The Capitalist Space-Economy: Geographical Analysis After Ricardo, Marx and Sraffa, London: Unwin Hyman.

SHP, 1991, "SHP: Program, Uygulama Politikaları", Sosyal Demokrat Halkçı Parti Genel Merkezi, Ankara.

Smith, A., 1985, Ulusların Zenginliği, çev.A.Yunus ve M.Bakırcı, İstanbul:Alan Yayıncılık.

Smith, D. M., 1989, Urban İnequality Under Sosyalism: Case Studies From Eastern Europe, Cambridge University Press, Cambridge.

Smith, N., 1996, "Gentrification, The Frontier, and The Restructring of Urban Space," ed. Campbell,S., Fainstain,S. içinde, s.338-358.

Soja, E., 1985, The Spatiality of Social Life: Towards a Transformative Retheorisation, ed. Gregory, D., Urry, J. içinde, s.90-122.

Soja, E., 1989, Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory, London: Verso.

Sonat, A., 1998, "1994 Krizinde 60 Milyar Dolarlık Servet El Değiştirdi", Kansu, I., içinde, s.4.

Sounders, P., 1986, Social Theory and the Urban Question, 2nd ed.,London, Hutchinson.

Sönmez, M., 1996, İstanbul'un İki Yüzü: 1980'den 2000'e Değişim, Ankara:Arkadaş Yayınları.

Squires, D.G., 1996, "Partnership and the Pursuit of the Private City", ed.Campbell,S., Fainstain,S. içinde, s.265-290.

Stein, M.J.(ed), 1995, Classic Readings in Urban Planning: An Introduction, New York: McGraw-HILL.

Storper, M., Harrison, B., 1991, "Flexibility, Hierarchy and Regional Development: The Changing Structure of Industrial Production Systems and Their Forms of Governance in the 1990s", Research Policy, n.20, s.407-428.

Şahin, H., 1997, Türkiye Ekonomisi, Bursa: Ezgi yayınları.

Şehir Plancıları Odası, 1999, Türkiye Şehirciliğinde 3.Bin Yıl Bildirgesi, Dünya Şehircilik Günü 23. Kolokyumu, "3.Bin Yılda Şehirler:Mekan, Planlama, Küreselleşme, Kasım 1999, YTÜ, İstanbul.

Şenel, A., 1985, Siyasal Düşünceler Tarihi : Tarihöncesinde İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş, Teori Yayınları, Ankara.

Şener, O., 1997, "Dünyada Özelleştirme", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, c:20, Kasım, Ankara.

Şengül, H.T., 1999, "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi", Basılmamış Çalışma.

Şenyapılı T., Türel A., 1996, Ankara'da Gecekondu Oluşum Süreci ve Ruhsatlı Konut Sorunu, Batıbirlik Yayınları, No:1, Ankara.

Şenyapılı, T., 1999, "Cumhuriyet'in 75.Yılı Gecekondu'nun 50.Yılı", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.301-316, İstanbul: Tarih Vakfı.

Tankut, G., 1990, " 'Şehircilik, Hukuk ve Yönetim Sorunları' Kolokyum Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", s.5-9, Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1988, (ed.M.Çubuk) içinde, Ankara:SBF.

Tankut, G., 1993, Bir Başkentin İmarı: Ankara(1929-1939), İstanbul:Anahtar Kitaplar.

Tankut, G., 1998, "1950 Öncesi Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22. Kolokyumu, 5-7 Kasım, kişisel kolokyum notları, Ankara.

Taşan, M.,T., 1996, "Islah İmar Planları İle Kentsel Arsa Rantlarının Yeniden Dağıtılması Kentte Refah Aktarımları Yaratmış Olabilir mi ? : Ankara Örneğinde Bir Analiz Çalışması", Planlama, 96/1-4, s.20-26.

Tekeli, İ., İlkin, S., 1993, Türkiye ve Avrupa Topluluğu II, Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı, Ankara: Ümit Yayıncılık.

Tekeli, İ., 1998a, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s.1-24, İstanbul: Tarih Vakfı.

Tekeli, İ., 1998b, "1950 Öncesi Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22.Kolokyumu, 5-7 Kasım, Ankara: Kolokyum Notları.

Tekeli, İ., 1998c, "Atatürk Türkiyesi'nde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", Arredamento/Mimarlık, Ekim, s.61-63.

Tekeli,İ., 1999, "Modernite Aşılırken Siyaset", Ankara: İmge Kitabevi.

Temel, A., 1999, "Büyüme, Ekonomik Yapı Değişmeleri(1946-1997)", Bilanço 1923-1998: Ekonomi Toplum Çevre, s.73-87, İstanbul: Tarih Vakfı.

Thornley, A., 1990a, Urban Planning Under Thatcherism: the Challenge of the Market, London: Routledge.

Thornley, A., 1990b, "Thatcherism and the Erosion of the Planning System", Montgomery J. ve Thornley A. 1990 içinde s.21-40.

Timur, T., 1998, "Sistemin Siyasal Yaşamdaki Bunalımı", Kansu, I. içinde, s.4.

TMMOB, 1999, "Sermayenin Soygun ve Sömürüsü'nün Sınır Tanımaz Alanları: Serbest Bölgeler", TMMOB Bülteni, 1999/sayı 4, Ankara:TMMOB.

Toprak, M., 1996, Türk Ekonomisinde Yapısal Dönüşümler, 1980-1995, Ankara: Turhan Kitabevi.

Türel, O., 1998, "KİT Sisteminin Çöküşü, Cumhuriyet'in 75.Yılında: Kamu Hizmeti Kamu Mülkiyeti, s.43-52, KİGEM, Ankara: Kardelen.

Türk Belediyecilik Derneği, 1994, Uluslararası Yerel Yönetimler Semineri: Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma, Ankara:MİEAGM.

Türk Belediyecilik Derneği, 1995, Yerel Yönetimlerde Özelleştirme, Ankara: MİEAGM.

Türk Belediyecilik Derneği, 1995, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karşısında Türkiye ve Diğer Ülkeler, Ankara: MİEAGM.

Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, 1990, "Şehircilik, Hukuk ve Yönetim İlişkileri", ed. M. Çubuk, Türkiye, 16-18 Kasım 1988, Ankara:SBF.

Türkiye Bankalar Birliği, 1998, Bankalarımız, no.205.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programları, (44.-57.Hükümetler), http://www.tbmm.gov.tr

Türkiye Müteahhitler Birliği, 1990, Türkiye Müteahhitliği'nin Gelişmesine Kısa Bakış, Dış Müteahhitlik Hizmetleri,C.1, Ankara.

Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, 1996, İstanbul.

Tütüncü, E., 1997, "Dünyada Yeni Sol, Türkiye'de Yeni CHP", Cumhuriyet, 9.12.1997, Ankara.

Unat, N.A., 1998, "1950 Öncesi Şehirciliğimiz", Şehirciliğimizin Yüzyılı : 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 22.Kolokyumu, 5-7 Kasım, Ankara, Kişisel Kolokyum Notları.

UNCHS, 1996 , An Urbanizing World : Global Report on Human Settlements (HABITAT), Oxford University Press.

UNDP, 1998a, Human Development Report 1997, New York.

UNDP, 1998b, İnsani Gelişme Raporu - Türkiye, Ankara 1998.

UNDP, 1999, Human Development Report 1999.

UNDP, Poverty Eradication: A Policy Framework for Country Strategies, 1995.

United Nations, 1992 Earth Summit: Agenda 21; The United Nations Programme of Action from Rio, UNEP, Nairobi:UN.

Uygur, E., 1993, Financial Liberalisation in Turkey, Ankara:TCMB.

Üstüner, F., 1999, "Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçerken Demokrasi Tartışmaları", Bilanço '98: 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar , s.55-66.

Wallerstein, I., 1998, Liberalizmden Sonra, çev.E. Öz, İstanbul: Metis.

Warren, R., 1990, "National Urban Policy and the Local State: Paradoxes of Meaning, Action and Consequences", Urban Affairs Quarterly, Vol 25, s.541-561.

WCED, 1987, Our Common Future, World Commission on Environment and Develeopment, Oxford: Oxford.

Wolman, H., 1988, "Local Economic Development Policy: What Explains the Divergence Between Policy Analysis and Political Behavior?", Journal of Urban Affairs, Vol 10, s. 19-28.

World Bank Policy Paper, 1995, Urban Policy and Economic Development:An Agenda for the 1990s, 2nd ed., Washington,D.C.

World Bank, 1997, World Development Report.

Yalçın, A., 1982, Türkiye Cumhuriyeti 1924, 1961, 1982 Anayasası, İstanbul:Geçit.

Yarman, T., 1999, "Kente Göç Önceliği Tercihleri Etkiliyor", s.20, Milliyet, Ankara.

Yay, T., 1993, F.A.Hayek'te İktisadi Düşünce, Bursa: Ezgi Kitabevi.

Yayla, A., 1992, Liberalizm, Ankara:Turhan.

Yıldızoğlu, E. 1996a, "Globalleşmeyi Sürdürmek ve Kapitalizmin Anlamı", Cumhuriyet, 05.02.1996, Ankara.

Yıldızoğlu, E. 1996b, "Çağdaş Mitler-II", Cumhuriyet, 03.Aralık, Ankara.

Yıldızoğlu, E., 1999, Küreselleşme ve Orta Sınıflar, Cumhuriyet, 05.Mayıs, Ankara.

Yıldızoğlu, E., 1999, Cumhuriyet,27.Ağustos, Ankara.

Yumer, R., 1988, "Hayekçi Liberalizmin Temel Felsefesi", Yeni Forum, C.9, n.215.

Yücel, N., 1992, "1957 Ankara İmar Planı", Ankara Dergisi, Cilt 1, Sayı 4, s.17-38, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Ek 3.1. Kentleşme İle İlgili Yasalar Dizini (1980 Sonrası)

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
2303	3.4.1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanununa Ek Kanun.	29.9.1980 17120		
2304	13.3.1329 Tarihli İdarei Umumuyei Vilayat Kanunu Muvakkatına Ek Kanun.	29.9.1980 17120	1 -169	
2328	16 Şubat 1976 arihinde Barselona'da İmzalanan Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Ait Sözleşme ile İki Protokol ve Eklerinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun.	4.11.1980 17150		
2335	Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair 5016 Sayılı Kanunun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi HK.	11.11.1980 17157		
2350	319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun.	11.12.1980 17187	4 -4687	
2351	1318 Sayılı Finanaman Kanununun Bina İnşaat Vergisine İlişkin Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına DK.	11.12.1980 17187		21.1.1982 2589 - 5
2352	Emlak Alım Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	11.12.1980 17187		21.1.1982 2588 -18
2380	Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi HK.	5.2.1981 17242	4 - 5211	
2384	Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri HK.	17.2.1981 17254		8.1.1984 KHK.236 - 39
2420	Memur Meskenleri İnşası Hakkında 4226 Sayılı Kanuna Ek 6126 Sayılı Kanunun 1. Maddesine İki Fıkra ile Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi HK.	8.3.1981 17273		9.11.1983 2946 - 12
2421	2644 Sayılı Tapu Kanunun 26. Maddesinin Üçüncü Fıkrasının Değiştirilmesi HK.	8.3.1981 17273	2 - 1435	
2432	İstanbul Belediyesi'ne Ait Bir Taşınmaz Malın Hazineye Devrine DK.	23.3.1981 17289		

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
2438	2082 Sayılı İstanbul, Kayseri, Bursa Kapalı Çarşılarının Onarımı ve İmarı Hakkında Kanunun 1. Ve 2. Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	26.3.1981 17291	4 - 5135	
2450	Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılının Kutlanması ve "Atatürk Kültür Merkezi Kurulması" Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirlimesi HK.	24.4.1981 17321	4 - 5189	
2464	Belediye Gelirleri Kanunu.	29.5.1981 17354	4 - 5255	
2471	1318 Sayılı Finansman Kanununun Bina İnşaat Vergisine İlişkin Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına DK.	6.6.1981 17362		21.1.1982 2589 - 5
2475	Kooperatifler Kanunun 52. Maddesinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesine DK.	10.6.1981 17366	4 - 4571	
2479	7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.	25.6.1981 17381	3 - 3203	
2480	4759 Sayılı İller Bankası kanununun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Geçici Madde Ekenmesi HK.	26.6.1981 17381	2 - 1945	
2484	1318 Sayılı Finansman Kanunun Gayrimenkul Kıymet Artışı Vergisine Ait Maddelerinde Değişiklikler Yapılması HK.	27.6.1981		21.1.1982 2588 - 18
2487	**Toplu Konut Kanunu**.	10.7.1981 17396		2.3.1984 2985 - 8
2500	Hazineye Ait Bir Taşınmaz Malın Satışına İzin Verilmesine DK.	30.7.1981 17416		
2504	1164 Sayılı Arsa Ofisi Kanununun 5inci Maddesinin Değiştirilmesi HK.	30.7.1981 17416	4 - 4593	
2508	1580 Sayılı Belediye Kanununa 2303 Sayılı Kanunla Eklenen Geçici Üçüncü Maddenin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Üç Geçici Madde Eklenmesine DK.	20.8.1981 17434		

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
2518	4947 Sayılı Türkiye Emlak Kredi Bankası Kanununun 8 inci Maddesinin Değiştirilmesi HK.	7.9.1981 17451		10.10.1983 KHK/109 - 34
2523	7470 Sayılı T.C. Turizm Bankası Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	15.9.1981 17459		10.10.1983 KHK/123 - 17
2536	1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	18.10.1981 17488	4 - 4687	
2560	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri HK.	23.11.1981 17523	5 - 5403	
2561	Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanmaları HK.	8.12.1981 17538		
2585	Urfa İli Viranşehir İlçesinin Ceylanpınar Bucağında Ceylanpınar Adıyla, İzmir İli Menemen İlçesi Aliağa Bucağında Aliağa Adıyla Yeniden İki İlçe Kurulması HK.	26.1.1982 17581		
2587	1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması HK:	27.1.1982 17587	4 – 4687	
2589	2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	27.1.1982 17587	3 – 3057 4 – 4677 4 – 5255	
2634	**Turizmi Teşvik Kanunu**	16.3.1982 17635	5 – 5501	
2655	6831 Sayılı Orman Kanunun Değişik 34. Maddesinin Değiştirilmesi HK.	20.04.1982 17670		
2658	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasının Uygun Bulunduğu HK.	20.4.1982 17670		
2678	1580 Sayılı Belediye Kanunun 15. Maddesine Bir Fıkra, 19. Maddesinin 5 No.lu Fıkrasına Bir Bent Eklenmesine DK.	12.6.1982 17728		
2681	28.6.1966 Tarihli ve 766 Sayılı Tapulama Kanununda Değişiklik Yapılmasına DK.	19.6.1982 17729		21.6.1987 3402 - 48
2685	Toprak ve Tarım Reformu Öntedbirler Kanununa Geçici Madde Eklenmesi HK.	19.6.1982 17729		27.10.1988 3488 - 1

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
2709	**Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.**	20.10.1982 17844	1 - 129	
2719	Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları ile Faaliyetlerine İzin Verilen Derneklerin Organlarının Seçimlerinin Ertelenmesi HK.	1.12.1982 17885		27.10.1988 3488 - 1
2767	Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları Hakkında Yetki Kanunu.	30.12.1982 17914		27.10.1988 3488 - 1
2770	2032 Sayılı Köye Götürülen Hizmetlerden Hiçbir Adla Katılma Payı Alınmaması Hakkındaki Kanunun Adında ve Birinci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun.	30.12.1982 17914	4 - 5131	
2805	**İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi HK.**	21.3.1983 17994		24.2.1984 2981 – 23
2811	13.3.1913 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatinin 5670 Sayılı Kanunla Değişik 111. Maddesinin Değiştirilmesi HK.	7.4.1983 18011		27.10.1988 3488 - 1
2823	**Atatürk Orman Çiftliği Mülkiyetindeki Bir Kısım Arazinin Devredilmesine İzin Verilmesi HK.**	27.5.1983 18059	5 - 5793	
2830	13.3.1913 Tarihli İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu Muvakkatinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi HK.	27.5.1983 18059	1 - 69	
2859	Tapulama ve Kadastro Paftalarının Yenilenmesi HK.	25.6.1983 18088	5 - 5869	
2863	**Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.**	23.7.1983 18113	5 - 5879	
2872	**Çevre Kanunu.**	11.8.1983 18132	5 - 5909	
2873	Milli Parklar Kanunu.	11.8.1983 18132	5 - 5919	
2877	19.2.1947 Tarihli ve 5016 Sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete	18.8.1983 18139		

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	Yetki Verilmesine Dair Kanunun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi HK.			
2886	Devlet İhale Kanunu.	10.9.1983 18161	5 - 5969	
2888	5.6.1935 Tarihli ve 2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 27. Maddesinin 2.Fıkrasının ve 29. Maddesinin Değiştirilmesine DK.	24.9.1983 18171	2 - 1445	
2896	31.8.1956 Tarihli 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun.	27.9.1983 18174	3 - 3071	
2921	13.6.1945 Tarihli ve 4759 Sayılı İller Bankası Kanununun 3.Maddesinin Değişik (A) Fıkrası ile 7.Maddesinin B Fıkrasının ve 14.Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında 21.2.1983-57 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü HK.	19.10.1983 18196	2 - 1945	
2924	Orman Köylülerinin Kalkındırılmalarının Desteklenmesi HK.	20.10.1983 18197	5 - 6137	
2942	Kamulaştırma Kanunu.	8.11.1983 18215	5 - 6203	
2946	Kamu Konutları Kanunu.	11.11.1983 18218	5 - 6227	
2960	**Boğaziçi Kanunu.**	22.11.1983 18229	5 - 6301	
2963	**Altı İlçe Kurulması ve Ankara İli Merkez İlçesinin Kaldırılması HK.**	30.11.1983 18237		
2971	**Mahalli İdareler Seçimi Kanunu.**			
2972	Mahalli İdareler İle Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi HK.	18.1.1984 18285	5 - 6319	
2981	**İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar**	8.3.1984 18335	5 - 6351	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi HK.			
2982	Konut İnşaatında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde Yapılacak Yatırımlarda Vergi, Resim ve Harç İstisna ve Muaflıkları Tanınması HK.	1.3.1984 18328	5 - 6369	
2983	Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması HK.	17.3.1984 18344	5 - 6375	
2985	**Toplu Konut Kanunu.**	17.3.1984 18344	5 - 6385	
2986	18.1.1984 Tarih ve 2972 Numaralı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	2.3.1984 18329	5 - 6319	
2990	8.9.1983 Tarihli ve 2886 Sayılı Devlet İhale Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi HK.	17.3.1984 18344	5 - 5969	
3000	2644 Sayılı Tapu Kanununun 26. Maddesine Bir Fıkra İlave Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun.	1.5.1984 18388	2 - 1435	
3004	2.2.1981 Tarihli ve 2380 Sayılı Belediyelere ve İl Özel İdarelerine Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına DK.	15.5.1984 18402	4 - 5211 5 - 6301	
3006	Kütahya İli Gediz İlçesinin Merkezinin Değiştirilmesi HK.	24.5.1984 18410		
3009	20.11.1981 Tarihli ve 2560 Sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Üç Ek ve Üç Geçici Madde Eklenmesine İlişkin 5.8.1983 Tarihli ve 56 Sayılı KHKnin Değiştirilerek Kabulü HK.	1.6.1984 18418	5 - 5403	
3016	2071966 Tarihli ve 775 Sayılı Gecekondu Kanununun 26.Maddesinin Değiştirilmesine DK.	20.6.1984 18437	4 - 4309	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
3019	14 Nisan 1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Kanununun 15. Maddesinin Değiştirilmesi HK.	22.6.1984 18439	1 - 1019	
3029	22.11.1934 Tarihli ve 2644 Sayılı Tapu Kanununun 35.Maddesi İle 18.3.1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Kanununun 87.Maddesine Birer Fıkra Eklenmesi HK.	28.6.1984 18445		Anayasa Mah. İptal 13.6.1985 E.1984 / 14 K. 1985 / 7
3030	**Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında KHKnin Değiştirilerek Kabulü HK.** (15.7.1984 Gün ve 18459 Sayılı Resmi Gazetede Düzeltmesi Vardır.)	9.7.1984 18453	5 - 6415	
3033	14.4.1930 Tarihli ve 1580 Sayılı Belediye Kanunun 15.Maddesinin 58.Bendine Dört Fıkra Eklenmesine DK.	9.7.1984 18453	1 - 1019	
3048	26.5.1981 Tarih ve 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 19.Maddesine Bir Bent Eklenmesine ve 20.Maddesinin 3.Bendinin Değiştirilmesine DK.	6.10.1984 18537	4 - 5255	
3060	Türkiye Cumhuriyeti İle Irak Cumhuriyeti Arasında 3 Mayıs 1984 Tarihli Emlak ve Emlak Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu HK.	21.10.1984 18552		
3066	19.2.1947 Tarihli ve 5016 Sayılı Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunun Değişik 2. Maddesinin Değiştirilmesi HK.	6.1.1984 18567		
3067	Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması HK.	6.11.1984 18567	5 – 6495	
3083	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu.	1.12.1984 18592	5 - 6511	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
3086	**Kıyı Kanunu.**	1.12.1984 18592		Anayasa Mah. İptal 25.2.1986 E: 1985 / 1 K: 1986 / 4
3155	Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri HK. (Toprak ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğünün Kuruluş ve Görevleri Hakkında 8.6.1984 Tarih ve 224 Sayılı KHKnin Değiştirilerek Kabulüne DK.)	5.3.1985 18685	5 – 6603	
3161	Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK ile 13.12.1983 Tarih ve 183 Sayılı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHKnin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında KHKnin Değiştirilerek kabulü HK.	12.3.1985 18692		7.8.1991 KHK / 441-38
3163	2644 Sayılı Tapu Kanununun Değişik 26.Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında KHKnin Kabulü HK.	22.3.1985 18702	2 - 1435	
3177	15.5.1959 Tarihli ve 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısı ile Alınacak Tedbirler ile Yapılacak Yardımlara Dair Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Geçici Madde Eklenmesi HK.	11.4.1985 18722	3 - 3203	
3188	2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanunun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi HK.	8.5.1985 18748	5 - 6375	
3189	2.3.1984 Tarihli ve 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunun 2.Maddesinde Değişiklik Yapılması HK.	8.5.1985 18748	5 - 6385	
3194	**İmar Kanunu.**	9.5.1985 18749	4 - 4731	
3202	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHKnin Değiştirilerek Kabulüne DK.	22.5.1985 18761	6 - 6705	
3208	29.7.1970 Gün ve 1319 Sayılı Emlak	4.6.1985	4 - 4687	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	18774		
3218	Serbest Bölgeler Kanunu. (20.7.1985 Gün ve 18817 Sayılı Resmi Gazete'de Düzeltmesi Vardır)	15.6.1985 18785	6 - 6745	
3227	Kat Mülkiyeti Kanununa Devre Mülk Hakkı İle İlgili Maddeler Eklenmesine DK.	25.6.1985 18792	4 - 4133	
3234	Orman Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHKnin Değiştirlerek Kabulü HK.	8.11.1985 18922	6 - 6783	
3278	2644 Sayılı Tapu Kanunun 35.Maddesi İle 442 Sayılı Köy Kanunun 87.Maddesine İkişer Fıkra Eklenmesine DK.	6.5.1986 19099		Anayasa Mah. İptal 9.10.1986 E: 1986 / 18 K: 1986 / 24
3290	**24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi HK.**	7.6.1986 19130	5 - 6301 5 - 6351	
3291	1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu, 2983 Sayılı Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması HK, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 7.11.1985 Tarihli ve 3238 Sayılı Kanun, 2499 Sayılı Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılması ve 1177 Sayılı Tütün Tekeli Kanununun Bazı Maddelerinin Yürürlükten kaldırılması ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi HK.	3.6.1986 19126	6 - 6885	
3301	**2872 Sayılı Çevre Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi HK.**	19.6.1986 19139	5 - 5909	
3302	31.8.1956 Tarihli ve 6831 Sayılı Orman Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	19.6.1986 19139	3 - 3071	
3305	20.11.1981 Tarihli ve 2560 Sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna İki Ek	19.6.1986 19139	5 - 5403	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	Madde ile Bir Geçici Madde Eklenmesine DK.			
3306	Adana İlinde Seyhan ve Yüreğir Adıyla İki İlçe Kurulması HK.	19.6.1986 19139	6 - 6898	
3320	Memurlar ve İşçiler ile Bunların Emeklilerine Konut Edindirme Yardımı Yapılması HK.	22.11.1986 19289	6 - 6915	
3322	Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakında KHKler ile Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında 182 Sayılı KHKde Değişiklik Yapılmasına DK.	26.11.1986 19293	KHK - 180	
3353	22.5.1986 Tarih ve 3290 Sayılı Kanun ile Değişik 24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Değişikliği HK.			Veto
3360	13 Mart 1913 Tarihli İdarei Umumiye Vilayat Kanunu Muvakkatının Adının ve Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine DK.	26.5.1987 19471	1 - 69	
3362	**2872 Sayılı Çevre Kanununun 18.Maddesinin Değişik (b) Fıkrasının Değiştirilmesine DK.**	26.5.1987 19471	5 - 5909	
3365	2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanununun Meslek Vergisi ile İlgili Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması, Bir Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Geçici madde Eklenmesi ile 1319 Sayılı Emlak Vergisi Kanununun 5.Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi HK.	26.5.1987 19471	4 - 5255	
3366	22.5.1986 Tarih ve 3290 sayılı Kanun ile Değişik 24.2.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi HK.	26.5.1987 19471	5 - 6351	
3367	18.3.1924 Tarih ve 442 Sayılı Köy Kanununa 7 Ek Madde Eklenmesi HK.	26.5.1987 19471	1 - 237	
3373	6831 Sayılı Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Hükümler Eklenmesi HK.	28.5.1987 19473	3 - 3071	
3381	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda	25.6.1987	4 - 4571	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	Değişiklik Yapılması HK.	19498		
3386	2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi HK.	24.6.1987 19497	5 - 5879s	
3391	Bursa İli Merkezinde Osmangazi,Yıldırım ve Nilüfer Adıyla Üç İlçe Kurulması HK.	27.6.1987 19500	6 - 6959	
3392	103 İlçe Kurulması HK.	4.7.1987 19507	6 - 6961	
3393	....., 2982 ve .... Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması HK.	30.6.1987 19503	5 - 6369	
3394	1580, 3030, 2972 ve 3194 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	30.6.1987 19503	1 - 1019 5 - 6415 5 - 6319 6 - 6679	
3397	2985 sayılı Toplu Konut Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi HK.	27.6.1987 19500	5-6385	
3398	Gaziantep İli Merkezinde Şehitkamil ve Şahinbey Adıyla İki İlçe Kurulması HK.	27.6.1987 19500	6 - 6967	
3399	Konya İli Merkezinde Karatay, Selçuklu ve Meram Adıyla Üç İlçe Kurulması HK.	27.6.1987 19500	6 - 6969	
3401	**2872 Sayılı Çevre Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi HK.**			Veto
3402	Kadastro Kanunu.	9.7.1987 19512	6 - 6971	
3408	3392 Sayılı 103 İlçe Kurulması Hakkında Kanununun Geçici Birinci Maddesinin Değiştirilmesine Dair KHKnin Kabulü HK.	2.3.1988 19742	6 - 6961	
3414	**775 Sayılı Gecekondu Kanununun Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkında 3.5.1985 Tarih ve 247 Sayılı KHK ile Bu KHKnin İki Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair 16.8.1985 Tarih ve 250 sayılı KHKnin Değiştirilerek Kabulü HK.**	11.3.1988 19751	4 - 4309	
3416	2872 Sayılı Çevre Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi HK.	11.3.1988 19751	5 - 5909	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
3420	...ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	9.4.1988 19784		
3469	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine DK.	13.8.1988 19898	5 - 6319	
3476	1163 sayılı Kooperatifler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Madde Eklenmesi HK.	25.10.1988 19970	4 - 4571	
3486	Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması HK.	5.11.1988 19980		
3487	12.3.1982 Tarih ve 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi HK.	5.11.1988 19980	5 - 5501	
3492	**2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 30.Maddesinin Değiştirilmesi HK.**	16.11.1988 19991	5 - 5501	
3493	6831 Sayılı Orman Kanununda,.... Değişiklikler Yapılmasına ve Bu Kanunlardaki Bazı cezaların İdari Cezaya Dönüştürülmesine DK.	11.11.1988 19986	3 - 3071	
3495	20.6.1987 Tarih ve 3399 Sayılı Konya İli Merkezinde Karatay, Selçuklu ve Meram Adıyla Üç İlçe Kurulması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına DK.	17.11.1988 19992	6 - 6969	
3496	4759 Sayılı İller Bankası Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	17.11.1988 199992	2 - 1945	
3507	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına DK.	14.12.1988 20019	5 - 6319	
3508	Kayseri İl Merkezinde Melikgazi ve Kocasinan Adıyla İki İlçe Kurulması	14.12.1988 20019	6 - 7035	

Kaynak Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	HK.			
3531	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair 7.12.1988 Tarih ve 3507 Sayılı Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi HK.	20.4.1989 20145	5 - 6319	
3534	Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu HK.	20.4.1989 20145		
3541	19.6.1987 Tarih ve 3392 Sayılı 103 ilçe Kurulması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına DK.	28.4.1989 20152	6 - 6961	
3542	**3194 Sayılı İmar Kanununda Değişiklik Yapılmasına DK.**	4.5.1989 20158	6 - 6679	
3571	**....2.3.1984 Tarihli ve 2985 Sayılı (Toplukonut Kanunu), ... Kanunların Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılması HK.**	20.6.1989 20201	6 - 6797	
3573	18.1.1984 Tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi HK.	17.6.1989 20198	5 - 6319	
3578	4 İl ve 5 İlçe Kurulması HK.	21.6.1989 20210	4 - 5319	
3583	14.6.1934 Tarihli ve 2510 Sayılı İskan Kanununa Bir Madde Eklenmesine DK.	29.6.1989 20210	2 - 1375	
3590	4759 sayılı İller Bankası Kanununun 28. Maddesinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesi HK.	7.12.1989 20370	2 - 1945	
3621	**Kıyı Kanunu.**	17.4.1990 20495	6 - 7121	
3644	130 İlçe Kurulması HK.	20.5.1990 20523	6 - 7139	
3645	2985 Sayılı Toplu Konut Kanununa Bir Ek Madde İle Bir Geçici Madde Eklenmesine DK.	20.5.1990 20523	5 - 6385	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
3647	İki İl ile Beş İlçe Kurulması Ve 190 Sayılı KHKnin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması HK.	18.5.1990 20522 (Mükerrer)	6 - 7149	17.7.1991 KHK / 437-39
3655	Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesine Katılmamımzın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu HK.	20.6.1990 20554		
3656	Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolüne Katılmamızın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu HK.	20.6.1990 20554		
3678	.... 2644 Sayılı Tapu Kanununun Bir Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına DK	23.11.1990 20704	5 - 6543	
3701	Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri HK.	22.3.1991 20822		
3705	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasının Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna DK.	26.3.1991 20826		
3723	**Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna DK.**	21.5.1991 20877		
3754	2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununun 16.Maddesinin Değiştirilmesi ve Kanuna İki Ek Madde Eklenmesi HK.	6.6.1991 20893	5 - 5501	
3760	Bartın İlinin Kurulması HK.	7.9.1991 20984	6 - 7251	
3763	2924 Sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesi HK.	7.9.1991 20984	5 - 6137	
3764	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun 39.Maddesinde Değişiklik Yapılmasına DK.			
3766	2972 Sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanunun	21.1.1992 21099 Mükerrer	5 - 6319	

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek. 3.1 Kanun No.	1980 Sonrası Kentleşme ile İlgili Yasalar Dizini Kanun Başlığı	RESMİ GAZETE Tarih ve No.	YÜRÜRLÜK-TEKİ KANUNLAR Cilt. - Syf.	MÜLGA KANUNLAR İlga Eden Kanunun Tarihi ve No - Md.
	29.Maddesinde Değişiklik Yapılmasına DK.			
3770	Kat mülkiyeti Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında KHKnin Kabulü HK.	11.2.1992 21139	4 – 4133	
3800	Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri HK. (Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 7.8.1991 Tarihli ve 442 Sayılı KHKnin Değiştirilerek Kabülüne DK).	4.6.1992 21248	6 – 6783 6 - 7287	
3805	İskan Kanununa İki Madde Eklenmesi HK.	4.6.1992 21248	2 - 1375	
3806	Onüç İlçe ve İki İl Kurulması HK (Onüç İlçe ve İki İl Kurulması ile 190 Sayılı KHKnin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması HK.	3.6.1992 21247 Mükerrer	6 - 7297	
3866	Mahalli İdareler ve Mahalle Muhtarları Hakkında Kanunun Değiştirilmesine DK.	12/3/1993 21519		
3914	Belediye Gelirleri Kanununda Değişiklik Yapılması HK.	24.7.1993 21647		
4046	**Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine DK.**	27.11.1994 22124		

Kaynak : Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü Kanunlar Külliyatı Fihristi'nden Derlenmiştir.

Ek 3.2. DİE Bina İnşaatı İstatistikleri'nin Kapsam ve Tanımları

Kapsam

Bina inşaatı istatistiklerinde, yalnız binalar kapsanmış olup, yol, baraj, köprü gibi diğer inşaat türleri ile belediye örgütü olmayan bucak ve köy sınırları içindeki ruhsatsız yapılar ve kentlerde yapılan gecekondulara ilişkin bilgiler kapsanmamıştır.

Tanımlar

Yapı: 3194 Sayılı İmar Kanununun 5. maddesinde tanımlandığı gibi karada ve suda, daimi veya muvakkat, resmi veya hususi yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilave, değişiklik ve tamirlerini içine alan sabit ve müteharrik (sabit olmayan) tesislerdir.

Bina: Kendi başına kullanılabilen, bir veya daha fazla odayı dış ve iç duvarlar tarafından çevrilmiş diğer alanları kapsayan, çatı ile örtülmüş, temelden çatıya kadar uzanan konut, tarımsal, endüstriyel, ticari, kültürel, vb amaçları için tasarlanmış yapılardır.

Yapı Sayısı: Belediyelerce verilen; yapılacak yeni ve ilave yapılara ait Yapı Ruhsatı ile, tamamen veya kısmen biten yapılara ait Yapı Kullanma İzin Belgesi'ndeki yapı sayısıdır.

Yüzölçüm (m2): Yapının dış duvarları içinde kalan balkonlar hariç, bodrum ve çatı katları dahil, iskanı mümkün olan bütün katların alanlarının toplamıdır.

Kat Sayısı: Bodrum, zemin, normal ve çatı katların adedidir.

Yapı Sahibi: Yapının hangi kişi veya kuruluş hesabına yapıldığını gösterir.

Kullanma Amacı: Yapının projesinde gösterilmiş olan ve hangi amaç için kullanılacağını ifade eden bir deyimdir. Kullanma amacı birden fazla olan yapı, örneğin; apartman ve altındaki dükkan için belediyece tek bir Yapı Kullanma İzin Belgesi düzenlenmiş ise, DİE'de her kullanma amacının tespiti için apartman ve altındaki dükkanla ilgili olarak iki form düzenlenmekte olup ikinci form sayıya dahil edilmemektedir.

Konut: Ev, apartman ve lojman olarak ikamete ayrılmış yapılardır.

Ev: Kaç katlı olursa olsun, bir veya iki daireli, ikamete ayrılmış yapılardır.

Apartman: Kaç katlı olursa olsun, üç veya daha fazla daireli, ikamete ayrılmış yapılardır.

Ticari Yapılar:

a)Dükkan, mağaza, pasaj, sinema, tiyatro, otel, motel, pansiyon, lokanta, gazino,

b) Diğerleri: Eczane, banka ve sigorta, baskül ve kantar binaları, hal binası, depo, ardiye, garaj, hangar vb. yapılardır.

Sınai Yapılar:

a) Fabrika, İmalathane, atölye ve tamirhaneler,

b) Diğerleri:Sınai yapılar sahası dahilinde sonradan yapılan binalar (depo, ardiye, garaj, hangar, yatakhane, yemekhane, misafirhane gibi), soğuk hava deposu, mezbaha binaları vb. yapılardır.

Sıhhı ve Sosyal Yapılar:

a) Sıhhı Yapılar: Hastane, doğumevi, snatoryum, sağlık ocakları, hayvan hastaneleri, hıfzısıhha enstitüleri,
b) Sosyal Yapılar: Dernekler, sendika ve klup binaları, kamp tesisleri, talebe yurtları, hapishane,
c) Diğerleri: Ilıca, kaplıca, içmeler, hamamlar, plaj ve kabinleri, vb yapılardır.

Kültürel Yapılar:

a) Okul ve ilgili tesisler, spor tesisleri,
b) Diğerleri: Arşiv, müze, kütüphane, radyo, televizyon ve yayın binalarıdır.

Dini Yapılar: Cami, mescit, türbe, müftülük binalarıdır.

İdari Yapılar: Her türlü resmi ve idari hizmetlerin görülmesi ile ilgili yapılardır.

Diğer Yapılar: Ulaştırma amacı ile kullanılan otogar, yeraltı geçidi, vapur iskelesi, tarımsal amaç ile kullanılan depo, ardiye, hangar, besihane, ahır, samanlık, hara, çiftlik binası, tahıl ambarı, su deposu kulesi, soğuk hava deposu, cami çeşmeleri, umumi helalar ve sığınaklardır.

Kaynak: DİE, 1998, Bina İnşaatı İstatistikleri 1996, s.ix-xiii,.

Ek 3.3. Ankara İl, Kent ve İlçe Verileri Tablosu

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Ek 4.1. Kentsel Mekanı Yapılaştıran Kurum ve Kuruluşlar

1. İdari Kurum ve Kuruluşlar	
1.1. Genel, Katma ve Özel Bütçeli Kamu Kurumları	
Cumhurbaşkanlığı	CB
TBMM	MHT
Sayıştay Başkanlığı	SAYI
Başbakanlık	
Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı	DPT
Başbakanlık Türkiye Radyo Televizyon Kurumu	TRT
Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü	BTGM
Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü	VGM
Başbakanlık Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu –TUBİTAK	TUBI
Bakanlıklar	
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	CSGB
Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü	SSK
Dışişleri Bakanlığı	DBAK
İçişleri Bakanlığı	ICIB
Ankara Valiliği	AVTK
Ankara Valiliği Bayındırlık İl Özel İdare Müdürlüğü	MHV
Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Gençlik Spor Müdürlüğü	AVGS
Ankara Valiliği İl Mili Eğitim Müdürlüğü	AMEM
Emniyet Genel Müdürlüğü	EGM
Jandarma Genel Komutanlığı	JGK
Maliye Bakanlığı	MALB
Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü	AOF
Emekli Sandığı	TCES
Maliye Bakanlığı Hazinesi	MH
Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü	MPG
Milli Savunma Bakanlığı	MSB
1.2. Belediyeler	
Ankara Büyükşehir Belediyesi	ASB - ABS
Çankaya İlçe Belediyesi	CIB
Diğer Belediyeler	DIB
1.2.1. Belediyelere Bağlı Kuruluşlar	
EGO Genel Müdürlüğü	EGO
Ankara Sular İdaresi	ASU
1.3. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları	DGK
2.Yarı Kamu Nitelikli ve Kamu Yararına Kurum Kuruluşlar	
Ankara Ticaret Odası	ATO
Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu	ESK
Ordu Yardımlaşma Kurumu	OYAK
Tarım ve Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği	KYK
Türkiye Organ Nakli ve Yanık Tedavi Merkezi	KYK
Türkiye Kızılay Derneği	KIZD
Anavatan Partisi	ANAP

3. Üniversiteler	
3.1. Kamu Üniversiteleri	
Ankara Üniversitesi	ANUN
Gazi Üniversitesi	GU
3.2. Özel Üniversiteler	
Bilkent Üniversitesi	BILU
4. Mali Kuruluşlar	
4.1. Kamu Banka ve Mali Kurumları	
Başak Sigorta	BASK
Başbakanlık Sermaye Piyasası Kurulu	SPK
Şekerbank	SEB
Turizm Bankası	TB
Türk Dış Ticaret Bankası	DTC
Türkiye Emlak Bankası	EKB
Türkiye Halk Bankası	HB
Türkiye İş Bankası	TIB
Türkiye Vakıflar Bankası	VB
Ziraat Bankası	ZB
4.2. Özel Bankalar	
Akbank	AKB
Garanti Bankası	GB
5. Elçilikler	
Endonozya Büyükelçiliği	ENDO
Federal Almanya Büyükelçiliği	FAC
İspanya Büyükelçiliği	ISPA
Kuveyt Büyükelçiliği	KUVE
Sovyetler Birliği Büyükelçiliği	SSCB
Suudi Arabistan Büyükelçiliği	SUUD
Ürdün Haşimi Krallığı Büyükelçiliği	URDN
6.Dernekler/Kooperatifler/Birlikler/Klüpler	
Altı Nokta Körler Derneği	KYD
Cami Yapımı Derneği	CYD
Çankaya Aşıkpaşa Mah. Kalıpçı Camii Yapı Yaşatma D.	KYD
Çelebi Bucağı ve Çevre Köyleri Üretim ve Tüketim Koop.	KYK
Darülşafaka Cemiyeti	KYD
Garanti Bankası AŞ Mens. Müs. Em. K. Yrd. Sandığı	KYD
Gençlerbirliği Spor Klubü	KLUP
Halk Evleri Derneği	KYD
Isparta İli ve İlçe Belediyesi Yurt Yaptırma Birliği	KYD
İTÜ Yüksek Mühendisler Derneği	KYD
Maliye Müfettişleri Derneği	KYD
PTT Biriktirme ve Yardım Sandığı	KYD
Trabzon Kalkınma Cemiyeti	KYD
Türk Ocakları Derneği	KYD
Türk-İngiliz Kültür Derneği	KYD

Türkiye Emekli Subaylar Derneği	KYD
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu	
Verem Savaş Derneği	VSD
Yapı ve Kredi Bankası Mens. Müs. Yard. Em. Sandığı	KYD
7. Vakıflar	
Adalet Bakanlığı Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı	ABGV
Ankara Tevfik Fikret Eğitim Vakfı	DGV
Diyanet Vakfı	DIYAV
Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı	DGV
Gençlik ve Spor Gn.Md. Pers.Yard.Tesisleri ve Spor Eğitim Vakfı	DGV
Hacı Bektaşı Veli Anadolu Kültür Vakfı	DGV
İlkokul Öğretmenleri Yardım Sandığı Vakfı	ILKS
İskilip Tanıtma ve Kültür Vakfı	DGV
İş Bankası Emekli Sandığı Vakfı	IBES
Karakusunlular Cami Vakfı	DGV
Koyunlu Köyü Kültür ve Sanat Yardımlaşma Vakfı	DGV
Metal İşçileri Sosyal Yardım ve Sosyal Güvenlik Vakfı	DGV
Milli Eğitim Bakanlığı Vakfı	DGV
Muradiye Kültür Vakfı	MKV
ODTÜ Geliştirme Vakfı	DGV
Polis Teşkilatını Güçlendirme Vakfı	PTGV
Shell Emekli sandığı Vakfı	DGV
Simko ve Türk Simens Emekli Yard. Vakfı	DGV
Sümerbank Vakfı	SUMV
Tarım ve Kredi Koop.ve Bir. Personeli Sosyal Yardımlaşma Vakfı	DGV
TC Ziraat Bankası Personeli Vakfı	DGV
TCDDY Personel Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı	DGV
Tunceli dayanışma ve Kültür Vakfı	DGV
Türk Eğitim Vakfı	TEV
Türk Japon Vakfı	DGV
Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	TSKV
Türkiye İş Bankası Mens. Munzam Sos. Güv. Ve Yard.Sandığı Vakfı	DGV
Türkiye Tarımcılar Vakfı	DGV
Türkiye Trafik Kazaları ve Yardım Vakfı	DGV
Yapı Kredi Bankası AŞ Mens. Yard. Sandığı Vakfı	DGV
Yeniçağa İlme ve Kurana Hizmet Vakfı	DGV
8. Sendikalar	
BASS Banka ve Sigorta İşçileri Sendikası	SEND
Çimento Mustahsilleri İşverenleri Sendikası	SEND
Haber-İş Sendikası	SEND
Harb-İş Sendikası	SEND
Petrol Ürünleri İşverenleri Sendikası	SEND
Türk Metal Sendikası	SEND
Türk Petrol Kimya Lastik İş Sendikası	SEND
Türkiye Sağlık İşleri Sendikası	SEND

9. İktisadi Teşebbüsler	
9.1. Kamu İktisadi Teşebbüsleri	
Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (Sanayi ve Ticaret B.)	MKE
Türkiye Gübre Sanayi TAŞ (Sanayi ve Ticaret B.)	GSAN
TC Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü (Ulaştırma B.)	DDY
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (Enerji ve Tabii Kaynaklar B.)	TPO
9.2. Özel İktisadi Teşebbüssler	
9.2.1. Eğitim Grubu	
Arı Eğitim AŞ.	ARI
Bilkent Holding	BILH
Büyük Kolej AŞ.	BUYU
Tezer Özel Eğitim Hizm.Şti.	TEZER
Yüce Özel Eğitim ve Kültür Hizmetleri AŞ.	YUCE
9.2.2. İnşaat Grubu	
Ceylan	CEYLAN
Emek İnşaat	EMEK
Kavala	KAVA
MESA	MESA
Neziroğlu	NEZIRO
Nurol	NUROL
Yüksel	YUKSEL
9.2.3. Konaklama/Ulaştırma Grubu	
Dedeman	DEDE
Bilkent Holding	BILH
Hilton AŞ.	HILTO
Sabancı Holding	SA
Sürmeli AŞ.	SURM
TMT Emlak ve Turizm AŞ.	TMT
Ulusoy	USOY
9.2.4. Sağlık Grubu	
Bayındır	BAYI
Betemar Sağlık Tesisleri AŞ.	BETE
City Hospital Yatırım ve Hizmet AŞ.	CITY
Güven Hastanesi AŞ.	GUVE
9.2.5. Sanayi/Depolama Grubu	
Ankara Un Sanayi	AUS
Baştaş Başkent Çimento Sanayi AŞ.	BASC
Biltepe	BTEP
Dörtel Tekstil Sanayi	DORT
İzmir Çimento AŞ.	IZMC
KÖYTÜR Holding	KOYT
Toprak Holding	TOPR
Tuzcuoğlu Holding	TUZC

9.2.6. Diğerleri	
OPET Petrol AŞ.	OPET
Shell	SHEL
Şark Sigorta	SARK
Temelsu Uluslararası Müh.Hizm. AŞ.	TEMS
Tanımlanamayan	OG

Ek 4.2. Çankaya İlçesi Mahalle Adları ve Tez Çalışmasında Kullanılan Kodlar

Mahalle No Kodu	Mahalle Adı	Mahalle Ad Kodu
1	AKPINAR	AKP
2	ANITTEPE	ANT
3	A.TOPRAKLIK	ATO
4	AŞIKPAŞA	APS
5	ATA	ATA
6	AYRANCI	AYR
7	AZİZİYE	AZZ
8	BAĞCILAR	BAG
9	BAHÇELİEVLER	BAH
10	BADEMLİDERE	BAH
11	BALGAT	BLG
12	BARBAROS	BAR
13	BAYRAKTAR	BAY
14	BOZTEPE	BOZ
15	BÜYÜK ESAT	BES
16	CEBECİ	CEB
17	CEVİZLİDERE	CEV
18	CUMHURİYET	CUH
19	ÇAMLITEPE	CAT
20	ÇANKAYA	CAN
21	ÇUKURANBAR	CKA
22	ÇUKURCA	CKR
23	DİKMEN (A. +Y.Dikmen)	DIK
24	DİLEKLER	DIL
25	DEVLET	DEV
26	DOĞUŞ	DOG
27	EHLİBEYT	EHL
28	50.YIL	ELY
29	EMEK	EME
30	ERTUĞRUL GAZİ	ERG
31	ERZURUM	ERZ
32	ESATOĞLU	ESO
33	ETİ	ETI
34	FAKÜLTELER	FAK
35	FİDANLIK	FID
36	GAZİOSMANPAŞA	GOP
37	GÖKKUŞAĞI	GOK
38	GÖKTÜRK	GOK
39	GÜVEN	GUV
40	GÜZELTEPE	GTP
41	HARBİYE	HAR
42	HİLAL	HIL
43	HUZUR	HUZ
44	İLERİ	ILR
45	İLKADIM	ILA
46	İLKER	ILK

47	İMRAHOR (A.+O. İmrahor)	IMR =IMA+AMB+AMC
48	İNCESU	INC
49	100.YIL (İşçi Blokları)	YUZ
50	KARAKUSUNLAR	KKS
51	KARAPINAR	KAR
52	KAVAKLIDERE	KDR
53	K.ÖZALP	KAZ
54	KEKLİKPINARI	KEK
55	KIRKKONAKLAR	KIR
56	KIZILAY	KIZ
57	KIZILIRMAK	KLM
58	KOCATEPE	KCCT
59	KORKUTREİS	KOR
60	KÜÇÜKESAT	KES
61	KÜLTÜR	KLT
62	MALAZGİRT	MAG
63	MALTEPE	MAL
64	MEBUSEVLERİ	MEV
65	METİN AKKUŞ	MET
66	MEŞRUTİYET	MES
67	MİMAR SİNAN	MSN
68	MUHSİN ERTUĞRUL	MER
69	MURAT	MUR
70	METİN OKTAY	MED
71	MUSTAFA KEMAL	MUS
72	MÜRSEL ULUÇ	MSL
73	NACİ ÇAKIR	NCA
74	NAMIK KEMAL	NKE
75	NASUH AKAR	NAK
76	OĞUZLAR	OGU
77	OR-AN	ORN
78	OSMAN TEMİZ	OSM
79	ÖNCEBECİ	ONC
80	ÖVEÇLER (A. + Y.Öveçler)	OVC =AOV+YOV
81	REMZİ OĞUZ ARIK	ROG
82	SAĞLIK	SAG
83	SANCAK	SAN
84	SEYRANBAĞLARI	SEB
85	SOKULLU MEHMET PAŞA	SMP
86	SÖĞÜTÖZÜ	SGT
87	ŞEHİT CENGİZ KARACA	SCK
88	ŞEHİT CEVDET ÖZDEMİR	SCO
89	ŞEHİT MEVLÜT MERİÇ	SMM
90	TINAZ TEPE	TTP
91	TOPRAKLIK	TOP
92	UMUT	UMU
93	YEŞİLKENT (Mühye)	YKT =YKT+MUH
94	YILDIZEVLER	YIL
95	Y.BAHÇELİEVLER	YBE
96	YÜCETEPE	YUC

97	100.YIL ESAT (Ali Fuat Başgil)	YES
98	ZAFERTEPE (Deliler Tepesi)	ZFT =ZFT+DEL
99	ERGENEKON (Çayyolu+Hekimköy+Ümitköy)	ERN =ERN+CAY
100	GİRNE (Beytepe+Karataş+Yakup Abdal +Lodumlu	GIR =LOD+BEY